Yrd. Doç. Dr. Mağfiret Kemal YUNUSOĞLU

UYGURCA-ÇİNCE
İDİKUT SÖZLÜĞÜ

İdikut sözlüğü: Uygurca – Çince: / Hazırlayan: Mağfiret Kemal Yunusoğlu. – İstanbul: Türk Dil Kurumu, 2012.

XII+195 s. ; 24 cm. – (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1052)

ISBN 978-975-16-2521-2

Ming Hanedanı Tercüme Odası tarafından hazırlanmıştır.

1. Sözlükler, Uygurca-Çince 2. Yunusoğlu, Mağfiret Kemal (haz.)

427.403

Bütün zorluklara rağmen biz kızlarını okutmaktan vazgeçmeyen saygıdeğer, merhum babam

Abdulhak KEMAL beyefendinin aziz hatırasına;

doğa dostu, cesur ve güzel annem

Gulameddin kızı Rahime KEMAL hanımefendiye

sevgi ve saygılarımla...

Türk Dil Kurumu Yayınları

Ming Hanedanı Tercüme Odası Tarafından Hazırlanan

UYGURCA-ÇİNCE İDİKUT SÖZLÜĞÜ

Yrd. Doç. Dr. Mağfiret Kemal YUNUSOĞLU

İstanbul, 2012

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları: 1052
*

UYGURCA-ÇİNCE
İDİKUT SÖZLÜĞÜ

*

Hazırlayan:
Yrd. Doç. Dr. Mağfiret Kemal YUNUSOĞLU

*

İnceleyenler:
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN
Prof. Dr. A. Melek ÖZYETGİN

*

Metin Denetimi:
Zehra YENEMUK

*

Kapak ve Sayfa Tasarımı:
Hangar Marka İletişimi ve Reklam Hizmetleri
Tel: 0 (312) 425 07 34 • Fax: 0 (312) 425 07 36

*

Baskı:
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A. Ş.
Beysan San. Sitesi Birlik Cad. No: 26
Acar Binası Haramidere / Avcılar / İSTANBUL
Tel: 0 (212) 422 18 34
Belgegeçer: 0 (212) 422 17 86

*

Birinci Baskı: İstanbul, Aralık 2012
Baskı Sayısı: 1500 Adet
ISBN: 978-975-16-2521-2

*

Türk Dil Kurumu Yayınları
Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere / Ankara
Telefon: (0312) 457 52 00
Belgegeçer: (0312) 468 07 83
Genel Ağ: http://tdk.org.tr

*

5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumu'na aittir.

İçindekiler

Ön Söz • VII
İşaretler • X
Kısaltmalar • XI
Giriş Ming Hanedanlığı Tarihi, Batı Bölgesi'nin Durumu ve Çin ile Batı Bölgesi İlişkileri
1. Ming Hanedanlığı'nın Kısa Tarihi • 1
2. Ming Hanedanlığı Dönemi'nde Batı Bölgesi'nin Durumu • 3
3. Ming ile Batı Bölgesi İlişkileri • 4
Birinci Bölüm Ming Döneminde Türk Dili ile İlgili Yapılan Çalışmalar ve Eserler
1.1. Tercümanlar Odasının Kuruluşu • 9
1.2. Tercümanlar Odasının İdarî Yapılanması • 12
1.2.1. Şube Bölümler • 12
1.2.2. Kadrolar • 13
1.2.2.1. Başkanlar • 13
1.2.2.2. Hocalar • 13
1.2.2.3. Öğrenciler • 14
1.2.3. Tercümanlar Odasının Sınav Sistemi • 14
1.2.4. Tercümanlar Odasının Yükseltme ve Unvan Sistemi • 16
1.2.5. Tercümanlar Odasının Maaş Sistemi • 16
1.3. Türk Dili İle ilgili Yapılan Çalışmalar • 17
1.3.1. Raporlar • 17
1.3.2. Sözlükler • 19
İkinci Bölüm İdikut Sözlüğü'nün Nüshaları ve Üzerinde Yapılan Çalışmalar
2.1. Eserin Nüshaları • 25
2.1.1. Pekin Nüshaları • 25
2.1.2. Japonya Nüshaları • 27
2.1.3. Avrupa Nüshaları • 28
2.1. Sözlük Üzerinde Yapılan Çalışmalar • 32
Üçüncü Bölüm İdikut Sözlüğü'nün Dil Bilgisi Bakımından Özellikleri
3.1. İmla ve Ses Bilgisi Yönünden • 39
3.1.1. İmla • 39
3.1.1.1. Ünlülerin İmlası • 39

3.1.1.2. Ünsüzlerin İmlası • 40
3.1.1.3. Eklerin İmlası • 41
3.1.2. Ses Bilgisi Yönünden • 42
3.1.2.1. Ünlü Değişmeleri • 42
3.1.2.2. Ünsüz Değişmeleri • 42
3.2. Şekil Bilgisi Yönünden • 43
3.2.1. Kelime Türleri • 43
3.2.1.1. İsimler • 43
3.2.1.2. Fiiller • 43
3.2.1.3. Sıfatlar • 44
3.2.1.4. Sayılar • 44
3.2.1.5. Zamirler • 45
3.2.1.6. Edatlar • 45
3.2.1.7. Bağlaçlar • 45
3.2.1.8. Zarflar • 46
3.2.2. Ekler • 46
3.2.2.1. Yapım Ekleri • 46
3.2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler • 46
3.2.2.1.2. İsimden Sıfat Yapan Ekler • 46
3.2.2.1.3. İsimden Fiil Yapan Ekler • 46
3.2.2.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler • 47
3.2.2.1.5. Fiilden İsim Yapan Ekler • 47
3.2.2.2. Çekim Ekleri • 48
3.2.2.2.1. İsim Çekimi Ekleri • 48
3.2.2.2.2. Fiil Çekimi Ekleri • 49
3.2.2.2.3. Kip Ekleri • 50
3.2.3. Söz Dizimi Yönünden • 50
3.2.3.1. Tamlamalar • 50
3.2.3.2. Cümleler • 51
3.3. Sözlük Bilgisi Yönünden • 51
3.3.1. Sözcük Tasnifi • 51
3.3.2. Alıntılar • 55
Dördüncü Bölüm Metin (Bölümler) • 59
Beşinci Bölüm Açıklamalar • 125
Dizin • 149
Kaynaklar • 181
Ek: Tablolar • 185

ÖN SÖZ

Bu çalışmamız Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalınca yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştı (1997). Daha sonra çalışmamla ilgili yeni düzenlemeler ve ekler yapılarak yayıma sunulmuştur.

Konunun ele alınış sebebi ise, Türkiye'de ve Türkoloji çevrelerinde bütün yönleriyle bilinmeyen Çin'in Ming Hanedanlığı dönemindeki Türklerle ilgili çalışma ve faaliyetleri ortaya koymak ve sözlük çalışmalarında Türkoloji alanında bazı eksikliklerin giderilmesini sağlamaktır.

Bilindiği üzere, dil tarihinin araştırılmasında tarihî metinler, bilhassa sözlükler büyük önem taşır. Tarihte sözlükler pek azdır, bu yüzden de tarihî sözlüklerimiz büyük bir titizlikle araştırılmalıdır. Tarihi çok eskilere dayanan bazı kıymetli sözlüklerimiz vardır ve bunlar üzerinde yeterince araştırma yapılmamıştır. Türkoloji çalışmalarında sözlük çalışmalarının yetersiz olduğu kanaatindeyiz. Özellikle İslamiyetten önce yapılmış Türkçe-Çince ya da Çince-Türkçe bazı sözlüklerden bir kısım araştırmacılar haber vermiş olsa da, bunlar henüz detaylı bir çalışmaya tabi tutulmamıştır. 1960'da Urumçi'de yayımlanan *Medenî Yadikârlıklar* dergisinde, 1959 yılında Turfan ilçesinin Yalkuntağ eteğindeki Singgim Buda Harabelerinde bir eski Çince-Uygurca sözlük parçalarının bulunduğu, bu parçaların 11 yapraktan oluştuğu hakkında haber verilmiştir.[1] Bu sözlük üzerinde ilk çalışma yapan kişi Kurban Veli'dir. Veli 1977 yılında yazdığı makalesinde 11 yaprak içinden bir yaprağı seçerek sadece yedi kelimenin çeviri yazısını vermiş ve bu kelimeleri açıklamaya çalışmıştır. Veli, makalesinde eski metinden verdiği bir sayfayı şöyle anlatmaktadır: "... eski ve yırtık bu sayfada siyah mürekkeple, tüy kalemle yazılmış eski Uygurca yazılar vardır. Bu yazıların 1., 2., 3.; 5., 6., 10. satır aralarında yedi tane Çince kelime ([Çince] yazı şekline göre dokuz şekil) vardır. Her bir Çince söz ile onun yanındaki Uygurca söz birbirlerine eş anlamlı sözlerdir..." (Veli 1986:10-11)[2]. IX. yüzyıla ait olduğu iddia edilen bu sözlük hakkında şimdiye kadar bildiklerimiz sadece bundan ibarettir.

Dolkun Kamberi ile Yusuf İsrafil de, 1980 ve 1981 yılları arasında Turfan Bezeklik'teki Mingöy'ün alt kısmını temizlerken buldukları çeşitli yazıların var-

---

1 Bk. *Medenî Yadikarlıklar Jornili*, sayı:5, s. 86, 1960 Urumçi.

2 Bu makale aslında *Til ve Tercime* dergisinin 2. sayısında yayımlanmış, sonradan düzeltme yapılarak *ŞG*'de çıkmıştır. Son olarak da Kurban Veli'nin makaleler koleksiyonu *Bizning Tarihî Yeziklirimiz* (Bizim Tarihi Yazılarımız) adlı kitabına alınmıştır.

lığından bahsetmektedirler: "...Daha eski Uygurca her sözün tam karşısına, satır aralarına Çince yazılan eski Uygurca-Çince karşılaştırmalı sözlük sayfaları da vardır... Eski Uygurca yazıların satır aralarına Çincesinin eklendiği sayfalar, eski Uygurca-Çince karşılaştırmalı sözlüğün parçaları sayılır..." (Kamberi ve İsrafil 1990: 56). Kamberi ve İsrafil'in bahsettiği sözlük ile Veli'nin çalışmasına (1986) konu olan sözlüğun arasında bir bağın olup olmadığı henüz açıklığa kavuşmuş değildir. Fakat her iki sözlüğün Çince ve Uygurca iki dilli karşılaştırmalı sözlük olduğu bellidir.

Bunların dışında Çinli Türkologlardan Wang Yüen-hsin de "Çin'de Türk dilleri üzerine yapılan araştırmaların en eskisi Eski Kuçarca-Eski Uygurca Sözlüğü'dür (Bazı Çin Türkologlarının araştırmalarına göre, bu eser 5 ve 8. yy. arasında yazılmış olabilir.). Ne yazık ki, bugüne kadar bu eser hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır..." diyerek daha eski bir sözlükten bahsetmektedir (1994:1). Bahis konusu sözlüklerin içerikleri, aralarında bir bağın olup olmadığı, ne amaçla yapıldığı, tam olarak hangi döneme ait olduğu ve buna benzer merak konusu birçok soru açıklığa kavuşmuş değildir. Hatta bu sözlükler hakkındaki bilgiler sadece bilindiği çevrelerce sınırlı kalmış dünya Türkologlarının haberi bile olmamıştır.

Bizim üzerinde çalıştığımız *İdikut Sözlüğü* Çin'in Ming Hanedanlığı döneminde yapılmaya başlanmış, Ch'ing Hanedanlığı döneminde maddeler eklenmeye devam edilmiş ve kopyalanıp çoğalttırılmıştır. *Sözlük*, bugün Çin idaresi altında yaşamakta olan 10 milyon civarında Uygur Türk'ünün dil tarihinin, dil özelliğinin ve tarihî durumlarının incelenmesi bakımından ve genel Türkçenin sözlük çalışmaları bakımından son derece önemlidir. Şimdiye kadar *Sözlük* üzerinde Julius Klaproth, Louis Ligeti ve Çinli Türkologlardan Hu Chên-hua, Huang Jun-hua gibi dil bilimciler araştırmalar yapmışlardır. Bununla beraber sözlüğün Türkolojinin bugün eriştiği noktada, yeniden incelenmesine ve modern sözlükçülük anlayışına uygun olarak değerlendirilmesine gerek vardır.

Eldeki çalışmamızda, sözlüğün dünyanın dört bir yanına dağılmış nüshalarını toplayarak elde ettiğimiz en mükemmel söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu söz varlığı çerçevesinde sözlüğün gramer yönünden incelenmesi, çeviri yazılı metni, Türkiye Türkçesiyle tercümesi yapılan dizini ve bazı özel kelimeler üzerindeki açıklamalar ele alınarak *Sözlük* üzerindeki analitik incelemeler ortaya konulmuştur.

Eser ele alınan konulara göre bölümlere ayrılmıştır. GİRİŞ bölümünde 14. yy. daki Ming hanedanının kısa tarihi ve bu dönemdeki Batı Bölgesi'nin durumu, tarih açısından değerlendirilmiş, Türk-Çin ilişkileri üzerinde durularak Uygur Türkçesi ile ilgili çalışmaların ele alınmasında gerekli şartları hazırlayan tarihî durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

I, II, III ve IV. Bölümlerde, Ming dönemindeki Türklerle ilgili faaliyetler, Türk dili ile ilgili yapılan çalışmalar üzerine bilgi verilerek bu konuları aydınlatan ve bu çalışmaları gerçekleştirmede payı büyük olan Tercümanlar Odasının tanıtımı, yaptığı çalışmaları ele alınmıştır.

Bu bölümlere bağlı olarak Ming sülalesi dönemindeki "Tercümanlar Odası"nın Uygur Türkçesi ile ilgili çalışmalarından "İdikut Sözlüğü" ya da Çince adıyla "Kao-ch'ang-kuan tsa-tsu" nın tanıtımı yapılmış, üzerinde yapılan çalışmalar ve çeşitli nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, Sözlük dil bakımından da incelenmiştir. Yine bu bölüme bağlı olarak eserin çeviri yazılı metni verilmiştir. Çeviri yazılı metni verilirken karşılaştırmaya kolaylık olsun için yukarıda zikredilen üç Türkoloğun çalışmasından metin bölümlerinin çeviri yazısı eklenmiştir. Bunların çeviri yazı sistemlerinde aslını korumaya özen gösterilmekle beraber, yazıda kolaylık yaratmak için bazı değişiklikler de yapılmıştır. Ligeti'nin kullandığı *š, č* şekilleri, *ş, ç*'lerle karşılanmıştır. Hu ve Huang'ların kullandığı çevriyazı sistemi Uygur yeni yazısı adı verilen Çince *pin-yin* sistemine uydurulmuş alfabedir. Biz eldeki çalışmada mümkün olduğu kadar Hu ve Huang'ın kullandığı çeviri yazı şekillerine sadık kalmaya çalıştık. Ancak, uluslararası çeviri yazı sistemine uygunluğu göz önünde bulundurularak bazı seslerde aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, k—q, x—ş, θ—ö, q—ç, ə—ä olarak alınmıştır. Çeviri yazılı metnin Çince kısmının transkripsiyonu için Mathews'in kullandığı sistem tercih edilmiştir. Burada belirtmemiz gereken bir husus da, Çince idiogramların metindeki orijinal biçimlerinin hepsinin aynı şekilde yazılamamasıdır. Bunun sebebi de, metnin hem el yazısı olması hem çok eski zamana ait olması dolayısıyla, günümüzde bilgisayardaki Çince programlarda eski dönemlere ait bütün idiogramları ifade eden karakterlerin bulunamamasıdır. Bu tür idiogramlarda günümüzde kullanılmakta olan daha basitleştirilmiş biçimleri, ya da değişik başka biçimleri kullanılmıştır. Bu tür ideogramlarla ilgili yeri geldiğinde açıklama yapılmıştır.

DİZİN bölümünde ise, kelimelerin Türkiye Türkçesindeki anlamları verilmeye çalışılmıştır. İki veya ikiden fazla kelimeden oluşan birleşik ifadelerde, ifade içindeki her kelime madde başı olarak düşünülmüş, o yüzden birden fazla yerde gösterilmiştir. Ancak, bu tür kelimelerin Türkiye Türkçesindeki anlamı alfabetik sıraya bağlı olarak seçilen kelimenin ilk geçtiği yerde verilmiş, diğer kelimelerin madde başı olduğu yerlerde anlamının tekrar yazılmasına lüzum olmadığı düşüncesiyle yazılmamıştır. Sözlük maddelerinin Türkiye Türkçesindeki anlamı verilirken metindeki Çince karşılığı göz önünde bulundurulmaya dikkat edilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlarken bana yol gösteren, fikir önerilerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, benim Japon nüshalarını elde etmemde büyük katkısı olan Prof. Dr. Masahiro SHŌGAYTO'ya da teşekkür ediyorum.

Mağfiret Kemal YUNUSOĞLU

İşaretler

< >	metne eklenmiştir (eksik yazım)
{ }	metinden çıkartılmıştır
( )	parantez içindeki ünlü veya ünsüz metinde gösterilmemiştir
	+ (gramer tahlilinde) isim kökü, isim köküne gelen ek
	- (gramer tahlilinde) fiil kökü, fiil köküne gelen ek
	Fiil ve isim tabanında çekim eki
*	tespit edilememiş kelimeler
<	(alıntı kelimeler için) bu dilden geçmiştir.
	(isim ve fiiller için) kökü böyledir, böyle açılabilir
:	ünlülerde uzunluğu bildirir
<<	diğer dillerin aracılığıyla girmiş alıntılar için

Çeviri Yazı Sistemi

İncelediğimiz eser iki dilli sözlük olduğundan Uygur alfabesi ile yazılan kısmın ve Çince yazılan kısımların çeviri yazıları için iki ayrı yazım sistemi kullanılmıştır.

Metinde geçen Çince kelimelerin ve özel isimlerin traskripsiyonu için Mathew'in kullandığı sistem esas alınmıştır.

Uygur alfabesiyle yazılan kelimelerde ve yabancı alıntılarda kullanılan yazım sistemimiz aşağıda gösterilmiştir:

a, ä, ı, i, o, ö/o̲, ü /u̲, b, c, ç, d /d̤, q, f, h/x, g, γ, k, l, m, n, ñ, p, s/ṣ, ş, t /ṭ, v /w, y, z /ẓ

Kısaltmalar

a	yaprağın *a* yüzü
A	Amiot nüshası
ağ.	ağız
AOH	Acta Orientalia Hunggarica
Ar.	Arapça
b	yaprağın *b* yüzü
B	Budapeşte nüshası
BM	Birtish Muzeum
BSOAS:	Bulletin of the School of Oriental and African Studies (University of London)
c.	cilt
çev.	çeviren
Çin.	Çince
DTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
E.İrn.	Eski İranca
EB	Ekleme Bölümü
Far.	Farsça
FİYE	Fiilden isim yapan ek
H	Hrith nüshası
HI	Hrith I nüshası
HII	Hrith II nüshası
Hint.	Hintçe
Hint.Av.	Hind-Avrupa
Hzr.	Hazırlayan
İnd.	İndeks (Endeks)
KGDGK	Kōbe-shi Gaikoku-go Daigaku Gaikoku-gaku Kenkyū-jo (Kobe City University of Forein Studies)
Kl	Klaproth
LL	Louis Ligeti
MED	Milletler Enstitüsü Dergisi
Mo.	Moğolca
P	Pekin nüshası
s.	sayfa
Skr.	Sanskritçe
Sog.	Sogtça
ŞG.	Şincang Géziti
ŞÜJ.	Şincang Üniversitesi Jornili

TDK.	Türk Dil Kurumu
Toh.	Toharca
T'P.	T'ung Pao
TTK.	Türk Tarih Kurumu
T.Tü.	Türkiye Türkçesi
Uyg.Tü.	Uygur Türkçesi
vb.	ve başka
yay.	yayını
Yun.	Yunanca

GİRİŞ

MİNG HANEDANLIĞI TARİHİ, BATI BÖLGESİ'NİN DURUMU VE ÇİN İLE BATI BÖLGESİ İLİŞKİLERİ

1. Ming Hanedanlığı'nın Kısa Tarihi

Genel Çin tarihinden baktığımızda Merkezî Ülke (中國 *chung-guo*) olarak ifade edilen toprakların genişleyip bugünkü duruma gelmesinde Han Çinlileri dışındaki yabancı kavimlerin katkıları da büyük olmuştur. Bu yabancı kavimlerin Merkezî Çin'e hâkim olarak kurdukları hanedanlıkların en meşhurları Yüan Hanedanı olarak bilinen Moğol İmparatorluğu ile Ch'ing Hanedanı olarak bilinen Mançu İmparatorluğu'dur. Çalışmamıza konu olan Ming dönemi ise bu iki yabancı kavmin hüküm sürdüğü dönemlerin arasına denk gelen, Yüan'den sonra, Ch'ing'den önce kurulan Han Çinlilerinin hâkimiyetini göstermektedir. Aşağıda bu dönemle ilgili kısa bilgi verilecektir.

Çin tarihinde önemli yere sahip olan Moğol dönemi, yani, Yüan Hanedanlığı'nın (1206-1368)[1] son dönemlerinde ortaya çıkan iç kavgalar, siyasi ve hukuki düzensizlikler ve halk ayaklanmaları gibi sebeplerle devlet zayıflayınca bu fırsattan istifade eden Chu Yüan-chang 1368 yılında Pekin'i zaptederek 1371 yılında, Moğolların Çin'deki hükümranlığına son vermiş ve Ying-tien (bugünkü Nanching) 'i devlet merkezi ilan etmiştir. Böylece Ming Hanedanlığı (1368-1644) dönemini başlatmıştır.

Chu'nun bu başarısı Çinlilere üstünlük hissi vermiş, onlar, Moğolların aşağılayıcı ırkçı kanunlarına[2] karşı uyanan millî hisleriyle Çin tarihinin yeni dönemini kurmaya koyulmuşlardır. Çin tarihinde ilk defa ortaya çıktığı kabul edilen böyle bir millî his, Çinlilerin yabancılardan nefret etmesine ve onlara karşı birleşmelerine neden olmuştur (Eberhard 1987:260). Chu siyasi alanda birçok yeni kanun düzenleyerek Ming devletinin temelini sağlamlaştırmış, 27 yıllık saltanatı 1398'deki ölümüyle son bulmuştur. Chu öldüğünde daha önceden belirlenen veliaht da çoktan ölmüş olduğundan yerine veliahtın oğlu tahta çıkarılmıştır. Buna karşı çıkan

---

[1] Moğol İmparatorluğu ilk olarak 1206 yılında Cengizhan (Temuçin) tarafından kurulmuştu. 1271 yılında onun torunu Kubilay imparatorluğa "Yüan" (ilk, birinci) adını vermiştir. Bu imparatorluk 1368 yılında Ming sülalesinin kurulmasıyla ortadan kaldırılmıştır.

[2] Moğollar bütün Yüan İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki halkı dört sınıfa ayırmışlardır. Bunlar: 1. Moğollar (en üst tabaka). 2. "Renkli gözlüler" (Orta Asya kavimleri, ikinci tabaka). 3. Huang Irmağı bölgesinde yaşamış olan kuzey Çinliler. 4. Yang-tzu Irmağı bölgesinde yaşamış olan güney Çinlilerden ibarettir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Eberhard (1987: 259).

dördüncü oğul Chu Ti, Ying-tien'i zapt ederek kendine karşı gelenlerin hepsini katletmiş ve saltanat devrine *Yung-lê* adını vermiştir. Chu Ti, Ying-tien'in başkentliğini iptal edip tekrar Pekin'i başkent yapmıştır. Ming döneminin en debdebeli devri sayılan Yung-lê dönemi 1403-1424 yılları arasına denk gelmektedir. Chu Ti'den sonra onun oğlu Chu Chan-chi tahta çıkmış ve saltanat yılını *Hsüan-tê* ilan ederek 1426-1435 yılları arasında hükmetmiştir. Böylece 1368'den 1644'e kadar olan 276 yılda toplam 18 kişi imparatorluk tahtına oturmuştur. Ming'in son imparatoru olan Chu Yu-chien 1628'de tahta çıkmış, saltanat yılına *C'h'ung-chên* (1628-1644) adını vermiştir.

Çin tarihinde Çin yönetimini bir yabancı ulus elinden Çinlilerin eline geçirerek millî kahraman sıfatıyla tanınan Chu Yüan-chang'in kurmuş olduğu bu hanedanlık 1644'te Mançuların hâkimiyeti ele geçirmesiyle son bulmuştur. Böylece, Ming'den sonra kurulan Ch'ing[3] (1616-1912) devleti ile hâkimiyet yine Çinlilerin elinden diğer bir yabancı ulusun eline geçmiş ve bu hanedan 300 yıldan fazla Çin'e hükmetmiştir. Ming dönemi, yani "14.yy. yeni tabakanın teşekkül etmeye başladığı hissedilen bir devirdir. Bu tabaka Avrupa'daki burjuvaya oldukça yakındır." (Eberhard 1987:259). Bu tabakanın çoğunluğunu teşkil eden memurlar ve önde gelenler bilime ihtiyaç duyuyor, yabancılardan kaçmak yerine, onlarla daha sıkı ve daha dikkatli ilişkiler kurulması gerektiğine inanıyorlardı. Bu yüzden devletin çıkarlarını göz önüne alan devlet adamları ve önde gelenler yabancılarla ilgili birçok önemli konuları ele almıştı.

Çalışmamızın sonraki bölümlerinde üzerinde duracağımız *Ssŭ-i-kuan* (四夷館 Barbarlar/Yabancılar Kurumu, sonradan 四譯館 "Tercümanlar Kurumu" veya "Odası" olarak değiştirilmiştir.) gibi büyük bir kurumun kurulması ve bu çerçevede yabancı dillere özen gösterilmesi, bu dillerin öğretilmesi, incelenmesi, hatta iki dilli sözlüklerin yapılmasının sebebi Çin yıllıklarında şöyle kaydedilmiştir: "Dört taraftaki yabancı ülkelere ziyarete gidiş gelişlerde dil ve yazı bakımından anlaşmazlıklar olduğu için Li-pu[4] (Tüzük Bakanlığı) Kuo-tzü-chien (Milli Akademi) öğrencilerine tercümanlık öğrenmelerini emretti." (ChHsSh III:269). Bundan şunu görmek mümkündür: Ming hükûmeti yabancılara karşı daha dikkatli, daha ciddi davranmayı, onlarla iyi ilişkiler kurmayı amaçlamış ve Moğol İmparatorluğu döneminde aynı devlet çatısı altında bulundurulan yabancı ülkeler ve kavimleri daha iyi tanımak istemiştir. Bu yukarıda bahsedildiği gibi, Çin tarihinin büyük bölümünü oluşturan yabancı kavimlerin kurdukları devletler ve hâkimiyet sürdürdüğü dönemlerin etkilerinden kaynaklanıyor olabilir. Üstelik, Moğollara karşı çıkmalarına, hatta onları merkezî Çin'den kovmalarına ve diğer yabancı kavimlerden nefret etmelerine rağmen, yine de onların etkilerinden ve yarattıkları tehlike-

---

[3] Ch'ing sülalesi aslında 1616 yılında Mançuların millî kahramanı Nurhaç tarafından kurulan son Chin devleti olup 1636 senesinde adını Ch'ing diye değiştirmiş ve 1644 yılında Çin'i zaptederek Pekin'i başkent yapmıştır.

[4] "Li-pu" kelimesinin Uygurcası WT'de "tertip" olarak verilmiştir (WT, c.I: 9).

den kurtulamamışlardı. Böylece Çin tarihinde yabancı kavimler ve yabancı ülkelerle tekrar sıkı ilişkiler kurmaya çalışan bu hanedan, çevresindeki ülkelerin tarihi ve dili konusunda eskiden görülmemiş bir takım yeni ve önemli çalışmalar yapmaya niyetlenmiştir.

2. Ming Hanedanlığı Dönemi'nde Batı Bölgesi'nin Durumu

Batı Bölgesi'nin durumunu incelemeden önce, Batı Bölgesi hakkında kısa bir tanım yapmak yerinde olacaktır.

Çin'in tarihî yıllıklarında *Hsi-yü* "Batı ülkesi, Batı Bölgesi, Batı Toprakları" diye kaydedilen topraklar, en eski dönemlerden itibaren umumiyetle Çin'in batısındaki coğrafyaya (ülkelere) verilmiş olan ortak bir addır.[5] *Batı Bölgesi* tabiri geniş anlamda bugünkü Orta Asya'yı ve Hindistan bölgesini göstermektedir. Bu toprakların sınırları, çoğunlukla Pamir Tepesi merkez olmak üzere, doğuda Tarım Havzası içindeki Doğu Türkistan, yani, Tanrı dağlarının güney kısmı; kuzeyde Isık Göl, Balkaş Gölü ve Aral Gölü vadilerini kaplayan İli ve Cungarya vadileri, yani Tanrı dağlarının kuzey kısmı; Batıda Çu ve Talas nehirleri vadileri, yani Batı Türkistan; Güneyde Karakorum ve Hindikuş dağları arasındaki alanı, "esasen Asya kıtasının ortasındaki, ırmakları çoğunlukla denize ulaşmayan geniş bir alan"ı içine alıyordu (Haneda 1986:1-2).

Böylesine geniş bir alanı kaplayan Batı Bölgesi'nin Çin'e en yakın komşusu günümüzdeki Doğu Türkistan'ın doğu bölgesidir. Çin'in Ming döneminde Batı bölgesi olarak tanımlanan alan ise çoğunlukla bugünkü Doğu Türkistan ile Batı Türkistan'ı içeriyordu. Çin'de Ming Devleti'nin kurulduğu 14. yüzyılın ilk yarısında bu bölgeler Çağatay'ın evlatlarının idaresindeydi.

1346 yılında Kazagan ayaklanarak Kazan Han'ı öldürmüş, devlet idaresini ele geçirmişti. Ancak, onun hâkimiyeti yalnız Maveraünnehir'de tanınmış, Doğu Türkistan'da ise, Duğlat kabilesi reisi hâkimiyeti ele geçirmişti (Aka 1995:7). Emir Kazagan 1358'de öldürülmüş, yerine oğlu Abdullah geçmiş, fakat kısa bir süre sonra o da öldürülmüştür (Aka 1995:8). 1365 yılında Tuğluk Timur Han'ın ölümünden sonra karışıklıklar içerisinde kalan bu bölgenin durumu daha da kötüleşmişti. 1366'da Kaşgar'da Emir Kamerüddin isyan ederek kendini "Han" ilan et-

---

[5] Burada şunu belirtmek gerekiyor ki, "Batı Bölgesi" sadece Çinlilerin kendilerinin batısında kalan topraklara verdiği umumi isimden ibarettir. Bu günümüzdeki Doğu Türkistan'ın tarihi için de geçerlidir, kesinlikle Çin'e tabi topraklar anlamına gelmemelidir. Bu topraklarda yaşamış olan kavimler ve halk tarihi boyunca kendi hanlıklarını, kendi devletlerini kurmuş ve yönetmişlerdir. Zaman zaman bu toprakların ismi kurulan hanlık veya devlet ismi ile de adlandırılmıştır.

Ayrıca, Çince ifadenin karşılığı olan *Batı Bölgesi* tabirinin yanı sıra bahsi geçen coğrafya Uygurca kaynaklarda *Kurigar* olarak da zikredilmektedir (bk. *Tarihi Hatiriler*, 1989:8). Krş: *kurigaru* "geriye, batıya" (Költigin, doğu yüzü: 8, 12..., güney yüzü:2, 3; Bilge Kağan, doğu yüzü: 8,11...).

miş ve Tuğluk Timur Han'ın soyundan olan kişileri öldürmüştür, Tuğluk Timur'un 3 yaşındaki oğlu Hızır Hoca'yı Atabeg Hudaydat'ın annesi Mirağa Hatun gizleyip birkaç kişiyle Badahşan'a kaçırmış bununla Hızır Hoca ölümden kurtarılmıştır (Baytur ve Sıddık 1991: 883). 1370'de Timurlenk Çağatay Hanlığı sahasında kendi devletini kurdu ve bu hanlık Mavuraünnehir'deki en güçlü hanlıklardan biri konumuna geldi (Alan 2007:32). Timur'un Semerkant'ı başkent yaparak kurduğu bu devleti Ming Hanedanı "Semerkant Devleti" olarak tanımıştır (Baytur ve Sıddık 1991:884). Doğu Türkistan'da ise Timur'dan bağımsız hanlık kurma girişimleri devam etmiştir. 1374'de Emir Kamerüddin Almalık'a hücum başlatarak 1375'te Köktepe, Baytuğ'u ele geçirip Kaşgar'ı zapt etmiştir. 1387'de ise Moğolistan hanı Atabeg Hudaydat Hızır Hoca'yı bulup getirtip Almalık şehrinde "Han" ilan etmiş ve Hızır Hoca aldığı tedbirlerle Moğolistan Hanlığı'nı sağlamlaştırmıştır (Baytur ve Sıddık 1991: 883-86). 1393 tarihinde ise Hızır Hoca Turfan ve Karakoçu'ya hücum başlatarak 527 yıllık Uygur İdikut Hanlığı'na son vermiş, 1397 yılında da Kumul'u ele geçirmiştir. Ming sülalesi kayıtlarında bu devlet "Beşbalık Devleti" olarak kaydedilmiştir.[6]

1427'den sonra Moğolistan Hanlığı yine parçalanmış ve Seyit Ahmet Kaşgar, Yarkent ve Hoten bölgesini hükümranlığı altına almıştır. Bu tarihte Kumul, Turfan tekrar yerli Uygurların eline geçmiştir; Ancak, çok geçmeden 1435 yılında İsen Buka (Boğa) Han'ın idaresine geçerek yine Moğolistan Hanlığı'na tabi olmuştur; 1462'de İsen Buka Han Aksu'da ölmüş, tahta oğlu Dost Muhammet Han geçmiştir (1462-1469). Dost Muhammet Han'dan sonra yerine geçen Kebek Sultan (1469-1472) kabiliyetsiz hükümdar olduğundan 1472 yılında Yunus Han, oğlu Ahmed'i göndererek bu bölgeleri ele geçirmiştir (Baytur ve Sıddık 1991: 896-900).[7] Bu bölgenin Doğu Türkistan kısmında Moğolistan Hanlığı'ndan sonra Yarkent Hanlığı (1514-1682) kurulmuştur.[8]

3. Ming ile Batı Bölgesi İlişkileri

Ming'in kurulduğu ilk dönemlerde Batı Bölgesi'yle pek ilişkisi olmamıştır. Fakat, sonradan Ming sülalesi doğu-batı sınırının müdafaasının çok önemli olduğunu hissetmeye başlamıştır. Çünkü, Moğolların saldırıları hâlâ devam ediyor ve Ming bundan endişeleniyordu. Diğer yandan ise tarihî "İpek Yolu"nu tekrar canlandırma, ona tekrar sahip olma planları yapılıyordu. İlk başlarda Timur da Ming'e pek önem vermemiştir. Ancak, 1387 senesinde Ming'e Müslüman Hafız önderliğinde bir grup elçi ve beraberinde 15 at, iki deve de gönderdiği bilinmektedir (Shên

---

6 Bunun sebebini şöyle açıklamak mümkün: Hızır Hoca Uygur İdikut Hanlığı'na son verdikten sonra Beşbalık şehrini de başkent olarak kullanmıştır. Bu yüzden Ming yıllıklarında bu Hanlık "Beşbalık Hanlığı" diye kaydedilmiştir. Bu konuda bkz. (Shên 1987: 297).

7 Yunus Han İsen Buka Han'ın kardeşidir. 1456'da Ebu Said Sultan Yunus Han'ı Herat'a çağırarak kendisini Fergana, Issık Göl ve Taşkent bölgelerine han tayin etmiş, buralarda başka bir hanlık kurarak iki kardeşi birbirine düşürmüştür (Baytur ve Sıddık 1991: 899).

8 Yarkent Hanlığı 21 Eylül 1514 yılında Seidhan tarafından kurulmuştur. Tarihte bu hanlık kurucusunun adıyla "Seidiye Hanlığı" olarak da zikredilir.

1987:297). Ming hükûmeti de Timur'a kıymetli hediyeler ve para göndermiş, böylece, daha sonraları her sene elçiler ve hediye göndermeler karşılıklı olarak devam etmiştir (Baytur ve Sıddık 1991:902-03). Ancak, 1395 yılında Ming hükümdarı 1500 kadar kişiden oluşan küçük bir orduyu Semerkand'a göndermiş, Emir Timur bunların hepsini rehin almıştır. 1397 yılında Ming yine Ch'üan An, Chêng Tê-wên gibi elçileri göndermiş onlar da aynı akibete uğramıştır (Shên 1987:298-99).

1400'lerde Moğollar Çin'in doğu-batı bölgelerine saldırılar düzenliyordu. 1404'de Emir Timur Ming hanedanını yok edip büyük Moğol İmparatorluğu'nu tekrar kurmayı planlamış ve Ming hanına mektup göndererek savaşa çağırmıştır. Fakat, o bu amacına ulaşamadan Çin'e başlattığı yürüyüş esnasında yolda hastalanmış ve 1405 tarihinde Otrar şehrinde ölmüştür (Alan 2007:82-3).

Çin'e yakın olan Turfan ve Kumul şehirlerinin bu dönemlerde Ming ile özel ve yakın ilişkiler kurduğunu görüyoruz. 1406'da Ming hükûmeti Kumul'da "Güvenlik Bürosu" kurmuştur. Bu kurulda başkan olan Toktu Timur'a "chung-hsün-wang" (Sadık Bey) unvanı verilmiştir. Ayrıca, Ming hükümdarı bir Çinli memuru Toktu Timur'a yardımcı olarak göndermiştir. Bu tarihten itibaren Kumul, Ming ile Batı Bölgesi arasında siyasi, ekonomi ve kültürel ilişkilerin gelişmesinde köprü rolü oynamıştır. Çin yıllıklarından, 1403'de Kumul'dan gönderilen elçilerin Ying-tien'e geldiğini, imparatorun çok sevindiği ve Kumul hanına verilecek hediyeleri çoğalttığını, Kumul hanından 4740 tane at almak istediğini, alınan atların en iyilerinden 10 tanesini seçip saray için ayırdığını ve geri kalanını ise sınırı korumak için gönderdiğini öğreniyoruz (Ming-shih 329: 8511). O dönemlerde, Moğolistan ile Ming elçileri, tüccarlar, kervanlar Kumul'da buluşuyorlardı. Bu dönemde Kumul sanki Batı Bölgesi'nin "boğazı" olarak kullanılmıştır (Liu 1988: 78).

Çin yıllıklarında, 1408 senesinde Turfan'dan bir rahibin Pekin'e gelip imparator Chu Ti'ye hediye sunduğu da kaydedilmiştir (Baytur ve Sıddık 1991: 890). Bir Budist rahibin Çin imparatoruyla olan samimi ilişkisi belki de ortak dinî duygulardan kaynaklanıyor olabilir. Çünkü, bu dönemde gerçi Hızır Hoca İslam dinini daha etkili bir duruma getirmek istemiş olsa da buradaki halk kendi geleneklerine ve dinlerine sahip çıkmaya devam etmiştir. Hatta 1419-21 tarihlerinde Çin'e seyahat eden Hoca Giyaseddin Nakkaş da yazdığı seyahatnamesinde Turfan, Kumul'da Buda tapınaklarının bulunduğundan bahsetmiştir (Özerdim 1950: 351). Kısacası, Ming, Batı Bölgesi ile bu topraklar aracılığıyla daha sıkı temaslarda bulunmuştur. Hazırlanan sözlüklerin Kumul ve Turfan ağızlarını yansıtması da bu noktayı kanıtlamaktadır. Ayrıca, Koço'nun da Ming'le ilişkileri olduğuna dair kaynaklar vardır. 1406 yılında Ming imparatoru Koço'ya elçi göndermiş ve Koço hanı Hasan'a ipekli mamüller hediye etmiştir. Ertesi yıl ve 1409'da Hasan Çin'e elçi yollayarak hediye göndermiş, bu ilişki 1448'e kadar devam etmiştir (İzgi 1989: 31).[9]

Ming ile Moğolistan hanlarının karşılıklı elçi göndermeleri devam ettikçe ilişkiler daha da gelişmeye başlamış ve elçiler, tüccarlar dışında seyahatçılar da gidip

[9] Sultan Ali dönemine (1469-1478) gelindiğinde Koço onun eline geçerek Turfan'a tabi olmuştur.

gelmeye başlamıştır. İmparator Chu Ti 1413'de, seyyah Ch'ên Ch'êng, Li Hsüan, Li Ta başkanlığındaki elçiler grubunu Batı Bölgesi'ne göndermiştir. Bu elçiler grubu, Semerkand ve Şiraz gibi yerlerden gelen elçiler memleketlerine döndüklerinde onlarla beraber yola çıkmış ve bütün Orta Asya'yı gezerek ta Herat'a kadar gitmiştir. Onlar 1415'de gittiği ülkelerden Çin'e gönderilen birçok elçiyle beraber geri dönmüşlerdir. 1416 yılında Ch'ên Ch'êng ikinci defa elçi olarak Batı Bölgesi'ne gitmiş, bu ülkelerin hükümdarlarına pek çok kıymetli hediyeler götürmüş, 1417'de Çin'e dönmüştür. Ch'ên Ch'êng 1420'de üçüncü kez elçi olarak ülkesinden yola çıkmıştır. Bu tarihlerde Ming imparatoru Chu Ti'nin yaptığı yürüyüşler dolayısıyla Ming'e at lazım oluyordu. Bu yüzden Batı Bölgesi'ne elçi olarak gönderilen heyetler beraberinde götürdüğü altın paralar ve porselenlere at değiştirip Çin'e götürüyorlardı. Ch'ên Ch'êng ve onun beraberindekiler Batı Bölgesi ülkeleriyle Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Ch'ên Ch'êng ilk seyahatinden sonra memleketine döndüğünde Li Hsüan ile birlikte iki ciltli "Hsi-Yü-Chi" (Batı Bölgesi Seyahat Hatıraları) adlı kitabını yazmıştır (Shên 1987: 298-300)[10]. 1432 ve 1434 tarihleri arasında Ming imparatoru, Li Kui'yi Batı Bölgesi'ne göndermiştir. Li Kui de Ch'ên Ch'êng gibi bütün Batı Bölgesi ülkelerini gezmiş ta Tabriz'e kadar gitmiştir. Ming Hanedanı dönemindeki bir başka ünlü seyyah Chêng Ho'dir. Chêng Ho 1406'dan itibaren birçok defa Afrika ülkelerine elçi olarak seyahat etmiş, Mekke, Marokko (Fas)'ya kadar gitmiştir.

Bu yıllarda Batı Bölgesi'nden de birçok elçi, tüccar ve seyyahların Çin'e gittiklerini daha önce dile getirmiştik. Bunların içinde Timur'un oğlu Mirza Şahruh'un göndermiş olduğu elçiler arasında Hoca Giyaseddin Nakkaş da bulunuyordu. Bu elçiler 1419 senesinde Herat'tan Çin'e yola çıkmış, üç yıl sonra Giyaseddin ülkesine dönmüş ve 1422 yılında, 1419-1421 arasında yaptığı seyahatten gördüklerini, yaşadıklarını içeren "Acaibü'l-Letaif" (Hıtay Sefaretnamesi) adlı kitabı yazmıştır (Özerdim 1950: 345)[11].

Bu tarihlerde Türkistan Emiri olarak Semarkand'a gönderilen Şahruh'un oğlu Mirza Uluğ Beg'in de Çin sanatına ilgi duyduğu, elçileri aracılığıyla Çin'den nadir, kıymetli vazolar, Çin porselen takımları getirtip Kühek'deki çinili sarayında sakladığı, hatta "muavini olan Ali Kuşçu Beg'i sık sık gönderdiği sefaret heyetlerinden biri ile Çin'e göndermiş" olduğu da bilinmektedir (Togan 1981:96).

Ming döneminde Batı Bölgesi ile Çin'in ticari ilişkileri çok gelişmiştir. Fakat bu ilişki süreklilik arz edememiştir. Ticari, seyahat işlerinin gelişmiş olduğu Yunglê saltanat yıllarından sonra, devletin uğradığı mali sıkıntılardan dolayı seyahat işlerine bütçe ayrılamamış, elçi gönderme işleri azalmış ve yavaş yavaş Ming'in Batı Bölgeleriyle olan ilişkisi de kesilmiştir.

---

[10] Bu kitap hakkında " yapılan çalışmalar " bölümünde daha geniş bilgi verilecektir.

[11] Bazı kaynaklarda Giyaseddin'in Mirza Uluğ Beg'in kardeşi Baysungur Mirza'nın ressamı olduğu ileri sürülmektedir (Togan 1981:96). Ch'en Ch'eng ve Hoca Giyasettin Nakkaş'ın elçilik raporları ile ilgili ve Ming Dönemi ile Timurlular arasındaki ilişkilerle ilgili daha detaylı bilgiler için bk. (Çandarlıoğlu 1995).

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ BÖLÜM

MİNG DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR VE ESERLER

1.1.Tercümanlar Odasının Kuruluşu[1]

Ming döneminde uygulanan siyaset gereği yabancılarla karşılıklı ilişkiler kurma, onları iyi anlama gündeme gelmiştir. Bu, önce ilişkilerde engel olan dil problemini çözmek için yol aranması ihtiyacını doğurmuş, böylece Ming hükümdarı Hung-wu 15. yılında[2] sarayda öğretmenlik yapan Huo Yüan-Chieh ve Ma Şeyh[3]

---

[1] Burada "Tercümanlar Odası" olarak aldığımız ifadenin Çince karşılığı "Ssŭ-i-kuan" aslında "yabancılar kurumu" anlamındadır. Bu kurum fonksiyonu açısından tercümanlar kurulu veya bürosuna denk gelmektedir. İsmi Ch'ing döneminde o şekilde ve o anlamda değiştirilmiştir. Hu Chen-hua ve Huang Jun-hua'ların çalışmasında Uygurca ismi "İdikut Mahkemesi Sözlüğü" olarak alınmıştır. Ancak sözlüğün hukuk terimler içermediği ve mahkemeyle bir ilişkisinin olmadığı düşünülerek ve Osmanlılarda da buna benzer iş yapan kurumun "Tercümanlar Odası" olarak isimlendirildiği göz önünde bulundurularak biz de çalışmamızda *Ssŭ-i-kuan*'ı "Tercümanlar Odası" olarak almayı uygun bulduk.

[2] *Hung-wu* Ming'in kurucusu Chu Yüan-chang'in saltanat yılının adı olup Hungwu 15.yıl tahminen 1382 yılına denk gelmektedir.

[3] Bu iki kişinin Çinli olmadığı adlarından anlaşılmaktadır. Huo Yüen-chieh hakkında kaynaklarda, şöyle kayıtlar vardır: "Yung-lê yıllarında yazılan *Kao-ch'ang-kuan tsa-tzu, Hui-Hui-kuan tsa-tzu* gibi sözlüklerin yazarı, bilim adamı Huo Yüen-chieh de *hui-hui* idi" (Liu 1988:75). Burada sözü edilen *hui-hui*'ların kimler olduğu hakkındaki tartışmalar kesinlik kazanmamış olmasına rağmen daha çok onların Soğdlar olduğu hakkında ileri sürülen tezler kabul edilmektedir. Soğdlar'ın yurdu "Amuderya ile Sirderya nehirleri arasındaki bölge idi. Ticaretle uğraşan Soğdlar Orta Asya'ya yayılmış ve yer yer koloniler kurmuşlardı. Ayrıca Orta Asya'daki ipek yolu ticareti de tamamen onların elinde bulunuyordu" ve onlar çok eski zamanlardan itibaren Türklerle içiçe yaşamış ve Türkler'in siyasi tarihi, kültür tarihi, ticari tarihinde önemli etkinlikler yaratmıştı (Ögel 1991:188). Türklerin hayatına böylesine erkenden girmeyi başaran Soğdlarla ilgili olarak 15-16. yy. da Çin ile Türkler arasında siyasi , kültürel ve ticaret yönündeki ilişkilerinde de tarihî etkinliğini koruyarak araç rolü oynayan *hui-hui* denilen topluluğun Ming döneminin başlarında sadece Soğdlar'ın çoğunlukta olduğu bir Müslüman toplumu içerdiği kanaatindeyiz. Bu düşünce özellikle bu tarihlerdeki Kumul ve Turfan "hui-hui"ları için geçerli olabilir. Çünkü, "hui-hui" Çinliler'in müslümanlara verdiği "İslam dinindekiler" anlamına gelen bir ifadedir. Ming döneminde yaşamış olan Ma Wên-shêng'in "*Fu-hsing-ha-mi-kuo-wang-chi*" adlı kitabında "Kumul ülkesinde... Hui-hui, Uygur ve Ha-la-hui (Uyrat?) gibi üç çeşit kavim var, onlar birlikte yaşıyor" şeklinde yazmaktadır (Liu 1988:75). "Ming-shih" nin Kumul bölümünde de Kumul'da yaşamakta olan halkın Hui-hui, Uygur ve Ha-la-hui olduğu, onların beraber yaşadığı kaydedilmiştir (Ming-shih, 329:8313). Öte yandan bazı Çin tarihçileri "Ming döneminde Kumul'daki Hui-

gibi aydınlara "'Hua-İ-İ-Yü' (Çince ile Diğer Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü) nün hazırlanmasını emretmiştir. Onlar, 'Moğolların Gizli Tarihi' nin yazı özelliğinden faydalanarak" sözlüğü hazırlamaya başlamışlardır (İMS:14-15).

1407 yılında (Yung-lê 5. yılı) 四夷館 *Ssŭ-i-kuan* (Yabancılar Kurumu) resmen kurulmuştur. Bu kurum devlet içindeki azınlıklar ve komşu ülkelerin dil ve yazılarını tercüme eden resmî kurum idi (Li 1992:260). Ming döneminde yabancı dillerle uğraşan diğer bir kurum da mevcut olup bu kurum Moğol döneminde kurulan "Hui-tung-kuan" (会同館) idi[4]. *Hui-tung-kuan* yabancı dildeki metinleri ana dilinde (Çince) ifade edebilen çevirmenler yetiştirmeyi amaçlamışken, *Ssŭ-i-kuan* , Çince yazı dışında yabancı yazıları okuyabilen, yabancı yazıyla kaleme alabilen, tercüme yapabilen mütercimleri yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu yüzden *Hui- tung-kuan* tarafından kaleme alınan bazı sözlükler sadece Çin yazısıyla yazılmıştır.[5] Eldeki çalışmada esas olarak *Ssŭ-i-kuan* üzerinde durulacaktır.

Ming Devleti'nin niçin daha gelişmiş bir mütercimler kurumuna ihtiyaç duyduğu şöyle açıklanmaktadır: "Ming sarayı yabancı ülkelerden gelen ve onlara gönderilen mektup, alaka ve belgeleri tercüme etmek için *Ssŭ-i-kuan*'i kurdu. Ch'ing sülalesi de bu kurumdan yararlandı, adını四譯館 *ssŭ-i-kuan* (*Tercümanlar Odası)* olarak değiştirdi" (ChHsSh III:269). Ming ve Ch'ing dönemlerde kullanılan tercümanlar kurumunun Çince okunuşu aynı, ancak, "yabancı" ve "tercüman" ola-

---

hui'lar Çince, Uygurca ve Farsça biliyorlardı. Ming daima onlardan tercüman olarak istifade ediyordu... Ming döneminin ilk yıllarında *Ssŭ-yi-kuen*'de çalışan tercümanların çoğu Hui-hui'lardandı" diye yazmakta ve "Kao-ch'ang-kuan tsa-tsu" ve "Hui-hui-kuan tsa-tsu" gibi sözlüklerin hazırlayıcılarından, bilim adamı Huo Yüan-chieh'nin de Hui-hui'lardan olduğunu iddia etmektedir (Liu 1988:75). Kumul'daki ne Uygur ne de Moğol olan, üstelik Arapça ve Farsça, hatta Çince bilen Hui-hui'ların Soğdlar olduğu pek muhtemeldir. Hoca Giyaseddin de seyahatnamesinde, Çin imparatorunun sarayında Mevlana Kadı Yusuf adında bir komutanın bulunduğunu, onun Arap, Fars, Türk, Moğol, Hıtay (Çin), Kelemren dillerini bildiğinden bahseder ve "imparatorun yakını idi, on iki divanın birisi ona verilmişti" diye yazar (Özerdim 1950:357). Eserde yine Arap, Fars dillerini bilen birkaç Müslümanın da sarayda görevli olduğundan bahsedildiği belirtilmiştir (ibid.). Mevlana Kadı Yusuf adındaki kişi ve diğer kişilerin hangi kavimden olduğu hakkında herhangi bir bilgi verilmiyor. Bizce bunlar Çinlilerin *hui-hui* adını verdikleri Soğdlar'dan olabilir. Fakat şunu da belirtmek gerekiyor ki, Ming'in son dönemlerine gelindiğinde Orta Asya'daki bütün Müslüman kavimlerin hepsi "hui-hui" olarak adlandırılmış ve Çin yıllıklarında da karıştırılmadan öyle kaydedilmiştir. Liu chih-yang (aynı makale) Ma Şeyh hakkında bir şey söylemiyor. Fakat bazı kaynaklarda bu kişinin ismi Ma-yi-ch'ih-hei olarak da zikredilmiştir. (Bk. Wild 1943-46:619 – 620 ve s. 620 dipnot).

4 会同館 *Hui-t'ung-kuan* aslında 1276 yılında yani, Moğolların Yüan döneminde kurulmuştur. Bu dönemde yabancılarla ilgili olarak yabancı misafirlere tercümanlık yapmak, onları karşılamak, yolculuk etmek, getirdikleri hediyeleri kabul etmek... gibi daha çok diplomatik görevler üstlenmiştir. Ming döneminde de bu kurul hizmetine devam ettirilmiştir (Tsü-Hai: 361a).

5 Çalışmamızın "Sözlükler" bölümünde bu konu hakkında daha geniş bilgi verilecektir.

rak çevirdiğimiz kelimelerin Çince karşılığı olan ideogramlar farklıdır. Çin tarihi boyunca çevresindeki diğer ülkeleri ve ulusları "barbarlar" şeklinde nitelendirmiştir. Bu yüzden *Ssŭ-i-kuan*'ı (四夷館) tam anlamıyla "barbarlar kurumu"olarak tercüme etmek mümkündür. Burada kullanılan "夷" (*i*) sözcüğü "barbar, yabani" anlamını taşımaktadır.[6] Ming sülalesinden sonra bu kurula sahip çıkan Mançuların " 夷" *i* karakterini "譯"(*i* tercüme etmek, çevirmek; tercüman) şeklinde değiştirmelerinin sebebi de "Mançularin 'barbarlar' tabirini kullanmadaki hassasiyeti"nden kaynaklanmaktadır (Wild 1943-46: 620). Mançular bununla da kalmamış *Pai-i*'lerin ismindeki "夷" karakterini de "譯" olarak değiştirmişlerdir.[7]

1407'de *Ssŭ-i-kuan* resmen kurulmuş ve aynı yılın Mart ayının malum bir günü "Ming-kuan-lu" (Ming Kurumu Notları) adlı kitap kaleme alınmıştır. Bu kitapta kurumun yerleşim yerinin "Ch'ang-an sol kapısının dışında" olduğu belirtilmektedir (ChHsSh III: 269). Diğer bazı kaynaklarda Yü-ho Köprüsü'nün (Yü-ho-ch'iao) batısına yerleştiği ve bu yerin Han-lin-yüan'e ait olduğu, Ch'ing döneminde ise Chêng-yang kapısı (Chêng-yang-mên) dışına taşındığı kaydedilmiştir (Wild 1943-46:618).

Ming Hanedanlığı'nın son dönemlerinde *Ssŭ-i-kuan*'in durumu kötüleşmiş ve sadece adı kalmış, ne çalışanı ne bu kurumla ilgilenecek kişi kalmıştır. Bu durumu Wang Tzung-tzey 1580'lerde yazdığı *Ssŭ-i-kuan-k'ao* (Ssŭ-i-kuan Notları) adlı kitabında detaylı anlatmaktadır. Ming döneminde yaşamış Wang Shih-chên'in yazdığı *Ssŭ-pu-kao* adlı kitapta da *Ssŭ-i-kuan*'ın son dönemlerdeki zayıflama durumu hakkında bilgi verilmekte ve şöyle yazılmaktadır: "1556 yılında kurumun başkanlığını üstlenen Hsü Chieh imparator'a: 'Çoktandır tercümanlık için öğrenci yok...Lütfen, imparator öğrenci yetiştirmeye bizzat kendiniz emir veriniz, bizzat kendiniz ilgileniniz' " diye dilekçe vermiştir (ChHsSh III:270-71). Son dönemlerde durumun böyle kötü olmasına rağmen, 1579 yılında Siyam dili bürosunun eklenmiş olması ilginçtir.[8] Ancak, Ch'ing döneminde, özellikle 1644 yılın-

---

6 夷 (*i*)'nin anlamı Çin ansiklopedilerinde çeşitli yorumlanmıştır: "Çin'in eski dönemlerinde doğudaki uluslara verdiği umumi isim. Mesela, Milattan önceki Hsia sülalesinden, milattan önceki Chou sülalesine kadar 九夷 *chiu-i* (dokuz *yi*'lar) ismi vardı. Sonraları zaten dört bir yandaki azınlıklara böyle denmiştir...Yakın dönemlerde anlamı değiştirilerek bütün yabancılar için kullanılmıştır..." (Ts'ü-Hai:731a); 夷 (*i*) "Eski dönemlerde yabancı kavimlere verilen isim... Ch'ün-ch'iu (M.Ö 722 - 481) devrinden sonra *Chung-yuan* (Merkezi Ova) uluslarından başka, diğer uluslara verilen küçümseme ismi olmuştur " (Ts'ü-Yüan: 386b-c). Ayrıca, 四夷 *ssŭ-i* içinde de kaynaklarda buna benzer açıklamalar yapılmaktadır. (bk. Ts'ü-Hai: 303c; Ts'ü-Yüan: 853a)

7 Wild eserinde, Shan'ların adı için kullanılan 百夷 (Pai-i)'yi "hundred barbarians" olarak, değiştirilen son şekli 百譯 (*Pai-i*)' yi ise "hundred translations" olarak tercüme etmiştir. (Wild 1943-46: 620).

8 Siyam dili bölümünün kurulması hakkında böyle bir hikâye kaydedilmiştir: 1578 yılında Siyam kralı elçisiyle birlikte, altın yaprak üzerine Siyamca yazı yazılan bir tabloyu hediye olarak Çin imparatoruna göndermiştir. Fakat bu yazıyı kimse okuyamamıştır. Ming hükûmeti bu olayın devleti büyük ölçüde küçük düşürdüğünü düşünmüş, bunun üzerine 1579 yılında Chang Chü-chêng başkanlığında Siyam dili bölümünü kurmuştur (Wild 1943-46: 625).

dan başlayarak yok olmaya yüz tutan *Ssŭ-i-kuan*'e yeniden işlerlik kazandırılmış ve hanedanın son dönemlerine kadar yabancı ülkelerle olan dış ilişkilerde resmî diplomatik yazılar üzerinde çalıştırılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, Ch'ing döneminde *Ssŭ-i-kuan*'in adı değiştirilmiş ve Moğol ile Çürçen (nü-chên) bölümleri kaldırılmıştır. 1748 yılında yine *Ssŭ-i-kuan* ile *Hui-t'ung-kuan* birleştirilerek adı "*Hui-t'ung- Ssŭ-i-kuan*"e değiştirilmiş ve bütün şube bölümler "Hsi-yü-kuan" (Batı Bölgesi Kurumu) ve "Pai-i-kuan" olarak iki bölümde toplanmıştır. Bu kurum 1903 yılında ortadan kaldırılmıştır (Ts'ü Hai: 361a ve 854b).

Tercümanlar Odasına tekrar işlerlik kazandıran Ch'ing Hanedanı eski sözlüklerin kopyalarının yapılmasını ve "Wu-T'i-Ch'ing-Wên- Chien" gibi beş dilli sözlüğün meydana gelmesini sağlamıştır.

1.2. Tercümanlar Odasının İdarî Yapılanması

Ssŭ-i-kuan'in kurulduğu ilk yıllarda, bu kurum Tata (鞑靼*ta-ta* Moğol)[9] dili bölümü, Çürçen (Nü-chên) dili bölümü, Tibet (西番*hsi-fan*) dili bölümü, Sanskrit (西天*hsi-tien*) dili bölümü, Fars (回回*hui-hui*) dili bölümü, Day Kavmi (白夷*Pai-i*) dili bölümü, Uygur (高昌*kao-ch'ang*, İdikut) dili bölümü ve Birma (缅甸*mien-tien*) dili bölümü olmak üzere 8 bölümden oluşuyordu. 1511 yılında (Ming'in 11. imparatoru Chu Hou-chao'in saltanat yılı Chêng-tê 6.yılı) *Pa-pei* (八白) dili bölümü, 1579 yılında (Ming'in 14. imparatoru Chu Yi-chun'un saltanat yılı Wan-li 7. yılı) Siyam (暹罗*hsien-lo*) dili bölümleri eklenmiştir. (Ts'ü Hai: 854c).

1.2.1. Şube Bölümler

Ssŭ-i-kuan'in bünyesindeki şube bölümlerin hepsi kendi dilleri ve Çince üzerine karşılaştırmalı sözlükler yapmışlardır. Bunun yanı sıra yabancı ülkelerden gelen çeşitli mektup ve raporları Çinceye, Çin'den yabancı ülkelere giden mektup ve raporları da o ülkenin diline tercüme etmişlerdir.

Bu şube büroların hangisinin hangi yıllarda kapandığıyla ilgili net bilgi edinmek zordur. Ancak, yukarıda bahsedildiği gibi, Ch'ing Hanedanlığı'nın kurulduğu ilk dönemlerde kurumun adı değiştirilerek Moğol ve Çürçen bölümleri kapatılmış, 1748 yılından sonra kalan sekiz bölüm birleştirilerek "Hsi-yü-kuan" (西域館Batı Bölgesi Kurumu) ve "Pai-i-kuan" (白譯館) olmak üzere sadece iki bölüm hâline getirilmiştir.

1560'lı yıllardan sonra sadece Tatar (Moğol), Çürçen dili bölümlerinde tercümanların sayısı dört kişiye inmiş, Hui-hui, Tibet, İdikut (Uygur) ve Pa-pei dilleri gibi bölümlerde birer ikişer hoca kalmış ise de öğrenci hiç kalmamıştır. Pai-yi dili, Sanskrit dili bölümlerinin hocalarının çoktan yaşlandığı, hastalandığı hatta öldüğü, Burma dilinin hoca ve öğrencilerinin hiç kalmadığı kayıtlardan öğrenilmektedir (ChHsSh III: 270-72). Wan-li (1573-1620) yıllarında durum daha da kötüleş-

---

[9] Ming Yıllıklarında Moğollar için Ta-ta (Tatar) ifadesi kullanılmıştır.

miştir. Ming döneminde yaşamış olan Wang Shih-chên'in, "Ssŭ-pu-kao" adlı kitabının 232. bölümünde yazdıklarına göre: *Ssŭ-i-kuan*'in Chia-ch'ing (1522-1567, Chu Hou-ts'ung'un saltanat yılları) döneminden önceleri, üzerinde çalışmak zorunda olduğu yabancı mektup ve belgeler çok fazla olduğundan hoca ve öğrenciler, zaman zaman yazıları yakarak kurtulmaya çalışmıştır, daha sonraları ise sadece Moğol bölümünün hoca ve öğrencileri çalışmalara devam etmiş, ancak yazılar ya yanlış tercüme edilmiş ya da yapamadıkları tercümeler tamamen uydurulmuş, hatta dışarıdan yabancıları getirip tercüme yaptırdıkları zamanlar da olmuştur. Kendilerinin uydurdukları şeyleri yabancı yazılar diye rapor edip "kendi adamlarını aldatıyor, yabancıların onlarla alay edip gülmelerinden bile korkmuyor"larmış (ChHsSh III: 271). Bu kayıtlar son dönemlerde *Ssŭ-i-kuan*'in ne hâle geldiğini açıkça göstermekle birlikte, tercüme birimlerinin eski fonksiyonunu tamamen kaybetmiş olduğunu da gözler önüne sermektedir.

1.2.2.Kadrolar

Tercümanlar Odası aslında birer okuldur. Burada okul müdürü gibi yönetici ve denetçiler başkan olarak Çince ve yabancı dili iyi bilen kişiler öğretmen olarak onların yetiştirdikleri elemanlar öğrenci olarak görevlerini yapmış, bir arada bulunmuşlardır.

1.2.2.1. Başkanlar

Ssŭ-i-kuan'in tarihi boyunca, sadece Tercümanlar Odasının genel başkanları olmuştur. Hangi yıllarda kimlerin başkan olduğuyla ilgili, 1543 yılında başkanlığı üstlenen KuoYün'ün yazdığı "Ssŭ-i-kuan-tsê" adlı kitaptan bilgiler edinmek mümkündür. Ancak kitapta diğer on şubenin başkanlarından hiç söz edilmektedir. Bu yüzden, Tercümanlar Odasının genel başkan, hocalar ve öğrencilerden oluştuğu söylenebilir. Kuo Yün'ün kitabından, 1540-1695 tarihleri arasında 17 kişinin başkan olduğunu tespit etmek mümkün. Aşağıda gösterilen isim listesi başkanların başkanlığa üstlenen tarihine göre sıralanmıştır. Parantez içinde başkanların vazifeye koyulduğu ilk yılın tarihi verilmiştir.

Mao T'êng (1522), Li K'ai-hsien (1540), Kuo Yün (1543), Ch'ü Yüeh (1566), Wang Tsung-tsai (1578), Fu Hao-li (1598), Chao Piao (1604), Hung Wên-hêng (1610), Chu Ta-ch'i (1628), Sun T'ing-chüan (1650), Kung Ting-tzü (1653), Ch'ien T'ing(1658-1659), Jên K'o-p'u (1660), Ch'ien T'ing (1663-1670), Sun Kuang-Ssŭ (1670), Yüan Mou-tê (1672), Chang (1674), Wang Jih-wên (1684), Chiang Fan (1695).

1.2.2.2. Hocalar

Kuo Yün'ün kitabında *Ssŭ-i-kuan*'de çalışan hocaların kimler olduğuna ilişkin kayıtlar da vardır. Tercüme birimlerinde Huo Yüan-chieh, Ma Şeyh gibi yabancı hocaların da bulunduğunu daha önceki beyanlarımızdan öğrenmiştik. Huo Yüan-chieh'nin aslında Han-lin-yüan'de okutman olduğu Ma Şeyh'in de bu devlet daire-

sinde tarihçi olarak çalıştığı bilinmektedir (HH 1984:4). Kurumun ilk faaliyet dönemlerinde hocalık yapanlar yabancılar olmuştur. Sonradan yavaş yavaş eğitimini bitiren öğrencilerden hocalar seçilerek gittikçe yabancı hocalar azalmış ve Çinli hocalar çoğalmıştır. 1426'da resmî ve özel bilim adamları arasından dil öğretmenleri seçilmiştir. Seçilen kişiler aynı zamanda yabancı ülkeler hakkında bilgi sahibi olan kişilerdir. Bu öğretmenlere Han-lin-yüan tarafından *hsüeh-shih* derecesi verilmiştir (Wild 1943-46: 624). Ama son dönemlerdeki hocaların kalitesi çok düşmüştür. Önceki bölümde bahsettiğimiz gibi son dönemlerdeki istikrarsızlık da bu noktayı açıklamaktadır.

1.2.2.3. Öğrenciler

Kurumun öğrencileri başlangıçta Kuo-tzū-chien'deki (Milli Akademi) öğrencilerden seçilmiştir. 1407 yılında Devlet Akademisinden Chiang Li başta olmak üzere 38 öğrenci, yabancı dil ve yazı öğretilmek amacıyla Ssŭ-i-kuan'in ilk öğrencileri olarak seçilmiştir (Wild 1943-46:624). "Ta-Ming-Hui" adlı kitapta bahsedildiğine göre, *Ssŭ-i-kuan*'in tercüman yetiştirme kanununda "Ancak Milli Akademinin öğrencileri kuruma girip okuyabilir..." diye belirlenmiş olsa da, sonraları buna pek uyulmamıştır (ChHsSh III: 270). Bir ara "resmî ve özel ailelerin çocukları da öğrenci olarak seçilmiş", fakat sonraları bu düzen, orada çalışan herhangi bir memurun çocuğu için de geçerli olmaya başlamıştır (Wild 1943-46: 618). Kurumda tercümanlık yapmanın miras gibi babadan çocuğa kaldığı öğrenci alma sınavına onların da girebildikleri, diğer yandan rüşvet vererek kuruma girenlerin de olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Gittikçe düşen öğrenci kalitesi disiplinsizlik, ihmalkârlıkları beraberinde getirmiştir. Bu düşük seviye resmî yazılara da yansımıştır. Bu yüzden, yeterli bilgi edinemeyen ve sorumsuz öğrencilere gözdağı verilmesi, cezalandırılması için kural belirlenmesi tavsiye edilmiştir. *Ssŭ-i-kuan* hakkında en iyi bilgi verdiği düşünülen, Kuo Yün'ün "Ssŭ-i-kuan-tsê" adlı kitabında, yazar: "1459 yılının Mayıs ayında 136 öğrenci *Ssŭ-i-kuan*'e girmeye hak kazanamadıkları halde Ma Ming ismindeki bir öğretmenin himayesinde kaydını yaptırmıştır. Hâlbuki, okulun tüm öğrenci sayısı 150 kişi idi" şeklinde ifadelere yer verilmektedir (Wild 1943-46: 625-626).

1.2.3. Tercümanlar Odasının Sınav Sistemi

Ssŭ-i-kuan'in sınav sistemi kurulduğu ilk yıllarına göre gittikçe mükemmelleştirilmiş ve ağırlaştırılmıştır. Öğrenciler ilk önce *devlet sınavı* denilen büyük bir sınava tabi tutulmuşlardır. Bu sınav o dönemin en büyük ve önemli sınavlarından biri olup buna sadece Milli Akademideki öğrenciler girebiliyordu. *Ssŭ-i-kuan*'e girmek isteyen öğrencilerin bu sınavdan geçmeleri gerekiyordu. Bu sınavda başarılı olan öğrenciler ancak daha sonraki memur sınavına girebiliyorlardı.

Ssŭ-i-kuan'in kurulduğu ilk yıllarda kuruma giren öğrenciler her sene sınava tabi tutulmuştur. Kuruma girme sınavından geçen öğrenci ilk bir sene içinde unvan sınavına girmiş, bu sınavdan geçerse unvan almaya hak kazanmıştır, kurumun

tüzüğünde "sınavdan geçenlere takı ve kemer verilecek, geçemeyen kurumdan atılacak" diye belirlenmişti (ChHsSh III: 270).

1490 yıllarında sınav şekli üç yılda bir defa olacak şekilde değiştirilmiştir. Değiştirilen yeni sınav düzenine göre, devlet sınavından başarılı olarak kuruma giren öğrenciler üç yıl sonra, ancak derece sınavına girebiliyordu. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere, bu sınavdan geçebilenlere bir den[10] pirinç verilecekti, bir üç yıl daha geçtikten sonra, öğrenciler bir kez daha sınava tabi tutulacaktı, sadece sınavdan geçebilenler takı ve kemer sahibi olabilecek ve tercümanlık unvanı alabilecekti. Bunun üzerinden üç yıl daha geçtikten sonra, tekrar sınava girecek ve bu sınavla her zaman yükselme imkânı olan bir avantaja sahip olabileceklerdi (ChHsSh III: 270-271). Ayrıca ilk sınavda geçemeyenlere kurumda, yine iki defa sınava girme hakkı tanınıyor, eğer üç defa sınava girdiği hâlde hiçbirinde başarılı olamazlarsa kuruldan atılıyordu. Ama bu kurallar her zaman yenilenmiş, sürekli az çok değişikliklere uğramıştır. 1495 yılında yine, kendiliğinden yabancı dil öğrenip Tercümanlar Odasına girmek isteyenler için, mutlaka *Hsün-tien-fu* adındaki büyük sınavdan geçmesi gerektiği şartı konulmuştur (ChHsSh III:270).

1521'de kurum başkanı Mao Têng[11]in müracaatı üzerine, bu tarihten itibaren ilk üç sene sonunda sınavı kazanamayanların okuldan atılacağı, öğrencilerin altı yıl sonra mutlaka takı ve kemer sahibi olarak mütercimlik unvanı almaları gerektiği, dokuz seneye kadar bunlardan hiçbirine sahip olamayanların evine gönderileceği...şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. 1522 yılında ise bu katı kurallar, kendi bölümünde üç sene öğrendikten sonra büyük sınava katılabilecek, şeklinde yeniden düzenlenmiştir (Wild 1943-46: 625). Bu kurala göre, büyük sınavda başarılı olamayan öğrencinin Tercümanlar Odasında kalma şansı kalmayacaktı.

Böylece, sınav koşulları, unvan alma koşulları gittikçe ağırlaştırılmıştır. 1543 yılına gelindiğinde ilk sınavda başarılı olanlara ayda bir den pirinç verilmiş, başarısız olanlar tekrar okula gönderilmiş, onlara pirinç verilmemiştir. Başarılı olamayanların üç senelik bekleme süresini tamamlamaları gerekiyordu. Bu sürecin sonunda, tekrar sınava girdiği hâlde, puanları yine geçerli sınıra ulaşmazsa öğrenci (memur) sınava gelmezse rüşvet vererek sınavdan geçmeye çalışırsa veya düzene aykırı davranırsa sınavdan ve kurumdan atılacak, "genel halk" yapılacak diye belirlenmiştir (ChHsSh III:270-271).

Kısacası, kurumun ilk dokuz sene içinde öğrencileri tabi tuttuğu sınavlar öğrencilerin maaşa bağlanmasını (ilk sınavdan sonraki aylık pirinç), öğrencinin mütercimlik derecesi alabilmesini (ikinci üç yıllık sınavdan sonra) ve memur mütercim derecesine (son üç yıllık sınavdan sonra) yükselmesini sağlıyordu.

---

[10] "den" Çince ağırlık ölçüsüdür. Bir den =50 kg (bk. UTİL , c. III, s. 82.)

[11] Bu kişi 1517-1522 yılları arası Tercümanlar Odasında çalışmıştır. Onun sunduğu teklifi onaylayan kişi Yang Yi-ying'dir. Bu kişi 1519'dan itibaren Li-pu'nun (Tüzük Bakanlığı) başkanı olmuştur (bkz. Wild1943-46: 625, dipnot 1-2).

1.2.4. Tercümanlar Odasının Yükseltme ve Unvan Sistemi

Ssŭ-i-kuan'ın yükseltme ve unvan verme sistemi kademe kademe gerçekleştirilen bir düzene dayanıyordu. Önceki bölümde bahsettiğimiz dokuz sene içinde üç yıl süreyle alınan sınavlar da kurumun çalışanlarının terfi etmesini sağlayan kurallarıdır. Bu dokuz seneyi dolduran öğrencilerin memur olarak yine üç yıl çalışmaları gerekiyordu. Memur tercüman olarak üç yılı doldurduktan sonra unvan sınavına tabi tutuluyorlardı. Kurumda uygulanan rütbe unvanları "Hsü-pan" unvanından başlamaktadır. Bu unvandan sonra öğrenciler veya çalışanlar her zaman yükselebilen diğer unvanlara da sahip olabiliyorlardı, diğer unvanlar için ise sınava girmeye gerek yoktu.

Ssŭ-i-kuan'de uygulanan en üst düzey unvan üçüncü dereceden başlıyordu. Bundan sonra sırasıyla dokuzuncu dereceye kadar unvan verilebiliyordu. Memurların taltif edilmesi onların yaptığı hizmete bağlı olacaktı. En yüksek unvan "T'ai-ch'ang-ssŭ-ch'ing"dir. Ondan sonra sırasıyla, "T'ai-ch'ang-Ssŭ-shao- ch'ing" (dördüncü derece), "Shang-pao-ssŭ-ch'ing" (beşinci derece), "Kuang-lu- Ssŭ-shu-chêng" (alt yedinci derece)[12], "Hung-lu-ssŭ-chu-pu" (alt sekizinci derece), "Hung-lu-ssŭ-hsü-pan" (alt dokuzuncu derece)" unvanları geliyordu. Kurumda memurların yetenekleri, unvanları, hakları muhafaza edilmekle beraber taltiflerinin geciktirilebildiği de kaynaklardan anlaşılmaktadır (Wild 1943- 46).

1.2.5. Tercümanlar Odasının Maaş Sistemi

Ssŭ-i-kuan'de çalışan memurların aldığı ücret onların derece ve unvanlarına göre değişkenlik göstermiş, ücretler aylara değil, mevsimlere göre ödenmiştir. "Ssŭ-i-kuan-tsê" adlı kitapta hangi rütbenin ne kadar maaş alacağına dair çok ayrıntılı bilgi verilmektedir. Kitaba göre, Ssŭ-i-kuan'de çalışan memurların maaşı için kullanılan maaş sisteminde altı çeşit maaş ödeme yolu vardır. Maaşlar genelde gümüş veya o zamanın parası olan "wên" ile, bunun yanı sıra her çeşit ikramiye ve pirinçle ödenmiştir.

Kayıtlara göre, en üst düzey unvan sayılan "Tai-ch'ang-ssŭ-ch'ing" unvanına sahip olan bir memur ilkbaharda 15.4 liang[13] gümüş, *fêng-ch'ien* (memur maaşı) olarak 5236 wên, *ch'ai-hsin-yin* (yakıt ücreti) olarak 30 liang gümüş alıyordu. Bu ücretler diğer üç sezon içinde de geçerliydi. Yukarıda belirtilen unvandaki memur,

---

[12] Altıncı derecenin var olup olmadığı bilinmiyor, kaynaklarda da bulunmuyor. Norman da makalesinde bu konuda hiç açıklama yapmamıştır. Fakat "Ssŭ-i-kuan-tsê" adlı kitapta "Ocak, 1623 yılında Ma Ying-ch'ien'in oğlu Ma Er-chu, *chien-ch'êng* unvanıyla Tatar Bölümünün hocalığına getirildi" (bk. Wild 1943-46:626) şeklinde bir ifadeye yer verilmektedir. Bu unvan adına başka hiçbir yerde rastlanmıyor, bu altıncı derecedeki unvan olabilir. Ancak bu sadece benim fikrimdir. Bu konu daha detaylı araştırılabilir.

[13] Bu eskiden Çin'de kullanılan ve hâlâ kullanılmakta olan bir ağırlık ölçüsüdür, değişik dönemlerde değişik miktarlarla ifade edilmiştir. Genelde 16 liang = 0.5 kg (bk. Hsian.-Han., s.708)

yalnız yaz sezonunun dördüncü ve beşinci aylarında *chüan-yin* (ikramiye?) olarak 7.7 liang'dan gümüş, sekizinci ayda ise 5.133 liang gümüş ve 1745 wên para alıyordu. Bunun dışında her ay değişmeyen bir den pirinç de veriliyordu. Bu unvanın aşağısında bulunan unvanların maaşı bundan biraz daha azdı. Mesela, dördüncü derece olan "T'ai-ch'ang-ssŭ-shao-ch'ing" unvanına sahip bir memur ilk baharda 7.78 liang gümüş, 3665 wên para, yakıt ücreti olarak 18 liang gümüş, yazın dördüncü ve beşinci aylarda 5.39 liang gümüş ikramiye, sekizinci ayda 3.594 liang gümüş ücret, 1222 wên para alıyordu. Aynı şekilde aylık pirinç de veriliyordu. Böylece en aşağı dereceye kadar farklı miktarda gümüş ve wên vasıtasıyla ödenen maaş, yakıt parası, ikramiye gibi maddi kaynaklara dayanan bir maaş sistemi uygulanmıştı.[14] Bunların dışında kurumun başkanlarına ayrı gümüş, pirinç veriliyordu. Bazı aylarda özel olarak bazı memur ve öğrencilere pirinç ikram ediliyordu. Ayrıca kurumda kullanılan kâğıt, mürekkep, kalem ve diğer gerekli eşyalar hükümete bağlı dairelerce dağıtılıyordu (Wild 1943-46: 632-33).

1.3.Türk Dili ile İlgili Yapılan Çalışmalar

1.3.1. Raporlar

Ming döneminde Çinlilerin Orta Asya Türkleri ile kurduğu ilişkilerle ilgili konulara daha önceki bölümlerde değinmeye çalışmıştık. Çinlilerin bu derece yakın ilişkiler kurmaya özen göstermesinin bazı sebepleri üzerinde de durmuştuk. Yapılan çalışmalar ve kurulan ilişkilerin sonucu olarak bu iki ulus birbirlerinin tarihi, kültürü, dilleri konu edilen pek çok kıymetli eser bırakmışlardır. Bunların başında raporlar gelmektedir.

1) Ming dönemindeki en önemli raporlardan biri *Ssŭ-i-kuan* tarafından ele alınan "Kao-ch'ang-kuan-k'ê" (İdikut Kurumu Belgeleri) veya diğer adıyla "Kao-ch'ang-kuan-lai-wên" ismindeki eserdir. Bu eser Uygur bölgesinden Çin'in merkezî hükûmet dairesine gönderilen çeşitli mektupların, raporların ve belgelerin Uygurca-Çince satır satır karşılaştırılarak tercüme edilmiş dokümanlar koleksiyonudur. Bu dokümanlar koleksiyonu Ming döneminde toplanmaya başlanmış ve Ch'ing döneminin sonuna kadar devam etmiştir. Fakat bu belgelerin (dokümanlar koleksiyonu) hazırlanış tarihi hakkında farklı görüşler vardır. Bazı Türkologlar dokümanların hazırlanış tarihinin eldeki sözlükle hemen hemen aynı tarihlere denk geldiğini iddia ederler (HH 1984:10), bazıları ise "1465-1566 yıllar arasında kaleme alındığı"nı ve bu dokümanın 89 parça belge içerdiğini ileri sürer (Li 1992: 260). Eser içine alan belgelerin bazıları sadece birkaç sayfa iken, bazıları onlarca sayfa yazıdan oluşmaktadır. Rapor ve belgeler o dönemde Turfan, Kumul, İli bölgelerinden Ming hükûmetine gelen çeşitli konulardaki yazılar, raporlar ve belgelerdir. Bunların Uygurca aslına Çin yazısıyla okunuşu eklenmiş ve Çince tercümesi verildiğinden ya da Çince sözlerin karşısına Uygurcası tek tek yazılıp tercüme

[14] Maaş konusu hakkında detaylı bilgi için N. Wild'ın tercümesine bakılabilir (1943-46: Bölüm III, s. 617- 640).

edildiğinden o zamanki Uygur Türkçesi ve gramer özelliklerinin pek ifade edilemediği düşünülmektedir. Bu belgeler üzerinde Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, Tien Wei-chiang gibi Çinli Türkologlar araştırmalar yapmıştır.[15] Rapor ve belgeler üzerinde araştırma yapan bir diğer Türkolog ise Ligeti'dir. Ligeti bu belgelerin toplam 41 parçası üzerinde çalışarak Fransızcaya tercümesini yapmıştır ve belgelerde çok kullanılan kelimeler ve bazı şahıs isimlerinden kelime listesi hazırlamıştır (Ligeti 1967: 253-306).

2) Ming döneminde yapılan bir başka önemli kitap, o dönemin ünlü seyyahlarından Ch'ên Ch'êng'in yazdığı "Hsi-Yü-Hsing-Ch'êng-Chi" (Batı Bölgesi Seyahat Hatıraları) adlı kitaptır. Bu kitap iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cildini Ch'ên Ch'êng ve Li Hsüan birlikte kaleme almış olup kitap için yukarıda geçen isim kullanılmıştır. İkinci cildi "Hsi-Yü-Fan-Kuo-Chi" (Batı Bölgesi Ülkeleri Hatıraları) adındadır. Kitap kısaca "Hsi-Yü-Chi" (Batı Bölgesi Hatıraları) diye de anılmaktadır (Shên 1987: 300). Ch'ên Ch'êng ve Li Hsüan'ler Batı Bölgesi'ne gönderilen elçilerdi. Onların Batı Bölgesi'nde gittikleri her ülke hakkında topladıkları bilgiler bütün Türkistan'ı, Doğu ve Batı Çağatay ülkesini kapsamaktadır. Eserde Herat, Semerkand, Beşbalık, Andican, Badahşan, Şahrokia, Sayram, Ho-hsi, Talas, Termed, Koço, Turfan, Kumul, Taşkent, Buhara...gibi 17 ülke ve beylikler ve onların halkı, dini, kültürü, ekonomik durumu... gibi pek çok konuda detaylı bilgi vermektedir. Adı geçen değerli eser üzerinde de birçok çalışma yapılmıştır.[16]

3) Bunların dışında 1407 yılının Mart ayında kaleme alınmaya başlanan "Ming-kuan-lu" (Ming Kurulu Notları) adlı kitapta Ssŭ-yi-kuan hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler içinde Uygur Bölümü hakkında da notlar vardır. Bu kitap sonradan birkaç kez ele alınıp yazılarak Ssŭ-i-kuan hakkında yeni bilgiler eklenmiştir. (ChHsSh III:269).

---

[15] Bk. Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, "Kao-ch'ang-kuan-k'ê-chieh-shao" (İdikut Kurulu Raporları'nın Tanıtımı), *ŞÜJ*, 1978/2, Urumçi; "Ming-tai Kao-ch'ang-kuan-lai-wên chi-ch'i li-shih- chia-chih" (Ming sülâlesi dönemindeki İdikut Kurumu Belgeleri Ve Onun Tarihi Değeri), *Min-zu xue-yuan Xue-bao*, 1982/1, Beijing; "Ming-tai- wên-hsüen 'Kao-ch'ang-k'ê' (la-ting-tzu-mu- chuan-hsieh-pên)" (Ming Dönemindeki Edebî Eser 'İdikut Kurumu Raporları' (Latinçe Çevriyazılı), Halk Neşriyatı, 1981 Urumçı; T'ien Wei-chiang, "Ming 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê' chu-han-wên-nian- tai-kao-yi", *Hsi-pei-shih-ti*, 1984/4, Lan-chou; "Ku-chi 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê' "(Eski Miras 'İdikut Kurumu Raporları'", *ŞG*, 29. 6. 1985, Urumçı.

[16] Bk. Tzung Lan-chün, "Ch'ên Ch'êng-yü-'Hsi-yü-hsing-ch'êng-chi'" (Ch'ên Ch'êng ve 'Batı Bölgesi Seyahat Hatıraları'), *Tz'u-lu*, 1986/2; T'ien Wei-chiang, "Lun Ch'ên Ch'êng Ch'u-shih Hsi-yü" (Ch'ên Ch'êng'in Batı Bölgelerine Elçi Olarak Gönderilmesi Üzerine), *Hsi-pei-shih-ti*, 1984/4; Hsüeh Tzung-chêng, "Ch'ên Ch'êng Hsi-shih chi-ch'i Chi-hsing Shih-wên" (Ch'ên Ch'êng'in Batıya Elçi Olarak Gitmesi ve Seyahatından Şiiri Eserler), *Hsi-yü-shih-lun-ts'ung*, 1985/2; Yang Fu-hsüeh, "Kuan-yü Ch'ên Ch'êng chi-ch'i Hsi-hsing-tê chi-ko Wên-ti" (Ch'ên Ch'êng ve Batı Seyahati Üzerindeki Bir kaç Mesele Hakkında), *Hsin-chiang-li- shih-yan-chiu*, 1986/1; Lu T'an, "Kuan-yü Li Hsüan chi-ch'i Hsi-hsing" (Li Hsüan ve Batı Seyahati Üzerine), *Hsi-pei-shih-ti*, 1983/3.

4) 1580 yılında Ssŭ-i-kuan'in başkanlığını üstlenen Wang Tsung-tsai'yin yazdığı "Ssŭ-i- kuan-kao" adlı kitapta Tercümanlar Odası'nın tarihine ait bilgilerle birlikte Uygurların kullandıkları alfabe (eski Uygur alfabesi) hakkında da örneklerle bilgi verilmektedir (HH 1984:14).

5) "Ming-shih"nin (Ming Tarihi) Batı Bölgesi ile ilgili bölümlerinde 15-16 yy.'daki Türklerin hayatı, coğrafyası, ekonomisi, kültürü...vs. hakkında çok detaylı ve değerli bilgiler toplanarak kaydedilmiştir.

1.3.2. Sözlükler

Ming sülâlesi döneminde hazırlanan sözlükler, Çin tarihindeki sözlükçülük çalışmalarını zirveye taşımıştır. Sadece Ssŭ-i-kuan tarafından yapılan yabancı diller ile Çin dilinin karşılaştırmalı sözlükleri Ssŭ-i-kuan'in idaresinde bulunan on şube büronu göz önünde bulundurduğumuzda on çeşit dili aşmış durumdadır. Her bir sözlüğün çeşitli nüshaları da vardır. Bunların dışında Hui-tung-kuan tarafından hazırlanan karşılaştırmalı, tasnifli sözlükler de mevcuttur. Burada sadece Türk dili ile ilgili sözlükler üzerinde bilgi verilecektir.

1) İdikut Sözlüğü

Ssŭ-i-kuan'in ortaya koymuş olduğu sözlükler içinde meşhur olan sözlüklerden biri İdikut (Uygur) diliyle ilgili *Kao-ch'ang-kuan-tza-tzu* (İdikut Kurulu Sözlüğü veya İdikut Sözlüğü) adlı sözlüktür. Bu sözlük Ming dönemine ait Türkçeyle ilgili kitapların başında gelmektedir. İşbu sözlük elde çoğaltılma sonucunda çeşitli adlarla kaleme alınmıştır, dolayısıyla çeşitli nüshaları meydana gelmiştir. Bu konu hakkında II. bölümde geniş bilgi verileceğinden, burada sadece kısa tanıtımı yapılacaktır.

Sözlük ilk olarak, 1382 yılında Ming Hanedanı'nın ilk imparatoru Chu Yüan-chang (Ming-tai-tsu)'in emriyle kaleme alınmıştır. Bu dönemde sözlüğe "Hua-Yi-Yi-Yü. Kao-Ch'ang-Kuan-Tza-Tzu" adı verilmiştir. Sonradan kopyalanan nüshalarına "Kao-Ch'ang-Kuan-Yi-Yü" (İdikut Kurulu Tercümanlar Odası Derleme Sözlüğü), "Kao-ch'ang-kuan-yi-shu" (İdikut Kurulu Tercüme Kitabı) gibi çeşitli isimler verilmiştir. Sözlüğün üç ciltli esas metin kısmına Ming döneminin sonlarına doğru bir "Ek" bölüm eklenmiştir. Bunun dışında ekleme başlığı altında değil, farklı başlıklar altında, bir birinden bağımsız üç bölüm daha eklenmiştir. "Ek" bölümü ve diğer üç bölüm seviye bakımından esas metinden daha düşüktür. Ssŭ-i-kuan'in son zamanlarındaki durumu göz önüne alınırsa bunu anlamak pek de zor olmayacaktır. Eklenen son bölümlerde kaydedilen bir çok kelimeyi sonradan hazırlanan doküman, belgelerde görmek mümkündür. Özellikle Hirth nüshasında bu daha net bir biçimde açığa çıkmaktadır. Dokümanlarda kullanılan sözcüklerden alınarak sözlüğe malzeme yapılan bazı kelimeler Çinceden tercüme edilmiş sözcükler olduğu için Uygur Türkçesinin yapısına pek uygun değildir, iyi ki bunlar

cümle değil birer kelimedir, bu yüzden kelimelerin temel anlamı bozulmamıştır. Bu sözlük Uygurca-Çince[17] karşılaştırmalı, tasnifli bir sözlüktür.

Sayfalarda madde başı kelimeler yukarıdan aşağıya ve sağdan sola olmak üzere, üç sütun hâlinde verilmiştir. İlk sütunda eski Uygur yazısıyla kelimenin Uygurcası, ikinci sütunda Çince anlamı ve üçüncü sütunda kelime telaffuzu Çince karakterlerle verilmektedir. Bütün nüshalarını topladığımız zaman 1042 kadar madde başı sözcük vardır.[18] Bu maddeler sözlüğe on yedi temel bölüm, daha sonra eklenen dört bölümle birlikte toplam yirmi bir bölüm hâlinde yerleştirilmiştir. Bu bölümler sırasıyla şunlardır:

1. Gök Bölümü, 2. Yer Bölümü, 3. Zaman Bölümü, 4. Bitkiler Bölümü, 5. Kuşlar ve Hayvanlar Bölümü, 6. İnsanlar Bölümü, 7. Vücut Bölümü, 8. Ev Bark Bölümü, 9. Aletler Bölümü, 10. Giysiler Bölümü,11. Mücevherler Bölümü, 12. Gıda, Beslenmeler Bölümü, 13. Yazılar Bölümü, 14. Yön, Taraf Bölümü, 15. Renkler Bölümü, 16. Sayılar Bölümü, 17. İnsan Faaliyetleri ve Genellemeler Bölümü. 18. Ekleme Bölümü, 19. İş-faaliyetler Bölümü, 20. Genel Konular Bölümü, 21. Yerli Ürünler Bölümü[19]

Bu sözlük üzerinde şimdiye kadar birçok Türkolog çalışmıştır. Bunlardan en önde gelenlerden biri L. Ligeti'dir. Ligeti sözlüğün içerdiği sözcüklerin hemen hemen hepsinin değerlendirmesini yapmıştır. Klaproth'un çalışması da adı geçen sözlüğün araştırılmasında çok önemli bir yere sahiptir. Çinli Türkologlardan "Hu Chên-hua ve Huang Jun-hua"lar da sözlük üzerinde araştırmalar yapmış, dil özelliği konusuna da değinmiştir. Sözlük üzerinde yapılan çalışmaların detayları ikinci bölümde değerlendirilecektir.

2) Diğer bir önemli sözlük, Japon Türkoloğu Masahiro Shōgaito üzerinde çalışmış olan *"Wei-wu-erh-kuan-yi-yü"* (Uygur Bölümü Tercüme Derleme Sözlüğü) dür. Anladığımız kadarıyla bu sözlük Ligeti'nin de bahsettiği Hui-tung-kuan tarafından ele alınmış olmalı ki, sadece Çin yazısı kullanılmış, Uygur yazısı kullanılmamıştır.[20] Nitekim Shōgaito da aynı fikirdedir (1983:51). Hâlbuki bu sözlük de Uygurca-Çince karşılaştırmalı, tasnifli (bölümlere ayrılmış) sözlük olması

---

[17] Bu sözlük üzerinde çalışan araştırmacıların hemen hemen hepsi sözlüğü "Çince-Uygurca" olarak değerlendirmiştir. Bize göre, sözlük Uygurca-Çince'dir. Sözlük orijinallerine baktığımızda bunu açıkca görmek mümkün. Sözlükte Uygurca kelimelerin Çince karakterlerle telaffuzu (transkripsiyonu) gösterilmekte, bu da sözlüğün Uygurlar için değil bir başka ulus için, yani Çinliler için hazırlandığının açık göstergesidir. Üstelik Kurumda Uygurlardan değil, Çinlilerden tercüman yetiştirilmek amaçlanmıştır.

[18] Dünyaya dağılmış durumdaki sözlük nüshalarının üzerinde yapılan çalışmalardan değerlendirdiğimiz sözlük içeren madde başı kelime sayısı bu kadar olmuştu. Fakat bazı kaynaklarda sözlüğün 2000 civarında madde içerdiği ileri sürülmektedir (bk. Li. 1992:260).

[19] Bu sıralamada Pekin nüshalarının içeriği esas alınmıştır.

[20] Hui-tung-kuan'nın yalnız Çin harfleriyle ele aldığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Bu Kurumun yaptığı sözlüklerde sadece Çince alfabe kullanılmıştır. (bk. Ligeti VOC: 120; Shōgaito 1983).

bakımından ve içerdiği değişik konulara ait çok sayıdaki sözcüğün anlamları bakımından İdikut Sözlüğü'ne benzemektedir. *"Wei-wu-erh-kuan-yi-yü"* kelime kavram gruplarına göre 19 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler içinde üçüncü bölüm olarak geçen "Yer İsimleri" bölümü ile yedinci bölüm "Saraydaki Törenler" bölümü *İdikut Sözlüğü*'nde bulunmamaktadır. "Yer İsimleri" bölümü *Samarqand, Turfan, Taşbalıq, Hanbalıq...* gibi 28 madde başı özel yer ismini kapsamaktadır. Yedinci bölümde ise han sarayında icra edilen çeşitli törenlerle ilgili kelimeler, örneğin, *yükün, qop...*gibi selam verme; *at tartıq, qaş tartıq, almas tartıq...*gibi hediye türleri; *yarlıq, çola iş tiläptür* gibi değişik ifadelerden toplam 25 madde başı kelime içermektedir. Shōgayto'nun çalışmasına dayanarak *"Wei-wu-erh- kuan- yi-yü"* de 839 madde başı kelimenin bulunduğu söylenebilir.

"Wei-wu-erh-kuan-yi-yü" sadece Çince karakterlerle ele alındığından yani Uygurca kelimeler Çince telaffuzuna göre Çince yazıldığından dolayı Shōgaito Uygurca kelimelerin doğru telaffuzunu bulmakta zorlandığını ifade etmekte son derece haklıdır (Shōgaito 1983:51-52). Shōgaito'ya göre İdikut Sözlüğü'nde o dönemdeki Turfan ve Kumul Uygurlarının yazı dili, "Wei-wu-erh-kuan-yi-yü"de ise konuşma dili ele alınmıştır. Bu sözlüğün nüshaları da dünyaya dağılmış durumdadır. Shōgaito çalışmasında sözlüğün üç nüshasından yararlandığını ifade etmektedir.[21]

[21] Bu sözlükle ilgili detaylı bilgi için bkz. (Shōgaito 1983); M. Shōgaito "Uiguru-kan Yaku-go Çuruku-go no seikaku ni tsuite" (Wei-wu-erh-kuan-i-yü'nün Türkçesinin Özellikleri Üzerine), *Kōbe Gaidai Ronsō*. 33/5: 21-37, 1982.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

İDİKUT SÖZLÜĞÜ'NÜN NÜSHALARI VE ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

İdikut Sözlüğü'nün (Kao-ch'ang-kuan Tsa-tzu) yazımı Ming sülalesinin birinci imparatoru Chu Yüan-chang'in emriyle, 1382 yılında "Hua-i-i-yü" (Çin dili ile diğer dillerin karşılaştırmalı sözlüğü) ile beraber başlatılmıştır. Çince ile etraftaki yabancı dillerin karşılaştırmalı sözlüğünü yapmak üzere yabancı ülkelerden kendi dilini ve Çinceyi çok iyi bilen kişiler bir araya getirilerek sözlükler yapılmış ve bununla birlikte Çinli tercümanlar yetiştirilmiştir. Ming hanedanının bu konuya ne derece önem verdiği Tercümanlar Odasının kurulması, gelişmesi, icraatları ile ilgili konularda ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde Tercümanlar Odası tarafından tamamlanan Uygurca-Çince sözlüğün incelenmesine yer verilecektir.

2.1. Eserin Nüshaları

Sözlüğün çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Dağınık durumdaki bu sözlük nüshalarını bir araya getirmek hiç de kolay değildir. Aşağıda dolaylı yollardan elde edilmiş nüshalar hakkında bilgi verilecektir.

2.1.1. Pekin Nüshaları

Sadece Pekin'de sözlüğün dört ayrı nüshası bulunmaktadır.

a."Hua-yi-yi-yü . Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu"

(Çince ile Diğer Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü. İdikut Kurulu Sözlüğü)

"Hua-yi-yi-yü" ismi altında yapılmış sözlükler Moğolca-Çince, Çürçence-Çince, Tibetçe-Çince, Uygurca-Çince... gibi çeşitli dillerde yapılmıştır. Pekin Kütüphanesinde 10507/2196 numara ile muhafaza edilmekte olan bu dev sözlük toplam 10 cilt olup bunlardan üçü *Hua-yi-yi-yü. Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu*'yi oluşturmaktadir. Bu üç cilt *Hua-yi-yi-yü*'nün içinde olduğundan dolayı kütüphane kayıt numarası *Hua-yi-yi-yü*' nünkü ile aynıdır.

Ssŭ-i-kuan'in içindeki bir şube büro olan *Kao-ch'ang-kuan* (İdikut Kurulu) tarafından yapılan yukarıda adı geçen sözlük diğer nüshalara göre tarihi en eski olduğu ileri sürülen, 1382'de hazırlanmaya başlanan, Ming döneminde yayımlanan üç ciltli orijinal nüshadır. Sözlüğün imlası çok düzgün ve güzel yazılmıştır. Kitabın kapağı kaliteli yumuşak beyaz kâğıtla ciltlenmiş, kitap ismi mavi kalemle çizilen dikdörtgen içine alınmıştır. Kitap 32X19.7 cm boyutunda, sayfaların yazı yazılan kısmı 23X15.2 cm boyutundadır. Kitabın birinci cildinin kapağına "張璦若

章Chang Ai-jo chang" (*Chang Ai-jo* damgası), "玉堂侍御Yü-tang- shih-yü" (*Yü-tang* Han sarayına ait) diye iki damga vurulmuştur. Yazmanın birinci sayfasına "御賜三長并擅之齊Yü-tz'u-san-chang-ping-shan-chih-chai" (imparator tarafından bahşedilen tahsilhâne), "尊孟閣Tzun-Mêng-ko" (Mêng-tzü Kulesi), "北京圖書館Pei-ching-t'u-shu-kuan" (Pekin Kütüphanesi) ve "(雲中百雀Yun-chung-pai-ch'üeh" gibi dört mühür basılmıştır (HH 1984:3, 11). Bunların içindeki "Chang Ai-jo" yazılı damga bize bu nüshanın Ch'ing sülalesinde yaşamış olan müfettiş Chang Ai-jo'nun elinde saklandığını anlatmaktadır (HH 1984:17). Sözlüğün ilk sayfasının sağ köşesine yukarıdan aşağıya "Hua-yi-yi-yü" diye dört Çince karakter, onun hemen sol tarafına, biraz aşağıya doğru "Tien-wên-mên" (Gök Bölümü) şeklinde bölüm başlığı ve sonra sol taraftan başlayarak yukarıya *täñri,* aşağıya *tın* olmak üzere iki kelime yazılmıştır. Diğer sayfaların her birinde dört taneden kelime bulunuyor. Kelime hazinesi açısından en çok kelimeyi içerdiği sayılan bu nüshada toplam 940 tane madde başı yer almaktadır.

b."Kao-ch'ang-kuan-i-shu" (İdikut Kurulu Tercüme Kitabı)

Bu nüsha Ch'ing döneminde yayımlanmış olan bir ciltli ahşap oyma nüshadır. Sözlük gövdesi 27.6X17.8 cm boyutunda, her sayfanın yazı yazılan alanı 21.3X14.5 cm boyutundadır. Sayfa ayrımı üzerinde üç Çince karakterden oluşan "Kao-ch'ang-kuan" diye damga vurulmuştur. Nüshanın her sayfasında sağdan sola ikişer ve yukarıdan aşağıya ikişer olmak üzere dörder madde başı kelime bulunmakta, böylece kitap toplam 716 tane madde başı kelime içermektedir. Bu nüsha da şu anda SB–02139 kayıtlı numara ile Pekin Kütüphanesinde bulunmaktadır.

c. "Kao-ch'ang-kuan-tza-tzu" (İdikut Kurulu Sözlüğü)

Bu nüsha Sözlüğün Ch'ing sülalesi döneminde T'ung-wên-t'ang[1] tarafından kopya edilmiş, bir ciltli nüshasıdır. Sözlüğün sayfaları kırmızı çizgilidir. Sözlük gövdesi 29.3X 17.4 cm boyutunda olup yazı yazılan alanın boy uzunluğu 22.7 cm, genişliği 15 cm'dir. Kitabın sayfa kenarına "T'ung-wên-t'ang" şeklinde kırmızı damga vurulmuştur. Bu, nüshanın T'ung-wên-t'ang Yayınevinde neşredildiğini gösterir. Nüshanın her bir yaprağında dörder madde bulunuyor. Böylece sözlüğün bu nüshasında da toplam 716 tane kelime yer almaktadır (HH 1984:3, 16). Bu nüsha 5674/ 2195 numara ile Pekin Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.

d. "Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu" (İdikut Kurulu Sözlüğü)

Bu nüshada, gerçi sadece 208 tane kelime bulunuyor, ama içindeki 62 tane madde başı kelime yukarıdaki üç nüshada bulunmayan kelimelerdir. Bu nüsha Japonya "To-yo-bun-ko" (Japon Milli Kütüphanesi) da muhafaza edilmekte olan

---

1 "T'ung-wên-tang" aslında Ch'ing sülalesinin son zamanlarına doğru 1862 yılında Pekin'de kurulmuş olan "T'ung-wên-kuan"a bağlı yayınevidir. "T'ung-wên-kuan" bir tercümanlar okuludur. Bu okulda İngilizce, Fransızca, Rusça, Almanca, Japonca gibi bölümler açılmıştır. Bu okulun yayınevinde ise tercümesi yapılan matematik, coğrafya, kimya, tarih ve edebiyat kitapları yayımlanmıştır (Ts'ü –Hai, 1989: 222).

nüshanın diğer bir benzeri niteliğindedir. Pekin'de bulunan bu nüsha Milletler Üniversitesi Kütüphanesinde 552. 6/2—144080 kayıtlı numara ile muhafaza edilmektedir. Sözlüğün her sayfasında dörder madde başı kelime yazılmıştır. Nüsha toplam 29 sayfa, 58 yapraktan oluşmaktadır.

2.1.2. Japonya Nüshaları

a. "Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu"

Japonya To-yo bun-ko'da muhafaza edilmekte olan bu nüshada çok az kelime bulunmaktadır. Kitabın kapağı çok güzel ciltlenmiş, kapağın sol üst kenarına yukarıdan aşağıya beyaz dikdörtgen içinde "Kao-ch'ang- kuan-tza-tzu" olarak sözlüğün adı yazılmıştır. İlk sayfa "Jên-shih-mên"den başlamaktadır. Sayfanın sağ alt tarafına yukarıdan aşağıya "To-yo bun-ko" şeklinde kütüphanenin adı yazılmış ve bu dikdörtgen ile çevrilmiştir. Bu nüshada üç bölüm vardır, ilk ve son sayfaları ile yeni bir bölümün başladığı, bölüm başlığı yazılan sayfalar hariç (bu sayfalarda ikişer kelime vardır) diğer sayfalarda dörder kelime bulunuyor. Üç bölümün her birinde ayrı ayrı olarak sırasıyla 37, 107 ve 61 adet toplam 207 madde başı kelime yer almaktadır. Yazı yazılan sayfalar toplam 46 yapraktır. Çoğu yapraklar iyi korunmuş olmakla beraber, bazı yaprakların kenarları hafif yıpranmış durumdadır. Bu nüshada kopya edenin dikkatsizliğinden kaynaklanan yanlışlıklar bariz bir şekilde göze çarpar. Özellikle kelimelerin Çince telaffuzlarının karıştırıldığı görülmektedir. Metin bölümünde bu tür hatalarla ilgili açıklamalar dipnot kısmında gösterilmiştir.

b. "Hua-yi-yi-yü . Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu"

Bu nüsha sözlüğün Japonya Kyoto Üniversitesi Kütüphanesindeki nüshasıdır. Bu herhangi bir diğer nüshadan istinsah edilen kopya sayılır. İlk sayfada bulunan kütüphanenin damgası ile tarih ve kütüphane numarasını ifade eden diğer bir damga doğrudan eserin orijinal sayfalarına değil, eserin ilk iki yaprağı yan yana getirilip bir sayfa yapılarak kopyalanan sayfanın üst tarafındaki boş yere vurulmuştur. Bu eserin orijinalinden kopyalanarak Japonya'da bulundurulduğunu anlatmaktadır. İki damganın biri Çince eski damga yazısıyla yazılmış "Kyōto Teikoku Daigaku To-shō" (Kyoto Krallık Üniversitesi Kütüphanesi) şeklinde yazılan kütüphane damgası, diğeri ise "Tai-shō 12. 3. 31" ve "250398"[2] yazılı damgadır. İkinci damga ise bu nüsha fotokopisinin bu kütüphaneye getiriliş tarihini ve kütüphane numarasını gösterir. Nüshanın ilk sayfasında diğer nüshalardan farklı olarak eserin kim tarafından onaylandığı da eklenmiştir. Sayfanın sağ kenarına yukarıdan aşağı-

[2] Buradaki "Tai-shō" ifadesi Japon krallarından T'ai-shō Ko-Tai'yin saltanat yıllarıdır. Bu 1912- 1926 yılları arasında geçen 14 senelik bir tarihi içerir. Damgadaki "T'ai-shō 12" ise T'ai-shō'nun 12. yılını göstermektedir, bu miladi takvimine göre 1924 yıllarına denk gelmekte. Sonundaki "3.31" sayılarını anlamak da zor değil, bu da 31 Mart'ı gösterir. Kısacası, bu detaylar nüshanın Kyoto Üniversitesi Kütüphanesine kaydediliş tarihinin 3.31.1924 olduğunu göstermektedir.

ya翰林院捷智四譯館太常寺少卿陳展平訂 *Han-lin-yüan chieh-chih Ssŭ-i-kuan T'ai-ch'ang-Ssŭ-shao-ch'ing Ch'ên Chan- p'ing ting*[3] olarak uzun bir satır yazı yazılmış, onun hemen sol yanında "T'ien-wên-mên" şeklinde bölüm başlığı yer almıştır. Aynı sayfanın yukarı kısmına *t(ä)ñri,* alt kısmına *tın* olmak üzere iki kelime yazılmıştır. Diğer sayfaların her birinde bölüm başlığı bulunan sayfalarda ikişer, normal sayfalarda dörder madde başı kelime bulunuyor. Yazının el yazı değil matbaa yayını olduğu yazım şeklinden bellidir. Her ikişer yaprağın birleştiği yerin tam ortasına Çince sayılarla sayfa numarası eklenmiştir. Bu numaralandırmaya göre iki yaprak bir sayfa sayılmıştır. Yazı yazılan yaprakların toplam sayısı 236 dır ve 714 tane kelime 17 ayrı bölüme yerleştirilmiştir.

c. "Hsü-tzêng" (Ek)

Yukarıda gösterilen *b* nüshanın devamı olarak eklenen bu bölüm de Kyoto Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Nüshanın ilk sayfasında *b*'de olduğu gibi kütüphaneye has iki damga bulunmaktadır. Metnin ilk sayfasında her hangi özel bir açıklama veya işaret yoktur. Fakat her çift yaprak bir sayfa olarak değerlendirilmiş, her sayfanın sağ üst köşesine Çince sayılarla 1'den 10'a kadar numaralandırma yapılmıştır. Toplam 10 sayfa, 20 yapraktır ve 78 adet madde başı içermektedir. İlk sayfada iki, diğer sayfalarda ise dörder madde başı bulunuyor.

d. "Hua-yi-yi-yü"

Kyoto Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmakta olan sözlüğün bu kısmı da Ming dönemine ait nüsha olup ilk sayfanın sağ köşesine Çince karakterlerle yazılan sayfa numarasının 230'dan başladığına bakılırsa bu parçanın, sözlüğün farklı bir büyük nüshasının devamı olduğu belli oluyor. İlk sayfanın sağ kenarına yukarıdan aşağıya "Hua-yi-yi-yü" olarak sözlüğün adı yazılmış, sonra, diğer nüshalarda olduğu gibi başlıklarla bölümlere ayrılmadan 230'dan 248'e kadar olan çift yapraklı 37 sayfada, toplam 146 adet madde başı sözcük verilmiştir. Bu nüshada da, sözlüğün normal yapraklarına dörder madde başı kelime yazılmıştır.

Japon nüshalarından *c* ve *d* nüshaların içeriği ve özellikleri Hu ile Huang'ın bahsettikleri ve kullandıkları nüshalara tamamen benziyor. Bu yüzden sözlüğün bu parçaları Pekin'de bulunan nüshalardan kopya edilerek Japonya'ya götürülmüş olabileceğini düşündürtmektedir.

2.1.3. Avrupa Nüshaları

Sözlüğün Avrupa'da bulunan nüshalarını Ligeti'nin çalışmaları ortaya koymaktadır. Nüshalar arasında fazla farklılık yoktur, sadece kelimelerin sırasında az çok değişiklik dikkat çekmektedir.

---

[3] Bu uzun cümleyi "Han-lin-yüan'in bilgelerinden, Tercümanlar Odasından, T'ai-ch'ang-ssŭ-shao-ch'ing (unvanındaki) Ch'ên Chan-p'ing onaylamıştır" şeklinde tercüme etmek mümkün. Burada adı geçen unvan, üst dördüncü unvandır.

a. Budapeşte Nüshası

Ligeti'nin çalışmasına temel olan bu nüsha Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesinde (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár) „Tör.O.391" numarayla muhafaza edilmektedir. Nüsha 22X14.5 santim boyutunda, *Tibet Kurulu Tercüme Kitabı* (Hsi-fan-kuan-yi-yü) ile beraber saklanmaktadır. Budapeşte nüshası sözlüğün birbirini bütünleyen 27 ve 28 sayfalık (a, b yaprak) iki kısımdan oluşan, toplam 55 sayfalık (a, b yaprak) nüshasıdır. Nüshalar içinde sadece bu nüshanın her bir yaprağında sekiz adet kelime yazılmıştır. Bundan dolayı diğer nüshalara göre sayfa sayısı daha azdır. İlk sayfanın sağ üst köşesinde yukarıdan aşağıya doğru kitabın ismi "Kao-ch'ang-kuan-yi-shu" yazılmıştır, onun sol tarafına yine yukarıdan aşağıya Çince karakterlerle bölüm başlığı *T'ian wên-men* (Gök Bölümü) verilmiş ve yine aynı sayfada, üstte *t(ä)ñri, kün, yultuz* gibi üç kelime Uygur harfleriyle yazılarak Çince anlamı, Çince karakterlerle telaffuzu eklenmiştir. Sayfa ortasına doğru yine *kün* kelimesi iki sütun (Uygurcası, Çince anlamı verilmiştir, Çince karakterlerle telaffuzu verilmemiştir) şeklinde tekrar yazılmıştır. Alt kısmında *tın, ay, mäçit* olmak üzere üç kelime yer akmaktadır.

Bu yaprak bütün diğer nüsha yapraklarına nazaran özel ve ilginçtir, tek bir yaprağa sözlüğün ismi, bölümün konu başlığı ve yedi tane (biri tekrarlanmış) madde başı sığdırılmıştır. Bu yaprakta görülen tekrarlama olayı 5. Bölüm'de (Kuş ve Hayvanlar Bölümü) de görülüyor. 5. Bölüm'ün başlangıç sayfasında *käyik* kelimesi iki defa tekrarlanmış, ikinci defa sadece Uygurcası yazılmıştır. Bu nüshanın diğer normal yaprakları da diğer nüshalardan farklıdır. Çünkü, diğer nüshalarda sadece dört tane kelime bulundurulmuşken bu nüshada her bir yaprakta sekiz taneden kelime bulunmaktadır. Budapeşte nüshasının bu özelliği yazıların küçülmesine sebep olsa da, yazı şekli çok güzel ve çok nettir. Bu nüsha içeren kelimeler, kavram gruplarına göre diğer nüshalar gibi on yedi farklı bölüme ayrılmıştır. Her bölümün başladığı ilk sayfada altışar madde başı kelime bulunuyor.

Bu nüshanın diğer nüshalardan farklı bir diğer özelliği, 17. Bölüm'de iki pasajın olmasıdır. Bu yüzden kelime sırası ve yaprakların sırası diğerlerinkinden farklı konumdadır. Tam olarak söylemek gerekirse Budapeşte nüshasının ilk yarısı obur nüshalardan farklıdır. İkinci yarısı ise Amiot ve Klaproth nüshalarına benzemektedir. Ligeti bu yüzden, çalışmasında "Budapeşte I" ve "Budapeşte II" olarak aldığını ifade eder (Ligeti 1967:121-122). Eserin bu nüshası toplam 716 adet madde başı kelime içermektedir.

b. Amiot Nüshası

Paris Bibliothèque Nationale'de (Paris Milli Kütüphanesi) muhafaza edilmekte olan bu nüsha, her sayfası *a, b* olarak ayrılabilen ikişer yapraklı 100 sayfadan oluşan esas sözlük gövdesini barındırmaktadır. "Ek" kısmı yoktur. Diğer nüsha-

lar gibi 17 bölüme ayrılmış, her yaprakta dörder kelime vardır. Diğer nüshalardan farklı olan yanı ise, 10. bölüm ile 9. bölümün yer değiştirmiş olmasıdır. Ligeti nüshada 914 madde başı kelimenin bulunduğunu belirtmiştir.[4] Sözcük hazinesi bakımından bu nüsha Pekin *a* nüshasına benzemektedir. Bu kadar çok madde içeren nüsha, Ming döneminde üç ciltli olarak yapılan sözlüğün orijinal nüshasına en yakın olanı olsa gerek.

c. Société Asiatique Nüshası

Société Asiatique'te (Asya Kurumu) bulunan bu nüsha hakkında bildiklerimiz çok azdır. Ligeti'nin istifade ettiğini belirttiği bu nüsha, belki de diğer nüshalardan farklı değildir. Çünkü, Ligeti sadece böyle bir nüshanın da bulunduğundan bahsetmiş, nüsha hakkında detaylı bilgi vermemiştir (Ligeti 1967:121).

d. Hirth Nüshası

Şu anda Tübingen'de muhafaza edilmekte olan bu nüsha Berlin'de bulunan nüshanın aynısıdır. Bu nüshanın istinsah edildiği tarih Ming dönemi olarak belirlenmektedir (Ligeti 1967:121). Hirth nüshası toplam iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmı çift yapraktan oluşan, 100 sayfalık esas gövde metindir. İkinci kısmı ise çift yapraklı, 38 sayfalık son üç bölüm'den[5] oluşmaktadır. Esas sözlük gövdesinin diğer nüshalardan ayrılan belli başlı özelliği yoktur. Fakat son üç bölümün sıralanması ve içeriği diğerlerinkinden çok farklıdır. 38 sayfanın her birinde sekiz adet (her yaprakta dörder) madde başı kelime bulunuyor. Böylece üç bölüm toplam 278 adet kelime içermektedir, üç bölümü kapsayan bu kelimelerin sayısı, ikinci bölümdeki 40 adet madde başı kelimenin tekrarlanmasından dolayı gerçekte 238'e indirilebilir. Diğer nüshaların hiçbirinde görülmemiş olan bu topluca tekrarlanma olayı nüshayı kopyalarken yapılmış bir yanlışlığa benzemektedir.[6] Hirth nüshasının ikinci yarısı "Jên-shih-mên" (insan faaliyetleri bölümü) den başlıyor. Fakat içeriği Pekin ve Japon nüshalarındaki "Tung-yung-men" (genel konular) bölümünün içeriğinin aynısıdır. Bu nüsha bölüm içeriğinin tamamen karıştırıldığı tek nüshadır. Bu, sözlüğü kopya edenin ikinci bir dikkatsizliğini göstermektedir. Ancak sözlüğün bu nüshasının bizi sevindiren yanı, diğer nüshalarda görülmeyen tam 40 adet kelimeyi içinde bulundurmasıdır. Ligeti'nin verdiği tıpkıba-

---

4 Bu nüshaları elde edemediğimiz için Ligeti'nin çalışmasından dolaylı olarak yararlandık. Yukarıdaki tespit için bkz. (Ligeti, 1967:117.)

5 Ligeti'nin temin ettiği tıpkı basımda Hirth nüshasının ek kısmı "İnsan faaliyetleri bölümü"nden başlamaktadır. Ligeti bu üç bölümü "Ek" bölüm kabul ederek "S" (supplément) ile belirtmiştir. Ancak, Ligeti BM 101a'dan BM 109b'ye kadar olan kısmını da "suplément" demesine rağmen, "S" ile değil, "BM" ile belirtmiştir. Ayrıca, Hirht nüshasının "Ek" başlığı altında verilen bölümünün olup olmadığı ile ilgili olarak Ligeti, bu nüshanın sadece BM ile benzediğini ifade etmekle yetinmektedir (bk. Ligeti 1967).

6 17a ve 21b yaprakları da kapsamış olan 10 yapraktakı madde başı kelimeler tekrarlanmıştır. Ligeti'nin verdiği tıpkıbasımda ise 17a'dan 21b'ye kadar 8 yaprağın fotokopisi bulundurulmamıştır. Bu, gösterilmeyen 8 yaprağın içeriğinin tekrarlandığından kaynaklanıyor olabilir.

sımda (Ligeti 1969:221-243) *6a* olarak belirtilen yapraktaki "*açıp, ötüpmiş*" kelimelerinden başlayarak 11a'daki "*bota, saparan*" kelimelerine kadar olan 40 adet kelime diğer nüshalarda bulunmuyor. 12a'dan itibaren Çin ve Japon nüshalarında "Jên-shih-mên"in içeriğini teşkil eden kelimeler bu nüshada "Tung-yung-mên" başlığı altında verilmiştir.

e. British Museum Nüshası (BM)

Bu nüshadan P. Pelliot, 1914 yılında haber vermiş ve bu nüshanın Ming döneminde kopya edildiğini iddia etmiştir (Pelliot 1948: 358 dipnot). Bu nüsha da her sayfası çift yapraklı olan toplam 109 sayfadan oluşmaktadır. 101. sayfadan itibaren diğer nüshalarda "Hsü-tzêng" olarak başlık koyulup ayrı bir bölüm gibi verilen eklemeler, bu nüshada esas sözlük gövdesinin 17. bölümünün devamı olarak normal bir sayfadan başlatılmıştır. Bu yüzden "Ek" kısmını hemen fark etmek zordur. Bundan, nüshanın daha sonraları kopya edildiğini, ilave bölümün ayrı bir bölüm olarak değerlendirilmesine gerek duyulmadığını anlamak mümkün. Böylece, bir yaprağa dört adet kelime yazıldığından diğer yaprak ve sayfaların düzeni ve içeriği Çin ve Japon nüshalarıyla karşılaştırıldığında bozulmuştur. Bu nüshadaki bir diğer değişiklik 109b'den sonra mevcut olması gereken "*munıñtek, toprak çıqılar, tañsuq, başlıq boyın, öçip taptı, bilür*" gibi altı adet madde başının bulunmamasıdır.

f. S. Petersburg Nüshası

Bu nüsha hakkında fazla bilgimiz yoktur. Nüshanın isminin "Kao-ch'ang-kuan- tsa-tzu" olduğu anlaşılıyor. Radloff'un başvurduğu bu nüsha 100 sayfadan oluşmakta[7] ve her yaprakta dörder kelime bulunmaktadır. 17 geleneksel bölümden teşkil edilmiştir. Klaproth kitabında bu nüshanın 800 kadar madde başı kelime içerdiği ve katalog numarasının "No:121" olarak S. Petersburg Bilimler Akademisi Kütüphanesinde saklanmakta olduğundan haber veriyor (Klaproth 1820: 8). Ligeti ise bu nüshanın Musée Asiatique'de muhafaza edilmekte olduğunu kataloglardan çok kolay tanınabildiğini ifade etmektedir (Ligeti 1969:4).

g. Klaproth Nüshası

Klaprot'un çalışmasında kullandığı bu nüsha, S. Petersburg nüshasının bir kopyasıdır. Klaproth çalışmasında bu nüshanın kendisine ait olduğunu ifade etmiştir (1820:8, dipnot). Nüshanın diğer nüshalardan farkı, Amiot nüshasında olduğu gibi, 9. ve 10. Bölümlerin yer değiştirmiş olmasıdır. Ayrıca 5. Bölüm'de (Kuş ve Hayvanlar Bölümü) *karakulak, arğumak* gibi kelimeler Klaproth'un çalışmasında sadece birer defadan geçmektedir. Bu, nüshadan değil, Klaproth'un bu kelimelerin tekrarlandığını düşündüğünden kaynaklanmış olabilir. Bunun dışında,

---

[7] Ligeti'ninde elde edemediği bu nüshanın toplam kaç sayfa olduğu henüz kesin değildir. Gerçi Ligeti de 100 sayfa olduğuna inanmış, ama Radloff'un sözlüğü (*Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*) 109a'ya kadar giden maddeleri de içerdiğinden, bilindiğinden fazla sayfadan oluştuğunu da ortaya koyuyor. bk. (Ligeti 1969:2).

Klaproth'un kelime listesine baktığımız zaman 6. Bölüm'de (İnsanlar Bölümü) *pai-yi* maddesinin, 11.Bölüm'de (Mücevherler Bölümü) ise *bulut, künüg suv* gibi iki maddenin eksik olduğu dikkatimizi çeker. Beş maddenin eksik olduğu düşünüldüğünde bu nüshada toplam 711 adet madde başının bulunduğu ortaya çıkar. Ayrıca, bu nüsha "Ek" bölümü bulunmayan nüshadır.

Yukarıda bahsedilen nüshalar elbette ki, İdikut Sözlüğü'nun şu anda yeryüzünde var olan bütün nüshaları değil, sadece bilinen nüshalarıdır. Dünya üzerinde pek çok kütüphanede tozlu raflarda yatan, henüz gün ışığına çıkmamış eski metinlerin olduğunu biliyoruz. Bunlar içinde İdikut Sözlüğü'nün yeni nüshalarının da olduğuna inanıyoruz. Biz sadece bugüne kadar tespit edilmiş olan nüshaları ortaya koymaya çalıştık.

2.2. Sözlük Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Ming Hanedanı döneminde kurulan "Tercümanlar Odası" tarafından Uygurca-Çince karşılaştırmalı, tasnifli bir sözlük olarak hazırlanan "İdikut Sözlüğü" (Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu) üzerinde şimdiye kadar birçok Türkolog araştırma yapmıştır. Bu sözlük hakkında Türkoloji dünyasına ilk olarak bilgi veren kişi Amiot'tur. Amiot Çin'de çalışırken Tibetçe, Sanskritçe, Uygurca, Burma dilleri gibi dillerle hazırlanan sözlük ve birkaç parça raporu Paris'e göndermiştir. Bu sözlük ve raporlar şimdi *Paris Bibliotheque Nationale*'de muhafaza edilmektedir.

Yine Amiot batıda ilk olarak bu sözlük ve raporlar üzerinde çalışmış ve 1789'da sözlük hakkında bilgi vererek bazı ilaveler ve tercümeler yapmıştır. O, özellikle Uygurca-Çince kelimelerin yazılı olduğu sözlükler üzerinde büyük bir dikkatle çalışmış ve Çince transkripsiyonun yanına Latince transkripsiyonlarını da eklemiştir. Ne yazık ki, bu çalışma yayımlanmamıştır.

Sözlük üzerinde ikinci olarak çalışan kişi Klaproth'dur. O, Amiot'un çalışmasının yanlışlarla dolu olduğunu ifade ederek kendisi de 711 tane madde başı içeren nüsha üzerinde çalışmış ve bu çalışmasına Uygurca üç yazıyı da eklemiştir. Klaproth'un "Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren" (Uygurların Dili ve Yazısı Üzerine Araştırmalar) adlı çalışması, "Fundgruben des Orients" te 1811 yılında iki bölüm hâlinde yayımlanmış, genişletilmiş biçimi ise 1812 yılında "Resie in den Kasus" da, Berlin'de yayımlanmıştır.[8] 1820'de Paris'te ikinci baskısı, 1822 yılında ise üçüncü baskısı yayımlanmıştır. 1820 yılındaki Paris baskısı içeriği üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan 1985 yılında Hamburg'da, Wolfgang Ekkehard Scharlipp tarafından tekrar yayımlanmış, bu baskıya W.E.Scharlipp beş sayfalık *Önsöz* eklemiştir. Klaproth'un bu çalışması sekiz sayfalık giriş kısmıyla başlar, sonra kelime listesi yer alır. 9. sayfadan 28. sayfaya kadar olan 20 sayfada 711 tane kelimenin eski Uygur yazısıyla orijinal şekli ve yanında Latin harfleriyle çeviri yazısı ile Almanca açıklaması verilmiştir. Ayrıca, Klaproth çalışmasın-

[8] Ligeti çalışmasında bu yayımın 96 sayfa olduğunu 8 sayfa giriş ve bir parça resim eklendiğini ifade etmektedir (Ligeti 1967:117, 2. dipnot).

da kelimelerin kökenini vermeye çalışmış, fakat Tatar Türkçesi ile mukayese etmiştir. Kelime listelerinden sonra "Ming Hanedanı Hükümdarına Yazılan Uygurca Yazı" başlığı altında üç parça belgenin Almanca tercümesi verilmiş, dipnotlar eklenmiştir. Bunun dışında, Klaproth Ebulgazi Bahadır Han'ın "Kitab-i Şecere-i Türkî"sinden Uygur ili, Uygur kavmi ile ilgili parçaları alarak tercümesini yapmış ve "Uygur" adı için Çin kaynaklarında kullanılan biçim ve deyişleri de eklemiştir. Bu çalışma toplam 69 sayfadır. Klaproth'un bu çalışması çok önemli ve değerli bir çalışma olmuştur. Çince ve Uygurca sözcükler Türkologların ilgisini çekmiş, ilk olarak da Radloff *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte* adındaki o meşhur sözlüğüne Klaproth'un çalışmasındaki kelimeleri de eklemiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Radloff, sözlüğün S. Petesburg'daki nüshasından yararlanmıştır.

Fakat bu çalışmalarda yanlışlıklar ve eksiklikler de vardır. Sonradan bulunan birkaç nüsha bu yanlışlıkların doğrulanmasında yardımcı olmuş ve sözlük üzerindeki çalışmalar uzun bir aradan sonra Ligeti'nin çalışmalarıyla tekrar gündeme gelmiştir.

1966'da Ligeti AOH dergisinin XIX/II-III sayılarında *Un Vocabulaire Sino-Ouigour Des Ming Le Kao-Tch'ang-Kouan Yi-chou Du Bureau Des Traducteurs* başlıklı çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışma Ligeti'ye kadar yapılan çalışmaların en mükemmeli sayılır. Ligeti bu çalışmasında birçok kelimeyi doğru okumuş ve doğru yorumlamış, daha önceki çalışmalarda görülen bazı yanlışlıkları düzeltmiş ve tam 715 kelime üzerinde inceleme yapmıştır.[9] Ligeti çalışmasının sonunda Budapeşte nüshasının faksimilini de eklemiştir. 1969'da Ligeti yine AOH'nin XXII/II-III sayılarında *Glossaire Supplémentaire Au Vocabulaire Sino-Ouigour du Bureau des Traducteurs* başlıklı çalışmasını yayımlar. Bu çalışma sözlüğün bilinmeyen son birkaç nüshasını ve eklenen kısmınında ortaya konulmasını sağlamıştır. Ama Ligeti yine de sözlüğün bütün nüshalarını bir araya getirememiş, bilinen nüshalar arasında karşılaştırma yapmamıştır.[10] Ligeti'nin her iki çalışması toplam 1034[11] madde başı kelimeyi içermektedir. Dolayısıyla az bir kısmı yine eksik kalmıştır. Ligeti bu çalışmalarının dışında, yine Ming dönemindeki raporlar üzerinde de çalışmıştır.[12] Ligeti son çalışmasında raporlarda kullanılan kelimelerle sözlük-

---

9 Ligeti kullanan nüshada gerçi 716 tane kelime bulunuyordu, ama "cabdusun" kelimesi Ligetinin kelime listesinde bulunmuyor.

10 Ligeti Çin ve Japon nüshalarının var olduğunu biliyordu. İlk çalışmasında bunlardan bahsettiği hâlde ikinci çalışmasında bu nüshalardan yararlanıp yararlanmadığını belirtmemiştir.

11 Ligeti ikinci çalışmasında gerçekte "topraq çıqılar" hariç diğerlerinin hepsi üzerinde çalışmış sayılır. Aslında Ligetinin birinci ve ikinci çalışmalarında kullandığı nüshalarda (tekrarlanan 36 tane madde başı kelime hariç) toplam 1036 tane madde başı kelime bulunuyordu. Fakat raporlarda nüshalarda eksik kalan kelimeler olduğundan Ligeti hemen hemen hepsini elde etmiş sayılır.

12 *Documents sino-ouigurs Burau des Traducters.* (AOH, 1967, XXI); *Clossaire supplémentaire au vocabulaire sino-ouigour du Burau des Traducteurs* (AOH, 1969, XXII) .

teki madde başı kelimeleri karıştırarak alfabetik sıralı dizin yapmış, önceki çalışmasındaki yanlışlar ve eksikliklere düzeltmeler eklemiştir.

Çin'de de Sözlük üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak Çin'deki çalışmalar Batılı Türkologlara göre oldukça geç ele alınmıştır. Bu konuda araştırma yapan Hu Chên-hua ve Huang Jun-hua ilk olarak *Min-tsu-yü-wên* (Milletler Edebiyatı) dergisinin 1983. yıllık 3. sayısında "Ming-tai Han-wên-Hui-ku-wên fên-lei-ssŭ-hui- chi---'Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu'"(*Ming dönemindeki Çince-Uygurca tasnifli sözlük---İdikut Mahkemesi Sözlüğü)* başlıklı makaleyi yayımlayarak sözlük hakkında bilgi verdiler. 1984 yılında, bu çalışmanın genişletilmiş şekli aynı başlıkla Pekin Milletler Yayınevi tarafından 100 sayfalık kitap hâlinde yayımlandı.

Bu çalışmanın ilk 16 sayfasında Pekin'de bulunan nüshaların orijinallerinden örnekler verilmiştir. Giriş bölümü niteliğindeki on bir sayfalık birinci bölümde Sözlüğün tanımı yapılmış, sonra Uygurcanın o dönemdeki bazı fonetik, gramatik ve leksik özellikleri kısaca ele alınmıştır. Bu bölüm Uygur Türkçesinde tercüme edilmiş Çincesinden hemen sonra eklenmiştir. Metin bölümünde ise her bir bölümdeki madde başı kelimeler orijinal sırasına göre numaralandırılmış, eser orijinalinde Uygurcasının Çince telaffuzu ve anlamını ifade etmek için kullanılan eski Çince karakterler basitleştirilmiş çağdaş Çince karakterlere dönüştürülerek aynen verilmiştir. Ancak kelimelerin Uygurcası Latin harfleriyle verilmektedir.[13] Metin çalışmasından sonra alfabetik sırayla söz dizini verilmiştir. Bu çalışma tam 1002 madde başı kelime içermektedir.

Bunların dışında sözlük üzerinde bazı Türkologların incelemeleri de vardır. Paul Pelliot bunlardan biridir. Pelliot çalışmalarında Tercümanlar Odası ve sözlüklerin yapılış tarihi üzerindeki fikirlerini ortaya koymuş ve sözlükteki birçok kelimenin etimolojisini ve transkripsiyonunu dolaylı yollardan mukayese ederek doğrulamaya çalışmıştır (Pelliot 1948). Bunların içinde sözlüğün kelime hazinesi bakımından en göze çarpan çalışma, Pelliot'un 1930 yılında, T'ung-Pao'in XXVII. cildinde (s. 247-358) yayımladığı "*Sur la Legende D'Uğuz-Khan En Ecriture Ouigoure*" başlıklı makalesidir.[14] Pelliot yazısında Oğuz destanında bulunan birçok kelime ile Tercümanlar Odası tarafından yapılan Uygurca-Çince Sözlük'teki kelimeleri karşılaştırarak hem destandaki hem Sözlük'te yanlış olduğunu veya okunduğunu düşünen kelimeleri doğrulamaya çalışmış, incelemeler yapmıştır. Pelliot incelemelerine dayanarak destanın ne zamana ait olduğu hakkında bir karara varmaya çalışmıştır.[15] Ayrıca Pelliot destanda karşılaşılan kelimelerden çoğunun

---

[13] Hu ve Huang'ların Latince çeviri yazı için kullandıkları sistem, aslında 1968'den 1980'e kadar Doğu Türkistan'da Uygurlar için kullandırtılan *Yeni Yazı* adı verilen, Çincenin Pin-yin sistemine uyarlanan alfabedir.

[14] Bu makalenin Türkiye Türkçesine tercümesi Vedat Köken tarafından yapılarak 1995'de TDK yayınlarınca 103 sayfalık kitap hâlinde neşredilmiştir.

[15] Makale sözlüğün incelenmesinde önemli yer tutmaktadır. Pelliot'un bu makalesinde Sözlük'teki bazı sözlerle ilgili yaptığı incelemeler çalışmamızın *Açıklamalar* bölümünde bulunmaktadır.

800'den az kelimeyi içeren bir Sözlük'te bulunmasının bu sözlüğü yapanların elinde destan metninin de var olma ihtimalini düşündürttüğünü ifade etmektedir (Pelliot 1930: 358; Tü. Çeviri s.103).

F. K. Müller de Klaproth'un çalışmasından yararlanarak Sözlük'ün içerdiği bir çok kelimeyi "*Uygurica*"sında (özellikle I., II.ciltlerinde) göstermiş ve diğer kaynaklardaki şekilleri ile açıklamıştır.

Clauson da Sözlük üzerinde mahsus bir çalışma yapmasa bile Ligeti'nin çalışmasından yararlanarak kendi sözlüğünde kullanmış ve örneklerle yanlışlıkları düzeltmiştir (bk. ED).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDİKUT SÖZLÜĞÜ'NÜN DİL BİLGİSİ BAKIMINDAN ÖZELLİKLERİ

14-15.yy. da kaleme alınan İdikut Sözlüğü, Doğu Türkistan'ın batı kesimlerinde Arap alfabesinin kullanımı yaygınlaşan bir dönemde hazırlanmış olmasına rağmen Uygur alfabesi ile kaleme alınmıştır. Bu durum sözlüğü hazırlayanların Uygur alfabesiyle okuyup yazdığını, Arap alfabesinin henüz bütün Doğu Türkistan çapında kullanılmadığını göstermektedir. Öte yandan, eserin sözlük olduğu ve esas olarak Kumul, Turfan Uygurlarının o dönemdeki dil özelliğini yansıttığı göz önünde bulundurulduğunda edebî dili de iyi bir şekilde ifade ettiği düşünülemez. Dolayısıyla, bölgenin, özellikle dönemin genel edebî diliyle ilgili ayrıntılı bilgi edinmeyi arzu etmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak, sözlükteki imla, ses yapısı, ekler ve kelime türleri, kısa cümleler, barındırdığı sözcük dağarcığı bakımından dönem dilinin dil bilgisi konusunda aşağıdaki özellikleri yansıttığı da tespit edilebilmektedir.

3.1. İmla ve Ses Bilgisi Yönünden

3.1.1.İmla

Eserin nüshaları çok fazladır. Her nüshanın imla bakımından az çok farklılıklara sahip olması da doğaldır. Ancak, bizim bilinen bütün nüshaları imla bakımından tek tek inceleme şansımız olmamıştır. Bu yüzden, günümüze ulaşan pek çok kopyasına kaynaklık ettiğini düşündüğümüz ve bizim bu çalışmamıza da temel olan Pekin nüshasındaki veriler göz önünde bulundurularak imlayla ilgili özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, kelimelerdeki yanlış veya eksik yazımlarla ilgili açıklama ve düzeltmeler metin bölümünde, yeri geldiğinde gösterilmiştir.

3.1.1.1. Ünlülerin İmlası

Sözlükte ünlülerin imlası bakımından genel olarak Uygur yazısının özelliğine uyulduğu görülmektedir. Türkçedeki sekiz tane ünlü için sadece dört tane harf kullanılmıştır. Bunlardan *ı, i* için kullanılan şekil ünsüz *y* için de kullanılmıştır.

a ve *ä* ünlüsü için bir şekil kullanılmıştır. Bunların baş, orta ve son biçimleri ayrı ayrı şekillerle ifade edilmiştir.

/ a / ünlüsü bütün madde başı kelimelerde kelime başı, kelime ortası ve kelime sonunda düzenli olarak yazılmıştır. *a*'nın imlasında en dikkat çekici durum, bir çok kelimenin sonunda gelen *a* sesinin kelime gövdesinden ayrı yazılmış olması-

dır. Örn: *şoldurq–a* (P166), *nar–a* (P169), *simürq–a* (P217), *abuγ–a* (P257)...gibi yabancı kelimelerin yanı sıra, *tamγ–a* (P415), *qar–a* (q. at P233, q. qulaq P242) gibi Türkçe kelimelerde de durum aynıdır.

/ ä / ünlüsü de bütün metinde düzenli olarak yazılmıştır. Fakat, tüm nüshalarda *t(ä)ñri* kelimesindeki *ä*'nin yazılmamış olması dikkat çekicidir. Bu durum, bu kelimede eski Türkçedeki kalıplaşmış imla şeklinin korunduğunu göstermektedir. *ä* ünlüsünün imlasında göze çarpan bir diğer husus ise, kelime sonunda bulunan *ä*'lerin yazılışında, kelime sonunda gelen *a* sesinin durumuna benzer bir kuralın uygulanmasıdır. Örn: *çiy–ä* (P330), *şir–ä* (P402), *üz–ä* (P636) gibi kelimelerde son *ä* ünlüsü kelime gövdesinden ayrı yazılmıştır.

/ ı /ve/ i/ ünlüleri içinde de tek bir harf kullanılmıştır. Bu ünlüler bütün metindeki kelimelerde sistemli olarak eksiksiz yazılmıştır. Bunun yanı sıra / y / ünsüzü de ayırt edilmeden aynı şekil ile ifade edilmiştir. Böylece aynı bir harf üç sesi karşılamıştır.

/ o / ve / u / yuvarlak ünlüleri için tek bir şekil kullanılmıştır. *o, u* ünlüleri düzenli yazılmıştır. Bu harfler de baş, orta ve son şekillere sahiptir.

/ ö / ve / ü / ünlülerin imlası pek düzenli değildir. Gerçi kelime başı ve ilk hecede düzenli olarak *ö, ü* seslerinin yazıldığı kelimeler vardır, ama sayıları çok azdır. *ü*'lü yazılması gerektiğini düşündüğümüz *mumuptur* (P892) sözcüğü tamamen *u*'lu yazılmıştır. Çoğu kelimelerde ilk hecede görülen *ö* ve *ü* "y" siz, *o, u* seslerine benzer şekilde yazılmıştır. Örn: *kolti* (P589), *isig ozuñ* (P676), *şuk* (*ş. bolup*, P642) gibi. İlk heceden sonraki hecelerde ve kelime sonunda gelen *ö, ü*'ler, özellikle *ü* çoğu zaman "y"siz yazılmıştır. Örn: *küriyän tuşti* (P712), *ärsun* (P835), *asığ tüsü* (P708), *käñäştuk* (P707), *köntürmiş* (yir k., P654), *bäduk* (P637)... kelimelerinde olduğu gibi.

3.1.1.2. Ünsüzlerin İmlası

Metinde 20 tane ünsüz için 15 şekil kullanılmıştır.

/ b / ve / p / için bir şekil kullanılmıştır. Bu ses, kelime başında geldiğinde *b* olarak, kelime sonunda ise *p* olarak okunmuştur.

/ ç / ve /c / sesi için metinde tek şekil kullanılmıştır. Biz sadece bazı yabancı kelimelerde kelime başında *c* kabul ettik. *cabdısun* (P618), *cıquy* (P976) kelimelerinde olduğu gibi. Türkçe kelimelerde genel olarak *ç* okunmuştur.

/ k / ve / g / sesi için ortak bir harf kullanılmıştır. Kelime başında hepsi *k* okunmuştur. Ayrıca bazı yabancı alıntı kelimelerin orijinal dilinde söz başında gelip *g* okunan ses, metnimizde Türkçenin ses özelliğine uydurularak *k* okunmuştur. Örn: *kunmao* (P991), *kung-lao* (P780) gibi Çince alıntılarda olduğu gibi. Sözlükte iki yerde kelime sonundaki *k* yazılmamıştır. Bunlar, *ämgä(k)* (P604), *äntkä(k)* (P346) sözcükleridir.

Nazal / *ñ* / sesi için *n* ile *g* seslerini ifade eden iki harften oluşan *ng* (= ñ) şekli sistemli olarak yazılmıştır. *äbügäñ* (P255), *äñil* (P367), *mañluñ* (P458), *tañda* (P104) kelimelerinde olduğu gibi.

/ *n, m, r, ş* / ünsüzlerinin imlasında dikkat çekici bir özellik bulunmuyor. Farklı dört şekil ile belirtilen bu sesler kelime başında, içinde ve sonunda düzenli yazılmıştır.

/ *l* / ünsüzü bir alıntı kelimenin başında baş *a*'ya benzer şekilde yazılmıştır, *läkän* (P137). Metinde bazı kelimelerde *l* sesinin düştüğü görülmektedir: *yı(l)qıların qodup* (P774), *siñi(l)* (P262). Ayrıca *l* ünsüzünün fazla yazıldığı da görülmektedir. Eğer "boya" anlamındaki kelimenin metindeki *bolyaq* (P990) şekli, Kumul ve Turfan ağzındaki özel biçim değilse bu kelimede *l*'nin fazla yazıldığı düşünülebilir.

/ v / Çok nadir olarak kelime içi ve hece sonunda gelen *v* sesi için yuvarlak ünlüleri ifade eden şekil kullanılmıştır: *tavraq* (P967), *avlap quşlap* (P773) kelimelerinin imlasında olduğu gibi.

/ t / ve / d / Bu iki ünsüzün durumu biraz farklıdır. Eğer ince düşünülürse sanki iki ses için iki şekil kullanılmış gibi görünür. Ancak bu iki şekil zaman zaman fark gözetilmeksizin birbirinin yerine geçebilmiş ve karıştırılarak kullanılmıştır. Örneğin *mäçit* kelimesinin sonundaki ses "t" ile, *bulıt* kelimesinin sonundaki ses "d" ile yazılmıştır. Gerçi çok net bir biçimde birbirinden farklı iki harf kullanılmış ise de, sonraki kelimedeki "t"yi "d" kabul etmemiz zordur. Geçmiş zaman eki olarak sıkça karşılaştığımız "-dI/-tI"eklerindeki t ve d'lar ayırt edilmeden düzenli olarak aynı şekille yazılmıştır. Bu çalışmada kelime başında gelenlerin hepsi *t* olarak okunmuştur.

/ s / ve / z / sesleri için tek bir harf kullanılmıştır. Söz başında *s* tercih edilmiştir.

/ q / ve / γ /için bir şekil kullanılmıştır. Kelime başında her zaman kalın *q* okunmuştur.

3.1.1.3. Eklerin İmlası

Sözlükte ekler Uygur alfabesinin geleneğine uygun olarak çoğu zaman kelime gövdesinden ayrı yazılmıştır. Özellikle ismin çokluk eki, iyelik eki ve hâl eklerinin hemen hemen hepsinin ayrı yazıldığı dikkat çekicidir. Örn: *biz–lär* (P332), *yı(l)qı–lar* (P774); *öz–i* (P747), *köz–i* (P356), adaq–*ı* (P365); *qamış–nıñ* (P164), *bitig–niñ* (P525, 5229); *söz–nı* (P689), *budun–nı* (P675), *çärig – ni* (P657); *burun –qı, ärtä–ki* (P101), *amtı–qı* (P102) ...gibi.

Bazı sıfat ekleri de ayrı yazılmıştır: *altun–luq* (P459), *täv–lük* (P908), *yarmaq–lıq* (P243)...gibi.

3.1.2. SES BİLGİSİ YÖNÜNDEN

3.1.2.1. Ünlü Değişmeleri

Eski Türkçe ile karşılaştırıldığında bu dönem Uygur Türkçesindeki ses özelliğini yazsıttığını düşündüğümüz ses değişmeleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

a) a>ä değişmesi Bu tür değişme çok nadir görülüyor: *biçäk* (<bıçaq, P408 ve P1001)

b) a>u değişmesi eski Türkçe ve orta Türkçe eserlerde *osal* şeklinde karşılaştığımız kelime bu sözlükte *sımtaγ* ile birleşerek ikileme oluşturmakta ve *osul* şekliyle görülmektedir. *osul sımtaγ* (P688).

c) ä>i değişmesi. Örneğin: *biri*[1] *(< bärü, b.käl* P937), *öpkäli-*[2] *(<öpkälä-, ö.-p* P957), *yit- (<yät-, y.-ip,* P965), *säkri-* (<*säkrä-, s.-p* P613), *ärdim* (<*ärdäm*, P895), *bilbaγ* (<*bäl* ı *baγ* P469), *ärdim (<ärdäm* P895)

d) *i>ä değişmesi* de görülüyör: *köşätir+* (< *köşi-tir-*, k.-i P418); *säkri-* (< sikri-, s.-p, P613)

e) ı>i değişmesi iki yerde görülüyor: *biçäk* (<bıçaq, P408 ve P1001), *biçin* (< *bıçın* (*bé:çin*), P197)

f) *u>a değişmesi* de görülmektedir: *bataq* (<butaq, P841), *qada-* (<*qadu-*, *q.-mış*, P969), *odγaraq* (<*odγuraq, o. ma*, P767)

g) *u> ı* ve *ü>i değişimi* Bu tür ses değişmesi, özellikle yön gösterme eklerinin son hecesinde görülmektedir: *içkäri* (<*içkärü*, P543), *taşqarı (<taşqaru*, P544), *narı* (<*naru*, *n. bar* P938) gibi.

h) Sözlükte kalınlık ve incelik bakımından ünlü uyumu çok düzenlidir. Ancak az sayıda kelimede uyumsuzluk görülmüştür: Örn: *kögüz* ı *luq* (P460), *abın-gülük* (P729).

i) Çok az sayıda yuvarlaklaşma görülmektedir. Bunun sonucunda ı, i >u, ü ses değişmesi de gerçekleşmiştir. *soyuq (<soγıq*, P96), *köşünçüg (<köşi* ı *nçüg*, P453).

ı) i> *u* değişimi sadece bir kelimede görülmektedir. *münüptür-* (<*min-*, P892).

3.1.2.2. Ünsüz Değişmeleri

Sözlükteki kelimeler, ünsüz değişmesi olayı açısından bakıldığında hem eski Türkçenin hem yeni Türkçenin dil özelliklerini yansıtan bazı ses değişmelerini göstermektedir.

---

[1] Bu kelimenin *bärü* şekli de metinde yer almaktadır (P730). *Biri* konuşma dilinden alınmış olabilir. Günümüz Uygurcasında da *bärü käl* "buraya gel" sözünün *béri kel* veya konuşma dilindeki biçimi *biri kel* şeklindedir.

[2] Sözlükte *öpkä* ile yapılan bir başka zarf-fiil daha vardır. Bu iki kelime arasındaki fark sadece *-lä* ve *-li* hecelerindeki ünlülerin benzememesinden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, Çince karşılıkları değişiktir. Krş: P609 ve P957

a) Eski dil özelliğinin korunduğu gözlemlenmiştir. Sözlükte yer alan bazı kelimelerde *d>y* değişimi yoktur. Örn: *adaq ("ayak", a.-ı* P365*), adığ* ("ayı", P203*), bädük* ("büyük", P627), *qod-* ("koymak-", *q.-up,* P630*), ud* ("inek, sığır", P190) kelimelerinde olduğu gibi.

b) Bununla beraber yine d>y ünsüz değişimi de görülmektedir: *ayγır* (<*adγır*, P235), *qayγu* (<*qadγu*, P601) gibi.

c) Ağız farkından veya yazımdan olsa gerek, sözlükte bir *γ>y* değişmesi dikkat çekicidir. Örn: *soyuq* (<*soγuq, s. boldı*, P96 ve P99)

d) *-b-* <*-v-* değişimi görülmektedir: *tavar* (<*tabar*, P455), *tavışqan* (<*tabışqan*, P192). Kelime sonunda da *-b*<*-v* değimi geröekleşmiştir. Örn: suv (<*sub*, P46).

e) *-b-*>*-γ-* değişimi de bir kelimede görülüyor: *qaraγul* (<*qaravul*, P772)

f) Kelime sonunda gelen *n* sesi bazen g'li, yani, nazal *ñ* sesi gibi yazılmıştır. Örn: *arslañ (~ arslan, a.şir* P220), *täyiñ (~ täyin*, P228) sözlerinde olduğu gibi.

g) Kelime başında *y>ş* değişimi mevcuttur: *şipkin* (=*yipkin*, P557), *şoldurγa* (= *yuldurγa*, P166) gibi.

h) Dar ünlü *i* sesi ile başlayan bazı kelimelerde *i*'den önce *y* eklenmesi olayı da mevcuttur. Örn: *yitär-*(<*itär-, y.-ip*, P783 ve *y.-ip saqlap*, P671), *yilin-*(<*ilin-, y.-ip*, H9b) kelimelerinde olduğu gibi.

3.2. Şekil Bilgisi Yönünden

3.2.1. Kelime Türleri

3.2.1.1. İsimler

Sözlük'te isimler kullanım alanlarına göre gruplara ayrılmış, her kelime ait olduğu yerde verilmeye çalışılmıştır. Türlere ayrılan bu adlar dışında aşağıdaki kavramlarla ilgili adlar da bulunmaktadır.

a) Ulus adları: *Uyγur* (P342), *Moñγol* (P339), *Tübüt* (P341), *Çürçäk* (P343)...

b) Akrabalık adları: *aγa* (P253), *ini* (P254), *siñi(l)* (P262), *abuγa* (P257), *ana* (P258), *ata* (P247)...

c) Soyut kavram adları: *sevinç* (P599)...

d) Meslek adları: *satıγ* | *çı* (P302), *il* | *çi* (P308), *ot* | *çi* (P316)...

e) Rütbeler: *tüşimäl* (P246), *samqu* (P942), *samşı* (P978)...

3.2.1.2. Fiiller

Sözlükte mevcut fiillerin yalın hâlleri genel olarak emir kipiyle verilmiştir. Örn: *bar* (P822), *kel* (P821), *kir* (P830), *kül* (P611), *mañ* ("yürü" P750), *oyna* (P694), *yat* (P608)

Bununla birlikte bir kısım fiillerin yalın şekli sözlükte -p'li zarf-fiil biçimleri ile de gösterilmiştir. Örn: *çıq-ıp* (P829), *yıγ-ıp* (P629), *yarçımla-p* (P959), *yanç-ıp* (P807), *yan-ıp* (P727)...vs. Bunlar kelime grupları veya cümle içinde değil madde başı olarak sözlükte yer alan fiillerdir.

Sözlükte isim-fiillere de yer verilmektedir: Örn: *büdä-gülük* (P824), *ärksin-gülük* (P857) gibi.

Sözlükte görülen yardımçı fiiller şunlardır: *är- (ärsün* P835; *ärmiş* P854; *ärür* P623; *ärmäs* P724), *bol-* (*açıldı bol-,* P24)

Sözlükte fiilin bildirme şekli de vardır. *tanur-män* (P771)

3.2.1.3. Sıfatlar

Sözlükte bilinen renk adları ve diğer sıfatların yanı sıra aşağıdaki sıfatlar da bulunmaktadır.

a) Belirsizlik sıfatları: *barça* (P866), *az* (P632), *qamuγ* (P651)

b) Soru sıfatları: *näçä* (P594), *nägü* (n. mä P954), *nämä* (P437), *qayu* (q. ma P893)

3.2.1.4. Sayılar

a) Asıl sayılar: Sözlükte, *bir* (P567), *iki* (P568), *üç* (P569),....*toquz* (P575), *on* (P576) gibi birden ona kadar olan taban sayılar sırasıyla verilmiştir. Sonra *yigirmi* (P578), *otuz (*P579),...*yitmiş* (P583) ve *säkiz on* ("80", P584), *toquz on* ("90", P585), *yüz* (P586), *miñ* (P587) gibi Türkçe asıl sayılarla birlikte *tümän* (< "onbin", P588), *költi* (<Skr. *koti* "yüzbin", P589), *nayut* (<Skr. *nayuta* "milyon", P590) gibi yabancı alıntı sayı isimleri de vardır.

b) Sıralama sayıları: Asıl sayılara ı *nç*/ ı *inç*/ ı *ınç*/ ı *unç*/ ı *ünç* ekleri eklenerek yapılmıştır: *altı* ı *nç* (*a. ay*, P116), *biş* ı *inç* (*b. ay*, P115), *toqz* ı *unç* (*t. ay*, P119), *üç* ı *ünç* (*ü. ay*, P113). Sıralama eki eklenmeyip asıl sayı şeklinde yazılan, ancak Çince karşılığının anlamı sıralama sayısına benzer şekilde verilen bir sıfat tamlaması dikkat çekicidir: *iki qapı* "ikinci (derecedeki) qapı, ek kapı, yan kapı" (P394) anlamlarını ifade etmiştir.

c) Belirsizlik bildiren ve "pek çok" anlamında kullanılan bazı sayılar, *näçä* ("kaç") soru sıfatı ile asıl sayılardan yapılmıştır: *näçä on* (P596), *näçä yüz* (P597)

d) Asıl sayılar ile isimlerden yapılan sıfat tamlamaları da mevcuttur: *tört buluñ* (P546), *tört sarı* (P547), *säkiz yañaq* (P548) gibi .

e) İstisnalar:

Metinde on bir için iki türlü ifade kullanılmıştır: *bir on* ("onbir", P577), *bir yigirminç* (*b.y. ay* "11. ay", P121);

Sıralama sayıları eklerinden sadece iki için ı *nti* eki kullanılmıştır: *ikinti* (*i. ay* P112)

Sözlükte, "...gibi birkaç kişi" anlamında çokluk veya topluluk bildiren ifadeler de vardır: *kişi başlığ (P984), başlıγ boyın (P792)* gibi.

3.2.1.5. Zamirler

a) Şahıs Zamirleri:

Sözlükte yalın ve çekimli biçimleriyle şu şahıs zamirleri geçmektedir.

Teklik:

Yalın hâli: I.şahıs: *män* (P279), II.şahıs: *sän* (P280), III. şahıs: *anı* (P282)

İlgi hâli: I. şahıs: *männiñ* (P931), II. şahıs: *sänniñ* (P932), III. şahıs: *anıniñ* (P933)

Çokluk: I. şahıs: *bizlär* (P332), II. şahıs: *säniñ* (P333), III. şahıs: *olar* (P334)

b) İşaret Zamirleri:

Yalın hâli: *bu* (*b. yıl* P105)

İlgi hâli: *munıñ* (*m. täg* P789)

Bulunma-ayrılma hâli: *munta* (P868)

c) Belirsizlik zamiri: *kim* (P281)

d) Dönüşlülük zamiri: *öz* (P733)

3.2.1.6. Edatlar

Sözlükte görülen edatlar şunlardır:

bärü (P730), *biri* (b. käl P937), *ärki* (bar ä. P621), *negü mä* (P954), *taqı* (t. *ärtä* P871), *taqı yimä* (P741), *täg* (*munıñ t.* P789, *talaş t.* P693), *yärü* (P903), *üçün* (*ü. tıltaγında* P777)[3].

Bağlaç rolündeki edatlar: *mä: negü mä* (P954), *nätäg mä* (H1035): *bilä* (*ilig b.* kötürgü P917, *yosun b.* P696), *birök* (*b. mä* S9a), *oq* (*çın* o. P884)

3.2.1.7. Bağlaçlar

a) *birlä* (P851), *inçip* (P720)

b) *ma, mä: törü mä yasaqnı* (P672), *yana ma* (P850)

---

[3] P777 maddesinde gördüğümüz *üçün* edatının *tıltag* kelimesi ile birleşerek bir çift söz yapabilmesi, *üçün* sözünün metnimizde bir edat olarak değil, bir isim olarak algılandığını göstermektedir. Nitekim bu çift sözün anlamı "sebep, neden" şeklinde açıklanmıştır.

3.2.1.8. Zarflar

a) Zaman zarfları: *amtıqı* (P102), *amtıqı yitginçä* (S8a), *bulturqı* (b. yıl P110), *kälirki* (k.yıl P109), *tavraq* (P967), *bikäri* (P683)

b) Yön zarfları: *taşqarı* (*t. kişi* P336), *içkäri* (P543), *soñra* (P540)

3.2.2. Ekler

3.2.2.1. Yapım Ekleri

3.2.2.1.1.İsimden İsim Yapan Ekler

a) Meslek ismi yapan ekler: **+çı / +çi**: *ulaγ ı çı* (P306), *il ı çi* (P308), *ot ı çi* (P316), *sanaq ı çı* (P315), *satıγ ı çı* (P302)

b) Yer-yön zarfları yapan ekler: **+din /+dın /+dun /+dün** *öñ ı dün* (P533), *kä ı din* (P534), *kün ı din* (P535), *taγ ı dın* (P536) , *üs ı tün* (<*üst ı tün* P541), *al ı tın* (<*alt ı tın* P542)

c) Soyut isim yapan ekler: **+laγ /+lıγ /+luq** *tın ı laγ* (P888), *ayıγ ı lıγ* (P831), *yaraγ ı lıγ* (P891), *baγ borluq* (P520), *kögüz ı luq* (P460)

d) **+γ /+γu /+qu /+gü**: *quru ı γ* (S15a), *qarañ ı γu* (P30), *qap ı qu* (*çini q.* P439) *içe ı gü* (P371), *közüñ ı gü* (P416),

e) **+çuq /+uq** : *qap ı çuq* (P466), *orn ı uq* (<*orun ı uq*, P401)

f) **+käç** : *ür ı käç* (S7b)

g) **+aq:** (küçültme ekidir) *yol ı aq* (P18)

h) **+qa:** yam+qa (P399)

3.2.2.1.2.İsimden Sıfat Yapan Ekler

a) **+lıγ /+lik (+lıq) /+lük** *asta ı lıγ* (P913), *öñ ı lük* (P566), *açıq ı lıq* (*a. birdi* P770), *täv ı lük* (P908),

b) **+raq /+räk**: Bu ek sıfatlara karşılaştırma anlamı yükler. *batı ı raq* (S8b), *käçä ı räk* (*k. boldı* P98)

c) **+çıγ** : *sanaγ ı çıγ* (P947) (krş: *korkınçığ, küsençig* ATG: 48)

d) **+suz** : Olumsuz sıfat ekidir. *sanaγuluq ı suz* (P598)

3.2.2.1.3.İsimden Fiil Yapan Ekler

a) **+a- /+e-** : *san ı a-* (s.-γuluqsuz, P598), *til ı e-* (t.-gülük P)

b) **+la- /+le-** : *oγur ı la-* (P817), *inç ı lä-* (P656), *yaman ı la-* (P610), *öpkä ı le-* (P609), *söz ı lä-* (P849), *talta ı la-* (P825), *mäñi ı lä-* (P766)...

c) **+rqa- /+rqe-** : *soy-u ı rqa-*(s.-p, P661)

d) **+kä-** : *irinç ı kä-* (i.-p. S9a)

e) **+şä-** : *täñ ı şä-* (t.-p P905)

f) **+r-** : *bälgü ı r-*(b.-ä, P738)

3.2.2.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler

a) **–quçı /-γuçı /-güçi**: *uq-quçı* (P298), *başla-γuçı* (P337), *tarı-γuçı* (P301), *çıda-γuçı* (P297), *saqla-γuçı* (P778), *çap-γuçı* (*at ç.*, P936), *saqındır-γuçı* (P380) *bil-güçi* (P296)

b) **-γ /-g /-iγ /-ıγ /-uγ /-üγ**: *tarı-γ* (*t. yir* P73), *arı-γ* (*a. silig* P876), *biti-g* (P521), *sat-ıγ yul-uγ* (P700), *tap-ıγ udu-γ* (P691), *bış-ıγ* (P504)

c) **-q**: *bata-q* (<*buta-*, P841), *tavra-q* (*t. barγın* P715)

d)**-gü/-γu**: *yilpi-gü* (P417), *kötür-gü* (*ilig bile k.* P917), *uça-γu* (P804), *tölä-gü-* (*t.-lük.*P728), *täbräş-gü* (P890)

e) **-gülük:** biltür-gülük (P525), *abın-gülük* (P729)

f) **-qa /-γa /-gä /-kä:** *qıs-qa* (P648)[4], *bil-gä* (*b.titig* P875), *köşi-gä* (P463)

g) **-çüg:** *köşün-çüg* (P453)

h) **-m /-um:** *ula-m* (P952), *tut-um* (P724), *boγ-um* (P870).

i) **-ma:** *yar-ma* (P176)

ı) **-mur:** *yaγ-mur* (P11)

j) **-ük:** *böl-ük* (P861)

k) **-ş/-ış /-iş /-uş:** *bar-ı-ş käl-i-ş* (P788), *alq-ı-ş* (<*alqa-*, S7b), *buş-uş* (P603)

l) **-γul:** *qara-γul* (P772)

m) **–l:** osu-l (<osa-, P688)[5]

3.2.2.1.5. Fiilden Fiil Yapan Ekler

a) **-qa-**: *tar-qa-* ([< *tar-a-qa*] *käçä t.* P898)

b) Fiil çatı ekleri

b_1) Dönüşlülük fiil çatısı eki; ***-n-*** *iniçlä-n-* (P656), *köşi-n-* (P453), *sev-i-n-* (P599), *ört-ü-n-*(P653)

---

[4] Bu kelime metinde "qısqaq" olarak geçiyor, ama eski yazıların hiçbirinde böyle bir şekli görülmemiştir, bu kelimenin metnimizde yanlış yazıldığı kanaatindeyim.

[5] Sözlükte *osul* biçiminde gördüğümüz bu kelimenin kökü ve anlamlarıyla ilgili detaylar için bk.(ED 247b).

b_2) Ettirgenlik fiil çatısı eki: **-t/-ıt** *tam-(ı)t-* (<*tam-ıt-ur* P922), *işlä-t-*(*i.-ip* P742),

-ur /-ür : *tamıt-ur* (P922), *öl-ür-* (P844), *ol-ur-*(P734)

-tur /-tür : *amrıl-tur-*(P765), *inçlän-tür-* (P656)

-γur /-gür : *yit-kür-* (P935)

-γuz /-güz : *tur-γuz-* (*t.-up* P882),

b_3) Edilgenlik fiil çatısı eki: **-ıl /-il** *aç-ıl-*(P24), *yıγ-ıl-*(P774), *qat-ıl-*(P894)

b_4) İşteşlik fiil çatısı eki: **-ş /-ış-** *tala-ş-* (*t.-ıp* P844), *aya-ş-* (*a.-ıp* P856), *yıγıl-ış-*(*y.-ıp* P774), *ülä-ş-* (P737)

c) Olumsuzluk fiil tabanı eki: **-ma /-mä** *boşan-ma-γıl* (P914)

3.2.2.2. Çekim Ekleri

3.2.2.2.1.İsim Çekimi Ekleri

a) Çokluk ekleri:

+lar /+lär *yı(l)qı ı lar ı* (*y. ı ın qodup* P774), *biz ı lär* (P332), *o ı lar* (P334), *iş ı lär* (P286).

+*ıñ*: Metinde Çince anlamından bakıldığında *sän ı iñ* ("sizler" P333) çokluk ifade eden bir kelimedir. Bu kelime *bizlär* (P332) ve *olar* (P34) gibi 1. ve 3. şahıs zamirlerinin çokluk şekilleri arasında yer almaktadır. Eğer kelime yanlış yazım veya ağız farkından dolayı bu şekle girmemiş ise çokluk ifade eden bir *ı iñ* ekinin de bulunduğu öne sürülebilir.

+an/+en çokluk eki de bir yerde görülüyor: *oγl ı an* (P828)

b) İyelik ekleri:

Teklik I. şahıs **+üm** : *köks ı üm* (P368).

Teklik III.şahıs: **+ı /+i; +sı /+si** Bu ekler metinde en çok görülen iyelik ekleridir. Örn.: *çıbıq ı ı* (P150), *uruγ ı ı* (P153), *köz ı i* (P356), *süñgük ı i* (P366), *adaq ı ı* (P365), *toγurçuq ı ı* (P154), *küdägü ı si* (P328), *igä ı si* (P299), *yiñgä ı si* (P260).

c) Aitlik eki : **+qı /+ki** *burun ı qı ärtä ı ki* (P101), *amtı ı qı* (P102)

d) Hâl Ekleri

Tamlayan hâli eki: **+nıñ /+niñ** *män ı niñ* (P931), *sän ı niñ* (P932), *anı ı nıñ* (P933)[6], *taγ ı nıñ* (*t. ayız* P80), *qamış ı nıñ* (*q.toγurçuq ı ı,* P163)...

Belirtme hâli eki: **+ni /+nı** *tälim ı ni* (P943), *ädgü ı ni* (P961),

---

[6] Bu kelimede ismin tamlayan hâl eki belirtme hâl ekinden sonra gelmiştir.

+n /+ın /+in *yı(l)qılar ı ın* (*y. qodup* P774), *iç ı i ı n taş ı ı ı n* (P786), *ad ı ı ı n yol ı u ı n* (S7b)

Bulunma hâli eki: **+da /+ta**: Metinde bulunma hâli ekleri çoğu zaman ismin iyelik ekiyle beraber gelen zamir *n*'sinden sonra gelmiştir. Örn.: *başın ı da* (P717), *töpüγın ı da* (P762), *arasın ı da* (P545), *barın ı da* (P947), *mun ı ta* (P868)

Eşitlik hâli eki : **+ça/+çä** *nom ı ça* (P865), *bar ı ça* (P866)

Yön gösterme eki: **+käri /+qarı /+ra** *iç ı käri* (P543), *taş ı qarı* (P544), *soñ ı ra* (P540)â*3.2.2.2.2.Fiil Çekimi Ekleri*

a) Belirli (di'li) Geçmiş Zaman:

Teklik I. şahıs: **-dim /-ım** *bir-dim* (P874), *ayt-ım* (<*ayt-tım*? P760)

Teklik III. şahıs: **-dı/-tı /-di /-ti** *tutul-dı* (P20), *bat-tı* (kün b. P32), *kürkirä-di* (P9)

Çokluk I.şahıs: **-tük** *käñäş-tük* (P707)

b)Belirsiz (miş'li) Geçmiş Zaman:

Teklik III. şahıs: **-mış /-miş** *inçläntür-miş* (P656), *amrıldır-mış* (P765), *kör-miş* (P853), *soq-mış* (P872), *qada-mış* (P969)

c)Geniş zaman:

-r /-ur /-ür: Teklik I. şahıs: *tanu-r-män* (P771), *mäñilä-y-ür* (P766), *bil-ür* (P794), *är-ür* (P623), *köy-ür* (*küşi k.* P921);

-ar /-är: *ak-ar suv* (P78);

-mas /-mäs (olumsuz): *bol-mas* (P910), *är-mäs* (P624)

d)İsim-Fiiller:

-γuluk /-gülük: *abın-γuluk* (P729), *tölä-gülük* (P728), *büdä-gülük* (P824), *ärksin-gülük* (P857)

e) Zarf-Fiiller:

-a /-ä /-u /-ü : *tut-a* (P742), *oqıt-u* (P855), *tutuz-u* (P896)

-γaç /-gäç: *işlät-gäç* (*tägşilip i.*, P997)

-γalı /-gäli: *yükün-gäli* (P833), *çök-gäli* (P834)

-p /-ip /-ıp /-up /-üp: *yamanla-p* (P610), *tut-up uzat-ıp* (P998), *kör-üp* (P618)

-y /-uy: *igüläskü-y* (P797), *yanturt-uy* (P820)

3.2.2.2.3. Kip ekleri

Emir-istek kipi:

Teklik I. şahıs: **-yın /-yin** *tur-a-yın* (P606), *sanç-a-yın* (P823) ,

-mayın (olumsuz) *toγus-mayın* (P904)

Teklik II.şahıs : **-mayıl** (olumsuz) *boşan-mayıl* (P914),

-yın /-kin: *bar-γın* (*tavraq b.* P715), *käl-gin* (*tavraq k.* P716)

Teklik III. şahıs: **-sun /-sün** *yaşur-sun* (P810), *biltür-sün* (P655), *är-sün* (P835), *qutluqla-sun* (S7a)

Birleşik Kipler

-tur /-tür: Bu ek -p'li zarf-fiillerle beraber geçmiş zaman ifade ediyor.

Teklik III. şahıs: *münüp-tür* (P892), *quçup-tur* (P918), *sorup-tur* (*sözni s.* P689), *ayıtıp-tur* (P690), *tilep-tür* (P664)

3.2.3. Söz Dizimi Yönünden

3.2.3.1. Tamlamalar

a) İsim Tamlamaları

a_1) Belirtili isim tamlamaları: *qamış ı nıñ tozγaq ı ı* (P163), *qamış ı nıñ toγurçuq ı ı* (P164), *bitig ı niñ yörüg ı i* (P525)

a_2) Belirtisiz isim tamlamaları: Burada belirtisiz isim tamlamalarına örnek olarak gösterdiğimiz tamlamalar bizim alıştığımız ve bildiğimiz belirtisiz isim tamlamalarından farklıdır. Çağdaş Türk lehçelerinde belirtisiz isim tamlaması olarak bildiğimiz tamlamalarda genelde tamlayan eksiz, tamlanan eklidir. Ancak sözlükte yer alan tamlamalar bilinen biçimin tam tersi bir yapıya sahiptir, yani, tamlayan ek almış, tamlanan eksizdir. Örn: *tayı nıñ ağız* (P80), *soğun ı nıñ yürüñ* (P563), *tal ı nıñ sarıγ* (P564), *tal ı nıñ kök* (P565).

Bu durum Uygur lehçesi için de alışılmışın dışında bir durumdur. Bu tür tamlama biçiminin Kumul, Turfan bölgesinin ağız özelliğinden kaynaklandığını düşünmek ne derece doğru bilinmiyor. Belki de buna benzer yapıların tercümeden kaynaklandığı da düşünülebilir.

b) Sıfat Tamlamaları

b_1) Herhangi bir ekle bağlanmayıp sıfat ve isimlerin yalın hâllerinden oluşan tamlamalar: *qara qulaq* (P242), *ala bars* (P244), *bädük qapı* (P393), *iki qapı* (P394), *altun abçama* (P443), *qaş abçama* (P444), *kiçik oγul* (P288)

b_2) Sıfat ekleri vasıtasıyla yapılan tamlamalar: *aşlıq äv* (P398), *altunluq sançba* (P456)

c) Zincirleme Tamlamaları

Sözlükte zincirleme tamlamaları da mevcuttur. Bu tür tamlamaların çoğu sıfat tamlamalarından kurulmaktadır: *balıq tiş saplıq bıçak* (P1001), *altun yarmaqlıq bars* (P243), *altun yüzniñ yuyı çılapçı* (P1002). Son örnekteki zincirleme tamlamanın anlamı "yüz yıkamak için kullanılan altın tas (kase)" olarak verilebilir.

3.2.3.2.Cümleler

Sözlükte o zaman dilinin cümle yapısını tam olarak yansıtan uzun ve edebî cümleler bulunmuyor, fakat, bazı basit cümleler de yok değildir. Sözlükten değerlendirdiğimiz bazı cümle türleri şunlardır:

a) İsim cümlesi: Metinde sadece bir tane isim cümlesi vardır.

Käçä qarañgu. (P97), "Gece karanlık(tır)."

b) Fiil cümlesi

b_1) Sadece özne ve yüklemden oluşan fiil cümleleri:

Oot çaqıldı. (P10) "Şimşek çaktı." *Kün tutuldı.* (P20) "Güneş tutuldu." *Tañ attı.* (P27) "Tan ağardı." *Kün çıqtı.* (P31) "Güneş çıktı." *Yaγmur yaγdı.*(P34). *T(ä)ñri örtünmiş.* (P653). "Gökyüzü kapandı." (Hava kapalı).

b_2) Öznesiz (gizli özne), tümleç ve yüklemden oluşan fiil cümleleri:

toy birdi. (P662). "Ziyafet verdi." *Bitig aγtardı.* (P831) "Yazı (kitap) çevirdi." *Saγırt bitig oqı.* (P532) "Karışık yazılı (?) kitap oku." *birlä amıraq boldı.* (P663) "...ile sevgili oldu.", *Udup käl.* (P713) "Peşinden/izleyerek gel." *Tavraq barγın.* (P715) "Çabuk var /git." *Tavraq kälgin.*(P716) "Çabuk gel." *Tär tärlädi* (P376) "Terledi."

3.3. Sözlük Bilgisi Yönünden

Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü, kelime ve kavram gruplarına göre bölümlere ayrılarak düzenlenen tasnifli bir sözlüktür. Sözlük, gök bölümü, yer bölümü, zaman bölümü, bitkiler bölümü, kuş ve hayvanlar bölümü, insanlar bölümü, vücut bölümü, binalar bölümü, aletler bölümü, giysiler bölümü, mücevherler bölümü, insan faaliyetleri ve genellemeler bölümü, iş-faaliyetler bölümü, genel konular bölümü, karışık sözler bölümü, gıda, besleyiciler bölümü, yazılar bölümü, yön, taraf bölümü, renkler bölümü, sayılar bölümü gibi tam 21 bölümden oluşmaktadır. Sözlük kelime çeşitleri yönünden çok zengindir.

3.3.1. Sözcük Tasnifi

Eserin ilk bölümü "Gök Bölümü" olarak isimlendirilmiştir. Bu bölüm, astronomi terimlerden gök cisimleri *ay, yultuz* (yıldız), *kün* (güneş), *çolpan* (Çoban Yıldızı), *üker* (Ülker Yıldızı), *bulıt* (bulut), *yolaq* (gökkuşağı)...gibi sözler ile *yaγmur, qar, manan* (sis), *muz* (buz), *möndür* (dolu), ...gibi tabiat hadiselerinin isimlerin-

den oluşan toplam 42 tane madde başı kelime içermektedir. Bunların içinde *kün tutuldı* (güneş tutuldu), *oot çaqıldı* (şimşek çaktı), *kün battı* (güneş battı)...gibi basit cümleler de vardır. Bu kelimelerden sadece iki tanesi Moğolca alıntıdır. *mäçit* "göğe ait cisimler, takım, yıldızlar, burç" (P6), *şigüderin* (P16) "şebnem, çiy, kırağı".

"Yer Bölümü"nde, yeryüzünde doğal olarak mevcut olan *yir* (*yär*), *topraq*, *tağ*, *suv*, *qum*, *taş*, *ögüz*... gibi nesneler ve *yıraq(ırak), yaqın*...gibi somut isimler olup toplam 38 madde başı kelime bulunmaktadır. Bu bölümde 6 tane alıntı kelime vardır.

"Zaman Bölümü" ise toplam 46 tane madde başı kelime barındırmakta bunların çoğu *yaz, yay, kış, küz, käçä, kündüz, yıl*...gibi zaman isimleri ile *bulturqı yıl, amtıqı, kälirki yıl*... gibi zaman zarfları ve on iki ayın ismi olarak karşımıza çıkar. Bunların dışında *käçä karañgu, soyuq toñdı, käçäräk boldı*...gibi cümleler de bulunuyor. Ay isimlerinde iki tane alıntı kelime bulunmaktadır.

"Bitkiler Bölümü"nde *söyüt, qarγaç, qadırqan*... gibi ağaç isimleri, *badam, ärük, buzumla, çüşüm, yıñaq, nara, qarbuz, üzüm*... gibi meyve isimleri, *qamış, läkän, kändir*... gibi bitki isimleri, *arpa, qonaq, künçit*... gibi ziraat isimleri, *soγun, satun*...gibi sebzeler ve *çäçäk, yapıryaq, uruγ, çıbıq*... gibi bitkilerle ilgili sözlerden oluşan toplam 60 tane madde başı kelime bulundurulmuştur. Bunların 13 kadarı alıntıdır.

"Kuşlar ve Hayvanlar Bölümü"nde kuş isimlerinden *uqar, quş, qarayana, quγu, şuñqar, totı*... ve *sıçqan, adıq, inäk, kiş, qat, arslañ, şir, işäk, qoy, biçin, tävä, böri*...gibi çok sayıda hayvan isimleri ile beraber at çeşitlerine de yer verilmiştir. Bu bölümde toplam 58 tane kelime bulunuyor. Bunların 12 tanesi alıntı kelimedir.

Kuş ve hayvan isimlerinden sonra 6. Bölüm olarak "İnsan Bölümü" sıralanmıştır. Bu bölüm bölümler içinde madde başı sayısı yönünden ikinci büyük bölüm sayılır, toplam 104 madde başı kelime içermektedir. İnsanlarla ilgili bu bölümde akrabalık terimleri ağırlıktadır: *ata, ana, oγul, aγa, ini, siñi(l), nayaçu, qadın ata, qadın ana*...vs. Bu bölümde yine, dönemin toplumsal ve ekonomi yapısını incelememizde önemli veriler olarak gördüğümüz çeşitli meslek isimleri de vardır. Örn: *qaγan, baqşı, oγrı, qaraqçı, tarıγıçı, satıγçı, ulaγçı, sanaqçı, otçi*...vs. Ulus isimlerinden *Uyγur, Moñγul, Tübüt, Hui-hui, Mändän, Ba-ba, Çürçek* ... yer almaktadır. Dinî terimler en çok bu bölümde verilmiştir ve bunların hemen hemen hepsi Budda dinine ait Sanskritçe, Çince ve diğer yabancı dillerden alınmış alıntılardır: *şabi, toyın, tañı, nayvasiki, üzit, burqan, arsı*...vs. Bu durum sözlükle ilgili iki ihtimali akla getirmektedir. İslamiyetin çoktan etkili bir din hâline geldiği ve yazı dilinde Arap alfabesinin yaygınlaştığı bu dönemde İslama ait terimlerle karşılaştırıldığında, Buddhizme ait terimlerin bolca yer alması, Turfan ve Kumul'da o dönemde de ağırlıklı olarak Budizm inancının sürdürüldüğünü düşündürtmektedir. Öte yandan, sözlükte yer alan kelimelerin merkez tarafından belirlenmiş belli başlı ortak kelimelerin çeşitli dillerdeki karşılığını ortaya koymaya yönelik bir çalış-

manın sonucunu gösterdiği ve bu yüzden Budizm ile ilgili terimlere yer verildiği de düşünülebilir. Ancak ikinci görüşün doğruluğu bu dönemde Tercümanlar Odası tarafından yapılmış olan diğer dillerdeki sözlüklerin karşılaştırılması ile kanıtlanabilir. Bu bölümdeki alıntı kelimelerin sayısı çoktur, tespitimizçe 28 tane alıntı kelime vardır.

"Vücut Bölümü"nde insan vücudunun belli bölümlerine verilen isimler toplanmıştır. Bu bölümde alıntı kelime bulunmamaktadır. Türkçe kökenli *yürek, baş, yüz, saç, qaş, köz, burun, qulaq, tiş, til, ät, bäl, täri, qan*...gibi kelimeler olmak üzere toplam 32 tane madde başı kelime bulunuyor. Bu bölümün sonunda vücutla ilgisi olmayan *saqındurγıçı* (P380) kelimesinin bulundurulması ilgi çekicidir. Ayrıca, *tär tärlädi* (P376) "Terledi" cümlesi de bu bölümde yer almaktadır. Çince karşılığının sadece "ter" olarak çevrildiği bu madde başı cümle şeklinde verilmiştir.

8. Bölüm bina, inşaatla ilgili 20 adet madde başı içeren kelimeler listesidir, *qarşı, äv, qaznaq, köprüg, qapı*... gibi Türkçe kelimeler ile beş tane alıntı kelime göze çarpmaktadır.

44 madde başı kelime içeren 9. Bölüm'de ise günlük hayatta kullanılan çeşitli alet ve eşya isimleri yer almaktadır. *ormuq, şire, yiñne, täpşi, içiç, çöki, sayu*... gibi günlük yaşamla ilgili nesne isimlerinin yanı sıra *ya, oq, quyaq, qalqan, tuγ*... gibi savaşta kullanılan alet isimleri de verilmiştir. Bu bölümde 12 adet alıntı kelime vardır.

10. Bölüm "Giysiler Bölümü"dür. *ton, ätük, tavar, böz, bilbaγ, täri ton*...gibi kıyafet isimleri ile birlikte yine *köşigä (perde), qapçuq (çanta), çatır (çadır), köşünçüg (yorgan), tüşäk*...gibi eşya isimlerinin de bulunması ilginçtir. Bölümde yer alan 28 madde başı kelimenin üçü alıntıdır.

"Mücevherler Bölümü"nde toplam 20 madde başı kelime bulunuyor. Ancak bunların *altun, kümüş, baqır, tämür, qaş taş, könüg suv, yaqut taş* gibi yedisi dışında diğer 13 tanesi alıntı kelimedir.

"Besleme, Gıdalar Bölümü"nde de 20 madde başı vardır. Bunlar *aş, tögi, ät, tuz, sirkä, şorba, yig, bışıq, ötmäk, yaγ*...vs. yiyeceklerle ilgili kelimelerdir. Fakat vücut bölümünde geçen *ät* sözü bu bölümde de görülüyör. Alıntı olduğu sanılan üç kelime vardır.[7]

13. Bölüm'de yazı çeşitleri *nom, bitig, biltürgülük, yarlıγ, sayırt bitig*...vs. Yazım alanında kullanılan nesne isimlerinden *qaγat (kağıt), mäkä (mürekkep), kiläm (kalem)*... gibi 20 madde başı bulundurulmuş, bunların dokuzu alıntıdır. Bu bölümde yine *bitig oqı, bitig aqtardı, sayırt bitig oqı* gibi cümleler de yer almaktadır.

14. Bölüm taraf, yön bildiren 16 tane madde başı kelime içermektedir. Sözcük sayısı yönünden bu bölüm en az madde başı bulunduran bölümdür. 16 madde ba-

---

[7] Bu kelimelerin etimolojisi tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir.

şının hepsi Türkçe kelimelerden oluşturulmuştur. Fakat Türkçede kullanılan *tört buluñ, tört sarı* kelimelerinden sonra verilen *sekiz yañaq* meddesinin Çince karşılığının tercümesi olduğu düşünülebilir.

Sözlük renkler bakımından da Türklerin kültür hayatındaki ananevi renkleri yansıtmaktadır. "Renkler Bölümü"nde *kök, qızıl, yürüñ (beyaz), al, yaşıl, sarıγ...* gibi renk isimlerini kapsayan 18 madde başının sadece biri (*şämşä öñlük* "parlak renk") alıntıdır.

"Sayılar Bölümü"nde birden ona kadar sayılar sırayla verilmiş, ondan sonrakiler *yigirmi, otuz, qırq, ällig...*olarak geçilmiştir. *sitir, batman* gibi ölçü isimleri ve "para" anlamındaki *baqır* kelimesi de sayılar bölümünde yer alıyor. 32 madde başının içinde dördü alıntıdır.

17. Bölüm Sözlüğün en hacimli bölümüdür. Bu bölümde insan harekâtı/ faaliyetleri ile ilgili kelimeler ve genel konularla ilgili sözler olarak toplam 118 madde başı yer almaktadır. En çok madde başı bulunduran bu bölümde 15 alıntı vardır.

Bu bölümden sonra önceki bölümlere göre farklı tarihlerde sözlüğe eklenen bölümler sıralanmıştır. Aslında son bölümlerin içerdiği madde başı kelimeler gruplandırılma bakımından önceki bölümlerdeki gibi net bir sınıra sahip değildir. Bu bölümler sadece "Ek" başlığı altına yerleştirilmiş gibi görünmektedir. Fakat, ekleme yapılan ilk bölümden sonra, tekrar bölüm başlıkları verilerek gruplara ayrılan çeşitli sözler yer almaktadır. Ayrıca "Ek" başlığı altında gelen 78 adet madde başından sonra sıralanan son üç bölümün ekleme ile aynı tarihlerde yazılmadığı düşünülebilir. Çünkü Japon *a* nüshası sadece son üç bölümü içermekte ve ciltlenmiş hâlde mevcut olmaktadır. Japon *c* nüshası ise sadece 10 sayfalık *Ek* bölümünü içermektedir. Pekin a nüshasında eklemeden sonra "Çince ile diğer diller sözlüğü" diye büyük başlık altında farklı üç bölüm verilmiştir. Japon *d* nüshasında ise herhangi bölüm başlığı yazılmadan ve bölümlere ayrılmadan son üç bölümün içeriği verilmiştir. Hirth nüshasında da ek bölümü bulunmuyor, sadece son üç bölüm başlıklar altında veriliyor.

18. Bölüm olarak değerlendirdiğimiz bölüm,"Ek" başlığı altında verilen bölümdür. Bu bölümde toplam 78 madde başı kelime bulunmaktadır. Kavramların içeriği bakımından birbirleriyle pek alakadar görünmüyor. Farklı alanlarda kullanılan bu kavramların 8 tanesi alıntıdır. Bu bölümden sonra gelen bölümlerin birer bölüm başlığı vardır.

"İnsan Faaliyetleri Bölümü" 80 madde başı kelime içermektedir.[8] Bu bölümde hareket ifade eden fiillerin yanı sıra *oduñ (odun), oot, uz, oγlan, Ïaiming, ...* gibi isimler ve *qarçaγana* gibi kuş ismi de vardır. 7 tane alıntı bulunuyor.

---

[8] Bu bölüme kadar bölümlerin içerdiği madde başı sözcük sayısını en çok kelime bulunduran Pekin nüshasından vermiştik, fakat Hirth nüshasının bu bölümünün içerdiği madde başı kelimeleri Pekin nüshasınınkinden fazla olduğu için sayılı bilgi vermede Hirth nüshasını esas aldık. Ancak Hirth nüshasının bu bölümünün içeriği Pekin ve Japon nüshalarının bü bölümünün içeriğinden farklıdır, ortada bir sıra değişikliği vardır. Biz çalışmamızın çeviri yazılı metin bölümünde de Pekin nüshasını esas aldığımız için, bu bölümde fazla olan madde başı kelimeleri en sonuna eklemeyi uygun bulduk.

"Genel Konular Bölümü"nde çeşitli kavram gruplarına ait kelimeler bir arada karışık olarak verilmiştir. Bu bölümde, 108 madde başı kavram vardır. Bunlardan 10'u alıntıdır.

Son olarak, sadece Japon *a* nüshası ve Hirth nüshalarında bulunan 62 madde başı kelime "Yerli Ürünler" başlığı altında toplanmıştır. Ancak, kelimeler konu itibarıyla çok çeşitlidir, yerli ürünlerle ilgili maddeler yok denecek kadar azdır. Bu bölümde özellikle Çinceden alıntılar fazla ve bu alıntılar içinde devlet dairesine ait siyasi terimlerin ağırlıkta olması dikkat çekicidir. 62 madde başı kelime içinde 21 alıntı vardır.

Sözlüğün içerdiği kelimelerden bakıldığında 15.-16.yy. da Turfan, Kumul bölgesinde yaşayan Uygurların dilinde eski Türkçenin özelliğinin korunmuş olduğu görülüyor. Sözlük kelime çeşitleri bakımından çok zengin olmakla birlikte Türkçenin kelime dağarcığının, söz hazinesinin tespitinde de önemli katkı yapacak niteliktedir.

3.3.2. Alıntılar

Sözlük çok sayıda Türkçe kökenli kelimenin yanı sıra yabancı dillerden alınmış alıntılar da içermekte ve bu yöntemle söz varlığını zenginleştirmektedir. 15-16. yy. lara ait diğer Türkçe yazılara nazaran Arapça ve Farsçadan alıntıların az, Moğolca ve Çince alıntı kelimelerin çok olması dikkat çekmektedir. Bu özellik daha önce de ifade edildiği gibi, sözlüğün hazırlanmasında esas alınan bölgelerde İslam dininin etkisini anlatmaktadır. Diğer yandan, Buda dinî terimlerinin bulunması, o dönemde Turfan ve Kumul Uygurlarının hâlâ Budizm'e inanmakta olduğunun bir göstergesi sayılır. *İdikut Sözlüğü*'nün Uygurca kısmının Arap alfabesiyle değil Uygur alfabesiyle yazılması da bu noktayı açıklamaktadır. Dahası, sözlüğün bu özelliği Ming hanedanının sadece bu bölgelerle daha iyi temas kurduğunu da gösteriyor. Tercümanlar Odası bünyesinde Uygur şubesi değil, İdikut şubesi kurulması ve sözlüğün adının da *Uygur Sözlüğü* değil *İdikut Sözlüğü* olmasının nedeni bu noktada netlik kazanmaktadır.

Sözlükte yer alan alıntı kelimeler içinde Moğolcadan alınmış kelimeler birinci sıraya yerleşmektedir. Bu Ming'den önce Çin'in idaresini 100 yıldan fazla elinde tutan Moğol İmparatorluğu'nun etkilerinden kaynaklanmaktadır. Metnimizde görülen 50 tane Moğolca alıntı kelimenin konusu devlet yönetiminde kullanılan sözler, bazı rütbelerden başlayarak akrabalık terimleri, günlük hayatta kullanılan nesne isimleri, at çeşitleri, cesurlukla ilgili soyut kelimelere kadar geniş alana uzanmaktadır.

Çinceden alıntılar 40 tanedir, bunların çoğu ta eski dönemlerde Türkçeye yerleşmiş kelimelerdir. Ming dönemine ait alıntı diyebileceğimiz alıntılar unvan, rütbe isimleri olarak göze çarpmaktadır, bunların hangi amaçla sözlüğe alındığı belli değildir. Bu kelimelerin Uygurca karşılığı aranmadan direkt Çincedeki karşılıkları verilmiştir.

Sayıları onu geçmeyen Arapça kelimeler Farsçanın aracılığıyla girmiştir, *mäçit* kelimesinin bulunması bu bölgede Müslümanların da var olduğunu ifade eder. Bu kelimenin *buqar* ile çift söz olarak verilmesi ilginçtir (*mäçit buqar* P400).

Hint-Avrupa dillerinden alınan alıntıların çoğu dinî terimlerdir.

Sözlükte görülen alıntı kelimelerden örnekler:

a) Arapça alıntılar: (13 adet)

amat<amanet "emanet" (P920), *almas* "elmas" (P486), *baqam<baqqam* "bakam" (P181), *bolur* "billur, kristal" (P484), *inayat* "inayet, lütuf, merhamet" (P667), *kiläm* "kalem" (P519), *maqmur* (maqmut?)"kadife" (S10b), *marcan* "mercan" (P480), *mäçit* "mescit, camii" (*m. buqar* P400), *saparan* "safran" (S11a), *tuu-a* "dua" (P697), *sibsiñir* "zincifre" (P489), *sup* "resmi kıyafet" (S10b).

b) Arap ve Farsça birleşik alıntılar: (2 tane)

musurman (<müselmān "müslüman" P340).

c) Farsça alıntılar: (21)

abçam-a <ab+cāme: (Far. "kase" P441), *abınus* "abanoz" (P183), *abur* *<āb ı ruy* ("onur, huy", P723), *asta* "yavaş, sessiz" (P677), *aşnı* "konu komşu" (*qoşnı a.*, P929), *bay* "bahçe" (b. *borluq* P69), *balıhana* "bina" (*qalıq b.*, P384), *mäçiyan* "tavuk" (P213), *naçıvar* "lacivert taşı" (P488), *nar-a* "nar" (P169), *nariç* "portakal" (P148), *noşadır* "nişadır" (P995), *qarqumı* "diba" (P968), *qolaz* "horoz" (P214), *sımurγ-a* "simurg, anka" (P217), *şir* "aslan" (*arslan ş.*, P220), *ulayatı* "Batı Bölgesi" (P985), *tana* ("büyük inci" P491), *totı* "papağan" (tu ti P221), *çini* "Çine ait, porselen" (P439), *aynaq* "ayna" (S10b)

d) Moğolca alıntılar: (50)

abuγ-a "amca" (P257), *aqta* "iğdiş edilmiş at" (P234), *nämä* "ilave, ekleme" (*n.-p*, P953), *nämä-* "eklemek" (*n.-ptur*, P785), *arγa* "akıllılık, strateji" (P887), *ayıl* "köy, yurt" (P57), *aymaq* "ilçe" (P71), *balamut* "?" (P911), *boγdas* "kutsal adam" (P295), *börtä* "beyaz at" (P232), *äbügäñ* "yaşlı dede, ecdat" (P255), *älınçük* "atalar, ecdat" *(ä. ı i äbugäm*, P319), *çaγ* "zaman, çağ" (P126), *iris* "cömert, cesur" (*i. qaγas*, P674), *kälämäçi* "tercüman" (P307), *kiçä-* "gayret etmek, ceht" (*k.-p* HI-I33b), *kiçäk* "çalışkan, gayretli ("P962), *qaraγul* "nöbetçi, gözcü" (P772), *küriyän* "ordugâh, kamp" (*k. turdı*, P711), *loñqa* "çiçek vazosu, şişe" (P435), maγat "gerçek hakikat" (P626), *manan* "sis, duman" (P17), *maral* "dişi geyik", (P225), *mäçit* "göğe ait cisimler, takım, yıldızlar, burç" (P6), *mägäçi* "abla; kadın, bayan" (P261), *märgän* "nişancı" (P722), *möndür* "dolu" (P14), *müren* "nehir" (P48), *nayaçı* "teyze" (P263), *nayaçu* "dayı" (P320), *nökür* "uşak" (P305), *nuta* "sadik, samimi" (P795), *qaçaura* "çam ağacı" (P135), *qaγ-a mägäçi* "hala" (P259), *qalayar* "yanmak, yanık" (P764), *qapşıyay* "becerikli, akıllı, uyanık" (P721), *qatayalap* "korumak, idare etmek" (P955), *qauli* "kural, adet, süreklilik" (P842), *şabi* "şa-

kirt, öğrenci" (P268), *şigüdärin* "çiy, şebnem, kırağu" (P16), *şiltägän* "köy" (P58), *şir-ä* "masa" (P402), *omaγ* "soy, soyad; aile" (P649), *ulus* (P56), *umoγ* "sahip, patron" (P303), *üçiyet* "yabani, terbiye görmemiş" (P313), *tobçiyan* "tarih" (P515), *tuñqul* "ilan, bildiri" (*t. bitig*, P526), *tüşimel* "bakan, vezir" (P246), *çayladı* "kaçınmak, gizlenmek" (*yaltandı ç.* P684), *çıda* "mızrak, süngü" (P407), *çirdä* "kırmızı at" (P231), *çiy-ä* "kız kardeşlerin oğulları" (P330)

e) Çince alıntılar: (40)

bayşı "hoca, usta" (P267), *bandıñ* "sandalye, peyke" (P404), *soyurqap* "sunmak, takdim etmek" (P661), *konmao* "şapka, börk" (P991), *kuñlao* "katkı, yardım" (P780), *işiñ* "ölçü, ölçüde kullanılan alet" (P423), *qımbaq* "yaprak altın, varak hâlinde altın" (P989), *luu* "ejderha" (P193), *linhuu-a* "nilüfer çiçeği" (P180), *mañluñ* "bir çeşit giysi" (P458), *mäkä* "Çin mürekkebi" (P518), *mändän* "Birmanya, Birmanyalı" (P345), *nankiy-a* (ulus adı, P265), *qıu* "kumaş ayakkabı" (P449), *qubıq* "kehribar" (P483), *sa* "kilit" (P413), *samqu* "binbaşı" (P982), *samşı* "müfettiş" (P978), *sañ* "ambar, depo" (*ayılıq s.* P385), *sañçim* "hükûmete çalışmak, hükûmet görevlisi" (P977), *şäm-şä* "parlak renk" (*ş. önlük*, P561), *şün* "ilave edilen ay" (*ş. ay* P123), *oñ* "kral" (P971), *ünçü* "inci" (P476), *taluy* "deniz" (P50), *taumu* "şef, lider" (P338), *tayşi* "vezir, başbakan" (P973), *toyın* "rahip" (P269), *tuñçı* "vali; tercüman" (P981), *cin-fuu* (askerî rütbe, P983), *cıquı* "kaptan, komandan" (P976), *ça* "çay" (P501), *çaγsı* "not, yazı, broşürü" (P516), *çaγur* "imparatora selam vermek" (P710), *çägü* "midye kabuğu" (P482), *çın* "hakikat, gerçek" (*ç. kirtü*, P673), *çuñ* "saat" (P431), *tuu-tu* "askerî vali, askerî yönetici" (P975), *taimiñ* "büyük Ming Hanedanlığı" (S6b), *qauli* "kural, adet; sınav" (P842).

f) Hint -Avrupa dillerinden alıntılar: (26)

aram "ocak" (<Skr., *a. ay*, P111), *arsı* "evliya, kutsal kişi" (<Soğ <Skr., P296) *biçin* "maymun" (<E.İrn. P197), *böz* "pamuklu kumaş"(<Yun.? P451), *buqar* "tapınak, mabet" (<Soğ <Skr., P389), *burqan* "buda, put" (<Skr. P273), *buyan* "mutluluk, saadet", (<Skr., *b. kut*, P698), *äntkä(k)* "Hint, Hintli" (<Sog., P346), *ärtini* "mücevher" (<Skr., P475), *karaş-a* "kasaya" (Skr., P992), *költı* "yüz bin" (<Skr., P589), *künçit* "susam"(<Toh. P165), *küşi* "tütsü, koku" (?<Soğ., P157), *murç* "kara biber" (<Skr., P175), *nayut* "milyon, sayısız" (P590), *nayvasiki* "doğaüstü ruh, cin" (P271), *nom* "dinî eser, inanç; yasa kanun" (<Soğ., P513), *qaγat* "kağıt" (<Soğ. ? <E.İrn., P517), *qamaγ* "tüm, bütün" (<E.İrn. [orta Farsça], P651), *qarşı* "saray, köşk" (<Toh., P382), *sitir* "ons, ağırlık ölçüsü" (<Soğ <Yun. P591), *şük* "sakin, sessiz" (<Soğ., ş. bolup, P642), *tümän* "on bin" (<Toh., P588), *çaγşaput* "aralık ay " (Soğ., *ç.ay*, P122), *çatır* "çadır" (<Skr., P464)

Etimolojisi belli olmayan bazı kelimeler de vardır. Bunların sayıları 12'dir

laqş-a "un, şehriye" (P499), *läkän* "saz, hasır" (P137), *nämürgä* "bir çeşit kalın gömlek?" (?<Mo., P928), *şigüsün* "hazırlanmış, tedarik" ? (?<Mo., P511), *şişir* "akik taşı" (? <Çin., bkz. ED. 868b, P479), *üşig* "hece, harf, alfabe, yazı",

(?<Çin,<Mo? P528), *tärs* (?<Far. *tarsa*, Doerfer) "ters, yanlış" (P643), *tuγluγ-a* "miğfer, tolga" (?<Çin,? <Mo. P405), *çäpingir* "opal, panzehir taşı" (P485), *çımat* "öfke, kızgınlık, hiddet" (<Mo., P600), *çıbıyan* "lezzet, koku, tad" (P512), *çubuyan* "hünnap" (? <İndn. bk. ED: 396, P146),

Sözlük kapsamakta olan kelimelerin diğer bir özelliği, alıntı kelimelere de Türkçe ek getirilerek sözlerin tam anlamıyla Türkçeleşmesini sağlamış olmasıdır. Örn: Çinceden alınan *mäkä* "Çin mürekkebi", (P518) sözcüğüne isimden isim yapan *-lik* eki getirilip "mürekkep hokkası" anlamındaki *mäkälik* (P520) kelimesi yapılmıştır. Soğdcadan alınmış *nom* "din, kanun", (P513) sözcüğüne eşitlik eki *-ça* eklenerek "kanunca, törece" anlamındaki *nomça* (P865) kelimesi türetilmiştir. Moğolca *kälä-(söylemek, konuşmak)* fiiline *-mä* ve *-çi* ekleri eklenerek "tercüman" anlamındaki *kälämäçi* (P307) kelimesi yapılmıştır. Farsça *asta* sıfatına *-lıγ* eki eklenerek *asta-lıγ* "yavaşlık", (P913) sözü yapılmıştır. Bunların dışında ismin iyelik eki eklenen şekilleri de vardır: *toγurçuq-ı* (P154) ...gibi.

Sözlükte çok sayıda çift söz bulunmaktadır: *yaltandı çayladı* (P684), *çoγ yalın* (P685), *osul sıntaγ* (P688), *tapıγ uduγ* (P691), *satıγ yuluγ* (P700), *kök qalıq* (P37), *obur subur* (P781), *arıγ silig* (P876), *çikil çaqıl* (P562), *isig özüñ* (P676), *öçig sabqaq* (P776)...

Böyle kelimeler: ı. İki adet eş anlamlı Türkçe kelimelerden yapılmıştır: *inç äsän* (P757), *osul sıntaγ* (P688), *satıγ yuluγ* (P700),

ıı. Biri yabancı diğeri Türkçe olan eş anlamlı sözlerden yapılmıştır: *ayılıq sañ* (P385), *arslañ şir* (P220), *qoşnı aşnı* (P929), *bay borluq* (P69), *çini qapqu* (P439), *buyan qut* (P698)

ııı. İkisi de yabancı alıntı olan eş anlamlı kelimelerden yapılmıştır: *mäçit buqar* (P400), *ulus oñ* (P971)

ıv. Her iki kelime *-p*'li zarf-fiil olan eş anlamlı ya da anlamları yakın olan kelimelerden yapılmıştır: *avlap kuşlap* (P773), *sıytap yıylap* (P612), *qorqup aymanıp* (P692)

v. Zıt anlamlı kelimelerden yapılan çift sözler de vardır: *barış käliş* (P788), *için taşın* (P786)

vı. *ma* ve *mä* bağlacı ile yapılan çift söz de vardır: *törü mä yasaqnı* (P672)

vıı. Kelimelerin tekrarlanması ile yapılan çift sözler de mevcuttur. Bu tür çift sözlerin bazıları zaman zarfları, *kün küniñä* (P124), bazıları soyut isim, *tük tülüg* (P375) ve bazıları fiildir, *tär tärlädi* (P376) gibi.

Sözlük söz varlığı açısından daha detaylı ve daha geniş araştırmaya tabi tutulmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

M E T İ N

(Bölümler)

Hua-İ-İ-Yü
T'ien-wên-mên (天文門)
(Astronom Bölümü)

P1	t(ä)ñri	t'êng-kê-li	騰克力	t'ien	天
P2	tın	t'ing	聽	ch'i	氣
P3	kün	k'un	坤	jih	日
P4	ay	ai	哀	yüeh	月
P5	yultuz	yun-t'u-ssŭ	允禿思	hsing	星
P6	mäçit	mai-ch'ê	脉尺	ch'ên	辰
P7	yäl	yen	煙	fêng	風
P8	bulıt̲	pu-li	卜力	yun	雲
P9	kürkirädi	k'u-êrh-ch'i-lie-tê	苦兒起列的	lei	雷
P10	oot çaqıldi	ao ch'a-hên-tê	傲察恨的	tien	電
P11	yaγmur	ya-mu-êrh	呀木兒	yü	雨
P12	qar	ha-êrh	哈兒	hsüeh	雪
P13	muz	mu-ssŭ	木思	ping	冰
P14	möndür	man-tou-êrh	滿都兒	pao	雹
P15	qıraγu	ch'i-lao [qırav]	起勞	hsüang	霜

P: Hua-i-i-yü, HH 1; BI 1a Kao-ch'ang-kuan i-shu, LL 289 (III).

P1: BI 1a, LL 265 (III) tngri; KL 9 tängri; HH 32, 88 t(ä)ngri; H1a; A1a // P2: BI 1a, LL 264 (III) tïn; KL 9 tin; HH 32, 86 tin; HI 1a; A1a // P3: BI 1a, LL 177(II) kün; KL 9 kün; HH 32, 76 kün; HI 1b; A1b // P4: BI 1a, LL 126(II) ai; KL 9 ay; HH 32, 69 ay; HI 1b; A1b // P5: BI 1a, LL 288(III) yultuz; KL 9 yuldus; HH 32, 92 yultus; HI 1b; a1b // P6: BI 1a, LL 181(II) mäçit; KL 9 matschhit; HH 32, 79 mäçit; HI 1b; a1b // P7: BI 1b, LL 283 (III) yäl; KL 9 yel; HH 32, 92 yäl; HI 2a; A2a // P8: BI 1b, LL 146(II) bulït; KL 9 bulit; HH 32, 72 bulet; HI 2a; A2a // P9: BI 1b, LL 179(II) kürkirädi; KL 9 kürkirdy; HH 32, 77 körkirädi; HI 2a; A2a // P10: BI 1b, LL 187(II) oot çaqïldï; KL 9 oot-tschachildy; HH 32, 80 oot çaγelde; HI 2a; A2a // P11: BI 1b, LL 287(III) yaγmur; KL 9 yachmur; HH 32, 91 yaγmur; HI 2b; A2b // P12: BI 1b, LL 162(II) qar; KL 9 char; HH 32, 94 qar; HI 2b; A2b // P13: BI 1b, LL 183(II) muz; KL 9 mus; HH 32, 79 muz; HI 2b; A2b // P14: BI 1b, LL 183(II) möndür; KL 9 möndür; HH 32, 79 möndür; HI 2b; A2b // P15: BI 2a, LL 166(II) qïraγu; KL 10 chiraho; HH 32, 95 qeraw; HI 3a; A3a //

P16	şigüderin	shou-tê-lin	受的林	lu	露
P17	manan	ma-nan	馬南	wu	霧
P18	yolaq	yu-la	羽剌	hong	虹
P19	tutün	t'u-tun	土敦	yen	煙
P20	tutuldı	t'u-t'un-tê	禿吞的	shih	蝕
P21	kün tutuldı	k'un t'u-t'un-tê	坤禿吞的	jih-shih	日蝕
P22	ay tutuldı	ai t'u-t'un-tê	哀禿吞的	yüeh-shih	月蝕
P23	bulıt boldı	pu-li pan-tê	卜力板的	yin-lê	陰了
P24	açıldı boldı	a-ch'ên-tê pan-tê	阿嗔的板的	ch'ing-lê	晴了
P25	quryaq boldı	k'u-êrh-ha pan-tê	苦兒哈板的	tsao-lê	燥了
P26	öl boldı	wan pan-tê	灣板的	shih-lê	濕了
P27	tañ atdı	t'ang a-tê	湯阿的	t'ien-xiao	天曉
P28	bürküt boldı	pu-êrh-ku pan-tê	兒孤板的	t'ien-hei	天黑
P29	tañ ärtä	t'ang a-êrh-tê	湯阿兒得	t'ien-liang	天亮
P30	qarañyu boldı	ha-lang-hu pan-tê	哈朗呼板的	t'ien-an	天暗
P31	kün çıqtı	k'un ch'ê -tê	坤尺的	jih-ch'u	日出
P32	kün battı	k'un pa-tê	坤把的	jih-lo	日落
P33	yäl täbrätti	yen tê-po-la-tê	煙得伯喇的	kua-fêng	刮風
P34	yaymur yaydı	ya-mu-êrh ya-tê	呀木兒呀的	lo-yü	落雨
P35	äsin boldı	ê-hsin pan-tê	額信扳的	hsi-fêng	細風

P16: BI 2a, LL 197(II) şigüderin; KL 10 schiguderin; HH 32, 90 şiküdärin; HI 3a; A3a // P17: BI 2a, LL 180(II) manan; KL 10 manan; HH 32, 78 manan; HI 3a; A3a // P18: BI 2a, LL 287(III) yolaq; KL 10 yulach; HH 32, 93 yulach; HI 3b; A3a // P19: BI 2a, LL 272(III) tutün; KL 10 tutun; HH 32, 87 tutun; HI 3b; A3b // P20: BI 2a, LL 270(III) tutuldï; KL 10 tutuldy; HH 32, 87 tutulde; HI 3b; A3b // P21: BI 2a, LL 177(II), 270(III) kün tutuldï; KL 10 kün tutuldy; HH 32, 77 kün tutulde; HI 3b; A3b // P22: BI 2a, LL 126(II), 270(III) ai tutuldï; KL 10 ay tutuldy; HH 33, 69 ay tutulde; HI 3b; A3b // P23: BI 2b, LL 143, 146(II) bulït boldï; KL 10 bulit boldy; HH 33, 72 bulet bolde; HI 4a; A4a // P24: BI 2b, LL 125, 143(II) açïldï boldï; KL 10 atschildy boldy; HH 33, 68 açelde bolde; HI 4a; A4a // P25: BI 2b, LL 143, 170(II) qurqay boldï; KL 10 churchak boldy; HH 33, 96 quryaq bolde; HI 4a; A4a // P26: BI 2b, LL 143, 189(II) öl boldï; KL 10 ül boldy; HH 33, 98 öl bolde; HI 4a; A4a // P27: BI 2b, LL 132(II), 259(III) tang atdï; KL 10 tang atdy; HH 33, 85 tang atte; HI 4b; A4b // P28: BI 2b, LL 143, 148(II) bürküt boldï; KL 10 burgut boldy; HH 33, 73 bürküt bolde; HI 4b; A4b // P29: BI 2b, LL 135(II), 259(III) tang ärtä; KL 10 tang arte; HH 33, 85 tang ärtä; HI 4b; A4b // P30: BI 2b, LL 143, 163(II) qarangyu boldï; KL 10 charangchu boldy; HH 33, 94 qarangyu bolde; HI 4b; A4b // P31: BI 3a, LL 152, 177(II) kün çïqtï; KL 10 tschichdy; HH 33, 77 kün çeqte; HI 5a; A5a // P32: BI 3a, LL 139, 177(II) kün battï; KL 10 kün batdy; HH 33, 77 kün batte; HI 5a; A5a // P33: BI 3a, LL 262, 283(III) yäl täbrätdi; KL 10 yel yeberatdy; HH 33, 93 yäl täbrätti; HI 5a; A5a // P34: BI 3a, LL 277, 278(III) yaymur yaydï; KL 10 yachmur yachdy; HH 33, 91 yaymur yayde; HI 5a; A5a // P35: BI 3a, LL 135, 143(II) äsin boldï; KL 10 esin boldy; HH 33, 97 äsin bolde; HI 5B; A5b //

P36	börγan	pu-êrh-han	卜兒罕	k'uang-fêng	狂風
P37	kök qalıq	k'ê ha-li	渴哈力	ch'ing-k'ung	晴空
P38	yaruq yaşuq	ya-lu ya-shu	呀祿呀淑	kuang-ming	光明
P39	çolpan	ch'uan-pan	喘班	ming-shing	明星
P40	tälim yultuz	tê-lin yun t'u-ssŭ	忒林允禿思	chung-hsing	衆星
P41	ükär	wu-kê-êrh	兀格兒	tz'uan-mao	攢昴
P42	altun qazuq	an-t'un ha-tsu	俺禿哈足	tzu-wei-shing	紫微星

P36: BI 3a, LL 146(II) büryan; KL 10 burachan; HH 33, 73 börγan (boryan); HI 5b; A5b // P37: BI 3a, LL 160, 175(II) kök qalïq; KL 10 kük chalik; HH 33, 78 kök qaleq; HI 5b; A5b // P38: BI 3a, LL 282(III) yaruq yaşuq; KL 10 yaruk yaschuk; HH 33, 91 yaruq yaşuq; HI 5b; A5b // P39: BI 3b, LL 153(II) çolpan; KL 10 tschulban; HH 33, 82 çolpan; HI 6a; A6a // P40: BI 3b, LL 262(III) tälim yultuz; KL 10 telim yuldus; HH 33, 84 talem yultuz; HI 6a; A6a // P41: BI 3b, LL 276(III) ükär; KL 10 ugher; HH 33, 97 ökär; HI 6a; A6a: P42: BI 3b, LL 129, 165(II) altun qazuq; KL 10 altun chasuch; HH 33, 68 altun qazuq; HI 6a; A6a //

Ti-Li-Mên (地理門)
(Yer Bölümü)

P43	yir	yeh-êrh	葉兒	ti	地
P44	topraq	t'u-po-la	禿伯喇	t'u	土
P45	taγ	t'a	塔	shan	山
P46	suv	su	酥	shui	水
P47	qum	k'un	坤	sha	沙
P48	mürän	mo-lien	莫建	chiang	江
P49	köl	k'uan	寬	hu	湖
P50	taluy	t'a-lei	塔雷	hai	海
P51	ögüz	wu-k'u-ssŭ	兀庫思	he	河
P52	quduγ	k'u-tou	苦都	ching	井
P53	yol	yuan	淵	lu	路
P54	bulaq	pu-la	卜喇	ch'uan	泉
P55	balıq	pa-li	把力	ch'êng	城
P56	ulus	wu-lu-ssŭ	兀祿思	kuo	國
P57	ayil	ai-yin	靄因	hsiang	鄉
P58	şiltägän	shên-tê-an	寬得安	tz'un	村
P59	taş	t'a-shih	塔石	shih	石
P60	oymañ	wai-mang	歪忙	k'êng	坑
P61	ädiz	a-tê-ssŭ	阿的思	kao	高
P62	bödi	pu-tê	卜的	ti	低

P43: BI 4a, LL 286(III) yir; KL 11 yir; HH 33, 92 yir; HI 7a; A7a // P44: BI 4a, LL 267(III) topraq; KL 11 tubrach; HH 33, 86 topraq; HI 7a; A7a // P45: BI 4a, LL 257(III) taγ; KL 11 tach; HH 33, 86 taγ; HI 7a; A7a // P46: BI 4a, LL 197(II) suv; KL 11 ssuw; HH 33,84 suw; HI 7a; A7a // P47: BI 4a, LL 169(II) qum; KL 11 chum; HH 33, 96 qum; HI 7b; A7a // P48: BI 4a, LL 183(II) mörän; KL 11 mürän; HH 33, 79 mörän; HI 7b; A7b // P49: BI 4b, LL 175(II) köl; KL 11 kul; HH 33,77 köl; HI 7b; A7b // P50: BI 4b, LL 258(III) talui; KL 11 taloi; HH 34, 85 taluy; HI 8a; A8a // P51: BI 4b, LL 189(II) ögüz; KL 11 ukus; HH 34, 97 ögüz; HI 8a; A8a // P52: BI 4b, LL 168(II) quduγ; KL 11 chuduch; HH 34, 96 quduq; HI 8a; A8a // P53: BI 4b, LL 286(III) yol; KL 11 yol; HH 34, 92 yol; HI 8b; A8b // P54: BI 4b, LL 146(II) bulaq; KL 11 bulach; HH 34, 72 bulaq; HI 8b; A8b // P55: BI 4b, LL 138(II) balïq; KL 11 balich; HH 34, 72 baleq; HI 8b; A8b // P56: BI 4b, LL 274(III) ulus; KL 11 ulus; HH 34, 89 ulus; HI 8b; A8b // P57: BI 5a, LL 132(II) ayïl; KL 11 ail; HH 34, 69 ayel; HI 9a;A9a // P58: BI 5a, LL 198(II) şiltägän; KL 11 schiltken; HH 34, 90 şildägän; HI 9a; A9a // P59: BI 5a, LL 261(III) taş; KL 11 tasch; HH 34, 85 taş; HI 9a; A9a // P60: BI 5a, LL 186(II) oimang; KL 11 ümang; HH 34, 80 oymang; HI 9a; A9a // P61: BI 5a, LL 133(II) ädiz; KL 11 adis; HH 33, 67 adez; HI 9b; A9b // P62: BI 5a, LL 144(II) bödi; KL 11 büdy; HH 33, 73 bödi; HI 9b; A9b //

P63	yıraq	i-la	以喇	yüan	遠
P64	yaqın	ya-hên	呀恨	chin	近
P65	toγ tömäl	t'u-t'u-man	禿土蠻	ch'ên	塵
P66	taban	t'a-pan	塔班	ling	嶺
P67	kölmäk	hsun-ma	訓麻	ch'ih	池
P68	sın	hsin	信	fên	墳
P69	baγ borluq	pa pu-êrh-lu	把卜兒祿	yüan-p'u	園圃
P70	bazar	pa-sa-êrh	把撒兒	shih-ch'an	市廛
P71	aymaq	ai-ma	靄馬	ch'ün-hsien	郡縣
P72	abıγ	a-pi	阿必	fan-li	藩離
P73	tarıγ yir	t'a-li yeh-êrh	塔力葉兒	t'ien-ti	田地
P74	yazı yir	ya-chi yeh-êrh	呀即葉兒	yeh-ti	野地
P75	kötki	k'ê-ch'i	可期	kao-ti	高地
P76	qıdıγ yir	ch'i-tê yeh-êrh	起的葉兒	pien-ti	邊地
P77	tam	tan	丹	ch'iang-yüan	墻垣
P78	aqar suv	a-ha-êrh su	阿哈兒蘇	liu-shui	流水
P79	muz sızdı	mu-ssŭ hsi-ssŭ-tê	木思夕思的	ping-shiao	冰消
P80	taγ-nıñ aγız	t'a-ning a-hei-ssŭ	塔佞阿黑思	kuan-k'ou	關口

P63: BI 5a, LL 284(III) y ïraq; KL 11 yirach; HH 34, 91 yeraq; HI 9b; A9b // P64: BI 5a, LL 278(III) yaqïn; KL 11 yachin; HH 34, 91 yaqen; HI 9b; A9b // P65: BI 5b, LL 265, 268(III) toγ tömäl; KL 11 tus, tumal; HH 34, 87 toq tömäl; HI 10a; A10a // P66: BI 5b, LL 257(III) taban; KL 11 taban; HH 34, 74 daban; HI 10a; A10a // P67: BI 5b, LL 175(II) kölmäk; KL 11 kulmak; HH 34, 77 kölmäk; HI 10a; A10a // P68: BI 5b, LL 194(II) sïn; KL 11 ssin; HH 34, 83 sin; HI 10a; A10a // P69: BI 5b, LL 137, 144(II) baγ borluq; KL 11 bach, burluch; HH 34,71 baq burluq; HI 10b; A10b // P70: BI 5b, LL 140(II) bazar; KL 11 basar; HH 34, 70 bazar; HI 10b; A10b // P71: BI 5b, LL 127(II) aimaq; KL 11 aimach; HH 34, 69 aymaq; HI 10b; A10b // P72: BI 5b, LL 124(II) abïq; KL 11 abich; HH 34, 67 abeq; HI 10b; A10b // P73: BI 6a, LL 260(III) tarïγ yir; KL 11 tarich yir; HH 34, 85 tareq yir; HI 11a; A11a // P74: BI 6a, LL 283, 286(III) yazï yir; KL 11 yasi yir; HH 34, 74 yazı yir; HI 11a; A11a // P75: BI 6a, LL 176(II) kötki; KL 11 köd-ki; HH 34, 77 kötki; HI 11a; A11a // P76: BI 6a, LL 166(II) qïdïγ yir; KL 11 chidich yir; HH 34, 95 qedeq yir; HI 11a; A11a // P77: BI 6a, LL 258(III) tam; KL 12 dam; HH 34, 84 tam; HI 11b; A11b // P78: BI 6a, LL 127(II) aqar suv; KL 12 achar suw; HH 34, 69 aγar suw; HI 11b; A11b // P79: BI 6a, LL 184, 195(II) muz sïzdï; KL 12 mus sisdy; HH 34, 79 muz sezde; HI 11b; A11b // P80: BI 6b, LL 126(II), 257(III) taγ-nïng aγïz; KL 12 tach ning achis; HH 34, 84 taγneng aγez; HI 11b; A11b //

Shih-Ling-Mên (時令門)
(Zaman Bölümü)

P81	yaz	ya-ssŭ	呀思	ch'un	春
P82	yay	ai	埃	hsia	夏
P83	küz	ch'u-ssŭ	曲思	ch'iu	秋
P84	qış	ch'i-shih	乞失	tung	冬
P85	yıl	yin	因	nien	年
P86	öd	yü	欲	shih	時
P87	kündüz	k'un-tou-ssŭ	坤都思	chou	晝
P88	käçä	k'ê-ch'ê	克扯	yeh	夜
P89	yiläñ boldı	i-lang pan-tê	以良板的	liang	凉
P90	isig boldı	i-hsi pan-tê	以夕板的	jê	熱
P91	ärtä	a-êrh-tê	阿兒得	ch'ên	晨
P92	käçä	k'ê-ch'ê	克扯	hsi	夕
P93	yañı	yang-chi	養几	hsin	新
P94	äski	a-ssŭ-chi	阿思几	chiu	舊
P95	buliyän boldı	pu-li-yen pan-tê	卜力烟 板的	wên-hê	溫和
P96	soyuq boldı	so-yüeh pan-tê	瑣約板的	han-lêng	寒冷

P81: BI 7a, LL 282(III) yaz; KL 12 yas; HH 34, 91 yaz; HI 12a; A12a // P82: BI 7a, LL 278(III) yai; KL 12 yai; HH 34, 91 yay; HI 12a; A12a // P83: BI 7a, LL 179() II küz; KL 12 küs; HH 34 83 küz; HI 12a; A12a // P84: BI 7a, LL 166(II) qïş; KL 12 chysch; HH 34, 85 qeş; HI 12b; A12b // P85: BI 7a, LL 284(III) yïl; KL 12 yil; HH 34, 92 yel; HI 12b; A12b // P86: BI 7a, LL 189(II) öd; KL 12 üt; HH 34, 98 öt; HI 12b; A12b // P87: BI 7b, LL 178(II) kündüz; KL 12 kündus; HH 34, 77 kündüz; HI 13a; A13a // P88: BI 7b, LL 171(II) käçä; KL 12 ketscha; HH 35, 76 käçä; HI 13a; A13a // P89: BI 7b, LL 143(II), 285(III) yiläng boldï; KL 12 yilang boldy; HH 35, 92 yelang bolde; HI 13a; A13a // P90: BI 7b, LL 143, 157(II) isig boldï; KL 12 issik boldy; HH 35, 75 isik bolde; HI 13b; A13b // P91: BI 7b, LL 135(II) ärtä; KL 12 artè; HH 35, 97 ärtä; HI 13b; A13b // P92: BI 7b, LL 171(II) käçä; KL 12 ketscha; HH 35, 76 käçä; HI 13b; A13b // P93: BI 7b, LL 280(III) yangï; KL 12 yanghi; HH 35, 91 yange; HI 13b; A13b /7 P94: BI 7b, LL 136(II) äski; KL 12 äski; HH 35, 97 äski; HI 13b; A13b // P95: BI 8a, LL 143, 148(II) buliyän boldï; KL 12 buliyan boldy; HH 35, 72 buleyan bolde; HI 14a; A14a // P96: BI 8a, LL 143, 196(II) soyuq boldï; KL 12 suyuch boldy; HH 35, 83 soyuq bolde; HI 14a; A14a //

P97	käçä qarañγu	k'ê- ch'ê ha-lang-hu	克扯哈朗呼	wan-mu	晚暮
P98	käçäräk boldı	k'ê-ch'ê-lie pan-tê	克扯列板的	yeh-hui	夜晦
P99	soyuq toñdı	so-yüeh tung-tê	瑣約董的	lêng-tung	冷凍
P100	qurudı	k'u-lu-tê	苦祿的	han-lê	旱了
P101	burunqı ärtiki	pu-lun-hei a-êrh-tê-chi 得儿	卜倫黑 阿兒	ku-hsi	古昔
P102	amtı-qı	an-tê-hei	俺的黑	ju-chin	如今
P103	bu kün	pu k'un	卜坤	chin-jih	今日
P104	tañda kün	t'ang-ta k'un	倘答坤	ming-jih	明日
P105	bu yıl	pu yin	卜因	chin-nien	今年
P106	tañda yıl	t'ang-ta yin	倘答因	ming-nien	明年
P107	yañı yıl	yang-chi yin	養儿因	hsin-nien	新年
P108	äski yıl	a-ssŭ-chi yin	阿思儿因	chiu-nien	舊年
P109	kälirki yıl	k'ê-li-êrh-chi yin	克力兒儿因	lai-nien	來年
P110	bulturqı yıl	pan-tou-êrh-chi yin	板都兒儿因	ch'ien-nien	前年
P111	aram ay	a-lan ai	阿蘭哀	chêng-yüeh	正月

P97: BI 8a, LL 163, 171(II) käçä qarangγu; KL 12 ketscha charangchu; HH 35,76 käçä qarangγu; HI 14b; A14b // P98: BI 8a, LL 143, 171 käçäräk boldï; KL 12 kedscherk boldy; HH 35, 76 käçäräk bolde; HI 14a; A14a // P99: BI 8a, LL 196(II), 267(III) soyuq tongdï; KL 12 suyuch tungdy; HH 35, 81 soyuq tongde; HI 14a; A14a // P100: BI 8a, LL 170(II) qurudï; KL 12 churudy; HH 35, 96 qurude; HI 14a; A14a // P101: BI 8a, LL 135, 147(II) burunqï ärtäki; KL 12 burun chi artè-ghi; HH 35, 72 burunqe ärdiki; HI 14b; A14b // P102: BI 8a, LL 129(II) amtïqï; KL 12 amdy-chi; HH 35, 68 amdeqe; HI 14b; A14b // P103: BI 8b, LL 145(II) bu kün; KL 12 bu kün; HH 35, 72 bu kün; HI 15a; A15a // P104: BI 8b, LL 177(II), 259(III) tangda kün; KL 12 tangda kün; HH 35, 85 tangda kün; HI 15a; A15a // P105: BI 8b, LL 145(II) bu yïl; KL 12 bu yil; HH 35, 72 bu yel; HI 15a; A15a // P106: BI 8b, LL 259, 284(III) tangda yïl; KL 12 tangda yil; HH 35, 85 tangda yel; HI 15a; A15a // P107: BI 8b, LL 281, 284(III) yangi yïl; KL 12 tanghi yil; HH 35, 91 tange yel; HI 15b; A15b // P108: BI 8b, LL 136(II) äski yïl; KL 12 äski yil; HH 35, 97 äski yel; HI 15b; A15b // P109: BI 8b, LL 172(II) kälirki yïl; KL 12 kelirghi yil; HH 35, 76 kälirki yel; HI 15b; A15b // P110: BI 8b, LL 144(II) bolturkï yïl; KL 12 boldurghi yil; HH 35, 72 bulturki yel; HI 15b; A15b // P111: BI 9a, LL 126, 130(II) aram ai; KL 13 aram ai; HH 36, 68 aram ay; HI 16a; A16a //

P112	ikinti ay	i-chin-ch'ê ai	以謹的哀	êrh-yüeh	二月
P113	üçünç ay	yü-shun-ch'ê ai	羽順尺哀	san-yüeh	三月
P114	törtünç ay	t'u-êrh-t'un-ch'ê ai	土兒鈍尺哀	ssŭ-yüeh	四月
P115	bişinç ay	pi-shên-ch'ê ai	必甚尺哀	wu-yüeh	五月
P116	altınç ay	an-tinf-ch'ê ai	俺定尺哀	liu-yüeh	六月
P117	yitinç ay	i-ting-ch'ê ai	以定尺哀	ch'i-yüeh	七月
P118	säkzinç ay	sai-hsin-ch'ê ai	賽信尺哀	pa-yüeh	八月
P119	toqzunç ay	t'u-suan-ch'ê ai	土蒜尺哀	chiu-yüeh	九月
P120	onunç ay	wo-nan-ch'ê ai	我難尺哀	shih-yüeh	十月
P121	bir yigirminç ay	pi-êrh i-ch'i-êrh-ming-ch'ê ai	必兒以起兒命尺哀	shih-i- yüeh	十一月
P122	çaqşaput ay	ch'a-sha-pu ai	察沙卜哀	shih-êrh- yüeh	十二月
P123	şün ay	shun ai	順哀	jun-yüeh	閏月
P124	kün küniñä	k'un k'un-ning-k'ê	坤坤甯克	jih-jih	日日
P125	tört öd	t'u-êrh yü	禿兒欲	ssŭ-shih	四時
P126	säkiz çaγ	sai-ch'i-ssŭ ch'a	賽乞思察	pa-chieh	八節

P112: BI 9a, LL 126, 156(II) ikinti ai; KL 13 ikindy ai; HH 36, 74 ikindi ay; HI 16a; A16a // P113: BI 9a, LL 127(II), 275(III) üçünç ai; KL 13 üstschundy ay; HH 36, 98 üçünçü ay; HI 16a; A16a //P114: BI 9a, LL 127(II), 269(III) törtünç ai; KL 13 törtüntsch ay; HH 36, 88 törtünç ay; HI 16a; A16a // P115: BI 9a, LL 126, 142(II) bişinç ai; KL 13 bischintsch ay; HH 36, 72 bişinç ay; HI 16b; A16b // P116: BI 9a, LL 126, 128(II) altïnç ai; KL 13 altintsch ay; HH 36,67 altenç ay; HI 16b; A16b // P117: BI 9a, LL 127(II), 286(III) yitinç ai; KL 13 yitintsch ay; HH 36,92 yitinç ay; HI 16b; A16b // P118: BI 9a, LL 127, 193(II) säkzinç ai; KL 13 seksintsch ay; HH 36, 83 sekzinç ay; HI 16b; A16b // P119: BI 9b, LL 127(II), 266(III) toqzunç ai; KL 13 tochsuntsch ay; HH 36, 87 toγ(u)zunç ay; HI 17a; A17a // P120: BI 9b, LL 127, 187(II) onunç ai; KL 13 onuntsch ay; HH 36, 80 onunç ay; HI 17a; A17a // P121: BI 9b, LL 126(II), 285(III) bir yigirminçi ai; KL 13 bir jigirmintsch ay; HH 36 bir içirminç ay, 71 bir igirminç ay; HI 17a; A17a // P122: BI 9b, LL 126(II) çaγçaput ai, 150(II) çaqşaput ai; KL 13 tschachschabut ay; HH 36, 81 çaqşabut ay; HI 17a; A17a // P123: BI 9b, LL 127, 199(II) şün ai; KL 13 schün ay; HH 36, 90 şün ay; HI 17b; A17b // P124: BI 9b, LL 177(II) kün küningä; KL 13 kün küningè; HH 36, 77 kün küningä; HI 17b; A17b // P125: BI 9b, LL 189(II), 269(III) tört öd; KL 13 tört ut; HH 36, 88 tört öt; HI 17b; A17b // P126: BI 9b, LL 149, 193(II) säkiz çaγ; KL 13 sekiz tschach; HH 36, 86 sekiz çaq; HI 17b; A17b //

Hua-Mu-Mên (花木門)
(Bitkiler Bölümü)

P127	çäçäk	ch'ê-ch'ê	扯扯	hua	花
P128	yıγaç	i-ha-ch'ê	以哈尺	mu	木
P129	sögüt	so-kê	瑣各	shu	樹
P130	yämiş	chê-mi-shih	者密失	kuo	果
P131	qamış	ha-mi-shih	哈密失	chu	竹
P132	saman	sa-man	撒蠻	ts'ao	草
P133	burçaq	pu-êrh-ch'a	卜兒察	tou	豆
P134	arpa	a-êrh-pa	阿兒把	mai	麥
P135	qaçaura	ha-ch'ao-la	哈炒喇	sung	松
P136	arduç	a-êrh-tou-ch'ê	阿兒都尺	po	栢
P137	läkän	lie-kan	列干	p'u	蒲
P138	badam	pa-tan	把丹	fei	榧
P139	çuşüm	shuo-shuan	搠拴	sang	桑
P140	qarγaç	ha-êrh-ha-ch'ê	哈兒哈尺	yü	榆
P141	qadırqan	ha-tê-êrh-han	哈的兒罕	huai	槐
P142	tal	t'an	坍	liu	柳

P127: BI 10a, LL 150(II) çäçäk; KL 13 tschetschek; HH 36, 82 çäçäk; HI 18a; A18a // P128: BI 10a, LL 283(III) yïγaç; KL 13 yichatsch; HH 36, 92 yeγaç; HI 18a; A18a // P129: BI 10a, LL 196(II) sögüt; KL 13 sugut; HH sögöt; HI 18b; A18b // P130: BI 10a, LL 283(III) yämiş; KL 13 yemisch; HH 36,93 jämiş; HI 18b; A18b // P131: BI 10a, LL 161(II) qamïş; KL 13 chamisch; HH 32, 93 qameş; HI 18b; A18b // P132: BI 10a, LL 191(II) saman; KL13 saman; HH 36, 82 saman; HI 18b; A18b // P133: BI 10b, LL 146(II) burçaq; KL 13 burtschach; HH 36,72 burçaq; HI 19a; A19a // P134: BI 10b, LL 130(II) arpa; KL 13arpa; HH 36, 68 arpa; HI 19a; A19a // P135: BI 10b, LL 158(II) qaçaura; KL 13 chatschora; HH 36; 94 qaçaura; HI 19a; A19a // P136: BI 10b, LL 131(II) artuç; KL 13 ardutsch; HH 36, 68 arduç; HI 19a; A19a // P137: BI 10b, LL 179(II) läkän; KL 13 laken; HH 36, 78 lägän; HI 19b; A19b // P138: BI 10b, LL 137(II) badam; KL 13 badam; HH 36, 70 badam; HI 19b; A19b // P139: BI 10b, LL 155(II) çuşüm; KL 13 tschuschum; HH 36, 82 çoşum; HI 19b; A19b // P140: BI 10b, LL 163(II) qarγaç; KL 13 charchatsch; HH 37, 95 qarγaç; HI 19b; A19b // P141: BI 11a, LL 159(II) qadïrqan; KL 13 chadırchan; HH 37, 93 qaderqan; HI 20a; A20a // P142: BI 11a, LL 258(III) tal; KL 13 tal; HH 37, 84 tal; HI 20a; A20a //

P143	tu̲lüg	t'u-lu	土祿	t'ao	掏
P144	ärük	ê-lu	額	hsing	杏
P145	şünük	shu-nu	暑怒	ch'un	椿
P146	çubuγan	shuo-pu-han	搠卜罕	tsao	棗
P147	buzumla	pu-tsun-la	卜尊喇	li	梨
P148	narıç	na- li- ch'ê	那力尺	chü	橘
P149	yıltız	ying-tê-ssŭ	影的思	kên	根
P150	çıbıq-ı	ch'ê-pi-hei	尺必黑	chih	枝
P151	uç-ı	wu-ch'ê	兀尺	hsiao	銷
P152	uruγ-ı	wu-lu-hei	兀祿黑	chung	種
P153	yapırγaq	yeh-pi-êrh-ha	葉必兒哈	yeh	葉
P154	toγurçuq-ı	t'u-k'u-êrh-chu-hei	土苦兒主黑	miao	苗
P155	kändir	ch'ien-tê-êrh	遣的兒	ma	麻
P156	qonaq	k'u-na	苦那	ku	穀
P157	küşi	k'u-shih	苦失	hsiang	香
P158	qavla	kao-la	考喇	ts'ai	菜
P159	çäskä	ch'a-ssŭ-kê	察思克	chiang	薑
P160	soγun	su-k'un	蘇坤	ts'ung	葱
P161	satun	sa-tun	撒敦	suan	蒜

P143: BI 11a, LL 271(III) tu̲lüg; KL 13 tuluk; HH 37, 88 tölük; HI 20a; A20a // P144: BI 11a, LL 135(II) ärük; KL 14 erük; HH 37, 97 ärük; HI 20a; A20a // P145: BI 11a, LL 199 şünük; KL 14 schunuk; HH 37,90 sünük; HI 20b; A20b // P146: BI 11a, LL 153(II) çobuγan; KL 14 tschobuchan; HH 37, 82 çobuqan; HI 20b; A20b // P147: BI 11a, LL 147(II) buzumla; KL 14 busumla; HH 37, 72 buzumla; HI 20b; A20b // P148: BI 11a, LL 185(II) narïç; KL 14 naritsch; HH 37, 79 nareç; HI 20b; A20b // P149: BI 11b, LL 284(III) yïltïz; KL 14 yildis; HH 37, 92 yeldez; HI 21a; A21a // P150: BI 11b, LL 151(II) çïbïq-ï; KL 14 tschibichi; HH 37, 81 çebeq-e; HI 21a; A21a // P151: BI 11b, LL 272(III) üçi; KL 14 ütschi; HH 37, 98 üçi; HI 21a; A21a // P152: BI 11b, LL 281(III) yapïrγaq; KL 14 yebirchach; HH 37, 92 yaberqaq; HI 21a; A21a // P153: BI 11b, LL 274(III) uruγ-ï; KL 14 uruchi; HH 37, 89 uruq-e; HI 21b; A21b // P154: BI 11b, LL 266(III) toγurçuq-ï; KL 14 tukurtschuchi; HH 37, 87 tuqurçuq-e; HI 21b; A21b // P155: BI 11b, LL 172(II) kändir; KL 14 kendir; HH 37, 76 kändir; HI 21b; A21b // P156: BI 11b, LL 168(II) qonaq; KL 14 kunaq; HH 37, 96 qonaq; HI 21b; A21b // P157: BI 12a, LL 179(II) küşi; KL 14 kuschi; HH 37, 78 küşi; HI 22a; A22a // P158: BI 12a, LL 165(II) qaula; KL 14 koola; HH 37, 95 qawla; HI 22a; A22a // P159: BI 12a, LL 151(II) çäskä; KL 14 tschaska; HH 37, 82 çäskä; HI 22a; A22a // P160: BI 12a, LL 195(II) soγun; KL 14 suchun; HH 37, 84 soγon; HI 22a; A22a // P161: BI 12a, LL 193(II) satun; KL 14 satun; HH 37, 82 sadun; HI 22a; A22a //

P162	kägürtdä	hou-êrh-tê	吼兒得	chiu	韭[1]
P163	qamış-nıñ tozγaq-ı	ha-mi-shih-ning	t'u-ssŭ-ha-hei 哈密失佞土思哈黑	chü-sun	竹笋
P164	qamış-nıñ toγurçuq-ı	ha-mi-shih-ning	t'u-k'u-êrh-chu-hei 哈密失佞卜古兒主黑	lü-ya	蘆芽
P165	künçit	k'un-ch'ê	坤尺	chih-ma	芝麻
P166	şoldurγ-a	shun-tou-êrh-ha	順都兒哈	ma-lien	馬蓮
P167	samur	sa-mu-êrh	撒木兒	sung-tzu	松子
P168	yıñaq	ying-k'ê	影克	hu-t'ao	胡桃
P169	nar-a	na-la	那喇	shih-liu	石榴
P170	üzüm	wu-tsun	兀孙	p'u-t'ao	葡萄
P171	qarbuz	ha-êrh-pu-ssŭ	哈兒卜思	hsi-kua	西瓜
P172	qaγun	ha-wên	哈溫	t'ien-kua	甜瓜
P173	badıraq	pa-tê-la	把的喇	shao-kua	稍瓜
P174	yor	yü-êrh	玉兒	mi-tzu	糜子
P175	murç	mu-êrh-ch'a	母兒察	hu-chiao	椒椒
P176	yarma	ya-êrh-ma	呀兒麻	hua-chiao	花椒
P177	kädäz	k'ê-tê-ssŭ	克得思	mien-hua	綿花
P178	bıtatu	pi-ta-tou	必答都	mien-tzu	綿子

P162: BI 12a, LL 172(II) kägürtdä; KL 14 kekürtde; HH 37, 77 käkürttä; HI 22b; A22b // P163: BI 12a, LL 161(II), 268(III) qamïş-nïng tozγaq-ï; KL 14 chamysch nyng tus'chachi; HH 37, 94 qameşneng tusqaq-e; HI 22b; A22b // P164: BI 12a, LL 161(II), 266(III) qamïş-nïng toγurçuq-ï; KL 14 chamysch nyng tukurtschuchi; HH 37, 94 qameşneng tuqurçuq-e; HI 22b; A22b // P165: BI 12b, LL 178(II) künçit; KL 14 küntschid; HH 37, 77 künçit; HI 23a; A23a // P166: BI 12b, LL 198(II) şoldurγ-a; KL 14 schuldurcha; HH 37, 90 şoldurqa; HI 23a; A23a // P167: BI 12b, LL 192(II) samur; KL 14 somur; HH 37, 82 samur; HI 23a; A23a // P168: BI 12b, LL 285(III) yïngaq; KL 14 yinkech; HH 37, 92 yengaq; HI 23a; A23a // P169: BI 12b, LL 184(II) nar-a; KL 14 nara; HH 37, 79 nar-a; HI 23b; A23b // P170: BI 12b, LL 277(III) üzüm; KL 14 usum; HH 37, 98 üzüm; HI 23b; A23b // P171: BI 12b, LL 163(II) qarbuz; KL 14 charbus; HH 37, 94 qarbuz; HI 23b; A23b // P172: BI 12b, LL 160(II) qaγun; KL 14 chachun; HH 37, 95 qaγun; HI 23b; A23b // P173: BI 13a, LL 137(II) badïraq; KL 14 badirach; HH 37, 70 baderaq; HI 24a; A24a // P174: BI 13a, LL 287(III) yor; KL 14 yur; HH 38, 92 yor; HI 24a; A24a // P175: BI 13a, LL 183(II) murç; KL 14 murtsch; HH 38, 78 murç; HI 24a; A24a // P176: BI 13a, LL 281(III) yarma; KL 14 yarma; HH 38, 91 yarma; HI 24a; A24a // P177:BI 13a, LL 171(II) kädäz; KL 14 kedis; HH 38, 76 kädäz; HI 24b; A24b // P178: BI 13a, LL 141(II) bïtatu; KL 14 bidadao; HH 38, 71 bedadu; HI 24b; A24b //

[1] Burada gördüğümüz Çince karakter 韭, orijinal metindeki şekliyle değil, günümüzde bilgisayarda bulunan basitleştirilmiş şekliyle alınmıştır.

P179	qadız çäçäk	ha-tê-ssŭ ch'ê-ch'ê	哈的思扯扯	kui-hua	桂花
P180	linhuu-a	lien-hua	廉化	lien-hua	蓮花
P181	baqam	pa-tan	把丹	su-mu	蘇木
P182	qayıñ	ha-ying	哈英	hua-mu	樺木
P183	abınus	a-pi-nu-ssŭ	阿必怒思	wu-mu	烏木
P184	çından	chên-t'an	真談	ch'ên-t'an	沉檀
P185	qurslañ	k'u-êrh-ssŭ	苦兒思蘭	tou-k'ou	豆蔻
P186	ot taluq	wu-t'a-lu	兀搭祿	yao-ts'ai	藥材

P179: BI 13a, LL 150, 159(II) qadïz çäçäk; KL 14 chadis tsche-tschek; HH 38, 94 qadez çäçäk; HI 24b; A24b // P180: BI 13a, LL 179(II) linquu-a; KL 15 linchoua; HH 38, 78 linhu-wa; HI 24b; A24b // P181: BI 13a, LL 137(II) baqam; KL 15 bacham; HH 38, 70 bayam; HI 25a; A25a // P182: BI 13b, LL 168(II) qayïng; KL 15 chaing; HH 38, 95 qayeng; HH 25a; A25a // P183: BI 13b, LL 125(II) abïnus; KL 15 abinus; HH 38, 67 abenuz; HI 25a; A25a // P184: BI 13b, LL 152(II) çïndan; KL 15 tschintan; HH 38, 81 çintän; HI 25a; A15a // P185: BI 13b, LL 170(II) qurslang; KL 15 churslang; HH 38, 96 qurslang; HI 25b; A25b // P186: BI 13b, LL 188(II), 285(III) ot taluq; KL 15 ot taluk; HH 38, 80 ot taluq; HI 25b; A25b //

Niao-Shou-Mên (鳥獸門)
(Canlılar Bölümü)

P187	quş	k'u-shih	庫失	niao	鳥
P188	käyik	k'ê-yeh	克葉	shou	獸
P189	sıçqan	hsi-ch'ê-han	洗尺罕	shu	鼠
P190	ud	wu	兀	niu	牛
P191	bars	pa-êrh-ssŭ	把兒思	hu	虎
P192	tavışqan	tao-shih-han	倒失罕	t'u	兔
P193	luu	lu	盧	lung	龍
P194	yılan	i-lan	以蘭	shê	蛇
P195	at	ê	額	ma	馬
P196	qoy	huai	淮	yang	羊
P197	biçin	pi-ch'ên	必嗔	hou	猴
P198	taqav	t'a-hao	搭號	chi	雞
P199	it	i	亦	kou	狗
P200	toñuz	t'ung-k'u-ssŭ	統庫思	chu	豬
P201	uqar	wu-ha-êrh	兀哈兒	ho	鶴
P202	buγu	pu-hu	卜呼	lu	鹿
P203	adıγ	a-tê	阿的	hsiung	熊
P204	qara qulaq	ha-la-hu-la	哈喇虎喇	piao	彪
P205	täv-ä	tê-wai	得歪	t'o	駝

P187: BI 14a, LL 170(II) quş; KL 15 chusch; HH 38, 96 quş; HI 26a; A26a // P188: BI 14a, LL 173(II) käyik; KL 15keyik; HH 38, 76 käyik; HI 26a; A26a // P189: BI 14a, LL 194(II) sïçqan; KL 15sitschichan; HH 38, 83 seçqan; HI 26a; A26a // P190: BI 14a, LL 273(III) ud; KL 15 ut; HH 38, 89 ud; HI 26b; A26b // P191: BI 14a, LL 139(II) bars; KL 15 bars; HH 38, 70 bars; HI 26b; A26b // P192: BI 14a, LL 261(III) tavïşqan; KL 15tayischchan; HH 38, 86 tayeşqan; HI 26b; A26b // P193: BI 14b, LL 180(II) luu; KL 15 loo; HH 38, 78 luw; HI 27a; A27a // P194: BI 14b, LL 284(III) yïlan; KL 15 yilan; HH 38, 92 yelan; HI 27a; A27a // P195: BI 14b, LL 132(II) at; Kl 15 at; HH 38, 69 at; HI 27a; A27a // P196: BI 14b, LL 167(II) qoi; KL 15 choi; HH 38, 96 qoy; HI 27a; A27a // P197: BI 14b, LL 141(II) biçin; KL 15 bitschin; HH 38, 71 biçin; HI 27b; A27b // P198: BI 14b, LL 257(III) taqau; KL 15 tacho; HH 38, 86 taqaw; HI 27b; A27b // P199: BI 14b, LL 158(II) it; KL 15 it; HH 38, 75 it; HI 27b; A27b // P200: BI 15a, LL 267(III) tonguz; KL 15 tunkus; HH 38, 86 tonguz; HI 27a; A27a // P201: BI 15a, LL 274(III) uqar; KL 15 uchar; HH 38, 89 uqar; HI 28a; A28a // P202: BI 15a, LL 145(II) buγu; Kl 15 buchu; HH 38, 72 buγu; HI 28a; A28a // P203: BI 15a, LL 125(II) adïγ; HH 39, 67 adeq; HI 28a; A28a // P204: BI 15a, LL 162(II) qaraqulaq; KL 15 charchulach; HH 38, 94 qaraqulaq; HI 28a; A28a // P205: BI 15a, LL 254(III) täv-ä; KL 15 dewa; HH 38, 88 täw-a; HI 28b; A28b //

P206	yaña	yang-kê	養克	hsiang	象
P207	qaz	ha-ssŭ	哈思	ê	鵝
P208	ördäk	wu-êrh-tê	兀兒得	ya	鴨
P209	işäk	i-shê	以設	lü	驢
P210	qatır	ha-tê-êrh	哈的兒	lo	騾
P211	böri	pu-li	卜力	lang	狼
P212	şiläsün	shih-la-sun	失喇孫	pao	豹
P213	mäçiyän	mai-ch'ê-yen	脉尺烟	ts'ŭ	雌
P214	qolaz	k'u-la-ssŭ	苦喇思	hsiung	雄
P215	inäk	i-na	以那	ju-niu	乳牛
P216	otaz	wu-ta-ssŭ	兀答思	mao-niu	毛牛
P217	sımurγ-a	hsi-mu-êrh-ha	洗母兒哈	fêng-huang	鳳凰
P218	qat	ha	哈	ch'i-lin	麒麟
P219	kärüdi	k'ê-lu-tê	克祿的	ta-p'êng	大鵬
P220	arslañ şir	a-êrh-ssŭ-lan shê- êrh	阿兒思蘭設兒	shih-tzu	獅
P221	toti	t'u-tê	土的	ying-wu	鸚鵡
P222	kärs	k'ê-êrh-ssŭ	克兒思	hsi-niu	犀牛
P223	şoñqar	sung-ha-êrh	聳哈兒	hai-ch'ing	海青
P224	quγu	k'u-hu	苦呼	tien-ê	天蛾
P225	maral	ma-lan	馬蘭	mi-lu	麋鹿
P226	kiş	ch'i-shih	乞失	pao-shu	豹鼠

P207: BI 15b, LL 165(II) qaz; KL 15 chas; HH 39, 95 qaz; HI 28b; A28b // P208: BI 15a, LL 190(II) ördäk; KL 15ördek; HH 38, 98 ördäk; HI 29a; A29a // P209: BI 15b, LL 158(II) işäk; KL 15 ischek; HH 39, 75 işäk; HI 29a; A29a // P210: BI 15b, LL 165(II) qatïr; KL 15 chadir; HH 39, 93 qader; HI 29a; A29a // P211: BI 15b, LL 145(II) böri; KL 15 büri; HH 39, 73 böri; HI 29a; A29a // P212: BI 15b, LL 198(II) şiläsün; KL 15 schilasun; HH 39, 89 şelasun; HI 29a; A29a // P213: BI 15b, LL 182(II) mäçiyän; KL 15 matschian; HH 39, 79 mäçiyän; HI 29a; A29a // P214: BI 15b, LL 167(II) qolas (qoraz); KL 15 chutas; HH 39, 96 qulaz (quraz); HI 29b; A29b // P215: BI 15b, LL 157(II) inäk; KL 15 inek; HH 39, 75 inäk; HI 29b; A29b // P216: BI 15b, LL 188(II) otas; KL 15 utas; HH 39, 80 otaz (qotaz); HI 29b; A29b // P217: BI 16a, LL 194(II) sïmurq-a; KL 15 simrucha; HH 39, 89 şemurqa; HI 30a; A30a // P218: BI 16a, LL 164(II) qat; KL 15 chat; HH 39, 95 qat; HI 30a; A30a // P219: BI 16a, LL 173(II) kärüdi; KL 16 kerudy; HH 39, 76 kärüdi; HI 30a; A30a // P220: BI 16a, LL 131, 197(II) arslang şer; KL 16 schir, arsalang; HH 39, 68 arslang şir; HI 30a; A30a // P221: BI 16a, LL 268(III) toti; KL 16 tudy; HH 39, 87 tute; HI 30b; A30b // P222: BI 16a, LL 173(II) kärs; Kl 16 kers; HH 39, 76 kärs; HI 30b; A30b // P223: BI 16a, LL 199(II) şongqar; KL 16 schongchar; HH 39, 90 sungqar; HI 30b; A30b // P224: BI 16a, LL 169(II) quγu; Kl 16 chuchu; HH 39, 96 quγu; HI 30b; A30b // P225: BI 16a, LL 181(II) maral; KL 16 maral; HH 39, 78 maral; HI 16b; A16b // P226: BI 16a, LL 174(II) kiş; KL 16 kisch; HH 39, 76 kiş; HI 31a; A31a //

P227	as	a-ssŭ	阿思	yin-shu	銀鼠
P228	täyiñ	t'a-ying	搭英	ch'ing-shu	青鼠
P229	böz	pu-ssŭ	卜思	ch'ing-ma	青馬
P230	qula	k'u-la	苦喇	huang-ma	黃馬
P231	çirdä	ch'ê-êrh-tê	尺兒得	ch'i-ma	赤馬
P232	börtä	pu-êrh-tê	卜兒得	pai-ma	白馬
P233	qar-a at	ha-la ê	哈喇額	hei-ma	黑馬
P234	aqta	a-ta	阿答	shan-ma	騸馬
P235	ayγır	ai-hei-êrh	靄黑兒	êrh-ma	兒馬
P236	qulan tanı	k'u-lan t'a-ni	苦蘭搭泥	yeh-ma	野馬
P237	baytal	pai-tan	擺丹	k'ê-ma	騍馬
P238	qulun[2]	k'u-lun	苦倫	chü-êrh	駒兒
P239	tobıçaq	t'u-pi-ch'a	土必察	ta-hsi-ma	大西馬
P240	arγumaq	a-êrh-k'u-ma	阿兒苦麻	hsiao-hsi-ma	小西嗎
P241	arγumaq	a-lu-ku-ma	阿魯骨馬	a-lu-ku-ma	阿魯骨馬
P242	qar-a qulaq	ha-la hu-la	哈喇虎喇	ha-la-hu-la	哈喇虎喇
P243	altun yarmaq-lıq bars	an-t'un ya-êrh-ma-li pa-êrh-ssŭ 俺吞呀兒麻力把兒思		chin-ch'ien-pao 金錢豹	
P244	ala bars	a-la pa-êrh-ssŭ	阿喇把兒思	hua-pao	花豹

P227: BI 16b, LL 131(II) as; Kl 16 as; HH 39, 69 as; HI 31a; A31a // P228: BI 16b, LL 264(III) täying; KL 16 teing; HH 39, 86 tayeng; HI 31a; A31a // P229: BI 16b, LL 144(II) böz; Kl 16 büs; HH 39, 73 böz; HI 31b; A31b // P230: BI 16b, Ll 169(II) qula; KL 16 chula; HH 39, 96 qula; HI 31b; A31b // P231: BI 16b, LL 153(II) çirdä; KL tschirté; HH 39, 81 çirdä; HI 31b; A31b // P232: BI 16b, LL 145(II) börtä; KL 16 burté; HH 39, 73 böedä; HI 31b; A31b // P233: BI 16b, LL 162(II) qar-a at; KL 16 chara-at; HH 39, 74 qar-a at; HI 32a; A32a // P234: BI 17a, LL 127(II) aqta; Kl 16 akda; HH 39, 69 ayta; HI 32a; A32a // P235: BI 17a, LL 127(II) aiγïr; Kl 16 aichir; HH 39,69 ayγer; HI 32a; A32a // P236: BI 17a, LL 169(II), 260(III) qulan tanï; KL chulan, tani; HH 39, 96 qulan tane; HI 32a; A32a // P237: BI 17a, LL 137(II) baital; KL 16 baitschal; HH 40, 70 baytal; HI 32b; A32b // P238: BI 16b, LL 169(II) qulun (170 qurun); KL 16 churun; HH 40, 96 qurun (qulun); HI 32b; A32b // P239: BI 17a, LL 265(III) tobïçaq; KL 16 tubitschach; HH 40, 87 tubeçaq; HI 32b; A32b // P240: BI 17a, Ll 130(II) arγumaq; KL 16 archumach; HH 40, 68 arγumaq; HI 32b; A32b // P241: BI 17a, LL 130(II) ar-γumaq; KL ---; HH 40, 69 arγumaq; HI 33a; A33a // P242: BI 17b, LL 163(II) qar-a qulaq; KL ---; HH 40, 94 qar-a qulaq; HI 33a; A33a // P243: BI 17b, LL 129, 139(II), 281(III) altun yarmaq-lïγ bars; KL 16 altun yarmak lyk bars; HH 40, 68 altun yarmaq-leq bars; HI 33a; A33a // P244: BI 17b, LL 128, 139(II) ala bars; KL 16 ala bars; HH 140, 67 ala bars; HI 33a; A33a //

---

[2] Bu kelime nüshalarda yanlış olarak *qurun* yazılmıştır.

Jên-Wu-Mên (人物門)
(İnsan Bölümü)

P245	qan	han	罕	chün	君
P246	tüşimäl	t'u-shih-man	土失蠻	ch'ên	臣
P247	ata	a-ta	阿答	fu	父
P248	oγlı	ao-li	襖力	tzu	子
P249	är	ê-êrh	額兒	fu	夫
P250	äbçi	a-po-ch'ê	阿伯尺	fu	婦
P251	uluγ	wu-lu	兀祿	chang	長
P252	yigit	i-chi	以几	yu	幼
P253	aγ-a	a-ha	阿哈	hsiung	兄
P254	ini	i-ni	以泥	ti	弟
P255	äbügäñ	a-pu-kêng	阿卜更	tsu	祖
P256	uluγ ata	wu-lu a-ta	兀祿 阿答	po	伯
P257	abuγ-a	a-pu-ha	阿卜哈	shu	叔
P258	ana	a-na	阿那	mu	母
P259	qaγ-a mägäçi	ha-ha mai-k'ê-chih	哈哈脉克只	ku	姑
P260	yiñgäsi	ying-k'ê-chi	影克即	sao	嫂
P261	mägäçi	mai-k'ê-chih	脉克只	chieh	姐

P245: BI 18a, LL 161(II) qan; KL 16 chan; HH 40, 94 qan; HI 34a; A34a // P246: BI 18a, LL 272(III) tüşimäl; KL 16 tuschimal; HH 40, 88 tüşimäl; HI 34a; A34a // P247: BI 18a, LL 132(II) ata; KL 16 ata; HH 40, 69 ata; HI 34b; A34b // P248: BI 18a, LL 186(II) oγlï; KL 16 ochly; HH 40, 81 oγle; HI 34b; A34b // P249: BI 18a, LL 135(II) är; KL 16 er; HH 40, är; HI 34b; A34b // P250: BI 18a, LL 134(II) äpçi; KL 16 abetschi; HH 40, 67 abçe; HI 34b; A34b // P251: BI 18b, LL 274(III) uluγ; KL 16 uluch; HH 40, 89 uluq; HI 35a; A35a // P252: BI 18b, LL 285(III) yigit; KL 16 yikit; HH 40, 89 yigit; HI 35a; A35a // P253: BI 18b, LL 126(II) aγ-a; KL 16 acha; HH 40, 69 aγ-a; HI 35a; A35a // P254: BI 18b, LL 157(II) ini; KL 16 ini; HH 40, 74 ini; HI 35a; A35a // P255: BI 18b, LL 133(II) äbügäng; KL 16 abukeng; HH 40, 67 abukäng; HI 35b; A35b // P256: BI 18b, LL 132(II), 274(III) uluγ ata; KL 16 uluch-ata; HH 40, 89 uluq ata; HI 35b; A35b // P257: BI 18b, LL 125(II) abuγ-a; KL 16 abuka; HH 40, 67 abuq-a; HI 35b; A35b // P258: BI 18b, LL 130(II) ana; KL 16 ana; HH 40, 68 ana; HI 35b; A35b // P259: BI 19a, LL 159, 182 (II) qaγ-a mägäçi; KL 16 chacha maktschi; HH 40, 95 qaq-a mekçi; HI 36a; A36a // P260: BI 19a, LL 285(III) yinggäsi; KL 16 yingkessi; HH 40, 92 yingäsi; HI 36a; A36a // P261: BI 19a, LL 182(II) mägäçi; KL 17 maktschi; HH 40, 79 mäkäçi; HI 36a; A36a //

P262	siñi<l>	shêng-chi	省几	mei	妹
P263	naγaçi	na-ha-chih	那哈只	i	姨
P264	oγul	wu-wên	兀溫	êrh	兒
P265	qız	ch'i-ssŭ	乞思	nü	女
P266	nañkiy-a	nang-k'ê-ch'i-ya	囊克起呀	man	蠻
P267	baγşı	pa-shih	把失	shih	師
P268	şabi	sha-pi	沙必	t'u	徒
P269	toyın	t'u-yin	土因	shih	釋
P270	tañı	t'ang-chi	倘几	tao	道
P271	nayvasiki	nai-wa-hsi-chi	乃凹洗几	shên	神
P272	üẓit	wu-hsi	兀夕	kui	鬼
P273	burqan	pu-êrh-han	卜兒罕	fo	佛
P274	inçkä	ying-ch'ê-k'ê	影尺克	ju	儒
P275	bäg	po	伯	kuan	官
P276	çärig	ch'ê-li	扯力	chün	軍
P277	qarı	ha-li	哈力	lao	老
P278	yigit	i-chi	以几	shao	少
P279	män	mien	綿	wo	我
P280	sän	hsien	先	ni	你
P281	kim	ch'in	欽	shei	誰
P282	anı	a-ni	阿泥	t'a	他

P262: BI 19a, LL 195(II) singi; KL 17 singhi; HH 40, 83 singi; HI 36a; A36a // P263: BI 19a, LL 184(II) naγaçï; KL 17 nachatschi; HH 40, 79 naqaçe; HI 36b; A36b // P264: BI 19a, LL 186(II) oγul; KL 17 uchul; HH 40, 81 oγul; HI 36b; A36b // P265: BI 19a, LL 167(II) qïz; KL 17 chis; HH 40, 95 qez; HI 36b; A36b // P266: BI 19a, LL 184(II) nangkiy-a; KL 17 nangki ya; HH 41, 79 nankäkiya; HI 36b; A36b // P267: BI 19a, LL 138(II) baqşï; KL 17 bachschi; HH 41, 71 baqşe; HI 37a; A37a // P268: BI 19b, LL 197(II) şabï; KL 17 schabi; HH 41, 89 şabe; HI 37a; A37a // P269: BI 19b, LL 168(III) toyïn; KL 17 tuin; HH 41, 87 tuyen; HI 37a; A37a // P270: BI 19b, LL 259(III) tangï; KL 17 tanghi; HH 41, 85 tange; HI 37a; A37a // P271: BI 19b , LL 184(II) naivaziki; KL 17 nivasiki; HH 41, 80 näywasigi; HI 37b; A37b // P272: BI 19b, LL 277(III) üzit; KL 17 ussit; HH 41, 98 ösit; HI 37b; A37b // P273: BI 19b, LL 146(II) burqan; KL 17 burchan; HH 41, 72 burqan; HI 37b; A37b // P274: BI 19b, LL 157(II) inçkä; KL 17 intschke; HH 41, 74 inçkä; HI 37b; A37b // P275: BI 20a, LL 140(II) bäg; KL 17 bek; HH 41, 73 bäg; HI 38a; A38a // P276: BI 20a, LL 151(II) çärig; KL 17 tscherik; HHH 41, 82 çärik; HI 38a; A38a // P277: BI 20a, LL 163(II) qarï; KL 17 chari; HH 41, 94 qare; HI 38a; A38a // P278: BI 20a, LL 285(III) yigit; KL 17 yikit; HH 41, 92 yigit; HI 38a; A38a // P279: BI 20a, LL 182(II) män; KL 17 men; HH 41, 79 män; HI 38b; A38b // P280: BI 20a, LL 193(II) sän; KL 17 sen; HH 41, 84 sän; HI 38b; A38b // P281: BI 20a, LL 174(II) kim; KL 17 kim; HH 41, 76 kim; HI 38b; A38b// P282: BI 20a, LL 130(II) anï; KL 17 ani; HH 41, 68 ane; HI 38b; A38b //

P283	oγrı	ao-li	襖力	tzei	賊
P284	qaraqçı	ha-la-chih	哈喇只	tao	盜
P285	uruγ tarıγ	wu-lu t'a-li	兀祿 搭力	ch'in-ch'i	親戚
P286	işläri	i-shih-la-li	以失喇力	p'êng-yu	朋友
P287	qarı kişi	ha-li ch'i-shih	哈力 起失	lao-jên	老人
P288	kiçig oγul	ch'i-ch'ê wu-wên	起扯兀溫	hsiao-êrh	小兒
P289	aylu küng	a-lu kung	阿魯公	chia-hsiao	家小
P290	qul kişi	k'uen ch'i-shih	寬起失	nu-pei	奴婢
P291	qaγan	ha-han	哈罕	huang-ti	皇帝
P292	üstünki	yü-ssŭ-tun-chi	玉思敦几	ch'ao-t'ing	朝廷
P293	qaraçu	ha-la-chu	哈喇諸	tsai-hsiang	宰相
P294	bilgüçi	ping-ku-chih	兵古只	hsien-jên	賢人
P295	boγdas	pu-ta-ssŭ	卜答思	shêng-jên	聖人
P296	arẓi	a-êrh-chi	阿兒即	hsien-jên	仙人
P297	çıdaγuçı	ch'ê-ta-ku-chih	尺答古只	nêng-jên	能人
P298	uqγuçı	ao-ku-chih	傲古只	chih-chê	智者
P299	igäsi	i-k'ê-chi	以克即	chu-jên	主人
P300	aγaça	a-ha-ch'a	阿哈察	chün-chu	郡人
P301	tarıγuçı	t'a-li-ku-chih	搭力古只	nung-jên	農人

P283: BI 20b, LL 186(II) oγrï; KL 17 uchri; HH 41, 81 oγre; HI 39a; A39a // P284: BI 20b, LL 162(II) qaraqçï; KL 17 charachtschi; HH 41, 94 qaraqçe; HI 39a; A39a // P285: BI 20b, LL 260, 274 (III) uruγ tarïγ; KL 17 uruch, tarich; HH 41, 89 uruq tareq; HI 39a; A39a // P286: BI 20b, LL 158(II) işläri; KL 17 ischlari; HH 41, 75 işläri; HI 39a; A39a // P287: BI 20b, LL 163, 174(II) qarï kişi; KL 17 chari kischi; HH 41, 94 qare kişi; HI 39b; A39b // P288: BI 20b, LL 173(II) kiçig oγul; KL 17 kitschik ochul; HH 41, 96 qiçiq oγul; HI 39b; A39b // P289: BI 20b, LL 156(II) ilüküng; KL 17 ailukung; HH 41, 69 aylu küng; HI 39b; A39b // P290: BI 20b, LL 169, 174(II) qulkişi; KL 17 chul kischi; HH 41, 96 qul kişi; HI 39b; A39b // P291: BI 21a, LL 160(II) qaγan; KL 17 chachan; HH 41, 95 qaqan; HI 40a; A40a // P292: BI 21a, LL 276(III) üstünki; KL 17 usatunghi; HH 41, 98 üstünki; HI 40a; A40a // P293: BI 21a, LL 126(II) qaraçu; KL 17 charatschu; HH 41, 95 qaraçu; HI 40a; A40a // P294: BI 21a, LL 142(II) bilgüçi; KL 17 bilkutschi; HH 41, 71 bilgüçi; HI 40a; A40a // P295: BI 21a, LL 143(II) boγdas; KL 17 bochdas; HH 41, 73 buqtaz; HI 40b; A40b // P296: BI 21a, LL 130(II) arsï; KL 17 arsi; HH 41, 68 arze; HI 40b; A40b // P297: BI 21a, LL 152(II) çïdaγuçï; KL 17 tschidachutschi; HH 41, 81 çedaγuçe; HI 40b; A40b // P298; BI 21a, LL 273(III) uqγuçï; KL 17 uchachutschi; HH 41, 89 uqquçe; HI 40b; A40b // P299: BI 21b, LL 156(II) igäsi; KL 17 ikesi; HH 41, 74 igäsi; HI 41a; A41a // P300: BI 21b, LL 126(II) aγaça; KL 17 achatscha; HH 42, 69 aqaça; HI 41a; A41a // P301: BI 21b, LL 260(III) tarïγuçï; KL 17 tarichutschi; HH 42, 85 tareγuçe; HI 41a; A41a //

P302	satıγçı	sa-tê-chih	撒的只	shang-jên	商人
P303	omoγ	wu-mo	兀莫	chu-êrh	主兒
P304	küdän	k'u-tan	苦丹	k'ê-jên	客人
P305	nökör	nu-k'u-êrh	努庫兒	pan-tang	伴當
P306	ulaγçı	wu-la-chih	兀喇只	ma-fu	馬夫
P307	kälämäçi	k'ê-lie-mai-ch'ê	克列脉只	t'ung-shih	通事
P308	ilçi	yin-chih	因只	shih-ch'ên	使臣
P309	utlıçı	wu-li-chih	兀力只	ên-chu	恩主
P310	tözün kişi	t'u-tsun ch'i-shih	土俊起失	shan-jên	善人
P311	yaqşı kişi	ya-shih ch'i-shih	呀失起失	hao-jên	好人
P312	yaman kişi	ya-man ch'i-shih	呀蠻起失	tai-jên	歹人
P313	üçäyit	wu-ch'ê-i	兀者亦	yeh-jên	野人
P314	murki	mu-êrh-chi	母兒几	yü-jên	愚人
P315	sanaγçı	sa-na-chih	撒那只	pu-chê	卜者
P316	otçi	wu-chê	兀只	i-chê	醫者
P317	il kün	yin k'un	因坤	jên-min	人民
P318	uz kişi	wu-ssŭ ch'i-shih	兀思起失	chiang-jên	匠人
P319	älinçük-i	an-lin-chu-chi a-pu-kêng			
	äbügäm		俺林主几阿卜更	tsêng-tsu	曾祖

P302: BI 21b, LL 193(II) satïγçï; KL 18 sadichtschi; HH 42, 83 sateqçe; HI 41a; A41a // P303: BI 21b, LL 187(II) omoγ; KL 18 umoch; HH 42, 89 umuq; HI 41b; A41b // P304: BI 21b, LL 177(II) küdän; KL 18 kudan; HH 42, 78 kütän; HI 41b; A41b // P305: BI 21b, LL 185(II) nökör; KL 18 nukur; HH 42, 80 nökör; HI 41b; A41b // P306: BI 21b, LL 274(III) ulaγçï; KL 18 ulachtschi; HH 42, 89 ulaqçe; HI 41b; A41b // P307: BI 21b, LL 172(II) kälämäçi; KL 18 kelemetschi; HH 42, 76 kälämäçi; HI 42a; A42a // P308: BI 22a, LL 156(II) ilçi; KL 18 iltschi; HH 42, 74 ilçi; HI 42a; A42a // P309: BI 22a, LL 275(III) utlïçï; KL 18 utlitschi; HH 42, 89 utleçe; HI 42a; A42a // P310: BI 22a, LL 174(II), 273(III) tüzün kişi; KL 18 tusun kischi; HH 42, 88 tüzün kişi; HI 42a; A42a // P311: BI 22a, LL 174(II), 279(III) yaqşï kişi; KL 18 yachschi kischi; HH 42, 92 yaqşe kişi; HI 42b; A42b // P312: BI 22a, LL 174(II), 280(III) yaman kişi; KL 18 yaman kischi; HH 42, 90 yaman kişi; HI 42b; A42b // P313: BI 22a, LL 275(III) üçäyit; Kl 18 utschayit; HH 42, 98 öçäyit; HI 42b; A42b // P314: BI 22a, LL 184(II) murki; KL 18 murki; HH 42, 78 murgi; HI 42b; A42b // P315: BI 22b, LL 182(II) sanaγçï; KL 18 sanachtschi; HH 42, 82 sanaqçe; HI 43a; A43a // P316: BI 22b, LL 189(II) otçï; KL 18ot'tschi; HH 42, 80 otçe; HI 43a; A43a // P317: BI 22b, LL 156, 177(II) il kün; KL 18 il kün; HH 42, 74 il kün; HI 43a; A43a // P318: BI 22b, LL 174(II), 275(III) uz kişi; KL 18 us kischi; HH 42, 89 us kişi; HI 43a; A43a // P319: BI 22b, LL 133(II) älinçük-i äbügäm; KL 18 alintschuki abukem; HH 42, 67 älinçüg-i abukäm; HI 43b; A43b //

P320	naγaçu	na-ha-chu	那哈諸	chiu-chiu	舅舅
P321	qadın ata	ha-ting a-ta	哈丁 阿答	wai-fu	外夫
P322	qadın ana	ha-ting ana	哈丁 阿那	wai-mu	外母
P323	qatun kişi	ha-t'un ch'i-shih	哈吞起失	fu-jên	婦人
P324	kälin	hsieh-lin	歇林	hsi-fu	媳婦
P325	abuşq-a	a-pu-shih-ha	阿卜失哈	ma-ma	媽媽
P326	naγaçu kälin	na-ha-chu hsieh-lin	那哈諸歇林	chin-tzu	妗子
P327	baça	pa-ch'a	把察	i-fu	姨夫
P328	küdägüsi	k'un-tê-k'u-chi	坤得苦即	nü-hsü	女婿
P329	yäznä	ya-ssŭ-na	呀思那	chieh-fu	姐夫
P330	çiy-ä	ch'ê-ya	尺呀	wai-shêng	外甥
P331	tözün	t'u-tsun	土孫	chün-tzu	君子
P332	biz-lär	pi-ssŭ-la-êrh	必思喇兒	wo-mei	我每
P333	säniñ	sai-ning	塞寧	ni-mei	你每
P334	olar	wu-la-êrh	兀喇兒	t'a-mei	他每
P335	qıtat kişi	ch'i-ta ch'i-shih	起答 起失	han-jên	漢人
P336	taşqarı kişi	t'a-shih-ha-li ch'i-shih	搭失哈力起失	i-jên	夷人

P320: BI 22b, LL 184(II) naγaçu; KL 18 nachatschu; HH 42, 79 naqaçu; HI 43b; A43b // P321: BI 22b, LL 133, 259(II) qadïn ata; KL 18 chadin ata; HH 42, 93 qaden ata; HI 43b; A43b // P322: BI 22b, LL 130, 159(II) qadïn ana; KL 18 chadin ana; HH 42, 93 qaden ana; HI 43b; A43b // P323: BI 23a, LL 165, 174(II) qatun kişi; KL 18 chatun kischi; HH 42, 95 qatun kişi; HI 44a; A44a // P324: BI 23a, LL 173(II) kälin; KL 18 kelin; HH 42, 76 kälin; H44a; A44a // P325: BI 23a, LL 125(II) abuşq-a; KL abuschka; HH 42, 67 abuçq-a; HI 44a; A44a // P326: BI 23a, LL 172, 184(II) naγaçu kälin; KL 18 nachatschu kelin; HH 42, 79 naqaçu kälin; HI 44a; A44a // P327: BI 23a, LL 136(II) baça; KL 18 batscha; HH 42, 70 baja; HI 44b; A44b // P328: BI 23a, LL 177(II) küdägüsi; KL 18 kundagusi; HH 42, 78 kütägüsi; HI 44b; A44b // P329: BI 23a, LL 283(III) yäznä; KL 18 yasna; HH 42, 91 yazna; HI 44b; A44b // P330: BI 23a, LL 153(II) çiy-ä; KL 18 tschiya; HH 42, 81 çey-a; HI 44b; A44b //P331: BI 23b, LL 272(III) tüzün; KL 18 tusun; HH 43, 88 tüzün; HI 45a; A45a // P332: BI 23b, LL 143(II) biz-lär; KL 18 bis lar; HH 42, 72 bizlär; HI 45a; A45a // P333: BI 23b, LL 194(II) säning; KL 18 sening; HH 43, 84 säning; HI 45a; A45a // P334: BI 23b, LL 187(II) olar; KL 18 ular; HH 43, 89 ular; HI 45a; A45a // P335: BI 23b, LL 166(II) qïtat kişi; KL 18 kidat kischi; HH 43, 955 qetat kişi; HI 45b; A45b // P336: BI 23b, LL 261(III) taşqarï kişi; KL 18 taschchari kischi; HH 43, 86 taiqare kişi; HI 45b; A45b //

P337	başlaγuçı	pa-shih-la-ku-chih	把失喇古只	ch'iu-chang	仇長
P338	taumu	t'ou-mu	頭母	t'ou-mu	頭目
P339	moñγol	mang-wan	忙灣	ta-ta	韃靼
P340	musurman	mu-su-êrh-man	木速兒蠻	hui-hui	回回
P341	tübüt	t'u-pu	土伯	hsi-fan	西番
P342	uyγur	wei-wu-êrh	畏兀兒	kao-ch'ang	高唱
P343	çürçük	chu-êrh-ch'ê	主兒扯	nü-chih	女直
P344	bay-i	pa-i	把亦	pai-i	百夷
P345	mändän	mien-tien	免店	mien-tien	緬甸
P346	än<ä>tkä<k>	ang-ta-kê	昂答克	hsi-t'ien	西天
P347	baba	pa-pa	把把	pa-pai	八百
P348	tañut	t'ang-ku	倘骨	hê-hsi	河西

P337: BI 23b, LL 139(II) başlaγuçï; KL 18 baschlachutschi; HH 43, 70 bailaγuçe; HI 45b; A45b // P338: BI 23b, LL 264(III) täumu; KL 18 teûmu; HH 43,85 tawmu; HI 45b; A45b // P339: BI 23a, LL 183(II) mongγol; KL 18 mongchol; HH 43, 78 mongγul; HI 46a; A46a // P340: BI 24a, LL 183(II) musurman; KL 18 mussurman; HH 43, 79 musurman; HI 46a; A46a // P341: BI 24a, LL 268(III) töböt; KL 18 tübut; HH 43, 88 tüböt; HI 46a; A46a // P342: BI 24a, LL 273(III) uiγur; KL 18 uigur; HH 43, 89 uyγur; HI 46a; A46a // P343: BI 24a, LL 154(II) çürçäk; KL 18 tschurtschuk; HH 43, 75 jürçäk; HI 46b; A46b // P344: BI 24a, LL 140(II) bay-i; KL ---; HH 43, 70 bay-i; HI 46b; A46b // P345: BI 24a, LL 182(II) mäntän; KL 18 mändän; HH 43, 79 mändän; HI 46b; A46b // P346: BI 24a, LL 134(II) äntkä(k); KL 19 enätkä; HH 43, 97 ändäkä; HI 46b; A46b // P347: BI 24b, LL 136(II) baba; KL 19 babe; HH 43, 70 baba; HI 47a; A47a // P348: BI 24b, LL 259(III) tangut; KL 19 tangut; HH 43, 86 tangut; HI 47a; A47a //

Shên-T'i-Mên (身體門)
(Vücut Bölümü)

P349	bodın	pu-ting	卜丁	shên	身
P350	yu̲räk	yü-lie	羽列	hsin	心
P351	baş	pa-shih	把失	t'ou	頭
P352	yüz	yu-ssŭ	玉四	lien	臉
P353	yañaq	yang-a	養阿	mien	面
P354	saç	sa-ch'ê	撒尺	fa	髮
P355	qaş	ha-shih	哈失	mei	眉
P356	köz-i	k'u-chi	苦即	yen	眼
P357	burun	pu-lun	卜倫	pi	鼻
P358	aγız	a-hei-ssŭ	阿黑思	k'ou	口
P359	qulaq	k'u-la	苦喇	êrh	耳
P360	tiş	t'i-shih	替失	ch'ih	齒
P361	til	t'ing	聽	shê	舌
P362	ärin	a-lin	阿林	ch'ün	唇
P363	ilig	i-li	以力	shou	手
P364	but	pu	卜	t'ui	腿
P365	adaq-ı	a-ta-hei	阿答黑	chiao	脚

P349: BI 25a, LL 147(II) bu̲din; KL 19 budin; HH 43, 72 buden; HI 48a, A48a // P350: BI 25a, LL 288(III) yu̲räk; KL 19 yurek; HH 43, 93 yüräk; HI 48a; A48a // P351: BI 25a, LL 139(II) baş; KL 19 basch; HH 43, 70 baş; HI 48a; A48a // P352: BI 25a, LL 288(III) yüz; KL 19 yüs; HH 43, 93 yüz; HI 48a; A48a // P353: BI 25a; LL 280(III) yangaq; KL 19 yangach; HH 43, 91 yangaq; HI 48b; A48b // P354: BI 25a, LL 191(II) saç; KL 19 satsch; HH 43, 83 saç; HI 48b; A48b // P355: BI 25b, LL 164(II) qaş; KL 19 chasch; HH 43, 95 qaş; HI 48b; A48b // P356: BI 25b, LL 176(II) köz-i; KL 19 küssi; HH 44, 77 köz-i; HI 49a; A49a // P357: BI 25b, LL 147(II) burun; KL 19 burun; HH 44, 72 burun; HI 49a; A49a // P358: BI 25b, LL 125(II) aγïz; KL 19 achis; HH 44, 69 aγez; HI 49a; A49a // P359; BI 25b, LL 169(II) qulaq; KL 19 kulak; HH 44, 96 qulaq; HI 49b; A49b // P360: BIb 25b, LL 265(III) tiş; KL 19 tisch; HH 44, 86 tiş; HI 49b; A49b // P361: BI 25b, LL 264(III) til; KL 19 til; HH 44, 86 til; HI 49b; A49b // P362: BI 25b; LL 135(II) ärin; KL 19 arin; HH 44, 97 ärin; HI 49b; A49b // P363: BI 26a, LL 156(II) ilig; KL 19 ilig; HH 44, 74 ilik; HI 50a; A50a // P364: BI 26a, LL 147(II) but; KL 19 but; HH 44, 72 but; HI 50a; A50a // P365: BI 26a, LL125(II) adaq-ï; KL 19 adachi; HH 44, 68 adaq (ardaq); HI 50b; A50b //

P366	süñgük-i	sung-ku-hei	聳故黑	ku	骨
P367	äñil	an-chin	俺斤	chien	肩
P368	kögẓüm	k'u-suan	苦酸	hsiung	胸
P369	bäl	p'an	判	yao	腰
P370	uça	wu-ch'a	兀察	pei	背
P371	içägü	i-ch'ê-ku	以尺孤	ch'ang	腸
P372	qarın	ha-lin	哈林	fu	腹
P373	täri	t'a-li	搭力	p'i	皮
P374	ät	ê	額	jou	肉
P375	tuk tulüg	t'u t'u-lung	禿 土隆	mao	毛
P376	tär tärlädi	t'a-êrh t'a-êrh-la-tê	搭兒搭兒喇的	han	汗
P377	qan	han	罕	hsüeh	血
P378	tıñraq	t'ing-la	挺喇	chih-chia	指甲
P379	tayγ tiş	t'a t'i-shih	搭 替失	ta-ya	大芽
P380	saqındurγuçı	sa-hên-tou-êrh-ku-chih	撒恨都兒古只	ku-kung	股肱

P366: BI 26a, LL 196(II) sönggük-i; KL 19 sünguki; HH 44, 84 sönggög-i; HI 50b; A50b // P367: BI 26a, LL 134(II) ängil; KL 19 angil; HH 44, 96 ängil; HI 50b; A50b // P368: BI 26a, LL 174(II) köksüm; KL 19 küksum; HH 44, 77 köksöm; HI 50b; A50b // P369: BI 26a, LL 140(II) bäl; KL 19 bal; HH 44, 73 bäl; HI 50b; A50b // P370: BI 26a, LL 273(III) üçä (uça); KL 19 üts-cha; HH 44, 98 öçä; HI 50b; A50b // P371: BI 26b, LL 155(II) içägü; KL 19 itschaku; HH 44, 75 içäkü; HI 51a; A51a // P372: BI 26b, LL 163(II) qarïn; KL 19 charin; HH 44, 94 qaren; HI 51a; A51a // P373: BI 26b, LL 263(III) täri; KL tari; HH 44, 88 täri; HI 51a; A51a // P374: BI 26b, LL 136(II) ät; KL 19 et; HH 44, 97 ät; HI 51a; A51a // P375: BI 26b, LL 271(III) tuk tulüg; KL 19 tuk, tuluk; HH 44, 88 tük tulung; HI 51b; A51b // P376: BI 26b, LL 263(III) tär tärlädi; KL 19 tar, tarlady; HH 44, 88 tär tärlädi; HI 51b; A51b // P377: BI 26b, LL 161(II) qan; KL 19 chan; HH 44, 94 qan; HI 51b; A51b // P378: BI 26b, LL 264(III) tïngraq; KL 19 tingrach; HH 44, 86 tengraq; HI 51b; A51b // P379: BI 27a, LL 257, 265(III) tayγ tiş; KL 19 tach tisch; HH 44, 86 tayγ tiş; HI 52a; A52a // P380: BI 27a, LL 191(II) saqïndurγuçï; KL 19 sachindurchutschi; HH 44, 83 sayγendurγuçe; HI 52a; A52a //

Kung-Shih-Mên (宮室門)
(İnşaat Bölümü)

P381	ordu	wu-êrh-tou	兀兒都	kung	宮
P382	qarşı	ha-êrh-shih	哈兒失	tien	殿
P383	äv	ao-wu	傲烏	fang	房
P384	qalıq balaqana	ha-li pa-la-ha-na	哈力 把喇哈那	lou	樓
P385	aγılıq sañ	a-hei-li tz'ang	阿黑力蒼	tz'ang	倉
P386	qaznaq	ha-ssŭ-na	哈思那	k'u	庫
P387	qapı	ha-pi	哈必	mên	門
P388	tu̲ñlük	t'ung-lu	統祿	ch'uang	窗
P389	buqar	pu-ha-êrh	卜哈兒	ssŭ	寺
P390	qaγu	ha-hu	哈呼	tzao	灶
P391	köprüg	k'u-lu	苦祿	ch'iao	橋
P392	tiräk-i	t'i-la-chi	體喇几	chu	柱
P393	bädük qapı	pa-tou ha-pi	把都 哈必	ta-mên	大門
P394	iki qapı	i-chi ha-pi	以几哈必	êrh-mên	二門
P395	altun qarşı	an-tun ha-êrh-shih	俺吞哈兒失	chin-tien	金殿
P396	altun qapı	an-t'un ha-pi	俺敦 哈必	chin-chüeh	金闕
P397	käbit	kê-pi	克必	p'u-mien	鋪面

P381: BII 1a, LL 188(II) ordu; Kl 20 ordu; HH 44, 80 ordo; HI 53a; A53a // P382: BII 1a, LL 163(II) qarşï; KL 20 charschi; HH 44, 95 qarşe; HI 53a; A53a // P383: BII 1a, LL 136(II) äv; KL 20 ew; HH 44, 97 äw; HI 53b; A53b // P384: BII 1a, LL 138, 160(II) qalïq balaqana; KL 20 chalich balachana; HH 45, 94 qaleq balaqana; HI 53b; A53b // P385: BII 1a, LL 126, 192(II) aγïlïq sang; KL 20 achilich sang; HH 45, 69 aqeleq sang; HI 53b; A53b // P386: BII 1a, LL 165(II) qaznaq; KL 20 chasnach; HH 45, 95 qaznaq; HI 53b; A53b // P387: BII 1b, LL 162(II) qapï; KL 20 chapi; HH 45, 93 qabe; HI 54a; A54a // P388: BII 1b, LL 271(III) tunglük; KL 20 tungluk; HH 45, 88 tünglük; HI 54a; A54a // P389: BII 1b, LL 146(II) buqar; KL 20 buchar; HH 45, 73 buqar; HI 54a; A54a // P390: BII 1b, LL 160(II) qaγu; KL 20 chachu; HH 45, 95 qaγu; HI 54a; A54a // P391: BII 1b, LL 175(II) köprüg; KL 20 kübruck; HH 45, 77 köprök; HI 54b; A54b // P392: BII 1b, LL 265(III) tiräk-i; KL 20 tirki; HH 45, 86 tiräk-i; HI 54b; A54b // P393: BII 1b, LL 140, 162(II) bädük qapï; KL 20 baduk chapi; HH 45, 73 bädük qabe; HI 54b; A54b // P394: BII 1b, LL 156, 162(II) iki qapi; KL 20 iki chapi; HH 45, 74 iki qabe; HI 54b; A54b // P395: BII 2a, LL 129, 164(II) altun qarşï; KL 20 altun charschi; HH 45, 68 altun qarşe; HI 55a; A55a // P396: BII 2a, LL 129, 162 (II) altun qapï; KL 20 altun chapi; HH 45, 68 altun qabe; HI 55a; A55a // P397: BII 2a, LL 171(II) käbit; KL 20 kebit; HH 45, 76 käbit; HI 55a; A55a //

P398	aşlıq äv	a-shih-li ao	阿失力 傲	ch'u-fang	廚房
P399	yam-qa	yen-ha	眼哈	i-chan	驛站
P400	mäçit buqar	mai-ch'ê pu-ha-êrh	脉尺卜哈兒	li-pai-ssŭ	禮拜寺

P398: BII 2a, LL 132, 136(II) aşlïq äv; KL 20 aschlich ew; HH 45, 69 aşleq äw; HI 55a; A55a // P399: BII 2a, LL 279(III) yam-qa; KL 20 yamcha; HH 45, 90 yam-qa; HI 55b; A55b // P400: BII 2a, LL 146, 181(II) mäçit buqar; KL 20 metschit buchar; HH 45, 79 mäçit buqar; HI 55b; A55b //

Ch'i-Yung-Mên (器用門)[3]
(Aletler Bölümü)

P401	ornuq	wu-êrh-na	兀兒納	ch'uang	床
P402	şir-ä	shih-lie	失列	chuo	桌
P403	qañlı	k'ang-li	抗力	ch'ê	車
P404	bandıñ	pan-têng	板凳	têng	凳
P405	tuγluγ-a	t'u-lu-ha	土祿哈	k'ui	盔
P406	quyaq	k'u-ya	苦呀	chia	甲
P407	çıda	ch'ê-ta	尺答	ch'iang	鎗
P408	biçäk	pi-ch'ê	必扯	tao	刀
P409	y-a	ya	呀	kung	弓
P410	oq	ao	傲	chien	箭
P411	tuγ	t'u	禿	ch'i	旗
P412	qalqan	k'an-han	坎罕	p'ai	牌
P413	sa	sa	撒	so	鎖
P414	yaγşi	ya-shih	呀失	yao	鑰
P415	tamγa	t'an-ha	坍哈	yin	印
P416	közüñgü	k'u-sung-ku	苦聳孤	ching	鏡
P417	yilpigü	ying-pi-ku	影必孤	shan	扇

P401: BII 3a, LL 188(II) ornuq; KL 21 urnaûk; HH 45, 80 ornoq; HI 56a; A56a // P402: BII 3a, LL 198(II) şir-ä; KL 21 schira; HH 45, 90 şir-ä; HI 56a; A56a // P403: BII 3a, LL 161(II) qanglï; KL 21 changli; HH 45, 94 qangle; HI 56b; A56b // P404: BII 3a, LL 138(II) bandïng; KL 21 banting; HH 45, 70 bandeng; HI 56b; A56b // P405: BII 3a, LL 269(III) tuγluγ-a; KL 21 tuch-lucha; HH 45, 87 tuqluq-a; HI 56b; A56b // P406: BII 3a, LL 171(II) quyaq; KL 21 chuyach; HH 45, 96 quyaq; HI 56b; A56b // P407: BII 3b, LL 151(II) çïda; KL 21 tschida; HH 45, 81 çeda; HI 57a; A57a // P408: BII 3b, LL 141(II) bïçak; KL 21 bitscak; HH 45, 71 bedaq (beçaq); HI 57a; A57a // P409: BII 3b, LL 277(III) y-a; KL 21 ya; HH 45, 90 ya; HI 57a; A57a // P410: BII 3b, LL 186(II) oq; KL 21 och; HH 45, 81 oq; HI 57a; A57a // P411: BII 3b, LL 269(III) tuγ; KL 21 tuch; HH 45, 87 tuγ; HI 57b; A57b // P412: BII 3b, LL 161(II) qalqan; KL 21 chalchan; HH 45, 94 qalqan; HI 57b; A57b // P413: BII 3b, LL 190(II) sa; KL 21 sa; HH 46, 82 sa; HI 57b; A57b // P414: BII 3b, LL 278(III) yaγşï; KL 21 yachschi; HH 45, 91 yaqşe; HI 57b; A57b // P415: BII 4a, LL 259(III) tamγa; KL 21 tamcha; HH 46, 85 tamγa; HI 58a; A58a // P416: BII 4a, LL 177(II) közünggü; KL 21 kusungu; HH 46, 78 küzünggü; HI 58a; A58a // P417: BII 4a, LL 285(III) yil-pigü; KL 21 yilbiku; HH 46, 74 ilbigü; HI 58a; A58a //

[3] Klaproth'un kullandığı nüshada bu bölüm "Giysiler Bölümü"nden sonra sıralanmıştır.

P418	köşätir-i	k'u-sha-tê-li	苦沙的力	san	傘
P419	çıγ	ch'ê	尺	lien	簾
P420	çam	ch'an	韉	p'ên	盆
P421	qaban	ha-pan	哈班	p'an	盤
P422	ayaq	ai-ya	噯呀	wan	碗
P423	işiñ	i-shên	以申	shêng	升
P424	küri	k'u-li	苦力	tou	斗
P425	batman	pa-man	把蠻	ch'êng	秤
P426	yiñnä	ying-na	影那	chên	針
P427	qupiñ	hu-p'ing	胡瓶	hu	壺
P428	täpşi	tê-shih	得失	tie	碟
P429	içiç	i-ch'ê-i-ch'ê	以尺以尺	kuo	鍋
P430	çöki	shuo-chi	搠几	chu	筯
P431	çuñ	ch'ung	沖	chung	鐘
P432	kürbüg	k'u-êrh-pu	苦兒卜	ku	鼓
P433	idär	i-tê-êrh	以得兒	an	鞍
P434	täpiñü	t'a-ping-ku	搭兵孤	ch'an	韉
P435	loñq-a	lung-ha	隴哈	p'ing	瓶

P418: BII 4a, LL 176(II) köşätir; KL 21 kuschadiri; HH 46, 78 küşädiri; HI 58a; A58a // P419: BII 4a, LL 152(II) çïγ; KL 21 ischich; HH 46, 81 çeγ; HI 58b; A58b // P420: BII 4a, LL 150(II) çam; KL 21 tscham; HH 46, 82 çäm; HI 58b; A58b // P421: BII 4a, LL 158(II) qaban; KL 21 chaban; HH 46, 93 qaban; HI 58b; A58b // P422: BII 4a, LL 132(II) ayaq; KL 21 ayach; HH 46, 69 ayaq; HI 58b; A58b // P423: BII 4b, LL 158(II) işing; KL 22 ysching; HH 46, 78 işing; HI 50a; A59a // P424: BII 4b, LL 178(II) küri; KL 22 küri; HH 46, 77 küri; HI 59a; A59a // P425: BII 4b, LL 140(II) batman; KL 22 batman; HH 46, 70 batman; HI 59a; A59a // P426: BII 4b, LL 285(III) yingnä; KL 22 yingna; HH 46, 92 yingnä; HI 59a; A59a // P427: BII 4b, LL 170(II) qupïng; KL 22 chubing; HH 46, 96 quping; HI 59b; A59a // P428: BII 4b, LL 263(III) täpşi; KL 22 tabschi; HH 46, 88 täpşi; HI 59b; A59b // P429: BII 4b, LL 155(II) içiç; KL 22 its-chitsch; HH 46, 75 içiç; HI59b; A59b // P430: BII 4b, LL 154(II) çöki; KL 22 tschüki; HH 46, 82 çögi; HI 59b; A59b // P431: BII 5a, LL 154(II) çung; KL 22 tschung; HH 46, 75 jung; HI 60a; A60a // P432: BII 5a, LL 176(II) körpüg; KL 22 kürbuk; HH 46, 77 kürbük; HI 60a; A60a // P433: BII 5a, LL 156(II) idär; KL 22 ider; HH 46, 74 idär; HI 60a; A60a // P434: BII 5a, LL 263(II) täpingü; KL 22 tabinkü; HH 46, 87 täbinkü; HI 60a; A60a // P435: BII 5a, LL 179(II) longq-a; KL 22 lungaka; HH 46, 78 lungq-a; HI 60b, A60b //

P436	saγu	sa-hu	撒呼	t'ung	桶
P437	nämä	na-ma	那麻	wu	物
P438	türlüg	t'u-êrh-lu	土兒祿	chien	件
P439	çini qapqu	ch'ê-ni ha-hu	尺泥哈呼	ts'ü-ch'i	磁器
P440	qadıñ	ha-ting	哈丁	chung-tzu	鐘子
P441	abçam-a	a-pu-ch'a-ma	阿卜察麻	t'ang-p'ing	湯瓶
P442	qubur	k'u-pu-êrh	苦卜兒	p'i-p'a	琵琶
P443	altun abçam-a	an-t'un a-pu-ch'a-ma		chin-t'ang-p'ing	
			俺吞 阿不察麻		金湯瓶
P444	qaş abçam-a	ha-shih a-pu-ch'a-ma		yü-t'ang-p'ing	
			哈失 阿不察麻		玉湯瓶

P436: BII 5a, LL 191(II) saγu; KL 22 sachu; HH 46, 82 saγu; HI 60b; A60b // P437: BII 5a, LL 185(II) näm-ä; KL 22 nama; HH 46, 80 nämä; HI 60b; A60b // P438: BII 5a, LL 272(III) türlüg; KL 22 turiluk; HH 46, 88 türklük; HI 60b; A60b // P439: BII 5b, LL 153, 162(II) çini qapqu; KL 22 tschini chabchao; HH 46, 81 çene qapqu; HI 61a; A61a // P440: BII 5b, LL 159(II) qadïng; KL 22 chading; HH 46, 93 qadeng; HI 61a; A61a // P441: BII 5b, LL 123(II) abçam-a; KL 22 abtschama; HH 46, 67 abçam-a; HI 61a; A61a // P442: BII 5b, LL 168(II) qubur; KL 22 chubur; HH 46, 96 qubur; HI 61a; A61a // P443: BII 5b, LL 123, 129(II) altun abçam-a; KL 22 altun abtschama; HH 46, 67 altun abçam-a; HI 61b; A61b // P444: BII 5b, LL 123, 164(II) qaş abçam-a; KL 22 chasch abtschama; HI 61b; A61b //

İ-Fu-Mên (衣服門)
(Giysiler Bölümü)

P445 ton	t'un	吞	i	衣
P446 börkä	pu-êrh-kê	卜兒克	mao	帽
P447 ätük	ê-tou	額都	hsüeh	靴
P448 uçuq	wu-shuo	兀搠	wa	襪
P449 qıv	hei	黑	hsieh	鞋
P450 quur	k'u-êrh	庫兒	tai	帶
P451 boz	pu-ssŭ	卜思	pu	布
P452 torqu	t'u-êrh-hu	土兒呼	chüan	絹
P453 köşünçüg	k'u-shuan-shuo	苦拴搠	pei	被
P454 töşäk	t'u-shê	土設	ju	褥
P455 tavar	t'a-wa-êrh	搭凹兒	tuan-tzu	緞子
P456 altun-luq sançba	an-t'un-lu san-ch'ê-pa	俺吞祿三尺把	chin-hsiu	金繡
P457 qarqumı sançba	ha-êrh-k'u-mi san-ch'ê-pa	哈兒苦密 三尺把	chin-hsiu	錦繡
P458 mañluñ	mang-lung	蟒龍	mang-lung	蟒龍
P459 altun-luq	an-t'un-lu	俺吞祿	chih-chin	織錦
P460 kögüz-luq	k'u-ku-ssŭ-lu	苦庫思祿	hsiung-pei	胸背
P461 qaş quur	ha-shih k'u-êrh	哈失 庫兒	yü-tai	玉帶

P445: BII 6a, LL 267(III) ton; KL 20 tun; HH 47, 86 ton; HI 62a; A62a // P446: BII 6a, LL 145(II) börkä; KL 20 bürk; HH 47, 73 bürkä; HI 62a; A62a // P447: BII 6a, LL 136(II) ätük; KL 20 aduk; HH 47, 97 ätük; HI 62a; A62a // P448: BII 6a, LL 273(III) uçuq; KL 20 utschuk; HH 47, 80 oçoq; HI 62b; A62b // P449: BII 6a, LL 166(II) qiu; KL 20 chio; HH 47, 95 qew; HI 62b; A62b // P450: BII 6a, LL 170(II) quur; KL 20 chóur; HH 47, 97 quur; HI 62b; A62b // P451: BII 6b, LL 145(II) boz; KL 20 bus; HH 47, 73 böz; HI 63a; A63a // P452: BII 6b, LL 267(III) torqu; KL 20 turchu; HH 47, 86 torqu; HI 63a; A63a // P453: BII 6b, LL 176(II) köşünçüg; KL 20 küschun tschuk; HH 47, 77 köşünçük; HI 63a; A63a // P454: BII 6b, LL 269(III) töşäk; KL 20 tüschek; HH 47, 88 töşäk; HI 63a; A63a // P455: BII 6b, LL 261(III) tavar; KL 20 tawar; HH 47, 85 tawar; HI 63b; A63b // P456: BII 6b, LL 129, 192(II) altun-luq sançba; KL 20 altun-luch satschba; HH 47, 67 altun-luq sançba; HI 63b; A63b // P457: BII 6b, LL 163, 192(II) qarqumï sançba; KL 20 charchumi santschba; HH 47, 95 qarqumä sançba; HI 63b; A63b // P458: BII 6b, LL 180(II) manglung; KL 20 manglung; HH 47, 78 manglung; HI 63b; A63b // P459: BII 7a, LL 129(II) altun-luq; KL 21 altunluk; HH 47, 67 altun-luq; HI 64a; A64a // P460: BII 7a, LL 174(II) kögüz-luq; KL 21 kukus-luk; HH 47, 76 köküz-luq; HI 64a; A64a // P461: BII 7a, LL 164, 170(II) qaş quur; KL 21 chasch chóur; HH 47, 95 qaş quur; HI 64a; A64a //

P462	altun quur	an-t'un k'u-êrh	俺吞 庫兒	chin-tai	金帶
P463	köşigä	k'u-shih-kê	苦失克	chang-man	帳幔
P464	çatır	ch'a-tê-êrh	察的兒	chang-fang	帳房
P465	yaγlıq	ya-li	呀力	shou-chin	手巾
P466	qapçuq	ha-shuo	哈搠	hê-pao	荷包
P467	çäkräk	ch'ê-lie	扯列	pu-shan	布衫
P468	täri ton	t'a-li t'un	搭力 吞	p'i-i	皮衣
P469	bilbaγ	ping-pa	兵把	hsi-yao	縖腰
P470	tumaγ-a börk	t'u-ma-ha pu-êrh-kê		ku-ku- mao	
			土馬哈 卜兒克		罟菇帽
P471	yaγal toruγ	ya-han t'u-lu	呀罕土祿	t'ung-hsiu-hsi-lan	
					通袖膝襴
P472	kiş täri ton	ch'i-shih t'a-li t'un	乞失搭力吞	pao-shu p'i-ao	
					豹鼠皮襖

P462: BII 7a, LL 129, 170(II) altun quur; KL 21 altun chóur; HH 47, 67 altun quur; HI 64a; A64a // P463: BII 7a, LL 176(II) köşigä; KL 21 küschike; HH 47, 78 küşikä; HI 64b; A64b // P464: BII 7a, LL 150(II) çatïr; KL 21 tschadir; HH 47, 81 çater; HI 64b; A64b // P465: BII 7a, LL 278(III) yaγlïq; KL 21 yachlich; HH 47, 91 yaγleq; HI 64b; A64b // P466: BII 7a, LL 161(II) qapçuq; KL 21 chabtschuk; HH 47, 94 qapçuq; HI 64b; A64b // P467: BII 7b, LL 150(II) çäkräk; KL 21 tscherk; HH 47, 82 çäkräk; HI 65a; A59a // P468: BII 7b, LL 263, 267(III) täri ton; KL 21 tari tun; HH 47, 85 tärri ton; HI 65a; A65a // P469: BII 7b, LL 141(II) bilbaγ; KL 21 bilbach; HH 47 belbaq, 71 bilbaq; HI 65a; A65a // P470: BII 7b, LL 145(II), 266(III) tomaγ-a vörk; KL 21 tumacha bürké; HH 47, 87 tumaq bürkä; HI 65a; A65a // P471: BII 7b, LL 277(II) yaγal toruγ; KL 21 yachan turuch; HH 47, 91 yaqal turuq; HI 65b; A65b // P472: BII 7b, LL 174(II) kiş täri ton; KL 21 kisch tari tun; HH 47, 96 qeş täri ton; HI 65b; A65b //

Chên-Pao-Mên (珍寶門)
(Mücevherler Bölümü)

P473	altun	an-t'un	俺吞	chin	金
P474	kümüş	k'u-mu-shih	苦木失	yin	銀
P475	ärtini	a-êrh-tê-ni	阿兒的泥	pao	寶
P476	ünçü	yung-chu	永諸	chu	珠
P477	baqır	pa-hei-êrh	把黑兒	t'ung	銅
P478	tämür	t'ieh-mu-êrh	帖木兒	t'ieh	鐵
P479	şişir	shih-shih-êrh	失失兒	ma-nao	瑪瑙
P480	marcan	ma-êrh-chan	馬兒氈	shan-hu	珊瑚
P481	qaş taş	ha-shih t'a-shih	哈失 搭失	yü-shih	玉石
P482	çägü	ch'ê-ku	扯孤	ch'ê-chü	硨磲
P483	qubıq	k'u-pi	苦必	hu-po	琥珀
P484	bolur	pu-lu-êrh	卜祿兒	shui-chin	水晶
P485	çäpiñir	ch'a-ping-ch'i-êrh	察兵乞兒	liu-li	琉璃
P486	almas	an-ma-ssŭ	俺麻思	chin-kang-tsuan	金剛鑽
P487	bolot	pu-lu	卜祿	pin-t'ieh	鑌鐵
P488	naçivar	na-ch'ê-wa-êrh	那尺凹兒	shih-ch'ing	石青
P489	sibsiñgir	hsi-shêng-ch'i-êrh	洗省乞兒	chu-sha	硃砂
P490	könüg suv	k'u-nu su	苦怒蘇	shui-yin	水銀
P491	tana	t'a-na	搭那	ta-chu	大珠
P492	yaqut taş	ya-k'u t'a-shih	呀苦搭失	ya-ku-sih	鴉故事

P473: BII 8a, LL 129(II) altun; KL 22 altun; HH 48, 67 altun; HI 66a; A66a // P474: BII 8a, LL 177(II) kümüş; KL 22 kümüsch; HH 48, 77 kümüş; HI 66a; A66a // P475: BII 8a, LL 135(II) ärdini; KL 22 ärdini; HH 48, 68 ardene; HI 66b; A66b // P476: BII 8a, LL 276(III) ünçü; KL 22 üntschu; HH 48, 98 ünjü; HI 66b; A66b // P477: BII 8a, LL 137(II) baq ïr; KL 22 bachir; HH 48, 71 baqer; HI 66b; A66b // P478: BII 8a, LL 263(III) tämür; KL 222 temur; HH 48, 88 tämür; HI 66b; A66b // P479: BII 8b, LL 198(II) şişir; KL 22 schaschar; HH 48, 90 şişir; HI 67a; A67a // P480: BII 8b, LL 181(II) marçan; KL 22 mardschan; HH 48, 78 marjan; HI 67a; A67a // P481: BII 8b, LL 158(II), 261(III) qaş taş; KL 22 chasch tasch; HH 48, 95 qaş taş; HI 67a; A67a // P482: BII 8b, LL 151(II) çäkü; KL 22 tscheku; HH 48, 82 çägü; HI 67a; A67a // P483: BII 8b, LL 167(II) qobïq; KL 22 chubich; HH 48, 96 qubeq; HI 67b; A67b // P484: BII 8b, LL 144(II) bolur; KL 22 bolor; HH 48, 72 bolur; HI 67b; A67b // P485: BII 8b, LL 151(II) çäpingir; KL 22 tschabingir; HH 48, 82 çäbinkir; HI 67b; A67b // P486: BII 8b, LL 128(II) almas; KL 22 almas; HH 48, 67 almas; HI 67b; A67b // P487: BII 9a, LL 144(II) bolut; KL ---; HH 48, 72 bolot; HI 68a; A68a // P488: BII 9a, LL 184(II) naçiur (= naçiwar); KL 22 natschiur; HH 48, 79 naçewar; HI 68a; A68a // P489: BII 9a, LL 195(II) sibsinggir; KL 22 sibsingir; HH 48, 83 sipsingkir; HI 68a; A68a // P490: BII 9a, LL 175(II) könüg suv; KL---; HH 48, 77 künük suw; HI 68a; A68a // P491: BII 9a, LL 259(III) tana; KL 22 tana; HH 48, 85 tana; HI 68b; A68b // P492: BII 9a, LL 279(III) yaqut taş; KL 23 yakut tasch; HH 48, 91 yaqut taş; HI 68b; A68b //

Yin-Chuan-Mên (飲饌門)
(Gıda Bölümü)

P493	sorma	so-êrh-ma	唆兒麻	chiu	酒
P494	aş	a-shih	阿失	fan	飯
P495	tügi	t'u-chi	土几	mi	米
P496	ät	ê	額	jou	肉
P497	yaγ	ya	呀	yu	油
P498	tuz	t'u-ssŭ	禿思	yen	鹽
P499	laqş-a	la-sha	喇沙	mien	麵
P500	sirkä	hsi-êrh-kê	洗兒克	ts'u	醋
P501	ça	ch'a	察	ch'a	茶
P502	şorba	shu-êrh-po	淑兒伯	t'ang	湯
P503	yig	i	亦	shêng	生
P504	bışıq	pi-shih	必失	shu	熟
P505	sıyıq	hsi-i	洗亦	hsi	稀
P506	qoyuq	k'u-yu	苦欲	ch'ou	稠
P507	sirkä	hsi-êrh-k'ê	洗兒克	suan	酸
P508	şor tarqa	shu-êrh t'a-êrh-ha	淑兒搭兒哈	hsien	醎
P509	talqan	t'an-han	坦罕	ch'ao-mien	炒麵
P510	ötmäk	wu-ma	兀麻	shao-ping	燒餅
P511	şigüsün	shou-tsun	守忖	hsia-ch'êng	下程
P512	çıbıyan	ch'ê-pi-yen	尺必烟	tsu-wei	滋味

P493: BII 10a, LL 196(II) sorma; KL 23 surma; HH 48, 83 sorma (sürmä); HI 69a; A69a // P494: BII 10a, LL 132(II) aş; KL 23 asch; HH 48, 69 aş; HI 69a; A69a // P495: BII 10a, LL 271(III) tügi; KL 23 tüki; HH 49, 88 tögi; HI 69b; A69b // P496: BII 10a, LL 136(II) ät; KL 23 et; HH 49, 97 ät; HI 69b; A69b // P497: BII 10a, LL 277(III) yaγ; KL 23 yach; HH 49, 91 yaγ; HI 69b; A69b // P498: BII 10a, LL 270(III) tuz; KL 23 tus; HH 49, 88 tuz; HI 69b; A69b // P499: BII 10b, LL 179(II) laqş-a; KL 23 lachscha; HH 49, 78 laqşa-a; HI 70a; A70a // P500: BII 10b, LL 195(II) sirkä; KL 23 sirke; HH 49, 83 sirkä; HI 70a; A70a // P501: BII 10b, LL 148(II) ça; KL 23 tscha; HH 49, 81 ça; HI 70a; A70a // P502: BII 10b, LL 199(II) şorba; KL 23 schurba; HH 49, 90 şorpa; HI 70a; A70a // P503: BII 10b, LL 284(III) yig; KL 23 yich; HH 49, 92 yik; HI 70b; A70b // P504: BII 10b, LL 141(II) bïşïq; KL 23 baschich; HH 49, 71 beşeq; HI 70b; A70b // P505: BII 10b, LL 194(II) sïyïq; KL 23 siyich; HH 49, 83 seyeq (suyuq); HI 70b; A70b // P506: BII 10b, LL 168(II) qoyuq; KL 23 chuyuch; HH 49, 96 quyuq; HI 70b; A70b // P507: BII 11a, LL 195(II) sirkä; KL 23 sirke, hh 49, 83 sirkä; HI 71a; A71a // P508: BII 11a, LL 199(II) şor tarqa; KL 23 schour tarcha; HH 49, 90 şor tarq-a; HI 71a; A71a // P509: BII 11a, LL 258(III) talqan; KL 23 talchan; HH 49, 85 talqan; HI 71a; A71a // P510: BII 11a, LL 190(II) ötmäk; KL 23 ütmäk; HH 49, 98 ötmäk; HI 71a; A71a // P511: BII 11a, LL 197(II) şigüsün; Kl 23 schikussun; HH 49, 90 şiküsün; HI 71b; A71b // P512: BII 11a, LL 151(II) çïbïyan; KL 23 tschibian; HH 49, 81 çibiyän; HI 71b; A71b //

Wên-Shih-Mên (文史門)
(Yazılar Bölümü)

P513	nom	nuan	煖	ching	經
P514	bitig	pi-tê	必的	shu	書
P515	tobçiyan	t'u-ch'ê-yen	禿尺烟	shih	史
P516	çaγsı	ch'a-chi	察即	ts'ê	冊
P517	qaγat	ha-ha	哈哈	chih	紙
P518	mäkä	mai-k'ê	脉克	mo	墨
P519	kiläm	ch'i-lan	起蘭	pi	筆
P520	mäkä-lik	mai-k'ê-li	脉克力	yen	硯
P521	bitig	pi-tê	必的	wên	文
P522	bölük	pu-lu	卜祿	chang	章
P523	biltürgülük	ping-tou-êrh-ku-lu	兵都兒古祿	ch'ih-shu	勅書
P524	yarlıγ	ya-êrh-li	呀兒力	shêng-chih	聖旨
P525	bitig-niñ yorüg-i	pi-tê-ning yü-lu-chi	必的佞羽祿几	wên-i	文義
P526	tuñqul bitig	t'ung-kuan pi-tê	統貫 必的	pang-wên	榜文
P527	bitig oqı	pi-tê wu-hei	必的 兀黑	tu-shu	讀書
P528	bitig uşik	pi-tê wu-shih	必的 兀失	hsieh-tzu	寫字

P513: BII 12a, LL 185(II) nom; KL 23 nom; HH 49, 79 nom; HI 72a; A72a // P514: BII 12a; LL 143(II) bitig; KL 23 bidik; HH 49, 71 bitig; HI 72a; A72a // P515: BII 12a, LL 265(III) tobçïyan; KL 23 tubtschian; HH 49, 87 tupçeyan; HI 72b; A72b // P516: BII 12a, LL 149(II) çaγsï; Kl 23 tschachsi; HH 49, 82 çaqze; HI 72b; A72b // P517: BII 12a, LL 160(II) qaγat; KL 23 chachd; HH 49, 95 qaγat (qaγaz); HI 72b; A72b // P518: BII 12a, LL 182(II) mäkä; KL 23 meke; HH 49, 79 mäkä; HI 72b; A72b // P519: BII 12b, LL 173(II) kiläm; KL 23 kilam; HH 49, 96 kiläm; HI 73a; A73a // P520: BII 12b, LL 182(II) mäkä-lik; Kl 23 mekelik; HH 49, 79 mäklig; HI 73a; A73a // P521: BII 12b, LL 143(II) bitig; KL 23 bidik; HH 49, 71 bitig; HI 73a; A73a // P522: BII 12b, LL 144(II) bölük; KL 23 büluk; HH 49, 73 bötök (bölük); HI 73a; A73a // P523: BII 12b, LL 142(II) biltürgülük; KL 23 bildurguluk; HHH 49, 71 bildürgülük; HI 73b; A73b // P524: BII 12b, LL 281(III) yarlïγ; KL 24 yarlich; HH 50, 91 yarleq; HI 73b; A73b // P525: BII 12b, LL 143(II), 287(III) bitig-ning yorüg-i; KL 24 bidik ning yuruki; HH 50, 71 bitig-ning yürügi; HI 73b; A73b // P526: BII 12b, LL 143(II), 270(III) tungqul bitig; KL 24 tungkul bidik; HH 50, 86 tongqul bitig; HI 73b; A73b // P527: BII 13a, LL 143, 186(II) bitig oqï; KL 24 bidik uchi; HH 50, 72 bitig oqe; HI 74a; A74a // P528: BII 13a, LL 143(II), 276(III) bitig üşik; KL 24 bidik uschik; HH 50, 72 bitig öşik; HI 74a; A74a //

P529	bitig-niñ yaraşturup	pi-tê-ning ya-la-shih-tou-lu 必的佞 呀喇失都魯	tso-wên	作文
P530	saγurt bitig	san-k'u-êrh pi-tê 傘庫兒 必的	tsa-tzu	雜字
P531	bitig aqtardı	pi-tê a-ta-êrh-tê 必的阿答兒的	i-wên-shu	譯文書
P532	saqurt bitig oqı	san-k'u-êrh pi-tê wu-hei 傘庫兒 必的 兀黑	tu tsa-tzu	讀雜字

P529: BII 13a, LL 143(II), 281(III) bitig-ning yaraşturup; Kl 24 bidik ning yarasch durup; HH 50, 71 bitig-ning yaraşturup; HI 74a; A74a // P530: BII 13a, LL 191(II) saγurt bitig; Kl 24 sachurd bidik; HH 50, 83 saqurt bitig; HI 74a; A74a // P531: BII 13a, LL 127, 143(II) bitig aqtardï; Kl 24 bidik achtardy; HH 50, 71 bitig aγdarde; HI 74b; A74b // P532: BII 13a, LL 143, 186, 191(II) saγurt bitig oqï; KL 24 sachurd bidik uchi; HH 50, 83 saqurt bitig oqe; HI 74b; A74b //

Fang-Yü-Mên (方隅門)
(Taraf Yön Bölümü)

P533	öñdün	wêng-tun	翁敦	tung	東
P534	kädin	k'ê-ting	克丁	hsi	西
P535	kündün	k'un-ting	坤丁	nan	南
P536	taγdın	t'a-ting	搭丁	pei	北
P537	sol	suan	酸	tso	左
P538	oñ	wêng	翁	yu	右
P539	tapuγında	t'a-pu-hên-ta	搭卜恨答	ch'ien	前
P540	soñr-a	sung-ch'i-la	聳起喇	hou	後
P541	üstün	yü-ssŭ-tun	玉思敦	shang	上
P542	altın	an-ting	俺丁	hsia	下
P543	içkäri	i-ch'ê-k'ê-li	以尺克力	nei	內
P544	taşqarı	t'a-shih-ha-li	搭失哈力	wai	外
P545	arasında	a-la-hsin-ta	阿喇信答	chung-chien	中間
P546	tört buluñ	t'u-êrh pu-lung	禿兒卜隆	ssŭ-yü	四隅
P547	tört sarı	t'u-êrh sa-li	禿兒撒力	ssŭ-fang	四方
P548	säkiz yañaq	sai-ch'i-ssŭ yang-a	塞乞思 養阿	pa-mien	八面

P533: BII 14a, LL 189(II) öngdün; KL 24 ündun; HH 50, 98 öngdün; HI 75a; A75a // P534: BII 14a, LL 171(II) kädin; KL 24 kedin; HH 50, 76 kädin; HI 75a; A75a // P535: BII 14a, LL 178(II) kündin; KL 24 kündun; HH 50, 77 kündin; HI 75b; A75b // P536: BII 14a, LL 257(III) taγdïn; KL 24 tachdin; HH 50, 86 taγden; HI 75b; A75b // P537: BII 14a, LL 195(II) sol; KL 24 sul; HH 50, 83 sol; HI 75a; A75a // P538: BII 14a, LL 187(II) ong; KL 24 ung; HH 50, 80 ong; HI 75a; A75a // P539: BII 14b, LL 260(III) tapuqïnda; KL 24 tabuchinda; HH 50, 84 tabuγen-da; HI 76a; A76a // P540: BII 14b, LL 195(II) songr-a; KL 24 songira; HH 50, 83 songer-a; HI 76a; A76a // P541: BII 14b, LL 276(III) üstün; KL 24 üsdun; HH 50, 98 üstün; HI 76a; A76a // P542: BII 14b, LL 128(II) altïn; KL 24 eldin; HH 50, 67 alden; HI 76a; A76a // P543: BII 14b, LL 155(II) içkäri; KL 24 itschkeri; HH 50, 75 içkäri; HI 76b; A76b // P544: BII 14b, LL 261(III) taşqarï; KL 24 taschchari; HH 50, 85 taşqare; HI 76b; A76b // P545: BII 14b, LL 130(II) arasïnda; KL 24 arassindé; HH 50, 68 arasenda; HI 76b; A76b // P546: BII 14b, LL 146(II), 269(III) tört bulung; KL 24 tört bulung; HH tört bulung; HI 76b; A76b // P547: BII 15a, LL 192(II), 269(III) tört sarï; KL 24 tört sari; HH 50, 88 tört sare; HI 77a; A77a // P548: BII 15a, LL 193(II), 280(III) säkiz yangaq; KL 24 säkis yangaq; HH 50, 84 sekiz yangaq; HI 77a; A77a //

Shêng-Sê-Mên (聲色門)
(Renkler Bölümü)

P549 kök	k'ê	渴	ch'ing	青
P550 sarıγ	sa-lı	撒力	huang	黃
P551 qızıl	ch'i-hsin	起新	ch'i	赤
P552 yu̲rüñ	yü-lung	羽隆	pai	白
P553 qara	ha-la	哈喇	hei	黑
P554 al	an	俺	hung	紅
P555 säñgäri	san-k'ê-li	傘克力	lan	藍
P556 yaşıl	ya-shên	呀深	lü	綠
P557 şipkin	shih-chin	失斤	tzu	紫
P558 sıdam	hsi-tan	洗丹	su	素
P559 ala	a-la	阿喇	hua	花
P560 çöpşig	shuo-shih	搠失	t'ao-hung	桃紅
P561 şämşä öñlüg	shan-shê wêng-lu	陝設 翁魯	shan-sê	閃色
P562 çigil çaqıl	ch'ê-chin ch'a-hên	尺斤察恨	yen-sê	艷色
P563 soγun-nıñ yu̲rüñ	su-k'un-ning yü-lun	蘇坤佞 羽隆	ts'ung-pai	蔥白
P564 tal-nıñ sarıγ	t'an-ning sa-li	坍佞 撒力	liu-huang	柳黃
P565 tal-nıñ kök	t'an-ning k'ê	坍佞 渴	liu-ch'ing	柳青
P566 öñlüg	wêng-lu	翁魯	yen-sê	顏色

P549: BII 16a, LL 174(II) kök; KL 24 kük; HHH 51, 77 kök; HI 78a; A78a // P550: BII 16a, LL 193(II) sarïγ; KL 24 sarich; HH 51, 83 sareq; HI 78a; A78a // P551: BII 16a, LL 167(II) qïzïl; KL 24 kysyl; HH 51, 95 qezel; HI 78b; A78b // P552: BII 16a, LL 288(III) yu̲rüng; KL 24 yurung; HH yorung; HI 78b; A78b // P553: BII 16a, LL 162(II) qar-a; KL 24 chara; HH 51, 94 qar-a; HI 78b; A78b // P554: BII 16a, LL 128(II) al; KL 24 al; HH 51, 67 al; HI 78b; A78b // P555: BII 16b, LL 194(II) sänggäri; Kl 24 yangkari; HH 51, 84 sängkäri; HI 79a; A79a // P556: BII 16b, LL 282(III) yaşïl; KL 24 yaschil; HH 51, 91 yaşil; HI 79a; A79a // P557: BII 16b, LL 198(II) şipkin; KL 24 schibkin; HH 51, 90 şipkin; HI 79a; A79a // P558: BII 16b, LL 194(II) sïdam; KL 24 sidam; HH 51, 83 sidam; HI 79a; A79a // P559: BII 16b, LL 128(II) ala; KL 24 ala; HH 51, 67 ala; HI 79b; A79b // P560: BII 16b, LL 154(II) çöpşig; KL 24 tschübschik; HH 51, 82 çöpşik; HI 79b; A79b // P561: BII 16b, LL 190, 197(II) şäm-şä önglük; KL 24 scham scha unluk; HH 51, 90 şämşä önglük; HI 79b;A79b // P562: BII 16b, LL 149, 153(II) çikil çaqïl; KL 25 tschikil tschakil; HH 51, 81 çigil çaγel; HI 79b; A79b // P563: BII 17a, LL 195(II), 288(III) soγun-nïng yu̲rüng; Kl 25 ssuchun ning yurung; HH 51, 84 soγun-neng yorung; HI 80a; A80a // P564: BII 17a, LL 193(II), 258(III) tal-nïng sarïγ; KL 25 tal ning sarich; HH 51, 85 tal-neng sareq; HI 80a; A80a // P565: BII 17a, LL tal-nïng kök; Kl 25 tal ning kük; HH 51, 85 tal-neng kök; HI 80a; A80a // P566: BII 17a, LL 190 önglük; KL 25 ünluk; HH 51, 90 önglük; HI 80a; A80a //

Shu-Mu-Mên (數目門)
(Sayılar Bölümü)

P567	bir	pi-êrh	必兒	i	一
P568	iki	i-chi	以几	êrh	二
P569	üç	yü-ch'ê	玉尺	san	三
P570	tört	t'u-êrh	禿兒	ssŭ	四
P571	biş	pi-shih	必失	wu	五
P572	altı	an-tê	俺的	liu	六
P573	yiti	i-tê	以的	ch'i	七
P574	säkiz	sai-ch'i-ssŭ	塞乞思	pa	八
P575	toquz	t'u-k'u-ssŭ	土庫思	chiu	九
P576	on	wan	灣	shih	十
P577	bir on	pi-êrh wan	必兒 灣	i-shih	一十
P578	yigirmi	i-ch'i-êrh-mi	以乞兒密	êrh-shih	二十
P579	otuz	wu-tou-ssŭ	兀都思	san-shih	三十
P580	qırq	ch'i-la	起喇	ssŭ-shih	四十
P581	ällig	an-li	俺力	wu-shih	五十
P582	altmış	an-tê-mi-shih	俺的密失	liu-shih	六十
P583	yitmiş	i-tê-mi-shih	以的密失	ch'i-shih	七十
P584	säkiz on	sai-ch'i-ssŭ wan	塞乞思 灣	pa-shih	八十
P585	toquz on	t'u-k'u-ssŭ wan	土庫思 灣	chiu-shih	九十

P567: BII 18a, LL 142(II) bir; KL 25 bir; HH 51, 71 bir; HI 81a; A81a // P568: BII 18a, LL 156(II) iki; KL 25 iki; HH 51, 74 iki; HI 81a; A81a // P569: BII 18a; LL 275(III) üç; KL 25 ütsch; HH 51, 98 üç; HI 81b; A81b // P570: BII 18a, LL 269(III) tört; KL 25 tört; HH 51, 88 tört; HI 81b; A81b // P571: BII 18a, LL 142(II) biş; KL 25 bisch; HH 51, 72 biş; HI 81b; A81b // P572: BII 18a, LL 128(II) altï; KL 25 alty; HH 51, 67 alte; HI 81b; A81b // P573: BII 18b, LL 286(III) yiti; KL 25 yidi; HH 51, 92 yiti; HI 82a; A82a // P574: BII 18b, LL 193(II) säkiz; KL 25 sekis; HH 52, 84 säkiz; HI 82a; A82a // P575: BII 18b, LL 266(II) toquz; KL 25 tochus; HH 52, 86 toγuz; HI 82a; A82a // P576: BII 18b, LL 187(II) on; KL 25 on; HH 52, 80 on; HI 82a; A82a // P577: BII 18b, LL 144, 187(II) bir on; KL 25 bir on; HH 52, 71 bir on; HI 82b; A82b // P578: BII 18b, LL 285(III) yigirmi; KL 25 igirmi; HH 52, 74 igirmi; HI 82b; A82b // P579: BII 18b, LL 189(II) otuz; KL 25 otus; HH 52, 80 otuz; HI 82b; A82b // P580: BII 18b, LL 166(II) qïrq; KL 24 chirch; HH 52, 96 qerq; HI 82b; A82b // P581: BII 19a, LL 134(II) ällig; KL 25 ellik; HH 52, 97 ällik; HI 83a; A83a // P582: BII 19a, LL 129(II) altmïş; KL 25 altmisch; HH 52, 67 altmeş; HI 83a; A83a // P583: BII 19a, LL 286(III) yitmiş; KL 25 yitmisch; HH 52, 92 yitmiş; HI 83a; A83a // P584: BII 19a, LL 193(II) säkiz on; KL sekis on; HH 52, 84 säkiz on; HI 83a; A83a // P585: BII 19a, LL 266(III) toquz on; KL 25 tochus on; HH 52, 86 toγuz on; HI 83b; A83b //

P586	yu̲z	yü-ssŭ	玉思	pai	百
P587	miñ	min	民	ch'ien	千
P588	tümän	t'u-man	土蠻	wan	萬
P589	ko̲lti	k'uan-tê	欵的	i	億
P590	nayut	na-yü	那欲	chao	兆
P591	sıtır	hsi-tê-êrh	洗的兒	liang	兩
P592	batman	pa-man	把蠻	chin	斤
P593	sanın	sa-ning	撒寧	shu	數
P594	näçä	na-ch'ê	那扯	chi	幾
P595	baqır	pa-hei-êrh	把黑兒	ch'ien	錢
P596	näçä on	na-ch'ê wan	那扯 灣	chi-shih	幾十
P597	näçä yu̲z	na-ch'ê yü-ssŭ	那扯 玉思	chi-pai	幾百
P598	sanaγuluqsuz	sa-na-ku-lu- hsüeh-ssŭ	撒那古綠雪思	wu-shu	無數

P586: BII 19a, LL 288(III) yu̲z; Kl 25 yus; HH 52, 93 yüz; HI 83b; A83b // P587: BII 19a, LL 183(II) ming; KL 25 ming; HH 52, 78 ming; HI 83b; A83b // P588: BII 19a, LL 271(III) tümän; KL 25 tümen; HH 52, 88 tümän; HI 83b; A83b // P589: BII 19b, LL 175(II) ko̲lti; KL 25 kuldy; HH 52, 77 köldi; HI 84a; A84a // P590: BII 19b, LL 185(II) nayut; KL 25 niüt; HH 52, 79 nayot; HI 84a; A84a // P591: BII 19b, LL 195(II) sitir; KL 25 sidir; HH 52, 83 sidir; HI 84a; A84a // P592: BII 19b, LL 140(II) batman; KL 25 batman; HH 52, 70 batman; HI 84a; A84a // P593: BII 19b, LL 192(II) sanïn; KL 25 sanin; HH 52, 82 sanen; HI 84b; A84b // P594: BII 19b, LL 185(II) näçä; KL 25 natscha; HH 52, 80 näçä; HI 84b; A84b // P595: BII 19b, LL 137(II) baqïr; KL 25 bachyr; HH 52, 70 bayer; HI 84b; A84b // P596: BII 19b, LL 185, 187(II) näçä on; KL 25 natscha on; HH 52, 80 näçä on; HI 84b; A84b // P597: BII 20a, LL 185(II), 288(III) näçä yu̲z; KL 25 natscha yus; HH 52, 80 näçä yüz; HI 85a; A85a // P598: BII 20a, LL 192(II) sanaγuluqsuz; KL 25 sanachuluchsus; HH 52, 82 sanaq uluqsuz; HI 85a; A85a //

Jên-Shih-Chien-T'ung-Yung-Mên
(人事兼通用門)
(İnsan Faaliyetleri ve Genel Konular Bölümü)

P599	sävinç	sai-wên-ch'ê	塞問尺	hsi	喜
P600	çımat	ch'ê-ma	尺麻	nu	怒
P601	qayγu	k'ai-hu	慨呼	you	憂
P602	mäñi	mang-chi	蟒几	lê	樂
P603	buşuş	pu-shu-shih	卜淑失	ch'ou	愁
P604	ämgä	an-k'ê	俺克	k'u	苦
P605	yorı	yüeh-li	悅力	hsing	行
P606	turayın	t'u-la-yin	土喇因	chu	住
P607	olur	wu-lu-êrh	兀祿兒	tso	坐
P608	yat	ya	呀	wo	臥
P609	öpkäläp	ao-po-k'ê-la	傲伯克喇	nao	惱
P610	yamanlap	ya-man-la	呀滿喇	kuai	怪
P611	kül	hsun	訓	hsiao	笑
P612	sıγtap yıγlap	hsi-ta i-la	洗答 以喇	k'u	哭
P613	säkrip	sai-li	塞力	t'iao	跳
P614	buqdi	pu-tê	卜的	wu	舞
P615	yukün	yü-kung	羽恭	pai	拜

P599: BII 21a, LL 194(II) sävinç; KL 25 sawintsch; HH 52, 84 säwinç; HI 86a; A86a // P600: BII 21a, LL 152(II) çïmat; KL 25 tschimat; HH 52, 81 çemat; HI 86a; A86a // P601: BII 21a, LL 160(II) qaiγu; KL 25 chaichu; HH 52, 95 qayγu; HI 86b; A86b // P602: BII 21a, LL 182(II) mängi; KL 25 mangi; HH 52, 79 mange; HI 86b; A86b // P603: BII 21a, LL 147(II) buşuş; KL 25 buschusch; HH 52, 72 boşoş; HI 86b; A86b // P604: BII 21a, LL 134(II) ämgä(k); KL 26 amke; HH 53, 97 ämgä; HI 86b; A86b // P605: BII 21b, LL 287(III) yorï; KL 26 yuri; HH 53, 93 yüri; HI 87a; A87a // P606: BII 21b, LL 270(III) turayin; KL 26 turayin; HH 53, 87 turayen; HI 87a; A87a // P607: BII 21b, LL 187(II) olur; KL 26 ulur; HH 53, 80 olur; HI 87a; A87a // P608: BII 21b, LL 282(III) yat-; KL 26 yat; HH 53, 91 yat; HH 53, 91 yat; HI 87a; A87a // P609: BII 21b, LL 190(II) öpkäläp; KL 26 übkelab; HH 53, 98 öpkäläp; HI 87b; A87b // P610: BII 21b, LL 280(III) yamanlap; KL 26 yamanlab; HH 53, 90 yamanlap; HI 87b; A87b // P611: BII 21b, LL 177(II) kül-; KL 26 kül; HH 53, 77 kül; HI 87b; A87b // P612: BII 21b, LL 194(II) sïγtap yïγlap; KL 26 sichtab, yichlab; HH 53, 83 seγdap yeγlap; HI 87b; A87b // P613: BII 22b, LL 193(II) säkrip; KL 26 sekrib; HH 53, 84 säkrip; HI 88a; A88a // P614: BII 22b, LL 147(II) büdi; KL 26 buchdy; HH 53, 73 buqte; HI 88a; A88a // P615: BII 22b, LL 288(III) yukün; KL 26 yukun; HH 53, 93 yükün; HI 88a; A88a //

P616	çök	shuo	搠	kui	跪
P617	işit	i-shih	以失	t'ing	聽
P618	körüp	k'u-lu	苦祿	k'an	看
P619	yaqşı	ya-shih	呀失	hao	好
P620	yaman	ya-man	呀蠻	tai	歹
P621	bar ärki	pa-êrh a-êrh-chi	把兒 阿兒几	yu	有
P622	yoq	yüeh	約	wu	無
P623	ärür	ê-lu-êrh	額祿兒	shih	是
P624	ärmäz	a-êrh-ma-ssŭ	阿兒麻思	fei	非
P625	yalγan	yen-han	眼罕	hsü	虛
P626	maγat	ma-ha	馬哈	shih	實
P627	amasıñır	a-ma-shêng-ch'i-êrh	阿麻省乞兒	chên	真
P628	bızqınlap	pi-ssŭ-hên-la	必思恨喇	chia	假
P629	yıγıp	i-hei	以黑	shou	收
P630	qodup	k'u-t'o	苦託	fang	放
P631	tälim	t'ê-lin	忒林	to	多
P632	az	a-ssŭ	阿思	shao	少
P633	bärkä	po-êrh-k'ê	伯兒克	nan	難
P634	oñay	wêng-kai	翁該	i	易
P635	öçip	wu-ch'ê	兀尺	tsou	奏

P616: BII 22b, LL 154(II) çök-; KL 26 tschük; HH 53, 82 çök; HI 88a; A88a // P617: BII 22b, LL 158(II) işit-; KL 26 ischit; HH 53, 75 işit; HI 88b; A88b // P618: BII 22b, 176(II) körüp; KL 26 kürub; HH 53, 78 körüp; HI 88b; A88b // P619: BII 22b, LL 278(III) yaqşï; KL 26 yachschi; HH 53, 92 yaqşe; HI 88b; A88b // P620: BII 22b, LL 280(III) yaman; KL 26 yaman; HH 53, 90 yaman; HI 88b; A88b // P621: BII 22a, LL 138(II) bar ärki; KL 26 bar, irki; HH 53, 70 bar ärki; HI 89a; A89a // P622: BII 22a, LL 286(III) yoq; KL 26 yoch; HH 53, 93 yoq; HI 89a; A89a // P623: BII 22a, LL 134(II) ärür; KL 26 erur; HH 53, 97 ärür; HI 89a; A89a // P624: BII 22a, LL 134(II) ärmäz; KL 26 armas; HH 53, 97 ärmäz; HI 89a; A89a // P625: BII 22a, LL 279(III) yalγan; KL 26 yalchan; HH 53, 90 yalγan; HI 89b; A89b // P626: BII 22a, LL 180(II) maγat; KL 26 machat; HH 53, 78 maqat; HI 89b; A89b // P627: BII 22a, LL 129(II) amasïngïr; KL 26 amasinkir; HH 53, 68 amasenger; HI 89b; A89b // P628: BII 22a, LL 141(II) bïzqïnlap; KL 26 bis'chaïnlab; HH 53, 71 bezγenlap; HI 89b; A89b // P629: BII 23a, LL 283(III) yïγïp; KL 26 yichib; HH 53, 92 yeγep; HI 90a; A90a // P630: BII 23a, LL 167(II) qodup; Kl 26 chudub; HH 53, 96 qodup; HI 90a; A90a // P631: BII 23a, LL 262(II) tälim; Kl 26 telim; HH 53, 96 talem; HI 90a; A90a // P632: BII 23a, LL 133(II) az; KL 26 as; HH 53, 69 az; HI 90a; A90a // P633: BII 23a, LL 140(II) bärkä; KL 26 berke; HH 53, 73 bärkä; HI 90b; A90b // P634: BII 23a, LL 187(II) ongai; KL 26 ungai; HH 53, 80 ongay; HI 90b; A90b // P635: BII 23a, LL 189(II) öçip; KL 26 ütschib; HH 53, 98 öçip; HI 90b; A90b //

P636	üz-ä	wu-sa	兀撒	ch'ang	常
P637	bädük	pa-tou	把都	ta	大
P638	kiçig	ch'i-ch'ê	起尺	hsiao	小
P639	täriñ	t'a-lin	搭林	shên	深
P640	yalpaq	yen-pa	眼把	ch'ien	淺
P641	täbräp	tê-po-la	得伯喇	tung	動
P642	şük bolup	shu po-lu	淑卜祿	ching	靜
P643	tärs	t'a-êrh-ssŭ	搭兒思	hsieh	斜
P644	köni	k'u-ni	苦泥	chêng	正
P645	qalın	ha-lin	哈林	hou	厚
P646	yuq-a	yü-ha	羽哈	po	薄
P647	uzun	wu-tsun	兀尊	ch'ang	長
P648	qısqaq	ch'i-ssŭ-ha	起思哈	tuan	短
P649	omaq	wu-ma	兀麻	hsing	姓
P650	at-ı	a-tê	阿的	ming	名
P651	qamaγ	ha-ma	哈麻	chu	諸
P652	yamaγ	ya-ma	呀麻	pu	補
P653	t(ä)ñri	t'êng-kê-li wu-êrh-tun-mi-shih		tien-fu	
	örtünmiş		騰克力 兀兒敦密失		天覆
P654	yir köndürmiş	yeh-êrh k'un-tou-êrh-mi-shih		ti-tsai	
			葉兒坤都兒密失		地載

P636: BII 23a, LL 276(III) üz-ä; KL 26 üsa; HH 53, 98 özä; HI 90b; A90b // P637: BII 23b, LL 140(II) bädük; KL 26 beduk; HH 54, 73 bädük; HI 91a; A91a // P638: BII 32b, LL 173(II) kiçig; KL 26 kitschik; HH 54, 76 kiçik; HI 91a; A91a // P639: BII 23b, LL 263(III) täring; KL 26 taring; HH 54, 88 täring; HI 91a; A91a // P640: BII 23b, LL 279(III) yalpaq; KL 26 yalbach; HH 54, 90 yalbaq; HI 91b; A91a // P641: BII 23b, LL 262(III) täbräp; KL 26 tebrab; HH 54, 87 täbräp; HI 91b; A91b // P642: BII 23b, LL 199(II) şük bolup; KL 26schuk bulup; HH 54, 90 şük bolup; HI 91b; A91b // P643: BII 23b, LL 264(III) tärs; KL 26 tars; HH 54, 88 tärs; HI 91b; A91b // P644: BII 23b, LL 175(II) köni; KL 26 küni; HH 54, 77 küni; HI 91b; A91b // P645: BII 24a, LL 161(II) qalïn; KL 26 chalyn; HH 54, 94 qalen; HI 92a; A92a // P646: BII 24a, LL 287(III) yuq-a; KL 26 yucha; HH 54 yuq-a; HI 92a; A92a // P647: BII 24a, LL 275(III) uzun; KL 26 usun; HH 54, 89 uzun; HI 92a; A92a // P648: BII 24a, LL 166(II) qïsqaq; KL 26 chis'chach; HH 54, 95 qesqaq; HI 92a; A92a // P649: BII 24a, LL 187(II) omaq; KL 26 umach; HH 54, 80 omaq; HI 92b; A92b // P650: BII 24a, LL 132(II) atï; KL 26 adi; HH 54, 69 ate; HI 92b; A92b // P651: BII 24a, LL 161(II) qamaγ; KL 26 chamach; HH 54, 94 qamaq; HI 92b; A92b // P652: BII 24a, LL 279(III) yamaγ; KL 26 yamach; HH 54, 90 yamaq; HI 92b; A92b // P653: BII 24b, LL 190(II) 265(II) tngri örtünmiş; KL 26 tängri ürdunmesch; HH 54, 88 t(ä)ngri ördünmiş; HI 93a; A93a // P654: BII 24b, LL 175(II), 286(III) yir köndürmiş; KL 26 yir gündurmesch; HH 54, 92 yir kündürmiş; HI 93a; A93a //

P655	biltürsün	ping-tou-êrh-tsun	兵都兒尊	hsiao-yü	曉諭
P656	inçläntürmiş	ying-ch'ê-lan-tou-êrh-mi-shih		fu-an	撫按
			影尺蘭都兒密失		
P657	çärig-ni taplap	ch'ê-li-ni tan-la	尺力泥膽喇	ai-chün	愛軍
P658	il kün-ni asırap	yin-k'un-ni a-hsi-la	因坤泥阿夕喇	hsi-min	惜民
P659	käsätgü	k'ê-sai-ku	克塞孤	chin-yüeh	禁約
P660	qoşılaγu	k'u-shih-la-hu	苦失喇呼	k'ao-shih	考試
P661	soyurqap	so-yüeh-êrh-ha	瑣約兒哈	shang-tz'u	賞賜
P662	toy birdi	t'ui pi-êrh-tê	推 必兒的	tz'u-yen	賜宴
P663	birlä amıraq	pi-êrh-la a-mi-la pan-tê		hê-hao	和好
	boldı		必兒喇 阿密喇 板的		
P664	tiläptür	t'i-la-tou-êrh	體喇都兒	ch'i-t'ao	乞討
P665	başlap	pa-shih-la	把失喇	yin-ling	引領
P666	tartıp	t'a-êrh-tê	搭兒的	chin-kung	進貢
P667	ınayat	i-na-ya	以那呀	yang-wang	仰望
P668	iş qataγ'lap	i-shih ha-ta-ha-la	以失 哈答哈喇	kuan-shih	管事
P669	tamγa-nı	t'an-ha-ni ha-ta-ha-la-hu		chang-yin	掌印
	qataγ'laγu		坦哈泥 哈答哈喇呼		
P670	yumşap	yung-shê	永設	ch'ai-ch'ien	差遣
P671	yiḍärip saqlap	i-tê-li sa-la	以得力撒喇	tsun-shou	遵守

P655: BII 24b, LL 142(II) biltürsün; KL 27 bildursun; HH 54, 71 bildürsün; HI 93a; A93a // P656: BII 24b, LL 157(II) inçläntürmiş; KL 27 intschlandurmesch; HH 54, 74 inçländürmiş; HI 93a; A93a // P657: BII 24b, LL 151(II), 260(III) çärig-ni taplap; KL 27 tscharik ni tablab; HH 54, 87 çärik-ni täbläp; HI 93a; A93a // P658: BII 24b, LL 131, 156(II) il kün-ni asïrap; KL 27 il kün ni assirab; HH 54, 74 il kün-ni aserap; HI 93b; A93b // P659: BII 24b, LL 173(II) käsätgü; KL 27 kessatku; HH 54, 76 käsätkü; HI 93b; A93b // P660: BII 24b, LL 168(II) qoşïlaγu; KL 27 kuschilachu; HH 54, 96 qoşelaγu; HI 83b; A93b // P661: BII 25a, LL 191(II) soyurqap; KL 27 suyurchab; HH 54, 83 soyurqap; HI 94a; A94a // P662: BII 25a, LL 142(II), 266(III) toi birdi; KL 27 tuy birdi; HH 54, 86 toy birdi; HI 94a; A94a // P663: BII 25a, LL 129, 142(II) birlä amïraq boldï; KL 27 birla amirach boldy; HH 54, 71 birlä ameraq bolde; HI 94a; A94a // P664: BII 25a, LL 265(III) tiläptür; KL 27 tiläbdur; HH 54, 86 tiläptür; HI 94a; A94a // P665: BII 25a, LL 139(II) başlap; KL 27baschlap; HH 54, 70 başlap; HI 94b; A94b // P666: BII 25a, LL 261(III) tartïp; KL tartib; HH 54, 85 tartep; HI 94b; A94b // P667: BII 25a, LL 156 (II) ïnayat; KL 27 inyat; HH 54, 74 enayat; HI 94b; A94b // P668: BII 25a, LL 158, 164 (II) iş qataγalap; KL 27 isch chatachlap; HH 54, 75 iş qadaqalap; HI 94b; A94b // P669: BII 25b, LL 164(II), 259 (III) tamγa-nï qataγalaγu; KL 27 tamcha ni chatachlaku; HH 54, 84 tamγa-ne qadaqalaγu; HI 95a; A95a // P670: BII 25b, LL 288 (III) yumşap; KL 27 yumschab; HH 54, 93 yumşap; HI 95a; A95a // P671: BII 25b, LL 191 (II), 286 (III) yitärip saqlap; KL 27 yiterib sachlab; HH 55, 92 yidärip saqlap; HI 95a; A95a //

P672	törü mä yasaq-nı	t'u-lu ma ya-sa-ni	土祿麻呀撒泥	li-fa	禮法
P673	çın kirtü	ch'en ch'i-êrh-tou	嗔起兒都	ch'eng-shih	誠實
P674	iris qaγas	i-li-ssŭ ha-ha-ssŭ	以力思哈哈塞思	k'ang-k'ai	慷慨
P675	bodun-nı yasap	pu-tung-ni ya-sa	卜東泥 呀撒	hsiu-shên	修身
P676	isig özüng	i-hsi wu-sung	以夕 兀松	hsing-ming	性命
P677	asta	a-ssŭ-ta	阿思答	hsiao-t'ing	消停
P678	bütdi	pu-tê	卜的	wan-ch'êng	完成
P679	al aldaγ	an an-ta	安 俺答	chien-chiao	姣(狡)
P680	qoşulup	k'u-shu-lu	苦淑祿	hun-tsa	混雜
P681	cabdusun	cha-tou-tsun	扎都尊	yü-pei	預備
P682	yıγın quv'raγ	i-hên k'u-fa-la	以恨 苦法喇	chü-hui	聚會
P683	bikäri	pi-k'ê-li	必克力	tsan-ch'ieh	暫且
P684	yaltandı	yen- tan-tê chai-la-tê			
	cayladı		烟丹的 窄喇的	to-pi	躲避
P685	çoγ yalın	shuo ya-lin	搠呀林	wei-mêng	威猛
P686	basınıp	pa-hsi-ni	把夕泥	ch'i-ya	欺壓
P687	çıγay	ch'ê-kai	尺該	chien-nan	艱難
P688	osul sımtaγ	ao-suan shêng-ta	襖酸省答	tai-to	怠惰
P689	söz-ni soruptur	hsüeh-ssŭ-ni su-lu-tou-êrh		yan-wên	言問
			雪思泥 速祿都兒		

P672: BII 25b, LL 269, 282 (III) törü mä yasaq-nï; KL 27 türua ma yassach ni; HH 55, 88 törü-mä yasaq-ne; HI 95a; A95a // P673: BII 25b, LL 152, 174 (II) çïn kirtü; KL 27 tschin gir-du; HH 55, 81 çin kirtü; HI 95b; A95b // P674: BII 25b, LL 157, 160 (II) iris qaγas; KL 27 iris chachas; HH 55, 75 erez qaqaz; HI 95b; A95b // P675: BII 25b, LL 148 (II) budün-ni yasap, 282 (III) bodun-ni yasap; KL 27 budun ni yassab; HH 55, 72 budun-ne yasap; HI 95b; A95b // P676: BII 25b, LL 158, 190 (II) isig özüng; KL 27 isik uschung; HH 55, 75 isik usung; HI 95b; A95b // P677: BII 26a, LL 131 (II) asta; KL 27 asda; HH 55, 69 asta; HI 96a; A96a // P678: BII 26a, LL 148 (II) bütdi; KL 27 bütti; HH 55, 73 bütti; HI 96a; A96a // P679: BII 26a, LL 128 (II) al aldaγ; KL 27 al aldach; HH 55, 67 al aldaq; HI 96a; A96a // P680: BII 26a, LL 168 (II) qoşulup; KL 27 chuschulıb; HH 55, 96 qoşulup; HI 96a; A96a // P681: BII 26a, LL --; KL 27 dschabdusun; HH 55, 75 jabdusun; HI 96b; A96b // P682: BII 26a, LL 171 (II), 284 (III) yïγïn quvaraγ; KL 27 yic-hin chuvarach; HH 55, 92 yeγen quwaraq; HI 96b; A96b // P683: BII 26a, LL 141(II) bikäri; KL 27 bikri; HH 55, 71 bikäri; HI 96b; A96b // P684: BII 26a, LL 149 (II), 279 (III) yaltandï çailadï; KL 27 yaldanty tschaïladi; HH 55, 94 yaldande jaylade; HI 96b; A96b // P685: BII 26b, LL 153 (II), 279 (III) çoγ yalïn; KL 27 tschoch yalin; HH 55, 82 çoq yalen; HI 97a; A97a // P686: BII 26b, LL 139 (II) basïnïb; KL 27 basinib; HH 55, 70 basenep; HI 97a; A97a // P687: BII 26b, LL 152 (II) çïγai; KL 27 tschichaï; HH 55, 81 çeγay; HI 97a; A97a // P688: BII 26b, LL 188, 194 (II) osul sïmtaγ; KL 27 ussul simdach; HH 55, 80 osol semdaq; HI 97a; A97a // P689: BII 26b, LL 196 (II) söz-ni sorup-tur; KL süs-ni surubdur; HH 55, 84 söz-ni suroptur; HI 97b; A97b//

P690	söz-ni yanıp ayıtıptur	hsüeh-ssŭ-ni ya-ni	ai-i-tê-tou-êrh 雪思泥 呀泥 靄以的都兒	ying-ta	應答
P691	tapıγ uduγ	t'a-pi wu-t'o	搭必 兀託	shih-fêng	侍奉
P692	qorqup aymanıp	k'u-êrh-k'ê ai-ma-ni	苦兒課 靄麻泥	chü-p'a	懼怕
P693	talaş täg	t'a-la-shih-tê	搭喇失 得	hsiang-chên	相爭
P694	oyna	wai-na	歪那	hsi-shua	戲耍
P695	indi	ying-tê	影得	hsün-mi	尋覓
P696	yosun bilä	yü-tsun pi-la	羽尊 必喇	tao-li	道理
P697	tuu-a	t'u-wu	土烏	chu-yen	祝延
P698	buyan qut	pu-yen k'ê	卜烟 課	fu-lu	福祿
P699	köñül tägürüp	k'ung-wan tê-k'u-lu	孔灣 得苦祿	yung-hsin	用心
P700	satıγ yuluγ	sa-tê yü-lu	撒的 羽祿	mai-mai	買賣
P701	äñit	ang-chi	昂几	chü-kung	鞠躬
P702	baş çalıştı	pa-shih ch'a-li-ssŭ-tê	把失 察力思的	k'ou-t'ou	叩頭
P703	ögdi	ao-tê	襖的	k'ua-chiang	誇獎
P704	irindi	i-lin-tê	以林的	hui-pang	毀謗
P705	yiñgilläp	ying-chin-la	影斤喇	ch'ing-man	輕慢

P690: BII 26b, LL 133, 197 (II) söz-ni yanïp ayïtïptur; KL 27 süs- ni yanib yidipdur; HH 55, 84 söz-ni sanep eyteptur; HI 97b; A97b // P691: BII 26b, LL 260, 273 (III) tapïγ uduγ; KL 27 tabik uduk; HH 55, 84 tabeq otoq; HI 97b; A97b // P692: BII 26b, LL 127, 168 (II) qorqup aimanïp; KL 27 churchub imanib; HH 55, 96 qurqup aymanep; HI 97b; A97b // P693: BII 27a, LL 258, 262 (III) talaş täg; KL 27 talasch der; HH 55, 84 talaştäk; HI 99a; A98a // P694: BII 27a, LL 186 (II) oina-; KL uyan; HH 55, 80 oyna; HI 99a; A98a // P695: BII 27a, LL 157 (II) indi; KL 27 indi; HH 55, 74 indi; HI 99a; A98a // P696: BII 27a, LL 141(II), 287 (III) yosun bilä; KL 27 yusun bila; HH 55, 93 yüsün bilä; HI 99a; A98a // P697: BII 27a, LL 270 (III) tuu-a; KL 27 tua; HH 55, 87 tuw-a; HI 99b; A98b // P698: BII 27a, LL 147, 170 (II) buyan qut; KL 27 buyan, chol; HH 55, 72 buyan qut; HI 99b; A98b // P699: BII 27a, LL 175 (II), 262 (III) köngül tägürüp; KL 27 kunkul tekurub; HH köngül täkürüp; HI 99b; A98b // P700: BII 27a, LL 193 (II), 287 (III) satïγ yoluγ; KL 28 sadich yuluch; HH 55, 83 sateq yuluq; HI 999b; A98b // P701: BII 27b, LL 130 (II) angït; KL 28 angid; HH 55, 68 anget; HI 98a; A99a // P702: BII 27b, LL 139, 150 (II) baş çalïsdï; KL 28 basch tschalisdy; HH 55, 70 baş çalıste; HI 98a; A99a // P703: BII 27b, LL 189 (II) ogdi; KL 28 uyady; HH 55, 97 ökti; HI 98a; A99a // P704: BII 27b, LL 157 (II) irindi; KL 28 irindy; HH 55, 75 irindi; HI 98a; A99a // P705: BII 27b, LL 285 (III) yinggilläp; KL 28 yingillab; HH 55, 92 yengellap; HI 98b; A99b//

P706	arıyadı	a-li-ya-tê	阿力呀的	hsiao-liang	小量
P707	käñäştük	k'ên-k'ê-shih-tou	肯克失都	shang-i	商議
P708	asıγ tusu	a-hsi t'u-su	阿夕 土速	li-i	利益
P709	baş çaqıp	pa-shih ch'a-hei	把失 察黑	t'ou-hsiang	投降
P710	çaγur	ch'a-k'u-êrh	察苦兒	ch'ao-chien	朝見
P711	küriyän turdı	k'u-li-yen t'u-êrh-tê	苦力烟 禿兒的	ch'i-ying	起營
P712	küriyän tuşti	k'u-li-yen t'u-shih-tê	苦力烟 禿失的	hsia-ying	卜營
P713	udup käl	wu-t'u ch'ien	兀託 謙	ying-lai	迎來
P714	uzat bardı	wu-sa pa-êrh-tê	兀撒 把兒的	sung-ch'u	送去
P715	tavraq barγın	t'ao-la pa-êrh-hên	討喇 把兒恨	k'uai-ch'u	快去
P716	tavraq kälgin	t'ao-la ch'ien-chin	討喇 遣斤	k'uai-lai	快來[4]

P706: BII 27b, LL 130 (II) arïyadï; KL 28 ariyady; HH 56, 68 areyadä; HI 98b; A99b // P707: BII 27b, LL 172 (II) kängäştük; KL 28 kengkeschduk; HH 56, 76 kängkäştük; HI 98b; A99b // P708: BII 27b, LL 131 (II), 270 (III) asïγ tüsu; KL 28 assich tüssu; HH 56, 69 aşeq tüsü; HI 98b; A99b // P709: BII 28a, LL 139, 149 (II) baş çaqïp; KL 28 basch tschachip; HH 56, 70 baş çaγep; HI 99a; A99a // P710: BII 28a, LL 149 (II) çaγur-; KL 28 tschachur; HH 56, 81 çaγur; HI 100a; A100a // P711: BII 28a, LL 178 (II), 272 (III) küriyän turdi; KL 28 kürian turdy; HH 56, 77 küriyän turde; HI 100a; A100a // P712: BII 28a, LL 178 (II), 272 (III) küriyän tuşdi; KL 28 tüschdy; HH 56, 77 küriyän tüşti; HI 100a; H100a // P713: BII 28a, LL 172 (II), 273 (III) udup käl; KL 28 udup kel; HH 56, 89 utup käl; HI 100b; A100b // P714: BII 28a, LL 139 (II), 275 (III) uzat bardï; KL 28 usad bardy; HH 55, 89 uzat barde; HI 100b; A100b // P715: BII 28a, LL 139 (II), 261 (III) tauraq barγïn; KL 28 taorach barkin; HH 56, 85 tawraq barγen; HI 100b; A199b // P716: BII 28a, LL 172 (II), 261 (III) tauraq kälgin; KL 28 taorach kelkin; HH 56, 86 tawraq kälgin; HI 100b; A100b //

[4] Klaproth'un çalışmasında kullandığı nüshada yer alan kelimeler burada bitiyor.

Hsü-Tsêng (續增)
(Ekleme)[5]

P717	başında	pa-shên-ta	把审答	shih	始
P718	çöbtik	shuo-po-tê	搠伯的	chung	終
P719	bolup	pu-lu	卜祿	wei	為
P720	inçip	yin-ch'ê	引尺	ts'ŭ	此
P721	qabşıγay	ha-shih-kai	哈失該	ching	精
P722	märgän	ma-êrh-kan	馬兒干	nêng	能
P723	başlıγ	pa-shih-li	把失力	têng	等
P724	tutum	t'u-t'un	土敦	chiang	將
P725	yalbarıp	yen-pa-li	眼把力	ch'iu	求
P726	birip	pi-li	必力	yü	與
P727	yanıp	ya-ni	呀泥	hui	回
P728	tölägülük	t'u-la-ku-lu	土喇古祿	huan	還
P729	abıngülük	a-ping-ku-lu	阿禀古祿	kai	盖
P730	bärü	pa-lu	把祿	i	以
P731	bälgülük	pan-ku-lu	板古祿	ming	明
P732	aburı	a-pu-li	阿卜力	tê	德
P733	öz-i	wu-ssŭ	兀思	tzu	自
P734	olurup	wu-lu-lu	兀祿祿	chü	居
P735	çurip	shuo-li	搠力	t'ê	特

P717: BII 101a, LL 14 (I)başïnda; HH 56, 70 başenda // P718: BII 101a, LL 24 (I) çöbtik; HH 56, 82 çöptik // P719: BII 101a, LL 18 (I) bolup; HH 56, 70 bolup // P720: BII 101b, LL 26 (I) inçip; HH 56, 74 inçip // P721: BII 101b, LL 27 (I) qabşïγai; HH 56, 94 qapşeγay // P722: BII 101a, LL 39 (I) märgän; HH 56, 79 mäegän // P723: BII 101b, LL 15 (I) başlïγ; HH 56, 70 başleq // P724: BII 101b, LL 204 (II) tutum; HH 56, 87 tutum // P725: BII 102b, LL 209 (II) yalbarïp; HH 56, 90 yalbarep // P726: BII 102a, LL 17 (I) birip; HH 56, 71 birip // P727: BII 102a, LL 210 (II) yanïp; HH 56, 90 yanep // P728: BII 102a, LL 203 (II) tölägülük; HH 56, 88 tülägülük // P729: BII 102b, LL 10 (I) äbingülük; HH 56, 97 äbingülük // P730: BII 102b, LL 16 (I) bärü; HH 56, 73 baru // P731: BII 102b, LL 16 (I) bälgülüg; HH 56, 73 bälgülük // P732: BII 102b, LL 4 (I) aburï; HH 56, 67 abure // P733: BII 103a, LL 46 (I) öz-i; HH 56, 98 öz // P734: BII 103a, LL 44 (I) olurup; HH 56, 80 olurup // P735: BII 103a, LL 23 (I) çorïp; HH 57, 82 çorep //

---

[5] Bu bölüm Japon ve Pekin nüshalarında "Ek" başlığı altında ayrı bir bölüm olarak buradan başlamaktadır. Fakat, British Museum (BM) nüshasında önceki cildin devamı olarak yer almaktadır.

P736	tolu	t'u-lu	土祿	pei	備
P737	üläşip	wu-la-shih	兀喇失	fên	分
P738	bälgürä	pan-k'u-la	板苦喇	hsiang	相
P739	yasanıp	ya-sa-ni	呀撒泥	chih	治
P740	bolγuçı	pan-ku-chih	板古只	tso	做
P741	taqı yimä	t'a-hei i-ma	搭黑 以麻	jêng	仍
P742	işlätip	i-shih-la-tê	以失喇的	shih	失
P743	tuta	t'u-ta	土答	chih	執
P744	boγumı	pu-k'u-mi	卜庫密	chie	節
P745	ulatı	wu-la-tê	兀喇的	chi	及
P746	qatar	ha-ta-êrh	哈答兒	jung	容
P747	öz	yü-ssŭ	玉思	kê	各
P748	alγuçı	an-ku-chih	俺古只	yao	要
P749	tägüẓ	t'a-ku-ssŭ	搭庫思	ch'üan	全
P750	mañ	mang	蟒	pu	步
P751	iş	i-shih	以失	shih	事
P752	alıp	a-lı	阿力	ch'ü	取
P753	tamız	t'a-mi-ssŭ	搭密思	fu	伏
P754	tiläp	t'i-la	體喇	ch'i	乞
P755	qavşurup	k'ai-su-lu	慨速祿	hê	合
P756	yarşı	ya-êrh-chi	呀兒几	shun	順
P757	tapdı	tê-tê	得的	tê	得
P758	ıbtıp	i-tê	以的	hu	護

P736: BII 103a, LL 202 (II) tolu; HH 57, 86 tolu // P737: BII 103b, LL 208 (II) üläşip; HH 57, 98 öläşip // P738: BII 103b, LL 16 (I) bälgürä; HH 57, 73 bälkürä // P739: BII 103b, LL 212 (II) yasanïp; HH 57, 91 yasanep // P740: BII 103b, LL 18 (I) bolγuçï; HH 57, 72 bolγuçe // P741: BII 104a, LL 194 (II) taqï yimä; HH 57, 86 taγe yema // P742: BII 104a, LL 27 (I) işlätip; HH 57, 75 işlätip // P743: BII 104a, LL 204 (II) tuta; HH 57, 87 tuta // P744: BII 104a, LL 18 (I) boγumï; HH 57, 73 boγume // P745: BII 104b, LL 207 (II) ulatï; HH 57, 89 ulade // P746: BII 104b, LL 30 (I) qatar; HH 57, 93 qadar // P747: BII 104b, LL 46 (I) öz; HH 57, 98 öz // P748: BII 104b, LL 6 (I) alγuçï; HH 57, 68 alγuçe // P749: BII 105a, LL 198 (II) tägüs-; HH 57, 87 tägüz // P750: BII 105a, LL 39 (I) mang; HH 57, 78 mang // P751: BII 105a, LL 27 (I) iş; HH 57, 75 iş // P752: BII 105a, LL 6 (I) alïp; HH 57, 67 alep // P753: BII 105b, LL 199 (II) tämiz; HH 57, 85 tamez // P754: BII 105b, LL 201 (II) tiläp; HH 57, 86 tiläp // P755: BII 105b, LL 31 (I) qavşurup; HH 57, 95 qaysorup // P756: BII 105b, LL 212 (II) yarsï; HH 57, 91 yarze // P757: BII 106a, LL 196 (II) tapdï; HH 57, 85 tapte // P758: BII 106a, LL 27 (I) iptip; HH 57, 75 iptip //

P759	käs	kê-ssŭ	克思	ch'ieh	切
P760	aytım	ai-ting	靄丁	hsü	許
P761	qalaγar	ha-la-ha -êrh	哈喇哈兒	jan	然
P762	säy	tsai	哉	tsai	哉
P763	töpüqında	t'u-pu-hên-ta	土卜恨答	ting-tai	頂戴
P764	inç äsän	yin-ch'ê a-hsien	引尺阿先	t'ai-p'ing	太平
P765	amrılturmış	an-lın-tou-êrh-mi-shih	俺林都兒密失	an-wên	安穩
P766	mäñiläyür	mang-chi-la-yü-êrh	蟒几喇玉兒	k'uai-lê	快樂
P767	otγaraq m-a	wu-ha-la ma	兀哈喇 麻	wu-shua	務耍
P768	ilsänip	yin-sa-ni	因撒泥	kuei-fu	歸服
P769	biriktürüp	pi-li-tou-lu	必力都祿	yung-chung	擁眾
P770	açıq-lıγ birdi	a-ch'ê-li pi-êrh-tê	阿尺力必兒的	hsiao-li	效力
P771	tanurmän	t'a-nu-êrh-mien	搭怒兒綿	fên-fu	分付
P772	qaraγul	ha-la-wên	哈喇溫	shao-liao	哨瞭
P773	avlap quşlap	ao-la k'u-shih-la	襖喇 苦失喇	ta-wei	打圍
P774	yı<ı>qıların qodup	i-hei-la-lin k'u-t'o	以黑喇林 苦託	mu-fang	牧放
P775	yıγılışıp	i-hei-li-shih	以黑力失	chiu-ho	糾合
P776	üzük sabγaq	wu-tsu sa-ha	兀足 撒哈	shêng-hsi	聲息
P777	üçün tıltaγında	wu-ch'ing t'ing ta-hên-t	兀青 挺答恨答	yüan-yu	緣由

P759: BII 106a, LL 35 (I) käs; HH 57, 76 käs // P760: BII 106a, LL 6 (I) aitïm; HH 57 ayden, 69 aydem // P761: BII 106b, LL 28 (I) qalaγar; HH 57, 94 qalaqar // P762: BII 106b, LL 46 (I) sai; HH 57, 93 zäy // P763: BII 106b, LL 202 (II) töpuqïnda; HH 57, 88 tübüγenda (tabuγenda) // P764: BII 106b, LL 26 (I) inç äsän; HH 57, 75 inç äsän // P765: BII 107a, LL 7(I) amrïlturmïş; HH 57, 68 amreldurmeş // P766: BII 107a, LL 39 (I) mängiläyür; HH 57, 78 mangelayur // P767: BII 107a, LL 43 (I) odγaraq m-a; HH 57, 80 otqaraq-ma // P768: BII 107a, LL 26 (I) ilsänip; HH 58, 83 silsanip // P769: BII 107b, LL 17 (I) biriktürüp; HH 58, 71 biriktürüp // P770: BII 107b, LL 5 (I) açïγ-lïγ birdi; HH 58, 68 açäq-leq birdi // P771: BII 107b, LL 195 (II) tanurmän; HH 58, 85 tanurman // P772: BII 107b, LL 29 (I) qaraγul; HH 58, 94 qaraγul // P773: BII 108a, LL 10 (I) avlap quşlap; HH 58, 69 awlap quşlap // P774: BII 108a, LL 213 (II) yï(l)qï-larïn qodup; HH 58, 92 yeγelaren qodup // P775: BII 108a, LL 213 (II) yïγïl(ï)şïp; HH 58, 92 yeγeleşep // P776: BII 108a, LL 45, 46 (I) öçig sabqaq; HH 58, 98 özük sabqaq // P777: BII 108a, LL 208 (II) üçün tïltaγïnda; HH 58, 98 üçün teldaγenda //

P778	saqlaγuçı	sa-la-ku-lu	撒喇古祿	chên-shou	鎮守
P779	artuq	a-êrh-tou	阿兒都	shih-fên	十分
P780	kuñlao	kung-lao	功勞	kung-lao	功勞
P781	obur subur	wu-pu-êrh su-pu-êrh	兀卜兒 速卜兒	lu-hsü	陸續
P782	köçti	k'u-ch'ê-tê	苦尺的	ch'ien-i	遷移
P783	yiḍärip	i-tê-li	以得力	chao-i	照依
P784	tükäti taγustı	t'u-k'ê-tê tao-ssŭ-tê	土克的 倒思的	chin-lê	儘了
P785	nämäptür	na-ma-tou-êrh	那麻都兒	chia-shêng	加陞
P786	için taşın	i-ch'ên-t'a-shên	以嗔 搭申	piao-li	表裏
P787	çolası	shuo-la-chi	搠喇即	chih-shih	職事
P788	barış käliş	pa-li-shih k'ê-li-shih	把力失 克力失	wang-lai	往來
P789	munıñ täg[6]	mu-ning-tê	母佞得	yin-ts'ŭ	因此
P790	topraq çıqılar	t'u-po-la ch'ê-hei-lu-êrh	土伯喇 尺黑祿兒	t'u-ch'an	土產
P791	tañsuq	t'ang-shu	倘淑	hsi-han	希罕
P792	başlıγ boyın	pa-shih-li pu-yin	把失力 卜因	têng-hsiang	等項
P793	öçip taptı	wu-ch'e tê-tê	兀尺 得的	tsou-tê	奏得
P794	bilür	pi-lu-êrh	必祿兒	chih-tao	知道

P778: BII 108b, LL 47 (I) saqlaγuçï; HH 58, 83 saqlaγuçe // P779: BII 108b, LL 8 (I) artuq; HH 58, 68 artuq // P780: BII 108b, LL 37 (I) kunglau; HH 58, 74 gunglaw // P781: BII 109a, LL 206 (II) ubur subur; HH 58, 80 obur sobur // P782: BII 109a, LL 36 (I) köçti; HH 58, 77 köçti // P783: BII 109a, LL 214 (II) yitärip; HH 58, 92 yitärip // P784: BII 109a, LL 205, 193 (II) tükädi taγustï; HH 58, 88 tükti taγusde // P785: BII 109a, LL 41 (I) nämäptür; HH 58, 79 namaptur // P786: BII 109b, LL 25 (I), 197 (II) için taşïn; HH 58, 75 için taşen // P787: BII 109b, LL 23 (I) çolasï; HH 58, 81 çolase // P788: BII 109b, LL 14, 34(I) barïş käliş; HH 58, 70 bareş käliş // P789: B--; HH 58, 78 muneng-däk // P790: B--; HH 58, 86 topraq çeγelar // P791: B--; HH 58, 85 tangşuq // HH 58, başeq boyen, 70 başleq boyen // P792: B--; HH 58 başeq boyen, 70 başleq boyen // P793: B--; HH 58, 98 öçip tapte // P794: B--; HH 58, 71 bilür //

[6] Bu kelimeden itibaren P794 *bilür*'e kadar olan altı madde BM nüshasında yoktur. Ligeti BM'dan istifade ettiği için onun çalışmasında da bu altı madde resmî sözlük terkibinde yer almıyor. Fakat, Ligeti son çalışmasında raporlardan çıkarttığı kelimeler ile sözlükteki kelimelerden ortak olarak kelime listesi hazırladığından dolayı bu eksik altı maddeyi içeren kelimelerden *çıqılar* hariç diğerlerini çalışmasında göstermiştir. (Raporlarda bu kelimelerin hepsi kullanılmıştır.). bk. (Ligeti voc.1967: 41, 202, 195, 19, 44 ve 16.) Bu yüzden biz, BM nüshasının buraya kadar olduğunu söyleyebiliriz.

"Hua-I-I-Yü" (華夷譯語)[7]
(Çince ile Yabancı Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü)
Jên-Shih- Mên (人事門)
(İnsan Faaliyetleri Bölümü)

P795	nuta[8]	nuan-ta	暖答	chung	忠
P796	tapınıdur	t'a-pi-ni-tou-êrh	搭必泥都兒	hsiao	孝
P797	igüläsküy	i-k'u-la-ssŭ-hui	以庫喇思灰	jên	仁
P798	yorügi	yü-lu-chi	羽祿几	i	義
P799	bägälägü	pa-k'ê-la-ku	把克喇孤	kui	貴
P800	büşirägülük	pu-shih-la-ku-lu	卜失喇古祿	hsin	信
P801	küşilür	k'u-shih-lu-êrh	苦失祿兒	ts'ai	材
P802	tägirmäy	t'a-ch'i-êrh-mi	搭起兒密	yüan	圓
P803	tañlaşıp	t'ang-la-shih	倘喇失	ching	驚
P804	uçayu	wu-ch'a-hu	兀察呼	fei	飛
P805	topdul	t'u-tun (wu-ch'uan)[9]	土敦 (兀川)	p'ao	跑
P806	arıştı	a-li-shih-tê (t'u-yüan-ma)[10]	阿力失的 (土淵麻)	huan	換
P807	yançıp	yang-ch'e	仰尺	chu	築
P808	küdänläp	k'u-tan-la	苦丹喇	jang	讓
P809	töläp	t'u-la (t'u-lu)	土喇	p'ei	陪

P795: HII 12a, LL 43 (I) nuta; HH 59, 79 noda // P796: HII 12a, LL 196 (II) tapïnïdur; HH 59, 84 tabenedur // P797: HII 12b, LL 42 (I) nigüleskü; HH 59, 74 iküläskuy // P798: HII 12b, LL 215 (II) yorüq-ı; HH 59, 93 yürogi // P799: HII 12b, LL 15 (I) bäglägü; HH 59, 73 bäkäläkü // P800: HII 12b, LL 19 (I) büşirägülük; HH 59, 73 böşirägülük // P801: HII 13a, LL 39 (I) köşilür; HH 59, 78 küşilür // P802: HII 13a, LL 198 (II) tägirmi; HH 59, 87 tägirmäi // P803: HII 13a, LL 195 (II) tanglaşïp; HH 59, 85 tanglaşep // P804: HII 13a, LL 206 (II) uçayu; HH 59, 89 uçayu // P805: HII 13a, LL 201 (II) tobtol-; HH 59, 66, 87 tupdul // P806: HII 13b, LL 6 (I) alïştï; HH 59, 66, 68 areşte // P807: HII 13b, LL 210 (II) yançïp; HH 59, 91 yançep // P808: HII 13b, LL 38 (I) küdänläp; HH 59, 77 küdänläp // P809: HII 14a, LL 202 (II) töläp; HH 59 töläp, 88 tüläp //

[7] Japon Milli Kütüphanesinde muhafaza edilmekte olan Japon nüshası buradan başlamakta ve diğer nüshalardan farklı olarak bu nüshanın her bölümünün ayrı başlığı da bulunmaktadır.

[8] Bu kelimeden itibaren, Ligeti'nin "S" ile ifade ettiği, bizim "HII" olarak belirttiğimiz, Hirth nüshası başlar.

[9] [10] P805 ve P806 maddelerinde parantez içinde verilenler Japon nüshasında kelimelerin Çince telaffuzları olup Japon nüshasının kopya edildiği sirada buna benzer yanlışlıkların fazla olması, kopya edenin dikkatsizliğinden ya da kullandığı yanlış yazımlı bir nüshadan kaynaklanmış olabilir.

P810	yaşursun	ya-shu-êrh-tsun	呀淑兒尊	ts'ang	藏
P811	o̲çül	wu-shuo (wu-ch'uan)	兀搠 (兀川)	t'o	脫
P812	tuyunmaq	t'u-yüan-ma	土淵麻	chüeh	角
P813	tämäçäşip	t'a-ma-ch'a-shih	搭麻察失	chêng	爭
P814	otuñ	wu-tung	兀東	ch'ai	柴
P815	oot	ao	傲	huo	火
P816	qarçaγana	ha-êrh-ch'a-ha-na	哈兒察哈那	ying	鷹
P817	oγurlaptur	wu-k'u-êrh-la-tou-êrh	兀苦兒喇都兒	t'ou	偷
P818	quruγ	k'u-lu	苦祿	k'ung	空
P819	kirip	ch'i-li	起力	chin	進
P820	yandurtuy	yang-tou-êrh-tui	仰都兒對	t'ui	退
P821	käl	ch'ien (san-ch'a-yin)	謙 (傘察因)	lai	來
P822	bar	pa-êrh (pu-ta-ku-lu)	把兒 (卜答古祿)	ch'ü	去
P823	sançayın	san-ch'a-yin (wu-ssŭ)	傘察因 (兀思)	chan	戰
P824	bütägülük	pu-ta-ku-lu (pa-êrh)	卜答古祿 (把兒)	p'êng	捧
P825	taldalap	t'an-ta-la	坍答喇	chêh	遮
P826	sapγuçı	sa-ku-chih	撒古只	ch'üan	穿
P827	uz	wu-ssŭ	兀思	chiang	匠
P828	oγlan	ao-lan	襖蘭	sun	孫
P829	çıqıp	ch'ê-hei	尺黑	ch'u	出
P830	kir	ch'i-êrh (ch'i-ssŭ)	乞兒 (乞思)	ju	入

P810: HII 14a, LL 212 (II) yaşurzun; HH 59, 91 yaşursun // P811: HII 14a, LL 45 (I) o̲çül; HH 59, 89 uçul // P812: HII 14a, LL 205 (II) tuyunmaq; HH 59, 87 tuyunmaq // P813: HII 14b, LL 199 (II) tämäçäşip; HH 59 tama çaşep, 85 tama çaşep // P814: HII 14b, LL 44 (I) otung; HH 60, 80 odung // P815: HII 14b, LL 44 (I) oot; HH 60, 80 oot // P816: HII 14b, LL qarçaγana; HH 60 qaraçaγana, 94 qarçaγana // P817: HII 15a, LL 43 (I) oγurlaptur; HH 60, 81 oγurlaptur // P818: HII 15a, LL 33 (I) quruγ; HH 60, 96 quruq // P819: HII 15a, LL 36 (I) kirip; HH 60, 76 kirip // P820: HII 15a, LL 211 (II) yanturdui; HH 60, 90 yandurtuy // P821: HII 15b, LL 34 (I) käl; HH 60, 86 käl // P822: HII 15b, LL 14 (I) bar; HH 60, 70 bar // P823: HII 15b, LL 47 (I) sançayïn; HH 60 sançayin, 82 samjayen // P824: HII 15b, LL 20 (I) bütägülük; HH 60, 73 büdägülük // P825: HII 16a, LL 195 (II) taldalap; HH 60, 84 taldalap // P826: HII 16a, LL 48 (I) sapγuçï; HH 60, 83 sapquçe // P827: HII 16a, LL 208 (II) uz; HH 60, 89 uz // P828: HII 16a, LL 43 (I) oγlan; HH 60, 80 oγlan // P829: HII 16a, LL 22 (I) çïqïp; HH 60, 81 çeγep // P830: HII 16b, LL 36 (I) kir; HH 60, 76 kir

Tung-Yung-Mên (通用門)
(Genel Konular Bölümü)

P831	ayıγ-lıγ	a-i-li	阿以力	ming	命
P832	qulaç	k'u-la-ch'ê	苦喇尺	chang	丈
P833	yükünggäli	yü-kung-k'ê-li	羽恭克力	ch'ao	朝
P834	çökgäli	shuo-k'ê-li (sa-k'ê-li)	搠克力 (撒克力)	kung	貢
P835	ärsün	a-êrh-tsun	阿兒尊	liu	留
P836	käsäk	k'ê-sai	克塞	k'uai	塊
P837	asıt	a-hsi	阿夕	ying	應
P838	yalıñuz	ya-lin-k'u-ssŭ	呀林庫思	wei	帷
P839	ägsük	ê-tsu	額足	ch'üeh	缺
P840	tüzi	t'u-chi	土几	pu	不
P841	bataq-ı	pa-ta-hei	把答黑	t'iao	條
P842	qaulı	k'ao-li	考力	li	例
P843	talaşıp	t'a-la-shih	搭喇失	ch'iang	搶
P844	ölürüp (ölüp)[11]	wu-lu (wu-lu-lu)	兀祿 (兀祿祿)	sha	殺
P845	qaldı	k'an-tê	坎的	ju	如
P846	täginip	t'a-chi-ni	搭乞泥	shou	受
P847	barında	pa-lın-ta	把林答	tsai	在
P848	yazuq	ya-tsu (ya-shi)	呀足 (呀失)	tsui	罪
P849	sözlä	hsüeh-ssŭ-la	雪思喇	shuo	說
P850	yana m-a	ya-na-ma (t'ung-êrh-la)	呀那麻 (統兒喇)	ping	并

P831: HII 16b, LL 10 (I) ayïq-lïq; HH 60, 69 ayeq-leq // P832: HII 16b, LL 33 (I) qulaç; HH 60, 96 qulaç //P833: HII 1a, 17a, LL 216 (II) yükünggäli; HH 60, 93 yükünkäli // P834: HII 1a, 17a, LL 23 (I) çökgäli; HH 60, 82 çökkäli // P835: HII 1b, 17b, LL 11 (I) ärzün; HH 60, 97 ärsün // P836: HII 1b, 17a; LL 35 (I) käsäk; HH 60, 76 käsäk // P837: HII 1b, 17a; LL 9 (I) asïp; HH 60, 69 aset // P838: HII1b, 17b; LL 209 (II) yalïnguz; HH 60, 90 yalenküz (yalenγuz) // P839: HII 2a, 17b; LL 11 (I) ägsük; HH 60, 97 äksük // P840: HII 2a, LL 206 (II) tüzi; HH 60, 88 tüzi // P841: HII 2a, 18a; LL 15 (I) bata-ï; HH 60, 70 badaq-e // P842: HII 2a, 18a; LL 31 (I) qaulï; HH 60, 95 qawle // P843: HII 2b, 18a; LL 194 (II) talaşïp; HH 61, 84 talaşep // P844: HII 2b, 18a; LL 45 (I) ölürüp; HH 61, 98 ölürüp // P845: HII 2b, 18b; LL 28 (I) qaltï; HH 61, 94 qalde // P846: HII 2b, 18b; LL 198 (II) täginip; HH 61, 87 täginip // P847: HII 3a, 18b; LL 14 (I) barïnda; HH 61, 70 barenda // P848: HII 3a, 18b; LL 212 (II) yazuq; HH 61, 91 yasuq // P849: HII 3a, 18a; LL 191 (II) sözlä; HH 61 sözlä, 84 sözlo // P850: HII 3a, 19a; LL 210 (II) yana m-aq; HH 61, 90 yana m-a//

[11] Ming dönemi nüshası (Pekin a nüshası) ve Kyoto nüshasında bu kelimenin Uygurcası verilmemiştir, fakat Çince okunuşu 'wu-lu' olarak geçmektedir (bkz. İMS: 61). Diğer nüshalarda geçen Uygurcasının *ölürüp* olduğuna göre, Çince doğru okunuşu Japon Toyobunko nüshasında yazıldığı gibi olmalıdır.

P851	birlä	pi-êrh-la	必兒喇	t'ung	同
P852	yaş	ya-shih	呀失	sui	歲
P853	körmiş	k'u-êrh-mi-shih	苦兒密失	chien	見
P854	ärmiş	a-êrh-mi-shih	阿兒密失	so	所
P855	oqıtu	wu-hei-tou	兀黑都	sung	誦
P856	ayaşıp	ai-ya-shih	靄呀失	kung	恭
P857	ärksingülük	a-êrh-hsin-ku-lu	阿兒信古祿	chin	謹
P858	budün	pu-tung	不東	pên	本
P859	qaçtı[12]	k'ê-ch'ê-tê (ha-ch'ê-tê)	克尺的 (哈尺的)	tsou	走
P860	tolγaq	t'uan-ha	喘哈 (湍哈)	lao	勞
P861	bölük	pu-lu	不祿	ch'u	處
P862	aγır	a-hei-êrh	阿黑兒	chung	重
P863	inç täg	yin-ch'ê-tê	引尺得	an	安
P864	tuz	t'u-ssŭ	土思 (禿思)	p'ing	平
P865	nom ça	nuan-ch'a	煖察	fa	法
P866	barça	pa-êrh-ch'a	把兒察	chieh	皆
P867	käçti	k'ê-ch'ê-tê	克尺的	kuo	過
P868	munta	man-ta	滿答	chêh	這
P869	uγrayu	wu-la-yü	兀喇欲	chuan	專
P870	boγum	pu-k'un	不坤	shih	世

P851: HII 3a, 19a; LL 17 (I) birlä; HH 61, 71 birlä // P852: HII 19a, LL 212 (II) yaş; HH 61, 91 yaş // P853: HII 19b, LL 37 (I) körmiş; HH 61, 77 körmiş // P854: HII 3b, 19b; LL 11 (I) ärmiş; HH 61, 97 ärmiş // P855: HII 19b, LL 44 (I) oqïtu; HH 61, 81 oqedu // P856: HII 4a, 19b; LL 10 (I) ayaşïp; HH 61, 69 ayaşep // P857: HII 4a, 20a; LL 11 (I) ärksingülük; HH 61, 87 ärksingülük // P858: HII 3a, 19a; LL 19 (I) budün; HH 61, 73 budun // P859: HII 4b, 20a; LL 27 (I) qaçtï; HH 61, 76 käçti (qaçte) // P860: HII 4b, 20a; LL 202 (II) tolγaq; HH 61, 86 tolqaq // P861: HII 4b, 20b; LL 19 (I) bölük; HH 61, 73 bölük // P862: HII 4b, LL 5 (I) aγïr; HH 61, 69 aγer // P863: HII 5a, 20b; LL 27 (I) inç täg; HH 61, 75 inç-täk // P864: HII 5a, 20b; LL 205 (II) tuz; HH 61, 77 tüz // P865: HII 5a, 21a; LL 42 (I) nom-ça; HH 61, 79 nomça // P866: HII 5a, 21a; LL 14 (I) barça; HH 61, 70 barça // P867: HII 5b, 21a; LL 34 (I) käçti; HH 61, 76 käçti // P868: HII 5b, 21a; LL 40 (I) munda; HH 61, 78 munda // P869: HII 5b, 21b; LL 43 (I) oγrayu; HH 61, 81 oqrayu // P870: HII 5b, 21b; LL 17 (I) boγum; HH 61, 73 buγum //

---

[12] Bu kelime sadece Japon a nüshasında Uygurcası *qaçtı* olarak Çince fonetik okunuşu ise ona uygun biçimde *ha-ch'ê-tê* olarak verilmiştir. P867'de *käçti* kelimesinin bulunduğuna göre bu kelimenin aslında *qaçtı* olabileceğini, bu nüshada yanlışlığın düzeltilerek kopya edilmiş olabileceğini düşünebiliriz. Öte yandan kelimelerin Çince karşılıkları da bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

P871	taqay ärtä	t'a-kai a-êrh-tê	搭該 阿兒得	wei	未
P872	suqmış[13]	su-mi-shih	速密失	sai	塞
P873	tüşitip	t'u-shih-tê	土失的	wei-jên	委任
P874	birdim	pi-êrh-ting	必兒丁	yü-lê	與了
P875	bilgä titig	ping-k' ê t'i-t'ê	兵克 體的	ts'ung-ming	聰明
P876	arıγ silig	a-li hsi-li	阿力 夕力	chün-hsiu	俊秀
P877	ılγap	yin-ha	因哈	hsuan-chü	選舉
P878	bolup yaraşturup	pu-lu ya-la- shih-tou-lu		wei-tso	為作
			不祿 呀喇失都祿		
P879	käziki	k'ê-hsi-chi	克夕几	tzü-hsü	次序
P880	yañılatmış	yang-ch'i-la-mi-shih		ts'ung-hsin	從新
			仰起喇密失		
P881	aburı yorı	a-pu-li yüeh-li	阿不力 悅力	tê-hsing	德行
P882	turγuzup	t'u-êrh-k'u-su	土兒苦蘇	hsing-ch'i	興起
P883	çorıq-ı	shuo-li-hei	搠力黑	chih-i	志意
P884	çın oq	chên-ao	真傲	kuo-jan	果然
P885	irinçkänçüçi	i-lin-ch'ê-kan- chu-chih[14]			
			以林尺干主只	ts'e-yin	惻隱
P886	yang	yang	仰	kui-chü	規矩
P887	arγ-a	a-êrh-ha	阿兒哈	chih-mou	智謀
P888	tınlaγ (tıngrak)[15]	ting-la	挺喇	shêng-ling	生靈

P871: HII 6a, 21b; LL 11 (I), 194 (II) taqai ärtä; HH 61, 86 taγe ärdä // P872: HII 6a, 21b; LL 192 (I) suqmïş; HH 61, 83 soqmeş // P873: HII 22a, LL 205 (II) tüşitip; HH 61, 77 tüştip // P874: HII 22a; LL 17 (I) birdim; HH 62, 71 birdim // P875: HII 22a; LL 17 (I) bilgä titig; HH 62, 71 bilgä titik // P876: HII 22a; LL 8, 48 (I) arïγ sïlïγ; HH 62, 68 areq seleq // P877: HII 22b, LL 25 (I) ïlγap; HH 62, 74 elqap // P878: HII 22b; LL 18 (I) bolup yaraşturup; HH 62, 72 bolup yaraşturup // P879: HII 22b; LL 35 (I) käzigi; HH 62, 76 käsiki // P880: HII 22b; LL 211 (II) yangïlatmïş; HH 62, 91 yangelatmeş // P881: HII 23a, LL 5 (I), 215 (II) aburï yorï; HH 62, 67 abure yüri // P882: HII 23a; LL 203 (II) turγuzup; HH 62, 87 turγuzup // P883: HII 23a; LL 23 (I) çorïq-ï; HH 62, 75 jureq-e (jürigi) // P884: HII 23a; LL 22 (I) çïn oq; HH 62 çinuq, 81 çinuq // P885: HII 23b; LL 27 (II) irinçkänçüçi; HH 62, 75 irinçkänjüçi // P886: HII 23b; LL 210 (II) yang; HH 62, 91 yang // P887: HII 23b; LL 8 (I) arγa; HH 62, 69 arqa // P888: HII 22b; LL 201 (II) tïnlaγ; HH 62, 86 tenlaq (tengraq) //

[13] Bu maddeden sonra Ligeti'nin kullandığı Hirth nüshasında (H II) mevcut 40 tane kelime Pekin ve Japon nüshalarında bulunmamaktadır. Çalışmamızda madde başı kelimeler Pekin nüshasınca sıralandığı için bu 40 madde buraya değil en sonuna ayrı olarak eklenmiştir.

[14] Ming ve Kyoto nüshasında Çince fonetik okunuşu 'yi-ch'ê-lin-kan-chu-chih' olarak yanlış verilmiştir

[15] Parantez içindekisi *Japon a* nüshasındaki yazılış biçimidir.

P889	işin	i-ch'ên[16]	以嗔	chêng-shih	政事
P890	täbräşigü	tê-po-la-shih-ku	得伯喇失孤	lao-i	勞逸
P891	yaraγ-lıγ	ya-la-li	呀喇力	hê-i	合宜
P892	münüptür	mu-nu-tou-êrh	母奴都兒	ch'i-tso	騎坐
P893	qayu m-a	ha-yü-ma	哈欲 麻	tan-fan	但凡
P894	qatılıp	ha-tê-li	哈的力	i-ch'i	一齊
P895	ärdim	a-êrh-ting	阿兒丁	pên-shih	本事
P896	tutuzu	t'u-tou-su	土都蘇(土都速)	ch'uan-liu	傳流
P897	ärtä tur	a-êrh-tê t'u-êrh	阿兒得 土兒	tsao-ch'i	早起
P898	käçä tarq-a	k'ê-ch'ê t'a-êrh-ha	克尺 搭兒哈	wan-san	晚散
P899	saqınıp	sa-hei-ni	撒黑泥	ssŭ-hsiang	思想
P900	asıp	a-hsi	阿夕	hsüen-kua	懸挂
P901	sıtır qıdıγ	hsi-tê-êrh ch'i-tê	夕的兒起的	liang-pien	兩邊
P902	bir bölük	pi-êrh pu-lu	必兒 不祿	i-ch'u	一處
P903	yaru	ya-lu	呀祿	ta-kai	大概
P904	toγusmayın	t'u-ku-ssŭ-ma-yin	土苦思麻因	wu-ch'iung	無窮
P905	täñşäp	tang-shu (tang-sha)	倘叔 (倘沙)	chün-p'ing	均平
P906	yätär boldı	ya-ta-êrh pan-tê	呀答兒 板的	kou-lê	句了
P907	yumşaq yavaş	yung-sha ya-fa-shih	永沙 呀法失	juan-shan	軟善
P908	täv-lüg	tao-lu	道祿	chiao-hua	狡滑
P909	yalıñuz	ya-lin-k'u-ssŭ	呀林庫思	wei-tu	惟獨
P910	bolmas	pan-ma-ssŭ	板麻思	pu-chung	不中

P889: HII 24a; LL 27 (I) işin; HH 62, 75 işin // P890: HII 24a; LL 197 (II) täbräşigü; HH 62, 87 täbräşkü // P891: HII 24a; LL 211 (II) yaraγ-lïγ; HH 62, 91 yaraq-leq // P892: HII 24a; LL 41 (I) münüptür; HH 62, 79 münüptür // P893: HII 24b; LL 31 (I) qayu m-a; HH 62, 95 qayu-ma // P894: HII 24b; LL 30 (I) qatïlïp; HH 62, 93 qadelep // P895: HII 24b; LL 11 (I) ärdim; HH 62, 97 ärdim // P896: HII 24b; LL 204 (II) tutuzu; HH 62, 87 tudusu // P897: HII 25a; LL 11 (I) ärtä tur; HH 62, 97 ärtä tur // P898: HII 25a; LL 34 (I) käçä tarq-a; HH 62, 76 käçä tarqa // P899: HII 25a; LL 46 (I) saqïnïp; HH 62, 83 saγenep // P900: HII 25a; LL 9 (I) asïp; HH 62, 69 asep // P901: HII 25b; LL 49 (I) sitir qïdïγ; HH 62, 83 sidir qedeγ // P902: HII 25b; LL 17 (I) bir bölük; HH 62, 71 bir bölük // P903: HII 25b; LL 213 (II) yärü; HH 62, 91 yaru // P904: HII 25b; LL 202 (II) toγusmayïn; HH 62, 86 toγus mayen // P905: HII 26a; LL 200 (II) tängşäp; HH 63,85 tang-şap // P906: HII 26a; LL 212 (I) yatar boldï; HH 63, 90 yadar bolde // P907: HII 26a; LL 212, 216 (II) yumşaq yavaş; HH 63, 93 yumşaq yawaş // P908: HII 26a; LL 200 (II) täu-lüg; HH 63, 74 däw-lük // P909: HII 26b; LL 209 (II) yalïnguz; HH 63, yalengüz (yalenguz) // P910: HII 26b; LL 18 (I) bolmaz; HH 72 bolmas //

---

[16] Ming ve Kyoto nüshasında Çince okunuşu 'i-shên' olarak verilmiştir.

P911 balamut	pa-la-mu	把喇木	hu-wang	胡妄
P912 täg söz	tê hsüeh-ssŭ	得 雪思	hsien-hua	閑話
P913 as tarığ (as-talıγ)[17]	a-ssŭ-t'a-li	阿思搭力	ch'iao-ch'iao	悄悄
P914 boşanmaγıl	pu-hsien-ma-hên	不先麻恨	mo-tuo	莫惰
P915 yıγ yıγın	i i-hên	亦 亦恨	liu-chao	留着
P916 sıtır baş	hsi-tê-êrh pa-shih (hsi-tê-êrh-ch'i-tê)	洗的兒 把失 (洗的兒起的)	liang-t'ou	兩頭
P917 ilig bilä kötürgü	i-li pi-la k'u-tou-êrh-ku	以力 必喇 苦都兒孤	shou-fu	手扶
P918 quçup tur	k'u-shuo-t'u-êrh	苦搠土兒	hsing-pao	相抱
P919 qıṭıp	ch'i-tê	起的	t'ung-pan	同伴
P920 ama<na>t	a-ma	阿麻	chi-fang	寄放
P921 küşi köyür	k'u-shih k'u-yü-êrh	苦失 苦欲兒	shao-hsiang	燒香
P922 yula tamtur	yü-la tien-tou-êrh	羽喇 點都兒	tien-chu	點燭
P923 çäçäk ayaq	ch'ê-ch'ê ai-ya	扯扯 靄呀	hua-wan	花碗
P924 sıdam ayaq	hsi-tan ai-ya	洗丹 靄呀	su-wan	素碗
P925 yurüng ayaq	yü-lung ai-ya	羽隆 靄呀	pai-wan	白碗
P926 bädük idiş	pa-tou i-tê-shih	把都 以的失	ta-t'an	大罈
P927 çorqalıq	shuo-êrh-ha-li	搠兒哈力	chih-hu	執壺
P928 nämürgä	na-mu êrh-k'ê	那木兒克	t'an-shan	襢衫

P911: HII 26b; LL 13 (I) balamut; HH 63, 70 balamut // P912: HII 26b; LL 191, 198 (II) täk söz; HH 63, 87 täk söz // P913: HII 27a; LL 9 (I) as-talïq; HH 63 as tareq, 69 astaleq // P914: HII 27a; LL 19 (I) busanmaγïl; HH 63, 72 bosanmaγel // P915: HII 27a; LL 213 (II) yïγ yïγïn; HH 63, 92 yeq yeγen // P916: HII 27a; LL 49 (I) sitir baş; HH 63, 83 sidir baş // P917: HII 27b; LL 17,26,37 (I) ilig bilä kötürgü; HH 63, 74 ilik bilä kötürgü // P918: HII 27b; LL 33 (I) quçup tur; HH 63, 96 quçup tur // P919: HII 27b; LL 31 (I) qïdïp; HH 63, 95 qedep // P920: HII 27b; LL 7 (I) amat; HH 63, 68 amat // P921: HII 28a; LL 37, 38 (I) küşi köyür; HH 63, 78 küşi köyür // P922: HII 28a; LL 195, 215 (II) yula tamtur; HH 63, 93 yula tamdur // P923: HII 28a; LL 10, 21 (I) çäçäk ayaq; HH 63, 82 çäçäk ayaq // P924: HII 28a; LL 10, 48 (I) sïdam ayaq; HH 63, 83 sedam ayaq // P925: HII 28b; LL 10 (I), 216 (II) yurüng ayaq; HH 63, 82 yorung ayaq // P926: HII 28b; LL 15, 25 (I) bädük idiş; HH 63, 73 bädük idiş // P927: HII 28b; LL 23 (I) çorγalïγ; HH 63 çorqareq, 82 çorqaleq // P928: HII 28b; LL 42 (I) nämürgä; HH 63, 80 nämürkä //

[17] Pekin nüshasında *astarıγ* şeklinde yazılan bu kelimenin diğer nüshalardaki yazımı ve anlamı dikkate alınarak Dizin'de *astalıγ* biçimiyle gösterilmiştir.

P929	qoşnı aşnı[18]	k'u-shih-nê a-shih-nê	苦失泥 阿失泥	lin-shê	鄰舍
P930	bayγ(a)tur	pa-tou-êrh	把都兒	yung-shih	勇士
P931	män-niñ	mien-ning	綿佞	wo-tê	我的
P932	sän-niñ	hsien-ning	先佞	ni-tê	你的
P933	anı-nıñ	a-ni-ning	阿泥佞	t'a-t'ê	他的
P934	karayul kişi	ha-la-wen ch'i-shih	哈喇溫 起失	liao-kao-jên	瞭高人
P935	til yitkürgüsi	t'ing i-k'u-êrh-ku chi	聽以庫兒庫几	pao-chieh-chê	報捷者
P936	at çapγuçı	ê ch'a-ku-chih	額 察孤只	pao-ma-chê	報馬者
P937	biri käl	pi-li ch'ien	必力 謙	chê-li lai	這里來
P938	narı bar	na-li pa-êrh	那力 把兒	na-li ch'ü	那里去
P939	tartıp käl	ta-êrh-tê ch'ien	搭兒的 謙	chin-kung lai	進貢來
P940	soyurqap bar	so-yüeh-êrh-ha pa-êrh[19]	瑣約兒哈 把兒	shang-tz'u ch'ü	賞賜去

P929: HII 29a; LL 9, 33 (I) qoşnï aşnï; HH 63; 96 qoşne aşne // P930: HII 29a; LL 13 (I) bayatur; HH 63 baqtur, 70 batur // P931: HII 29a; LL 39 (I) män-ning; HH 63, 79 män-ning // P932: HII 29a; LL 48 (I) sän-ning; HH 63, 84 sän-ning // P933: HII 29b; LL 8 (I) anï-nïng; HH 63, 68 ane-neng // P934: HII 29b; LL 29, 36 (I) qarayul kişi; HH 63, 94 qarayul kişi // P935: HII 29b; LL 201, 215 (II) til yitkürgüsi; HH 63 til yikürküsi, 86 til yitkünküsi // P936: HII 29b; LL 10, 21 at çapγuçï; HH 64, 69 at çapγuçe // P937: HII 30a; LL 17, 34 (I) biri käl; HH 64, 71 biri käl // P938: HII 30a; LL 14, 41 (I) narï bar; HH 64 nare-bar, 79 nara bar // P939: HII 30a; LL34 (I), 196 (II) tartïp käl; HH 64 tartäp käl, 85 tardep käl // P940: HII 30a; LL 14 (I), 191 (II) soyurqap bar; HH 64, 83 soyurqap bar //

[18] Bu madde başı Ming nüshası ve Kyoto nüshasında sadece *qoşnı* olarak kaydedilmiş olup *aşnı* sözcüğü eksiktir.

[19] Bu maddenin Çince telaffuzu Ming nüshasında (Pekin nüshasında) aslında *so-yüeh-êrh-ha pa-shih* (瑣約兒哈 把失) olarak son idiogram yanlış yazılmıştır. Biz buraya diğer nüshalardaki doğru yazımıyla vermeyi uygun bulduk.

Fang-Wu-Mên[20] (方物門)
(Çeşitli Sözler Bölümü)

P941	bägläp	po-la	伯喇	kung	公
P942	tıdıγ-ı	ti-tê-hei	體的黑	ssŭ	私
P943	tälim-ni	t'ê-lin-ni	忒林泥	shê	奢
P944	işlätgü	i-shih-la-ku	以失喇孤	ch'ih	侈
P945	yoγun	yü-k'un	羽坤	ts'u	粗
P946	inçkä	yin-ch'ê-k'ê	引尺克	hsi	細
P947	sanaγçıγ	sa-na-ch'ê	撒那尺	miao	妙
P948	y(a)nmış	yang-mi-shih	仰密失	hsieh	謝
P949	utlı	wu-li	兀力	ên	恩
P950	çola	shuo-la	搠喇	chih	職
P951	udup	wu-t'u	兀禿	ying	迎
P952	ulam	wu-lan	兀蘭	chieh	接
P953	nämäp	na-ma	那麻	t'ien	添
P954	nägü m-ä	na-ku ma	那孤麻	k'uang	況
P955	qataγlap	ha-ta-ha-la	哈答哈喇	kuan	管
P956	yarçımlap	ya-êrh-ch'ên-la	呀兒嗔喇	shu	束
P957	öpkälip	ao-po-k'ê-li	傲伯克力	yen	嚴
P958	tıltanlap	t'ing-tan-la	挺丹喇	tiao	調
P959	yanturγu	yang-tou-êrh-hu	仰都兒呼	pao	報

P941: HII 31a; LL 15 (I) bägläp; HH 64, 73 bäkläp // P942: HII 31a; LL 200 (II) tïdïγ-ï; HH 64 tedeq-e, 86 tedeq-(e) // P943: HII 31b, LL 199 (II) tälim-ni; HH 64, 84 talem-ne // P944: HII 31b; LL 27 (I) işlätgü; HH 64, 75 işlätkü // P945: HII 31b; LL 215 (II) yoγun; HH 64, 92 yoγon // P946: HII 31b; LL 26 (I) inçkä; HH 64, 74 inçkä // P947: HII 32a; LL 47 (I) sanaγçïγ; HH 64, 82 sanaqçeq // P948: HII 32a; LL 210 (II) yanmïş; HH 64, 91 yanmeş // P949: HII 32a; LL 208 (I) utlï; HH 64, 89 utle // P950: HII 32a; LL 23 (I) çola; HH 64, 81 çola // P951: HII 32b; LL 207 (II) udup; HH 64, 98 ötüp // P952: HII 32b; LL 207 (II) ulam; HH 64, 89 ulam // P953: HII 32b; LL 41 (I) näm-ä; HH 64, 79 namap // P954: HII 32b; LL 41 (I) nägü m-ä; HH 64, 80 näkü-mä // P955: HII 33a; LL 30 (I) qataγalap; HH 64, 93 qadaqlap // P956: HII 33a; LL 211 (II) yarçïmlap; HH 64, 91 yarçemlap // P957: HII 33a; LL 46 (I) öpkälip; HH 64, 98 öpkälip // P958: HII 33a; LL 200 (II) tïltanlap; HH 64, 86 teltanlap // P959: HII 33b; LL 211 (II) yanturγu; HH 64, 90 yanduryu //

---

[20] Bu bölüm sadece *Japon a nüsha* (Japon Devlet Kütüphanesi ndeki nüsha) ile HirthII nüshasında bulunmaktadır. Diğer nüshalarda bu bölüm yoktur.

P960	qan{l}ar	han-la-êrh	罕喇兒	tsu	足
P961	ädgü-ni	ê-ku-ni	額孤泥	liang	良
P962	kiçäk	ch'i-ch'a	起察	ch'in	勤
P963	toγup	t'u-k'u	土庫	shêng	生
P964	turup	t'u-lu	土祿	li	立
P965	yitip	i-tê	以的	tao	到
P966	yiñil	yin-chin	引斤	ch'ing	輕
P967	tavraq	t'ao-la	討喇	chiu	就
P968	qarqumı	ha-ta-mi-shih	哈兒庫密	chin	錦
P969	qadamış	ha-ta-mi-shih	哈答密失	ch'ien	嵌
P970	yañçı	yang-chih	仰只	yang	樣
P971	ulus oñ	wu-lu-ssŭ wêng	兀祿思 翁	kuo-wang	國王
P972	ulus bayşı	wu-lu-ssŭ pa-shih	兀祿思 把失	kuo-shih	國師
P973	tayşı	t'ai-shih	太師	tai-shih	太師
P974	suñbiñ	tsung-ping	總兵	tsung-ping	總兵
P975	tuu-tu	tou-tu	都督	tou-tu	都督
P976	cıquy	chih-hui	指揮	chih-hui	指揮
P977	sañçım	ts'an-chêng	參政	ts'an-chêng	參政
P978	samşı	ch'ien-shih	僉事	chi'en-shih	僉事
P979	köni işlätip	k'u-ni i-shih-la-tê	苦泥 以失喇的	chêng-shih	正使
P980	tät işlätip	tê i-shih-la-tê	得 以失喇的	fu-shih	副使

P960: HII 33b; LL 29 (I) qanlar; HH 64, 94 qanlar // P961: HII 33b; LL 11 (I) ädgü-ni; HH 65, 97 ätkü-ni // P962: HII 33b; LL 35 (I) kiçäp; HH 65, 76 kiçäk // P963: HII 34a; LL 201 (II) toγup; HH 65, 87 tuγup // P964: HII 34a; LL 203 (II) turup; HH 65, 87 turup // P965: HII 34a; LL 214 yitip; HH 65, 92 yitip // P966: HII 34a; LL 214 (II) yingil; HH 65, 92 yingil // P967: HII 34b; LL 197 (I) tauraq; HH 65, 85 tauraq // P968: HII 34b; LL 30 (I) qarqumï; HH 65, 95 qarqume // P969: HII 34b; LL 28 (I) qadamïş; HH 65, 93 qadameş // P970: HII 34b; LL 210 (II) yangçï; HH 65, 91 yangje // P971: HII 35a; LL 44 (I), 208 (II) ulus ong; HH 65, 89 ulus ong // P972: HII 35a; LL 208 (II) ulus bayşï; HH 65, 89 ulus baqşe // P973: HII 35a; LL 194 (II) taişï; HH 65, 86 tayşe // P974: HII 35a; LL 192 (II) sungping; HH 65, 93 zungbeng // P975: HH 35b; LL 205 (II) tuu-tu; HH 65, 73 duwdu // P976: HII 35b; LL 22 (I) çiqui; HH 65, 75 jequy // P977: HII 35b; LL 47 (I) sangçim; HH 65, 82 sangjem // P978: HII 35b; LL 48 (I) sämşï; HH 65, 65, 82 samşe // P979: HII 36a; LL 27, 37 (I) köni işlätip; HH 65, 77 köni işlätip // P980: HII 36a; LL 27 (I), 200 (II) tät işlätip; HH 65, 73 dät işlätip //

P981	tuñçi	tung-chih	同知	tung-chih	同知
P982	samqu	ch'ien-hu	千戶	ch'ien-hu	千戶
P983	cin fuu	chên-fu	鎮撫	chên-fu	鎮撫
P984	kişi başlıγ	ch'i-shih pa-shih-li	(ch'i-shih-pa-li-shih)[21] 起失 把失力	jen-têng	人等
P985	ulayatı	wu-la-ya-tê	兀喇呀的	hsi-yü	西域
P986	qamaγ ulus	ha-ma wu-lu-ssŭ	哈麻 兀祿思	chu-kuo	諸國
P987	altun tamγ-a	an-t'un t'an-ha	俺吞 坦哈	chin-yin	金印
P988	kümüş tamγ-a	k'u-mu t'an-ha	苦木 坦哈	yin-yin	銀印
P989	qımbaq	ch'in-pa	欽把	chin-po	金箔
P990	bo{l}yaq	pan-ya	板呀	yen-liao	顏料
P991	kon mao	kuan-mao	冠帽	kuan-mao	冠帽
P992	karaş-a	k'e-la-shih	克喇失	chia-sha	袈裟
P993	täkä	t'a-k'ê	搭克	t'ieh-chiao	鐵角
P994	tasm-a	t'a-shih-ma	搭失麻	p'i-t'iao	皮條
P995	noşadır	nao-sha-tê-êrh	惱沙的兒	nao-sha	硇砂
P996	qılı{n}ç	ch'i-li-ch'ê	起力尺	yao-tao	腰刀

P981: HII 36a; LL 203 (II) tungçi; HH 65 tungde, 87 tungdi // P982: HII 36a; LL 48 (I) sämqu; HH 65, 82 samqu // P983: HII 36b; LL 22 (I) çin-fuu; HH 65, 75 jen wou // P984: HII 36b; LL 15, 36 (I) kişi başlïγ; HH 65, 79 kişi başleq // P985: HII 36b; LL LL 207 (II) ulayatï; HH 65, 89 ulayate // P986: HII 36b; LL 28 (I) qamaγ ulus, 208 (II) qamuγ ulus; HH 65, 94 qamaq ulus // P987: HII 37a; LL 7 (I), 195 (II) altun tamγa; HH 65, 68 altun tamγa // P988: HII 37a; LL 38 (I), 195 (II) kümüş tamγ-a; HH 65, 77 kümiş tamγa // P989: HII 37a; LL 32 (I) qïmbaq; HH 65 qembaq // P990: HII 37a; LL 18 (I) bolyaq; HH 65, 72 bolyaq // P991: HII 37b; LL 36 (I) kon-mao; HH 65, 74 gon maw // P992: HII 37b; LL 34 (I) karş-a; HH 65, 74 garaşa // P993: HII 37b; LL 198 (II) täkä; HH 65, 87 täkä // P994: HII 37b; LL 196 (II) taşm-a; HH 65, 85 taşma // P995: HII 38a; LL 42 (I) noşadïr; HH 66, 79 noşader // P996: HII 38a; LL 31 (I) qïlïnç; HH 66, 95 qeleç //

[21] Bu maddenin Çince okunuşunda yine *Japon a nüshas*ında sondaki *shih* ile *li*'nin yer değiştirerek yanlış yazıldığını görüyoruz.

P997	tägşilip işlätgäç	t'ê-shih-li i-shih- la-k'ê-ch'ê	hua-yü	化育
		忒失力 以失喇克尺		
P998	tutup uzatıp	wu-t'o wu-sa-t'ê	lai-p'êng	賚捧
		兀託兀撒的		
P999	biş öñlüg boz	pi-shih wêng-lu pu-ssŭ	wu-sê-pu	五色布
		必失 翁祿 不思		
P1000	soy-a	su-ya 速呀	ling-yang-chiao	羚羊角
P1001	balıq tiş sap'lıγ bıçaq	pa-li t'i-shih sa-pa-li pi-ch'ê[22]	yü-ya pa-tao	
		把力替失撒把力必扯		魚牙靶刀
P1002	altun yüz-ning yuγu çılapçı	an-tun yü-ssŭ-nıng yü-hu ch'ê-la-ch'ê		chin-hsi-mien p'ên
		俺吞 玉思倭羽呼尺喇只		金洗面盆

P997: HII38a; LL 27 (I) tägşilip işlätgiç, 198 (II) tägşilip işlätgäç; HH 66, 87 täkşilip işlätkäç // P998: HII 38a; LL 204, 208 (II) tutup uzatïp; HH 66, 87 tutup uzatep // P999: HII 38b; LL 17 19, 46 (I) biş önglük boz ; HH 66, 72 biş önlük böz // P1000: HII 38b; LL 191 (II) soy-a; HH 66, 83 soya // P1001: HII 38b; LL 13,16, 47 (I), 201 (II) balïq tiş sapalïγ biçäk; HH 66, 70 baleq tiş sableq beçaq // P1002: HII 38b; LL 7, 23 (I), 215, 216 (II) altun yüz-ning yuγu çïlapçï; HH 66, 68 altun yüzning yuγu çelapçe //

[22] Hu, Huang'ların çalışmasının (İMS) 66.sayfasında Çince çeviri yazısı "pa-li t'i-shih sa-pa-li pi-ch'ê" olarak, 70. sayfada ise "pa-li t'i-shih sa-pa-li pi-ch'ê-k'ê" olarak alınmıştır. Fakat orijinal metinde sondaki 'k'ê' yoktur.

Jên-Shih-Mên (人事門)
(İnsan Faaliyetleri Bölümü)[23]

H1003	açıp	a-ch'ih	阿尺	k'ai	開
H1004	ötkürmiş	wu-k'u-êrh-mi-shih	兀苦兒密失	t'ung	通
H1005	nägü	na-ku	那孤	hê	何
H1006	ıduq	i-tou	以都	shêng	聖
H1007	Taiming	t'ai-ming	太明	t'ai-ming	太明
H1008	uluγ buyan	wu-lu pu-yen	兀祿 卜烟	hung-fu	洪福
H1009	tümän yaş	t'u-man ya-shih	土蠻 呀失	wan-sui	萬歲
H1010	ming küz	min ch'ü-ssŭ	民 曲思	ch'ian-ch'iu	千秋
H1011	alqış	an-hei-shih	俺黑失	chu-tsan	祝讚
H1012	qutluγlasun	kan-lu-la-tsun	欽祿喇尊	ch'ing-ho	慶賀
H1013	saqınıp töpü	sa-hei-ni t'u-pu	塞黑泥 土卜	kan-tai	感戴
H1014	atın yolın	a-ting yü-lin	阿丁 羽林	ming-shêng	名聲
H1015	ürgülçi	wu-erh-kun-chih	兀兒滾只	ch'ang-ch'uan	常川
H1016	ürkäç	wu- êrh-kê-ch'ih	兀兒克尺	yung-chiu	永久
H1017	burunqı	pu-lun-hei	卜倫黑	pi-hsien	比先
H1018	amtı-qı yitgingä	an-tê-hei i-chin ch'a	俺的黑 以斤察	chih-chin	至今
H1019	aγırlap	ai-hei-êrh-la	靄黑兒喇	ching-chung	敬重
H1020	üzülmäz	wu-suan-ma-ssŭ	兀酸麻思	pu-chüeh	不絕
H1021	turγuzγaç	t'u-êrh-k'u-ssŭ- ha-ch'ê	土兒苦思哈尺	shê-li	設立
H1022	öñgäräp	wêng-k'ê-la	翁克喇	ching-kuo	經過

H1003: HII 6a, LL 5(I) açïp // H1004: HII6a, LL 46(I) ötkürmiş // H1005: HII 6b, LL 41(I) nägü // H1006: HII 6b, LL 25(I) ıduq // H1007: HII 6b, LL 194(II) Taiming // H1008: HII 6b, LL 19(I), 207(II) uluγ buyan // H1009: HII 7a, LL 205, 212(II) tümän yaş // H1010: HII 7a, LL 38, 40 (I) ming küz // H1011: HII 7a, LL 7(I) alqış // H1012: HII 7a, LL 33(I) qutluγlasun // H1013: HII 7b, LL 46(I), 203(II) saqınıp töpü // H1014: HII 7b, LL 10(I), 215(II) atïn yolïn // H1015: HII 7b, LL 208(II) ürgülçi // H1016: HII 7b, LL 209(II) ürkäç // H1017: HII 8a, LL 19(I) burun-qï // H1018: HII 8a, LL 8(I), 214(II) amtï-qï yitgingä // H1019: HII 8a, LL 5(I) aγïrlap // H1020: HII 8a, LL 209(II) üzülmäz // H1021: HII 8b, LL 204(II) turγuzγaç // H1022: HII 8b, LL 45(I) önggäräp //

[23] Bu başlık altında bulunan 40 tane kelime sadece HirthII nüshasında bulunmaktadır. Bu yüzden Pekin nüshası esas olarak aldığımız numaralandırmanın sırasını bozmadan bu fazla kelimeleri ayrı vermeyi uygun bulduk.

H1023	batıraq	pa-tê-la	靶的喇	k'uai-hsieh	快些[24]
H1024	uzatıp	wu-san-tê	兀散的	ta-fa	打發
H1025	birök m-ä	pi-lu ma	比祿麻	ju-kuo	如果[25]
H1026	yaraşturup	ya-la-shih-tou-lu	呀喇失都祿	chêng-chih	政治
H1027	yalıñuz oq	ya-lin-k'u-ssŭ ao	呀林庫思 傲	chih-yao	只要
H1028	irinçkäp	i-lin-ch'ê-k'ê	以林尺克	lien-min	憐憫
H1029	buquryuluq	pu-k'u-êrh-ku-lu	不庫兒孤祿	chien-shêng	減省
H1030	oqşatı	ao-sha-tê	襖沙的	i-pan	一般
H1031	käçikür	k'ê-ch'ê-k'u-êrh	克尺庫兒	wu-lê	悞了
H1032	yilinip	i-li-ni	以力泥	fan-lê	犯了
H1033	qarışıp	ha-li-shih	哈力失	wei-pei	違背
H1034	boşumaz	pu-shu-ma-ssŭ	不淑麻思	pu-jao	不饒
H1035	nätäg mä	na-tê ma	那得 麻	tsê-shêng	怎生
H1036	kätirkäp	k'ê-tê-êrh-k'ê	克的兒克	k'ê-lin-chien	可憐見
H1037	maqmur	ma-mu-êrh	馬木兒	chien-jung	剪絨
H1038	sup	su	速	so-fu	梭服
H1039	aynaq	ai-na	靄那	yen-ching	眼鏡
H1040	çaqdası	ch'a-ta-chi	察答即	hu-chan	壺盞
H1041	bota	pu-ta	不答	hsiao-t'o	小駝
H1042	saparan	sa-pa-lan	撒靶闌	fan-hung-hua	番紅花

H1023: HII 8b, LL 15(I) batïraq // H1024: HII 8b, LL 208(II) uzatïp // H1025: HII 9a, LL 17(I) birük m-a // H1026: HII 9a, LL 211(II) yaraşturup // H1027: HII 9a, LL 209(II) yalïnguz oq // H1028: HII 9a, LL 27(I) irinçkäp // H1029: HII 9b, LL 19(I) buquryuluq // H1030: HII 9b, LL 44(I) oqşatï // H1031: HII 9b, LL 34(I) käçikür // H1032: HII 9b, LL 214(II) yilinip // H1033: HII 10a, LL 30(I) qarïşïp // H1034: HII 10a, LL 18(I) boşumaz // H1035: HII 10a, LL 42(I) nätäg m-a // H1036: HII 10a, LL 35(I) kätirkäp // H1037: HII 10b, LL 39(I) maqmur // H1038: HII 10b, LL 192(II) sup // H1039: HII 10b, LL 6(I) ainaq //H1040: HII 10b, LL 21(I) çaqdasi // H1041: HII 11a, LL 18(I) bota // H1042: HII 11a, LL 48(I) saparan //

---

[24] Maddenin k'uai-hsieh olarak okuduğumuz bu Çince karşılığının ikinci karakteri hsieh'nin metinde yazılan şekli Çince sözlük ve ansiklopedilerde bulunmamaktadır, bizce bu ideogram kelime anlamına tam uyumakta olan 些 (hsieh) ideogramının metni kopyalayan kişiye özgü bir yazım tarzından kaynaklanmış olabilir.

[25] Çince karşılığı olarak verilen bu iki karakterden sonuncusunda da yukarıdaki sorun mevcuttur. İkinci karakter de Çin kaynaklarında bulunmamaktadır. Fakat *K'ang-hsi Tzü-tian*'in el yazılarda görülen şahsa özgü şekilleri toplayıp değerlendiren "Ek-Araştırmalar" kısmında *kuo* okunan buna benzer bir karakter bulunmaktadır. Bu kelime büyük ihtimalle yukarıdaki iki karakterden sonuncusunun farklı bir yazılış şekli olabilir. Kelimenin anlamı bakımından da bu karakter uymaktadır. Konuyla ilgili olarak bk. K'ang-hsi Tzü-tian, "Ek-Araştırmalar" kısmı, s. 1598.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AÇIKLAMALAR

P6 mäçit Kelime sözlükte Çince *ch'ên* "gök cisimleri, takım yıldızları, gökte boş alan" ile karşılanmıştır. Çince ideogram *ch'ên*'in WT'deki Uygurca karşılığıyla birlikte Moğolca ve Mançuça karşılıkları da *orun* "yer" olarak verilmiştir (WT, I, 34). Kelime Moğolcadır. Bu konudaki ayrıntılar için bk. (Ligeti VSO: 181); VEWT 320a. Ayrıca bk., L. Bazin, "Les noms turcs et mongols dela constellation des 'Pléiades'", AOH. X, 295-297.

P18 yolaq *yolak* <*yol* + *ak* "gökkuşağı", + *ak* küçültme eki ile. Kelimenin DLT'te anlamı "küçük yol" olarak geçmektedir (III, 17). Kelime Çağatay sahasında da tespit edilmiştir. Bugün bazı Türk şivelerinde, örneğin, Özbek Türkçesinde yaşamaktadır (bk. ED 925a).

P28 bürküt boldı Bir basit cümle olarak "hava karardı, akşam oldu" anlamıyla Sözlük'te yer alan bu maddede *bürküt* kelimesi dikkat çekicidir. Bu kelimenin kökü *bürkür-* "püskürmek" mi yoksa *bürün-* "bürünmek, kaplanmak, kapanmak" mı metindeki verilişinden belli olmamaktadır. Ancak metinde verilen anlamına göre "bürümek" veya "bürünmek" olasılığını düşünerek kelimenin kökünü incelediğimizde şöyle bir sonuca varmamız mümkün: *bürküt* <*bür-kü-t*. Buna göre, eğer kelime kökünün *bür-* "kaplamak, bürünmek, örtmek, sarmalamak" olduğu kabul edilirse (bk. ED 367b), kelimenin sonuna getirilen eklerin eski Türkçeden itibaren bilinen fiilden isim yapan +*kü* eki (ATG 115) ve isimden isim yapan *t* eki (ATG 65) olduğu düşünülebilir. ATG'te fiilden isim yapan +gu ekinden sonra isim yapan bir + *t* eki gelen *urungut* "savaşçı, muharıp" (<*urun-*"kendi kendini vurmak", *urungu* "savaşçı" 65, 115) kelimesi kaydedilmiştir. Bürküt kelimesinin yapısı da *urun-gu-t*'a çok benzemektedir. Ancak, *bürküt* sözünün diğer lehçelerde yaşayıp yaşamadığı veya alıntı olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur. Radloff sözlüğünde *bürküt boldı* maddesini "es ist schwül geworden" olarak, *bürküt*'ü de "nebeliges, schwüles Wetter" olarak yorumlamaktadır (bk. Radl. IV:1891). krş *burkıt-* (DLT, II 339 ve ED 361a).

P41 ükär Sözlükte *ükär* şeklinde geçen bu kelime eski Tü. yadigârlarında hep *ülker* şeklindedir (ED 143a). Mod. Uyg'da da *üker* olarak kullanılmaktadır.

P75 kötki Sözlükte "Yer Bölüm" ünde bulunan bu kelime "tepe, yüksek yer" anlamına gelmektedir. Hâlbuki ATG'te "yayla" anlamında karşımıza çıkmıştı (ATG, 283). DLT'te görülen *kötki* kelimesi "tepe, dağlık yer, tepecik" olarak yorumlanmıştır (DLT, İnd:367). Ayrıca bk. (Ligeti VSO:176; ED 702b).

P89 yiläñ boldı Sözlükte hava durumu ile ilgili olarak "serinlemek, soğumak" anlamında geçen bu maddenin ilk sözcüğü hakkında kaynaklarda çok az bilgi edinmekteyiz. DLT'te *yéliñ* (III 373) olarak geçen kelimenin anlamı "yeli çok olan" şeklinde verilmektedir (DLT, İnd:770). Clauson da *yéliñ* kelimesinin kökünü *yel* olarak kabul etmektedir (bk. ED 930a). Rüzgârlı havaların serin veya soğuk olduğu göz önünde bulundurulduğunda *yiläñ boldı* maddesindeki *yiläñ* kelimesinin *yéliñ* ile aynı kökten olduğu düşünülebilir.

P123 şün ay Maddenin ilk kelimesi *şün* Çinceden alıntıdır. Çince karşılığı olan 閏 *jun*'un İngilizcesi kaynaklarda "intercalary" olarak verilmiş, *şün ay*'ın karşılığı 閏月 ise "intercalary month in the lunar calendar leap month" şeklinde açıklanmıştır (Mod.Chin.-Eng.Dic.,752b). Takvime göre, bir yıl 365 gün, 5 saat, 48 dakika, 46 saniyedir. 365 günün üzerindeki fazla vakit her dört yılda bir gün sayılarak Şubat ayına ilave edilir (bk. Hsian.-Han., 977b). Fazla bir günün ilave edildiği Şubat ayı için Çinliler tarafından kullanılan ismin Uygurca karşılığı sözlüğe *şün ay* şeklinde alınmıştır.

P126 sekiz çaγ Çin takvimine göre dört mevsimin her biri yine, ilk ve son olarak (ilk yarısı ve son yarısı) ikiye ayrılır. Böylece dört mevsim toplam sekiz mevsim olur. *sekiz çaγ* Çincedeki *pa-chieh*'yi (sekiz dönem) gösterir. Fakat Uygurlar arasında da, özellikle tarım işlerinde mevsimlerin böyle bölünmesi geleneği vardır.

P137 läkän Bir bitkidir. Sözlük'te Çince anlamı "hasır, saz, kamış" olarak verilmiştir. Kaynaklarda, Çince karşılığı 蒲 *p'u*'nun su içinde yetişen bir bitki olduğu, hasır örmede kullanıldığı, taze filizlerinin yenebildiği kaydedilmiştir (Ts'ü-Hai 689a). DLT'te *yikän* olarak geçen bitkinin *läkän* ile aynı bitki olduğu düşünülebilir (III 23). Çünkü, Sözlük'te kelime başındaki *y~l* değişimini ağız özelliği olarak kabul etmek münkündür. Türkçe *y~l* değişimini gösteren başka kaynaklar da vardır: *yeñgeç ~ lengeç* (bk. ED 764b *lengeç* ve 950a *yenggeç*). Bu bitki günümüz Uygur Türkçesinde *yikän* şeklinde kullanılmaktadır. (bk. Jarring 1964: 157 ve ED 913a). Mod.Uyg. sözlüklerinde *yékän* şekli ile alınmış ve şöyle açıklanmıştır. "*yékän* ailesindeki çok yıllı otsu bitki. Suyun içinde yetişir, çiçekleri birleşerek uzun mum şeklini alır. Yaprakları yelpaze ve hasır örmede kullanılır, çiçek tozu kan durdurmada kullanılır..." (UTİL V:1436a). Bu açıklamalar Sözlük'te geçen bitkini tarif etmektedir ve bu sözcüğün bir Türkçe kelime olduğunu asıl biçiminin *yikän* veya *yäkän* olduğunu *läkän* şeklinin bölge ağzına has telaffuzu olabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak, kaynaklarda *limgän* biçiminde bir kelime daha vardır. Clauson, bu kelimenin Çince alıntı olduğunu ileri sürmektedir (ED 764a).

P141 qadırqan Çince karşılığı "huai" olarak verilen bu kelime bir ağaç adını karşılamaktadır. Bu bitkinin bilimsel adı kaynaklarda *sophora Japonica* (bk. ChUEMD 562b), "pagoda tree, saphora" (Mod.Chin.-Eng.Dic., 376a) olarak gösterilmektedir. Ligeti de anlamını 'espèce de locustier (Sophora Japonica)' olarak vermiştir (VSO:159). Ancak, bu kelimenin Orhun Yazıtları'nda *yış* ile birlikte yer ismi olarak kullanıldığı görülür. *kadırkan yış* (KT D_{2}, BK $D_{17, 39}$). *Kadırkan* "Kıngan dağları" (OY, 140) sözünün *yış* "orman" ile birlikte çift söz olarak kullanılması ve İdikut Sözlüğü'nde bir ağaç adı olarak karşımıza çıkması kelimenin anlamında bir değişimin gerçekleştiğini göstermektedir. Eski Türkçeden günümüze kadar bu kelimenin anlam ve ses bakımından gelişmesi ile ilgili ve *kayın ağacı* ifadesi ile bir ilişkisinin olup olmadığı detaylı araştırılabilir.

P 158 qavla Metinde "sebze" anlamını ifade eden bu kelimenin etimolojisi üzerine ED'de bazı tahminler ortaya konulmuştur. Fakat kelimenin etimolojisi

ve anlamıyla ilgili kesin bir sonuç yoktur. Kelimenin *qavlalık* "sebzelik" şekli de kaynaklarda görülmektedir. Bu kelimeyle ilgili detaylar için bk. ED 585b.

P162 kägürtdä Kelimenin sözlükte verilen Çince karşılığı *chiu* sarımsak filizlerinden elde edilen bir çeşit sebzedir; karakterinin Batı dillerindeki karşılığı "fragrant-flovered garlic"tir. Burada gördüğümüz *kägürtdä* "sarımsak filizi" bizim bildiğimiz sarımsak başı değil, sarımsağın toprak üstündeki taze yeşil filizleri için söylenmiştir. Bu yapraklar Çin'de ve Orta Asya'da çok kullanılan bir çeşit sebzedir. Bu sebze Mod.Uyg.'da *küdä,* bu tür sebzenin ekildiği yere *küdelik* denilmektedir (UTİL, IV:701a-701b). Mod.Uyg.'daki *küde* şekli, *kägürtdä*'nin ses (hece) düşmesi sonucu meydana gelen, kısalmış şekli olabilir. Kelime WY'da *küürdä* olarak alınmış, İngilizce karşılığı "leek" (pırasa) olarak verilmiştir (bk. Shôgaito, WY 124). WT'de çok net bir biçimde *kürd*ä yazılmıştır (bk.WT'., III3779). Benzer yöntem ve amaçlarla, değişik tarihlerde kaleme alınan Uygur Türkçesinin tarihî gelişimi bakımından önemli olduğuna inandığımız üç kaynak (İS, WY, WT) ve Mod. Uygurca sözlüklerdeki durumuna bakıldığında kelimenin *kägürtdä* şeklinden *küdä* şekline gelişmesi adeta aşama aşama gösterilmektedir: *kägürtdä* (İS)> *küürdä* (WY)> *kürdä* (WT')> *küde* (UTİL). Bugün Uygur Türkçesinde kelime içinde ve sonunda *r*'nin eriyip kaybolması olayına sıkça rastlanır. Bu yüzden WT' deki *kürde* şekli Mod. Uygurcada *küde* olmuştur.

Ligeti kelimenin anlamını 'poreau' olarak vermiştir (VSO:172). Bizce bu sebze kesinlikle "soğan" değildir. Sözlük'teki bu kelimenin DLT'te geçen *küvürkän* "dağ soğanı" (DLT, İnd: 309) ile sarımsak filizi (yaprağı) olan *kägürtdä* arasında bağlantı kurmak zordur.

P166 şoldurγ-a Kelime *yoldurγa* (DLT, III 433), *yoldurγan* (EUS 196) şekilleri ile kaynaklarda bulunmaktadır. *yoldurğa* "kılıç gibi uzunca bir bitki" olarak açıklanmıştır (bk. DLT, İnd:799). Bu söz ED'e *yuldurğa* olarak alınmış ve kelime sonundaki *-ğa* ekinin bitki ve hayvan isimlerinin sonuna gelen ek olduğu kaydedilmiştir (ED 924a). Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bk. (Ligeti VSO: 198 ve 115. dipnot). Ayrıca, Sözlük'e *şoldurga* şeklinde alınan kelimede de ağza has bir özellik göze çarpmaktadır. Kelime başındaki *y* sesi, *ş*'ye değişmiştir. Aynı şekilde DLT'te *yipkin* "menekşe rengi" (I, 395-4; III, 37-14, 47-13) olarak gördüğümüz kelime bu sözlükte *şipkin* (P577) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

P175 murç *murç* Hindistan'dan yayılan bir baharat çeşididir. *murtsch* 'indianischer Pfeffer' (Klaproth, 14); *murç* "poivre noir" (Ligeti, VSO:183). Bu kelimenin çok öncelerden beri bir alıntı olarak Sanskritçeden dilimize girdiği bilinir (bk. ED 771b). Sözlükte murç sözü "karabiber" anlamında geçmektedir. Fakat bu baharatın *ak* ve *kara* olarak iki çeşidi vardır. Bunlar Mod.Uyg.'da *akmurç, karamurç* şeklinde kullanılmaktadır. DLT'te de *murç* sözcüğü geçmekte ve "karabiber" olarak tanımlanmaktadır. (DLT, İnd: 415).

P176 yarma Bir çeşit kokulu baharattır. Karnı yarık oluyor. *yarma* <*yar-* "yarmak, bölmek, ayırmak" +ma (FİYE). Kelimenin *yarma* şekli belki Türkçe-

den Moğolca ve Tibetçeye geçmiş olabilir. Çünkü WT'de aynı nesnenin Uygurcası *qarnı yoruq*, Tibetçesi *yarma*; Moğolcası *yerm-a* (WT'., III3801) şeklinde yazılmaktadır. Bu bitkinin Latincesi kaynaklarda "Zanthoxylum buneanum" olarak gösterilmiştir (bk. *Ts'ü-Hai*, 635a). Ayrıca bk. (Ligeti, VSO: 281).

P216 otas Kelime sadece Japon *b* nüshasında *qotaz* şekliyle yazılmıştır. Altay dillerinde q > ø hadisesi vardır. Kelime diğer nüshalarda Moğolcadaki şekliyle yazılmıştır. Bu kelime eski Türkçede *qotuz* şeklinde "yaban sığırı" anlamında geçmektedir. Farsça ve Moğolcaya Türkçeden geçmiştir. Detaylar için bk. (Ligeti, VSO :188 ve ED 608a).

P218 qat Sözlükte *qat* olarak geçen bu kelimenin etimolojisi hâlâ açıklığa kavuşmuş değildir. Çoğu kaynaklarda bu kelimenin mitolojik bir hayvanın ismi olduğu ileri sürülür. (EUS, 113). Ligeti anlamını 'licorne' olarak vermiştir. (VSO:164). Bu yorum doğru olabilir. Çünkü sözlükte kelimeden önce ve sonra verilen *simurγ-a* ve *kärüdi* de mitolojik canlılardır. Kelimenin Çince karşılığı *ch'i-lin* Çin kaynaklarında şöyle açıklanmaktadır: "Eski efsanelerdeki bir hayvan. Şekli karacaya benziyor, boynuzlu, bütün vücudu balık sikkeli, kuyruklu..."(Hsian.-Han., 895b); *ch'i* "*a.* fabulous, auspicious animal. The male is *ch'i*, and the female is *lin*..." (Math. 534, 70a). Clauson bu kelimenin Sanskritçe ve Toharca iki sözden yapıldığına dikkat çekmiştir (ED 593a). Pelliot da Radloff'un bu kelimenin Arapça olduğunu söylemesi üzerine Arapça olmadığını savunmaktadır (Pelliot, 1930: 265-66; Tü. çvr.:23-25).

P230 qula "sarı at". Bu kelime *kula at*'tan ellipsi yoluyla *kula* "sarı at " olmuştur, krş: *kula at* (DLT, III 233). Ellipsi hadisesiyle meydana gelen bu tür örnekler, özellikle at türlerin, ifade eden sözler diğer yadigârlarda da görülür. Bunun için bk. ML: 78 *yeke*. Ayrıca bk. ED 617a.

P236 qulan tayı *Kulan* "yabani eşek" anlamında bilinse de sözlükte "yabani at" anlamında karşımıza çıkmaktadır. *tayı* kelimesini Ligeti ve Hu, Huang'lar *tanı* okumuşlardır. Bize göre bu kelime tayı okunmalıdır. Bu kelimeyle ilgili detaylar için bk. ED 622b.

P238 qulun Kelime sözlükte yanlış olarak *qurun* yazılmıştır. Bir senelik at yavrusuna *qulun* denilmektedir. Günümüzde, Mod.Uyg. ve Mod.Öz. lehçelerinde kullanılmaktadır. Kelime hakkındaki detaylar için bk. ED 622b ve ML:78.

P239 tobıçaq Bu söz bir at türü adı olarak geçmektedir. *top* köküne+*çaq* ekinin eklenmesiyle yapılmıştır. Aslında Türkçe olan ve Mo.'dan geri alıntılama olabileceğiyle ilgili görüşler vardır. (Kelimeyle ilgili tüm detaylar için bk. ML:77).

P242 qara qulaq ve **P204 qara qulaq** Kuş ve Hayvanlar bölümünde yer alan bu iki kelime, aynı bölümde değişik yerlerde, farklı Çince karşılıklarıyla verilmiştir. P242'de yer alan *qara qulaq* sözcüğünün Çince karşılığı ses çevirisi ile "ha-la hu-la", P204 *qara qulak* ifadesinin Çince karşılığı anlam çevirisi ile *piao* olarak verilmiştir. Çince *piao* sözcüğünün anlamı kaynaklarda "A tiger-cat. Stripes, stre-

aks, veins. Ornamental" (Math. 5181, 714a) şeklinde yer almaktadır. Buna benzer ifade çeşitli kaynaklarda bazen bitişik, bazen ayrı yazılmakta ve değişik hayvanların ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örn: *karakulak* "(I) kedigillerden, çakala benzer vahşi bir hayvan; *karakulak* (II) Osmanlı İmparatorluğu'nda emir çavuşu, haberci" (TS c.II 793a); *qaraqulaq* "der Luchs" (Radl. II:134); *char chulach* "d. i. schwazohr, eine Art Tiger" (Klaproth, 15); *qara qulaq* "tarla faresi" (EUS. 111). Bize göre bu farklı iki hayvana verilen sesteş isimler olsa gerek. Ancak kaynaklardaki farklı yorumlar ve bu ifadelerin aynı sözlüğün aynı bölümünde bütün nüshalarda benzer şekilde iki farklı yerde yer alması ve Çince karşılıklarının farklı olması kelimeleri yazanın iki farklı hayvanı düşündüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca bk. Ligeti VSO. 19(II)-162; ED 643b-644a.

P292 üstünki *<üst-ün-ki*. Kelime metinde taraf, yön zarfı olarak somut anlam ifade etmemektedir. Günümüzde de "üstteki, tepedeki" denildiğinde "en üstte oturan, yöneten, kral; hükûmet ve görevliler" den bahsedildiği yani hâkimiyet başındakinin kastedildiği anlaşılıyor. Sözlükte de bu söz tam bu anlamda açıklanmaktadır. Bu bir metonimik anlatım şeklidir. Hem yer olarak diğerlerinden yukarıda oturan (tahtta) hem sınıf olarak diğerlerinden üstün olan hükümdar ve onun çevresi için kullanılmıştır. Bu parçanın bütün için kullanılması, yani dildeki ad aktarması (metonim) olayıdır.

P274 inçkä Bu madde "İnsanlar Bölümünde" *üzit* (cin, ruh), *burqan* gibi dinî terimlerden hemen sonra gelmiştir. Bu noktadan yola çıkarak kelimenin ifade ettiği anlamın din ya da dine yakın bir konu olduğu dinle ilgilenen insanları kastettiği tahmin edilebilir. Kaynaklarda *inçkä*'nin sadece "ince, zarif, zayıf vs." anlamlarından başka dinle ilgili bir anlamı bulunmamaktadır (bk. ED, DLT, KB, ATG). Sözlük'te iki tane *inçkä* maddesi vardır. Diğeri ise "ince, zarif, zayıf, yufka" anlamlarını karşılayan *inçkä* kelimesidir (P949). Bu madde (P274) Çince 儒 *ju* "bilgili, okumuş olan kişi, aydın, talebe; Konfiçyüs'ün talebeleri" (Math. 3145, 473b) nin karşılığı olarak, bir dinî terim "temizlenen, arınan, takva (kişi)" anlamlarını ifade etmektedir. Kelimenin anlamca genişlediği ve metaforlu bir anlam kazandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bk. (Ligeti, VSO:157).

P289 aylu küñ "İnsanlar Bölümü"nde yer alan bu kelime hem Japon *b* nüshası hem de Ligeti'nin kullandığı Budapeşte nüshasında çok net bir biçimde *''ylwkwnk* yazılmıştır. Hu, Huang'lar *aylu küñ* şeklinde çift söz olarak okumuşlardır (İMS: 41 ve 69). Ligeti *ilüküñ (älüküng)* okumuş ve niçin bu okunuşu tercih ettiğiyle ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır (Ligeti VSO:156). Kelimenin Çincesi *chia-hsiao* "karı ve çocuklar; sadece karı" (bk. Ts'ü-Hai, 1151c.), "aile fertleri; çoluk çocuk ve mahsus karı için" anlamlarına gelmektedir (Ku.-tian., 416a). *aylu* hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Fakat Lopnur ağzında *aylu* kelimesi "bekçi, nobetçi" anlamlarıyla erkekler için kullanılmaktadır. (bk. Şiv., 18; UTİL, I:215b). Turfan ağzında hâlâ kullanılmakta olan *ayla* "abla, teyze" kelimesinin de bu kelime ile ilgisinin olup olmadığı düşünülebilir (Şiv., 18); *ayla* kelimesinin "abla" anlamından başka, "han soyundan olmayan, saray memurlarının eşle-

rinin unvanı" olduğu da kayıtlardan belli olmaktadır (bk. UTİL, I:214a). *küñ* kelimesi ise eski Türkçe yadigârlarda görülen bir kelimedir. *küñ* "cariye" (ATG., 285), *küñ* "karavaş, cariye" (EUS 82), *küñ* "female slave"...*küñ yutuz* "female slave and wife"...(ED 726a). Eğer *aylu* erkek için kullanılmış ise, *küñ* de bayanı göstermektedir. O hâlde bu kelime, özellikle aile için kullanılan "aile üyeleri" anlamını karşılayan bir çift söz olarak degerlendirilebilir.

P300 aγaça Han soyundan olan prensesler ile asil, zengin ailelerin hanım ve kızlarına verilen saygı ismidir. Sözlük'te kelime Çince 郡主 *chün-chu* ile karşılanmıştır. *chün-chu*'nun anlamı "daughter of an imperial prince of the first degree" (Math. 1717, 242a.) olarak verilmektedir. Radloff, Klaproth'un çalışmasından alarak sözlüğünde kelimeye yer vermiştir ve "Dorfältester" olarak açıklamıştır (bk. I:151). Kelime "hanım, hanımefendi" anlamlarıyla Mod. Uyg. ağızlarında kullanılmaktadır. *ağaça* şekli Lopnur ağzında "hanım, hanımefendi" (bk. Şiv., 9) anlamında kullanılırken *ağıçı, ağıça* şekilleri de Gulca ağzında özellikle müezzinin hanımı ve saygın, yaşlı hanımlar için kullanılmaktadır. Kelimenin bazı kaynaklarda "bayan hizmetçi, cariye" anlamlarının da mevcut olduğu belirtilmektedir (UTİL, I:114b). Kelimeyle ilgili daha çok ayrıntı için bk. (Tenişev 1990:14); (Ligeti VSO:127).

P303 omoγ Kelimenin etimolojisi ile ilgili fazla bilgi yoktur. Sözlük'te Çince karşılığı "sahip, patron" anlamında karşılanmıştır. *omoγ* "maitre, patron" (Ligeti VSO:179); *umoch* "Herr, Wirt" (Klaproth 18).

P314 murki Kelimenin Çince karşılığı *yü-jên* "a fool, a blockhead" (Math. 7624, 1143a) olup kökü Moğolca olabilir. Moğolcada *bolki, molki* şeklindeki kelimeler "aptal, akılsız" anlamlarını ifade eder. *bolki, molki* "stupid, not siklfuul; slow, inert; impolished, clumsy" (bk. Les., 118); *murki* "narr" Klaproth, 18; VEWT'da farklı bir anlamla geçiyor: *murki* "der sechste Vorfahr" (VEWT 345a); Ayrıca bk. (Ligeti VSO:184).

P325 abuşq-a Çağatay sahasında "yaşlı kadın" anlamında görülen bu kelimenin Sözlük'teki anlamı "anne" olarak verilmiştir. KB ve DLT'te "koca, ihtiyarlamış kişi" anlamında *avıçga* şekliyle karşımıza çıkmıştı (ED 6b). Sözlük'te geçen anlamında Kumul ve Turfan ağızlarında kullanıldığı düşünülebilir.

P332 biz-lär, **P333 säniñ, P334 olar** Bu maddelerin Çince karşılığı *wo-mei, ni-mei, t'a-mei* olarak verilmiştir. Çince karşılıklarında görülen "mei" aslında Mod. Çincedeki +lar /+ler'i ifade eden çoğul eki "mên" olup, Sözlük'te verilen "mei" şekli Ming dönemindeki Çince konuşma diline has bir özelliktir (bk. İMS: 42).

P343 çurçük Bir ulus adıdır. Mançuların ataları olarak bilinen bu ulus Çüçenlerdir. Çüçenler tarihte Kuzey Çin'de hüküm süren bir toplumdur. Sözlük'te çok net bir biçimde *çwrçwk* (*ü* ler *y* siz) şeklinde yazılmışsa da, Ligeti ve diğerleri "*çürçäk*" okumuştur. Bu belki de Çince verilmiş okunuşunun *çürçäk* okuma-

ya daha yatkın olduğundan kaynaklanıyor olabilir. Pelliot bu maddenin "*C'ürçük*" yazıldığını, aslında *C'ürçät* okunması gerektiğini, *C'ürcät* okunmasını Çince verilen fonetik transkripsiyonun doğrulamakta olduğunu ileri sürmektedir. (Pelliot 1930:336, Tü. çvr. 86).

P344 bay-i Bu "Tercümanlar Odası"nda kurulan bir bölümdür. Bu bölüm, günümüzde Çin'in güneyinde ve Tayland'da yaşamakta olan azınlıklardan Dey Kavmi ve onların diliyle ilgili çalışmalar için kurulmuştur.

P349 bodın "beden, vücut, gövde" anlamlarını ifade eden bu kelimenin kökü *bod* "boy" dur. *budin* "corps" (Ligeti VSO :147); *budin* "Körper" (Klaproth 19). Pelliot bu kelimeyi *budın* olarak okumuş ve bunun "beden" anlamına gelen Türkçe kelime olduğunu ileri sürmüştür (Pelliot 1930:262, Tü. çvr.:21). Çince karşılığı *shên*'dir. WT'da Uygurcası *boy* olan kelimenin Çincesi *shên* olarak verilmiştir (WT', c. I 1260). Sözlük'te "vücut, beden" ile ilgili bir diğer madde **P858 budun** kelimesidir. Bu kelime de *budun* yazılmıştır, ancak, *bodun* olarak okunabilir, *bodun* kelimesinin Orhun Yazıtları'nda tespit edildiği ve "halk" anlamında kullanıldığını biliyoruz. Sözlük'te Çince karşılığı *(pên)* "esas, kök, mahiyeti, özü; kendi" olarak verilen kelimenin anlam daralması sonucu topluca insanları değil, bireyi yanı "beden, öz, kendi"ni ifade eden kelime hâline geldiğini düşünmek mümkündür, bu düşüncemiz P675 maddesindeki *bodun* kelimesi ile ispatlanmış bulunmaktadır. Kelimenin Sözlük'teki *büdün* şekli hakkında Pelliot Moğolcanın etkisi olabileceğini, Moğolca kaynaklarda "kendi, özü, özel, kişisel" anlamlarında *budun* ya da *büdün* kelimesine karşılaştığını ileri sürmektedir (Pelliot 1930:263, Tü. çvr. 21-22). Sözlük'teki "vücut, beden" ile ilgili üçüncü madde ise **P675 bodun-nı yasap** maddesindeki ilk kelime *bodun*'dur. Maddenin Çince karşılığı *hsiu-shên* "to cultivate oneself; to practice moral culture; ethics; moral culture" (Math. 419b) olarak yorumlanabilir. "vücudu eğitmek, terbiye etmek, iyi yetiştirmek, manevi yönden geliştirmek" (din kurallarına göre yetişmek) anlamları ifade eden bu kelimeyi Ligeti *budün-ni yasap* okumuştur (Ligeti VSO:148).

P399 yam-qa Bu kelimenin kökü belli ama eki ile ilgili net bir şey söylemek zordur. *yam-q-a* bize göre kelime sonundaki –a eki yönelme eki olabilir. Kelime kökü Moğolca. *yam* "posta istasyonu, duraklama yeri" sözcüğüdür. Bu kelimenin Moğolcaya Çinceden girdiğini ileri sürenler vardır. Çin. *chan*, Orta Çin. *tyam*. "duraklamak, durmak; durak". (Detaylı bilgi için bk. ED 933b ve Özyetgin 1996: 176).

P419 çıγ Çince verilen karşılığına göre, "çığ ya da hasır gibi şeylerden yapılmış, sadece kapı için kullanılan perde" anlamını taşımaktadır. Çağatay sahasında da kullanılan bu kelime "ak oy parçalarından; ev veya yurt kapısı üzerine asılan ince çubuk ve sazlardan yapılma perde biçimindeki kafes, bölme" anlamları da ifade etmektedir, bk.(ML:58-59). Kelime aslında sadece sepet veya ona benzer şeyleri örmede kullanılan saz, hasır otu gibi bitki adıdır (UTİL, II:763b). Bir bitki adının ondan yapılan nesneler için de kullanılması dildeki parçayla bütünü

veya özelle geneli ifade etme olayıdır. Örn: Seçimlerde oy vermek için "sandığa gitmek"in, yelkenli gemiler için sadece "yelken"in kullanılması gibi. Bütün-parça ilişkisini yansıtan buna benzer yapılar idrak dilbiliminde metonim olarak bakılmaktadır. Bu maddede "çığ perde" yerine sadece onun yapımında kullanılan materyal "çığ" kullanılarak parça ile bütün anlatılmıştır. Metonimle ilgili detaylar için bk. (Kemal 2003).

P424 küri Bu kelime hususi olarak bakliyatlar ölçüsünde kullanılan alet ve ölçü birimi ismidir. *Küre* şekliyle Mod.Uyg.'da kullanılmaktadır. Kaynaklarda, "*küre* 1) aşlıq ölçeydiğan esvap. yağaç yaki qomuştın süken şeklide yasılıdu. 2) miqtar. 10 şiñğa teñ häcim ölçäm birligi" (UTİL, IV:701b); "*küri* kile hacım ölçüsü" (ATG 285b); Kelimenin etimolojisiyle ilgili olarak Clauson muhtemelen Toharca olabilir düşüncesini ortaya koymuştur (bk. ED 737a). Fakat bize göre, kelimenin Türkçe olma olasılığı daha yüksek. Kelime hemen hemen bütün Türk lehçelerinde mevcut olan *kürek* kelimesinin kökü *kür-* "bir yere yığmak, toplamak, küremek" fiiliyle aynı olabilir. *küremek* fiili en çok çiftçilikte kullanılan bir terimdir. Uyg.Tü.'nde kar için "kar küremek" şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca metnimizde geçen bu kelime sadece ölçü birimini değil tıpkı *kürek* kelimesi gibi bir alet ismini de bildirmektedir. Eski Türkçede fiil tabanına *-a, -ä, -ı, -i; -u, -ü* eklerinin getirilmesiyle yapılan isimlerin var olduğunu biliyoruz (bk. ATG, 105§), *sayu* "fıçı" (*say*-"sağmak"), *ögä* "şöhret" (*ög*-"övmek"), *tusu* "fayda, kazanç" (*tus*- "kazanmak, fayda görmek"), *köni* "doğru, gerçek" (*kön*- "doğrultmak, düzeltmek") vs. *küri* kelimesinin de *kür*- fiili ile *-i* (FİYE) den yapılmış olduğu düşünülebilir.

P440 qadıñ Aslında kelime başlangıçta bir ağaç çeşidi *kayın ağacı*'nın ismi olarak kullanılmıştır, sonradan anlamı genişleyerek bu tür ağaçtan yapılan tabak, kaselerin ismi için de kullanılmıştır. Bu konuda bk. ED 602b *kadıñ*. Bu tür ifade şeklinin detaylı açıklaması için bk. **P419 çıγ** (açıklaması).

P458 mañluñ "Giysiler Bölümü" nde bulunan bu kelime Çinceden alıntıdır (mang-lung). Ejderha resimli bu giysi, Ming ve Ch'ing dönemlerinde saraydaki bakanların törenlerdeki resmî kıyafeti olmuştur (bk. Hsian.-Han 765b). Ayrıca bk. (Ligeti VSO:180).

P463 köşigä "perde" kelimesini karşılayan bu kelimenin kökü *köşi-* (örtmek, kapatmak) fiilidir (bk. ED 753 a-b). Sözlük'te bu fiille yapılmış daha iki madde de yer almaktadır. *köşätir* ("şemsiye", P418), *köşünçüg* ("yorgan", P453).

P490 könüg suv "gümüş suyu" anlamına gelen bu kelime için bk. (ED 726b ***köne***).

P493 sorma "şarap" olarak yorumladığımız bu kelimenin kökünün *sor*- "emmek, içine çekmek" fiili olduğu ileri sürülmektedir (bk. ED 852b). Ayrıca bk. (Pelliot 1930:258-261) ve ML:104.

P512 çıbıyan Kelimenin alıntı olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Fakat kaynaklarda bu kelimeye ses bakımından çok yakın olan birkaç kelime var-

dır: *çubaqan* "innap, 'zizyphus'"; *çubuyan* "Leziz ve taamı hoş bir şey" (US., 48); *çıbqan, çıbıqan* "innap, vücutta çıkan kırmızılık" (DLT, I: 448), *çubuyan* şekli ile Oğuz Destanı'nda görülmektedir (Pelliot 1930:286, Tü. çvr.:s.41); TS'da *çıban* maddesi bir çeşit yara ismi olarak açıklanmıştır (bk. TS I: 298a); Mod. Uyg'da *çıqan* kelimesi bir çeşit deri hastalığı, kötü yara için kullanılmaktadır (bk. UTİL, II:765b). Ancak, bu kelimelerin çok azı metnimizde verilen Çince karşılığı *tzü-wei* ile anlamca uyuşur. Çince kaynaklarda *tzü-wei* sözcüğü "lezzet, güzel koku, tat" anlamlarıyla kaydedilmiştir. WT'da "lezzet, güzel koku, tat" anlamındaki *tzü-wei*'nin Uygurcası *t'em* "tat" olarak verilmiştir (WT', c.III, s.3911); Radloff sözlüğüne *çıbıyan* olan bu kelimeyi almış ve "şekerleme" olarak anlam vermiştir (Radl., III:2154); Clauson kelimenin Hintçe olabileceğini ortaya koymuş *çıbıkan* kabul ederek "jujube fruit" şeklinde anlam vermiştir. Clauson yine *çıban* kelimesini de aynı madde içine koymuş "boil, ulcer" olarak yorumlamıştır. Sözlükte "hünnap" anlamı verilen **P146** *çubuγan* kelimesini de bununla aynı kelime olarak değerlendirmiştir (bk. ED 396a). Ayrıca, bk. (Ligeti VSO: 19(II)-151); *çubuyan* (bk. DTS 156a).

Bize göre burada, anlamca farklı olan en az üç adet kelime söz konusudur. İlk önce bu kelimeler arasında bir meyve ismi olan kelime vardır ki, bu da sözlükteki **P146** *çubuγan* maddesidir ve "hünnap" anlamını içermektedir. İkincisi ise, bir yiyecekle ilgili kelimedir, bu kelime bir tatlı ya da bir çeşit şekerleme için kullanılmış ve aynı kelime anlamca genişleyerek "lezzet, tat" için de kullanılmıştır. Üçüncü bir kelime ise şekli bu kelimeye benzeyen, fakat anlamı çok farklı olan bir çeşit yara, hastalık için kullanılan kelimedir. Eğer bu kelimelerin aynı kökten olduğu savunulursa bize göre de kelimenin kökü aynıdır. İlk olarak kelime bir yiyecek ve bir meyve olan "hünnap"a isim olarak verilmiştir. Daha sonra bu kelimeden "lezzet, tat; tatlı" anlamları üretilmiştir. Bunlarla birlikte yine, vücutta çıkan kırmızı ve büyük yaraların renk ve şekil yönünden hünnaba benzetilmesi sonucu *çıban*'ın adının meydana geldiği de düşünülebilir. Ancak, bu düşüncelerin geçerli olabilmesi kelimenin ilk allamının kırmızı renkli bir meyve olan *hünnap* (jujube fruit) a ait olduğunu kesinleştirdikten ve detaylı bir ses değişimi incelemesinden sonra mümkün olabilir. Doğu Türkistan'ın özellikle güneyinde çokça yetişen bir meyve olan hünnap Mod.Uyg.'da "çılan" denilmektedir. Bu da ses yönünden yukarıdaki kelimelere yakın sayılır. Ancak kaynaklarda *çılan*'ın Farsça kökenli olduğu ifade edilmektedir (UTİL, III:780b).

P530 sayurt bitig Maddenin birinci kelimesi *sayurt* Ligeti tarafından **şagirt** (<Far. *şa:girt*) sözcüğü olarak değerlendirilmiştir (VSO, 19(II)-191). Klaproth da öğrenci olarak düşünerek **P532 sayurt bitig oqı** maddesini "ein Shüler der die Anfangsgründe lernt" diye tercüme etmiştir (Klaproth, 24). Fakat, bu maddelerin Çince karşılıklarında "öğrenci, talebe" gibi bir ifadeye yer verilmemektedir. Maddenin Çince karşılığı 雜字 *tsa-tzu*'nin ilk karakteri 雜 *tsa* kaynaklarda "mixed; confused; miscellaneous" olarak açıklanmaktadır (Math. 6646, 972b). *tzu* ise "A letter; a written character; a word" anlamlarındadır (Math. 6941, 1025a). **P532**

madde başı 讀雜'ɣ-*tu-tsa-tzu*'nı oluşturan üç karakterin ilki "okumak" anlamındaki fiili, son ikisi ise yukarıda belirttiğimiz gibi isim niteliğinde bir yazı çeşidi olabilir. Ancak kaynaklarda Çince olarak da böyle bir kelimeye rastlanmamaktadır. Eğer bu madde başlarının Çince anlamı göz önüne alınırsa "şagirt" sözü ile bir bağlantı kurarak yorumlamak pek kabul edilebilir görünmüyor.

P557 şipgin "Renkler Bölümü"nde yer alan bu kelime o dönemdeki Kumul, Turfan ağız özelliği olarak kabul edebileceğimiz söz başındaki y>ş değişimi yüzünden *şipgin* olmuştur. Böyle örneklerden birini daha önce görmüştük. bk. **Açıklamalar**, *şoldurγ-a* (P166). Ayrıca krş: *yipgil*.

P591 sıtır "ons, ağırlık ölçüsü; Çin sikkesi" olarak açıkladığımız bu kelime aslında bir alıntıdır. <Sog. *st'yr* <Yun. *stater* (gümüş sikke). bk. (ED:802a). ve (Ligeti VSO. 19 (II)-195). Sözlükte *sıtır* kelimesi ile ilgili iki madde daha verilmiştir. **P916 sıtır baş** bu maddeye anlam vermek zordur. Ligeti "la 'tête' de l'once" olarak anlam vermektedir (Ligeti, 1969: 22(I)-49). Diğeri ise, **P901 sıtır qıdıγ** maddesidir. *qıdıγ* "kenar, kıyı" anlamındadır. Maddeyi kelime kelime tercüme edersek "sikkenin kenarı, sikkenin baş ucu" anlamını verir.

P614 büqdi Sözlükte bu madde aynen *pwyqdy* şeklinde yazılmıştır. Ligeti *büdi-* olarak almış ve "danser" olarak yorumlamıştır (VSO: 19 (II)-147). *büd-* için bk. (ED 300b *bödi-*). Metnimizde geçen bu şekil yanlış yazımdan kaynaklanmış olabilir. *büq-* raqasa "to danse" (ED 324a). DLT'te dansla ilgili olarak *büdhik* = oyun, raks; *büdhüş-* = oyunda ve raksta yarışmak; *büdik*= oynayış, zıplayış kelimeleri geçmektedir (DLT, İnd:122). Oynamakla ilgili bu fiilin kökü *bük-* (eğilmek, bükülmek) olabilir. Ligeti galiba Çince okunuşu için verilen "pu-tê" yi esas almış olabilir.

P636 üz-ä Maddenin Çince karşılığı olan *ch'ang*'ın anlamına bakıldığında kelimenin yanlış yazıldığı kanaatine varmak mümkündür (Math. 222, 25a). Çünkü "sürekli, devamlı, sabit" anlamları ifade eden şekli *üzä* değil *oza* olmalıdır. Bu konuda bk. (ED 280a). *üzä* şekli ise "üstte, yukarıda, üzerinde" anlamları ifade etmektedir (ATG 306b; ED 280b). Metinde kelime başındaki *o* yanlışlıkla *y*'li yazılmış olabilir.

P654 yir köndürmiş Bu madde 17. Bölüm "İnsan Faaliyetleri Bölümü"nde *t(ä)ñri örtünmiş* maddesinden hemen sonra yer almıştır. *köndürmiş* < *kö-n-dürmiş*. *köndür-* "doğrulamak, doğrultmak; (bir kimseye doğru) yolu göstermek" anlamları ifade eder (ED 730b). *yir köndür-* maddesi **P653**'te gördüğümüz *t(ä)ñri örtün-* gibi bir deyim olmalıdır. Bu iki deyim beraber dikkate alındığında "gök ile örtünmiş (korunmuş?), yer ile uygunlaştırılmış (desteklenmiş?), doğru yola getirilmiş" şeklinde anlamlandırılabilir. Bu kelimeyle ilgili olarak Ligeti'nin yorumlarına da bakılabilir (Ligeti, VSO: 19 (II)-175, 19 (III) -286; 1969: 22 (II)-219).

P671 yiḏärip saqlap Bu maddedeki birinci fiil *yiḏär-* ve **P783 yiḏärip** maddesindeki *yiḏär-* fiilleri "takip etmek, takılmak" anlamındaki *idär-* fiilidir. Veri-

len Çince karşılıkları kelimenin anlamını aydınlatmaktadır. Böylece, sözlüğün ses özelliklerinden biri daha ortaya çıkmış olmakta, bu özellik de kelime başındaki ünlüden önce *'y'* türemesi olayıdır (*i*'den önce "*y*" türeme olayı için bk. ATG 39). Sözlük'te H1032 *yilin-* (*ilin-)* fiilinde de buna benzer ses türemesi olmuştur. *ider-* fiili için ayrıca bk. (ED 67a).

P674 iris qaγas "cömert, yigit" anlamlarında bir çift sözdür. İfadenin ilk kelimesi Moğolca *eres* (*ere* "er, erkek") kelimesi olmalı. Bu konuda bk. (Pelliot 1930: 268-269; Tü. çvr., 26-27). İkinci kelime *qaγas*'ın da Moğolca olduğu ileri sürülmektedir (bk. Ligeti, VSO:19(II)-190).

P702 baş çalıştı Maddenin fiil kısmı *çal-*"vurmak, yere çalmak, darbe vermek" fiilinin işteş şeklidir (DLT, II:24; DLT, İnd: 132). *çalış-* "güreşmek" (DLT, İnd: 133). Bu madde için ayrıca bk. (Pelliot 1930:293, Tü. çvr.:47; Ligeti, VSO: 19(II)-150). Sözlükte "teslim olmak" anlamında verilen **P709 baş çaqıp** maddesindeki *çaq-* "kırmak, vurmak" fiili ile *çal-* fiillerinin eş anlamlı fiiller olduğu görülmektedir.

P710 çaγur Bu kelimeyi Hu, Huang'lar Çincesine göre *çaw kör* olarak (bk. İMS: 56, 81) vermektedir. Bu da kelimenin Çince anlamı *ch'ao-chien'*e uyuyor. Bu iddiaya göre kelimenin baş kısmı *ch'ao* (saray, taht), son kısmı ise Çince *chien* "görmek, bakmak" fiilinin tercüme edilmiş şekli *kör-* den yapılmıştır. Bununla beraber kelimenin *-γur* kısmını *kör* ile açıklamak zor görünüyor.

P711 küriyen turdı 17.Bölüm'de yer alan bu maddeyi Ligeti *küriyän tur-di* okumuş ve *tür-* fiilini "dürmek, katlamak, bükmek, sarmak" anlamında açıklamıştır (VSO:19(II)-178 ve 19(III)-272). Pelliot da böyle yorumluyor (bk. 1930, Tü. çvr.:44). Klaproth ve Hu, Huanglar *tur-* okumaktadır. Bizce bu maddeden hemen sonra gelen **P712 küriyän tuşti** maddesi ve bu maddelerin Çince karşılıkları zıt anlamlı *ch'i* "ayağa kalkmak, kalmak" (Çin. *ch'i-ying*), *hsia* "inmek, düşmek" (Çin. *hsia-ying*) fiilleri göz önünde bulundurulduğunda *tüş-* "inmek, düşmek" fiiline karşılık, onun zıt anlamlısı *tur-* "kalkmak, yerinden kalkmak, ayağa kalkmak" fiili anlamca daha uygun gelmektedir.

P718 çöbtik "Ek Bölümü"nde *başında* maddesinden hemen sonra gelen bu kelimeyi *başında*'nın zıt anlamlısı olarak düşünmek mümkün. Zaten kelimenin Çincesi "son, sonu, son nokta; bitmek" anlamlarını ifade etmektedir. Kelimenin kökü *çöb*'tür. *çöb*'ün anlamı kaynaklarda "bir şeyin sonu, çöküntü" şeklinde verilmektedir. Bk. (ED 394a). DLT'te *çöp* şekli de vardır. *çöp* "şarabın tortusu, her şeyin çöküntüsü, çöp, çör çöp; herhangi bir şeyin çökeli" (DLT, İnd: 158). Kelimenin Çince karşılığı *chung* "the end, finally. Death. The whole of. After all..." (Math. 1500, 212c) anlamlarını ifade eder. Kaynaklarda *çöbik* şekline de rastlamaktayız. bk. (ED 396b).

P723 başlıγ Kaynaklarda kelimenin "başı olan, başa sahip olan, başlık; lider, başkan, reis; başlayan, önder olan ..." (ED 381a-b) gibi anlamları üzerinde yo-

ğunlaşılmış ise de, metnimizde kullanılan anlamda pek rastlanmıyor. Kelimenin Sözlük'te bulunan anlamı **P984 kişi başlıγ** maddesiyle daha da netlik kazanmaktadır. Burada söz konusu olan bu iki maddenin Çince karşılıkları *têng* ve *jên-têng* sözcüklerinden anlaşılıyor ki, kelime bir edat görevindedir "...gibi kişiler (şeyler)/...ler başta olmak üzere/ ...başkanlığında/...vekilliğinde, vesaire" anlamlarını ifade etmekte (Ts'ü-Hai 2118a.) ve bu anlamda sadece bir kişi değil birkaç kişi söz konusu olmaktadır. Bu kelime burada geçen anlamıyla günümüz Uygur Türkçesinde de yaşamaktadır (UTİL., I:377b *başlıq* I). Sözlük'te bu anlamla ilgili üçüncü bir maddenin eklenmesi dikkat çekicidir: **P792 başlıγ boyın** Çince karşılığı *têng-t'ou* olarak verilmiştir. *baş* ile *boyın* "boyun"dan yapılan böyle bir çift söz başka yadigârlarda görülmemiştir. Bu Çince karşılığının kelime kelime tercümesinden meydana gelen bir çift söz olabilir. Çünkü kaynaklarda Çince *têng-t'ou* ile *têng-hsiang* sözcüklerinin aynı anlamı taşıdığı görülmektedir: *têng-t'ou* or *têng-hsiang* "or the same species; such articles, 'etc., etc.'" (bk. Math. 894a). Bu madde çift söz şeklinde Ligeti'de bulunmamaktadır. Fakat raporlardan kelime listesine alınan *boyın* ve *başlıγ* (Ligeti 1969: 22(I)-14-15) kelimeleri ayrı ayrı açıklanmıştır. *boyın* "nuque, cou; numérale pour les bêtes sauvages" (Ligeti 1969: 22(I)-19). Bazı yadigârlarda *başlıγ* kelimesi tam metnimizdeki anlamıyla kullanılmış olsa da, yapılan yorumlar sadece kelimenin bilinen temel anlamlarıyla sınırlı kalmıştır. Örneğin, Altın Orda dönemine ait metinlerde "şah merdan başlıg daruga begleriñe (8), halil başlıg yüz begleriñe (9)" gibi ifadelere çok sık rastlamaktayız ve bu kelime grupları "Şahmerdan başta eyalet amirleri beylere, Halil başta yüz beylerine" olarak çevrilmiştir (Özyetkin 1996:112 ve 143). Aynı dönem metinlerinde yine, kelimenin *başlı* şekli de görülüyor "*qutlı buqa hasan başlı ilçiler* (4-5*), davud başlı begler* (7-8)" gibi. Bu kelime gruplarının çeviri ise "Kutlu Buka ve Hasan başkanlığında elçiler" şeklinde yapılmıştır (Özyetkin 1996:105 ve 135). Kitapta *başlığ* kelimesi Notlar kısmına alınmış ve metindeki anlamıyla ilgili olarak sadece "bir şahıs isminden sonra sıkça kullandığı" söylenerek örnekler gösterilmiştir (Özyetkin 1996:172). ED'de de bu konuda bir açıklama bulunmuyor. Sözlükte verilen *başlıγ* maddesi ve *başlıγ* kelimesini içeren diğer iki maddede (**P984, P792**) *başlıγ* kelimesi "reis, lider, şef" anlamları ile değil, sayı ile ilgili birer kelime özelliği taşımaktadır.

P746 qatar Bu kelime "Ek Bölümü"nde *ulatı* ve *öz* maddeleri arasında bulunmaktadır. Ligeti 'apparence, manière' olarak almıştır (Ligeti 1969: 22(I)-31). Çince karşılığı ise kaynaklarda "1. sığmak, hacim; şekil, moral; (tahmin bildirir) herhalde, belki; yüz ifadesi, süratı..." olarak geçer (bk. Ts'ü-Hai, 2022b).

P753 tämiz* "mütevazı, alçak gönüllü" olarak anlam verdiğimiz bu kelime belki Arapça *tamyi:z* "kirli olmayan, lekesiz, temiz" kelimesi ile aynı kelime olabilir. Kelime "Ek Bölümü"nde *alıp* (P752) ve *tilep* (P754) maddeleri arasında bulunmaktadır. Çince karşılığı *fu*'nun anlamı kaynaklarda "to prostrate; to yield; to suffer. Hamble" şeklindedir (Math. 1964, 292a.). Ayrıca, bk. (Ligeti 1969: 22(II)-199).

P758 ıbtıp *<ıbıt-ıp <abıt-ıp*. "Ek Bölümü"nde *taptı, kes* maddelerinin arasında bulunan bu kelimenin kökü bizce *abı-* (gizlemek, örtmek)dır. Kelimenin Çince karşılığı *hu* nun anlamı "to guard, to protect. To assist, to take the part of. To escort. To shelter" (Math. 2190, 326b) olarak kaydedilmektedir. Bu fiilin ettirgen şekli *abıt-* DLT'te geçmektedir (DLT, I:206). *abıt-* fiili için ayrıca bk. (ED 7a. *ıbtıp* < ıb(ı)-t-ıp...).

P768 ilsenip Ligeti'nin *ilsenip* olarak okuduğu bu kelimenin kökü DLT'teki *ılsa-* "inmek istemek" (DLT, İnd: 216) fiili olabilir. Kelimenin Çince karşılığı ise metinde歸服*kuei-fu* olarak verilmiştir. Fakat kaynaklarda bu iki ideogramdan oluşan bir Çince kelime bulunmamaktadır. İlk karakter *kuei* 歸 "...To return; to revert to; to go back. To belong to; to restore; To send back" (Math. 3617, 533c) olarak verilmektedir. Bu kelimenin Çincesi farklı iki sözden oluşmaktadır. Kaynaklarda *kuei-fu* okunuşunda "to return to allegiance; to attach oneself to" (Math. 534b) olarak açıklanan kelimenin ikinci karakteri 附*fu* ise metnimizde verilen服*fu* değildir. *ılsa:-* fiili için bk. (ED 151a).

P776 üzük sabγaq Bu maddenin ilk kelimesi problemlidir. Ligeti'nin kullandığı BM nüshasında *üzük* yazıldığı hâlde Ligeti *öçig* okumayı tercih etmiştir. Hatta BM nüshasında kelimenin Çince fonetik okunuşu *wu-chih* olarak verilmiş, bu da kelimenin tam anlamıyla *üjik* okunmasını gerektirmektedir. Kelime 10 sayfalık Japon c nüshasında (Ek) ve Pekin nüshalarında (HH'lar *özük* okumuşlar) *'wzwk (üzük)* şeklinde yazılmış, Çince fonetik okunuşu da *wu-tsu* olarak verilmiştir. Kelime DLT'te "hece, harf" anlamında *üjük*, "hecelemek" anlamında *üjüklä-* şeklinde geçmektedir (I, 71). **EUS**'da *ujak* (s.172), *uziq* (s.176) şekillerini görüyoruz. Gabain kelimenin Çince olduğunu ileri sürmüştür (bk. ATG 304b). Clauson ise kelimenin Sogdcada görülmüş olabileceğini, ancak sonuç olarak Çince *tzü* ile aynı anlam taşımakta olduğunu belirtmektedir (bk. ED 24a *üjek)*.

Metnimizde geçen *üzük sabqaq* maddesinin Çincesi *shêng-hsi* "sound; noise; information" (Mod. Chin.-Eng.Dict. 787b) olarak verilmiştir. Kelimenin anlamı ise "ses, haber" dır. Bunun dışında bu kelime Sözlük'te **P528 bitig <u>u</u>şik** maddesinde daha geçmektedir. Eğer ikinci kelime *üşik*'in kökünü P776 maddedeki *üzük* ile aynı olarak düşünürsek kelime *üjik* olarak da okunabilir. *bitig üşik* maddesinde *üşik* kelimesi "yazmak" anlamında geçmektedir.

Maddenin ikinci kelimesi *sabγaq* ise *sab* "söz, laf, kelime, konuşma" ve küçültme- kuvvetlendirme eki ı*γaq* ile yapılan sözcüktür (+*qaq,* ı*käk,* ı*γaq,* ı*gäk* ekleri için bk. (ATG., 45).

P784 tükäti tayustı "bitmek, tükenmek" anlamlarını ifade eden bu maddenin ikinci kelimesi *tayus-* Moğolca alıntı kelimedir. *tayus* - <Mo. *daqus* "zu ende sein" (bk. VEWT. 454b). Ayrıca bk. (Ligeti 1969: 22(II)-193).

P797 igüläsküy Bu madde "İnsan Faaliyetleri Bölümü"nde *tapınıdur* maddesinden hemen sonra sıralanmıştır. Kaynaklarda bu kelimeyle ilgili fazla bilgi

bulunmamaktadır. Ligeti çalışmasında *nigülesküi* olarak okumuştur (Ligeti 1969: 22(I)-42). Hâlbuki nüshalarda çok net bir biçimde *igüläsküy* yazılmış ve Çince fonetik okunuşu da buna uymaktadır. Ligeti kelimeyi "humanite, bienfaisanse" olarak yorumlamıştır (1969: 22(I)-42). Metnimizde verilen Çince karşılığı *jên* kaynaklarda "perfect virtue, free from selfishness, the ideal of Confucius..." (Math. 3099, 464c) olarak açıklanmıştır. ATG'te "*igdülä-, iktülä-* bakmak (örn. hastaya, çocuğa)" (ATG, 274a) şeklinde bir fiil geçmektedir. Eğer bu iki kelime arasında bir bağlantı olduğu düşünülürse o hâlde kelimeyi şöyle açabiliriz: *igülä-s-kü (gü)-y*, sonundaki *-y*'nin zarf-fiil eki olduğu kabul edilebilir. Bu konuda bk. (Eckmann 1988:107).

P802 tägirmäy Bu maddenin sonundaki *y* sesi problem yaratmaktadır. Ligeti *tegirmi* olarak okumuş ve *tägirmäi* şeklinin yanlış yazımdan kaynaklandığını ileri sürmüştür (bk. 1969: 198 ve 74. dipnot). Kaynaklarda kelimenin *tegirme / tegirmi* şekillerine sıkça rastlanmıştır (bu konuda bk. ED 486b). Çince fonetik okunuşu ve anlamı da *tegirme* okunuşuna uymaktadır. Kelimenin anlamı "yuvarlak, daire, çember; çevresi çevrilmiş alan; bahçe" dir.

P805 toptul Kelimenin sözlükteki anlamı "koşmak, çabuk yürümek"tir. Ligeti *tobtol-* okumuş ve Moğolca *dobtul-* ile karşılaştırmıştır (1969:201). Kelime Moğolcadan alıntıdır. *toptul-* şeklinde Çağatay Türkçesi kaynaklarında geçmektedir. Bunun için bk. (ML,115-116).

P812 tuyunmaq Bu maddenin Çince karşılığı *chüeh* 角(diğer okunuşu *chiao*'dir) ile benzer bir anlamı kaynaklarda bulunmamaktadır. Ligeti kelime kökünün *tuy-* "hissetmek, farkına varmak, anlamak, duymak" fiili olduğunu göstermekle beraber kelimeyi "tartışmak, yarışmak, rekabet etmek" olarak yorumlamıştır (Ligeti 1969:205). *tuyun-* "idrak etmek, duymak" (ATG, 303a); *tuyun-<tuy-* "to have, or acquire perception, or awareness" (ED 569b). Ayrıca bk. (DTS 584b *tuj-*, ve 585a. *tujun-*). Kaynakların hiçbirinde "rekabet, yarışmak" veya ona benzer anlamları bulunmamaktadır. Bizce bir ihtimal, Çince verilen karşılığının "hissetmek, sezmek, anlamak" anlamlarını ifade eden 覺 (chüeh) yerine de kullanılmış olabileceğini düşünmektir. Fakat bu şimdilik sadece bir varsayımdan ibarettir.

P813 tämäçäşip Sözlük'te "rekabetleşmek, tartışmak" anlamlarındadır. Ligeti, Moğolca *temeçe-* ile mukayese ederek Moğol kökenli olabileceğini ortaya koymuştur (bk. Ligeti 1969: 199). WT'de kelimenin Çince karşılığı için verilen *chêng* için Uygurcası *talaşadu,* Moğolca *tämäçämüy* olarak verilmiştir (WT', c.I: 496).

P820 yanturtuy *<yanturt-uy* "geri çevirtmek, geri göndermek, geri döndürmek" anlamındaki fiilin (*<yan-dur-t*) sonundaki *-uy* eki zarf-fiil ekidir. Bu konuda bk. (Eckmann 1988:107).

P824 büdegülük Kelime "İnsan Faaliyetleri Bölümü"nde *sançayın* ile *talḍalap* fiillerinin arasında yer alıyor. Yerine bakıldığında bir fiil olduğu kesindir. Çince karşılığı olarak *p'êng* verilmiştir. Çince karşılığı kaynaklarda birkaç çeşit anlamda gösterilmektedir: *p'êng* "to hold up in both hands, to offer respect-

fully, to scoop up" (Math. 5066, 701b); "iki elle götürmek, kaldırmak (bir şeyi)... aşırı övmek, abartmak, yağ çekmek" (Hsien.-Han. 961b). Ligeti isim olarak düşünmüş ve el ile yapılan faaliyet olduğundan avuçla ilgilendirerek şöyle yorumlamaktadır: "poignée, ce qui se trouve entre les deux paumes apposées" (1969: 20). Kelime *püde-* şekliyle "pohpohlamak, aşırı övmek, abartmak, yağ çekmek" anlamında günümüz Uygur Türkçesinde de kullanılmaktadır. Bu anlamda kelimenin bir metaforlu kullanım olduğu düşünülebilir. Ayrıca, bk. *püde-* "to blow, to puff" (Jarring 1964: 234).

P826 sapγuçı <*sap-* "ipi iğneye geçirmek, saplamak; bir şeyi sarmak, cinsinden eksik kalan bir şeyi başkasıyla tamamlamak" (DLT, İnd: 489), *sapmak* "1. delik içinden geçirmek (iğneye ipi sapmak, burnuna ip geçirmek). 2. giymek, giyinmek" (UTİL III, 368a). Ayrıca bk. (ED 784a). Sözlük'teki *sapquçı* iğneye ip geçiren bir alet olarak yorumlanmaktadır. Bk. (Ligeti 1969: 48). Fakat, Çince karşılığı olarak verilen *ch'üan*'in anlamı "1. pierce through; penetrate...2. pass through; cross; go through...3. wear; put on; be dressed in; have...on,..." (Mod.Chin.-Eng. Dict.,127a) olarak verilmektedir. Metnimizde gösterilen anlamını çıkarmak zordur, burada iğneye ip geçiren birisi, yani terzi söz konusu olabilir mi, bunu da düşünmek gerek.

P828 oγlan Kelimenin *oγul*'un çokluk şekli olduğu herkesçe bilinir. Fakat çokluk şekli olan bu kelimenin anlamı genişleyerek "hizmetçi, uşak" ve "koruma cı, muhafız asker" anlamlarına sahip olmuştur (bk. ED 83b), Osmanlı Devleti'nde de sarayda çalışan kız, erkek hizmetçilere "oğlan" denilmiştir (Özyetgin 1996: 167). Çağatay döneminde ise Moğol hanlarının oğullarına *oğlan* denilerek "prens" anlamı da kazandırılmıştır. Bk. (ED, 84a-b; Özyetgin, 1996:167). Ancak sözlükte geçen *oγlan* kelimesinin Çince karşılığı "torun" ile verilmiştir. Sözlük'te "oğul, evlat" anlamında verilen *oγul* (P264) ve *oγlı* (P248) maddeleri olduğu halde "torun" için de bu kelimenin kullanılması kelimenin anlamına tamamen yeni bir anlam eklemektedir. Clauson Sözlük'ten sadece *oγul* maddesini almış, anlamını vermiş, yerini belirtmiştir; ama "torun" anlamına gelen *oγlan*'dan söz etmemektedir.

P842 qaulı Bu kelimeyi Ligeti Moğolca alıntı olarak açıklıyor. Fakat, Çince bir *k'ao-li* kelimesi vardır ve bu kelimenin anlamı: *k'ao-li (or sui-k'ao)* "a triennial examiation at wich former first degree graduates were tested do ascertain whether they had maintained their scholarship" (Math. 495b.) olarak yorumlanmaktadır. Ssü-yi-kuan'in sınav sistemi göz önünde bulundurulduğunda Sözlük'te geçen kelimenin bu anlamı ifade ettiği, bu yüzden Çinceden alınmış olabileceği düşünülebilir.

P 857 ärksingülük "Genel Konular Bölümü"nde yer alan bu kelimenin Çince olarak verilen tercümesi kelimeye bizim bildiğimiz anlamlarının dışında yeni bir anlam kazandırmaktadır. Kelime *ärk ı si-n-gülük* olarak açılabilir. *ärksin-* 'to have pover, or authority' ED 227b; Kelimenin Çincesi *chin* "respectful, attentive; cautious, to heed, to be watchfull" (Math. 1070, 149b) anlamları taşımaktadır, bu

yüzden Ligeti de bu maddeye "respectueux; respect" (bk. 1969: 22 (I)-11.s) açıklaması getirmiştir.

P 870 boγum Kelimenin Çince karşılığı *shih* "zaman; ömür; evlat; devr; dönem; dünya; nesil" anlamlarını ifade etmektedir. Ayrıca bk. Math. 5790, 809b.

P873 tüşitip Kelimenin kökü Moğolca *tüsi-* "görevlendirmek" kelimesinden gelmektedir (Kow., III 1913). Kelimenin hükümet dairelerince kullanılan bir terim olduğu görüşü sözlükte bu fiilden türemiş olan isim şekli **P246 tüşimel** maddesi ile daha da kuvvetlenmektedir. **P873**'teki **tüşitip** ifadesinde Moğolca alıntı sonuna Türkçe ettirgenlik ve zarf-fiil ekleri eklenmiştir (*tüşi-t-ip*). Anlamı "(memur) tayın ettirip, göndertip, vazifeyle göndertip..." şeklinde verilebilir. P246 ise tam Moğolca şekliyle alınmış rütbe adı olup "bakan, vezir" anlamında geçmektedir. Kelimenin anlamlarıyla ilgili olarak (bk. Kow., III 1912).

P 890 täpräşigü "Genel konular Bölümü"nde yer alan bu kelime Hrith II'de *täpräşigü* olarak, Çince fonetik okunuşu da "tê-po-la-shih-ku" olarak yazılmıştır. Japon a nüshasında ise *tοpräşigü* Çince fonetik okunuşu ise "tê-po-shih-la-ku" olarak yanlış yazılmıştır. Kelimenin kökü *täprä-* fiili ile ilgili olabilir. Sözlük'te bu kelime çalışma sonucu elde edilebilen rahatı, huzuru, yani hareketin bedelini (çalışmak ve dinlenmek) ifade etmektedir. Çince karşılığı *lao-yi* "labor and rest" (Mod. Chin.-Eng. Dict., 534a) tir. Ayrıca bk. Ligeti 1969:197.

P903 yaru Kelimenin Çincesi *ta-kai* "probably; generally speaking; for the most part" (Math. 848a) anlamındadır. Ligeti kelimeyi *yärü* olarak okumuştur (1969: 213). Detaylı bilgi için bk. ED 955b.

P904 toγusmayın Kelimenin Çince karşılığı "bitmez, tükenmez, sınırsız" anlamlarını ifade ediyor. P784 *tükädi taγıştı* maddesindeki *taγış-* fiili ile ilgili olabilir. Ligeti "épuiser" olarak değerlendiriyor (bk. Ligeti, 1969:202).

P906 yätär boldı Bu maddenin ilk kelimesini *yätär* şeklinde okumak daha uygundur. Çince fonetik okunuşu bazı karışıklıklar çıkarsa da Çince karşılığı kelimenin "yetmek, yeterli olmak" anlamlarındaki Tü. *yät-* fiili olduğunu doğrulamaktadır.

P 910 balamut Bu kelimenin anlamını Ligeti "sauvage, fou" (vahşi, yabani) diye vermiştir. Kelimenin Moğolcada yaşamakta olduğu ve *balamad, balamud* şekillerinin var olduğu tespit edilmiştir. Bk. (Kow. II 1075; Les. 78. Ayrıca bk. Ligeti 1969:13). Kelimenin Çincede verilen karşılığı *hu-wang* tam olarak sözlüklerde bulunmuyor, fakat ilk karakter *hu* için kaynaklarda "eski Çin'de Kuzeydeki ve Batıdaki kavimlere verilen genel addır. Örn: Hunlara *hu* diyorlardı...." (bk. *Ts'û-Hai*, s.1698) şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

P 914 boşanmayıl Bu kelime Ligeti tarafından *busanmayıl*, Hu, Huang tarafından *bosanmayıl* olarak okunmuştur. Kelimenin doğru okunuşu *boşan-* (*boş-a-n-*) olmalıdır. Anlamı ise "boşanma, serbest kalma" dır. Bu fikrimizi Çince okunuşu "pu-hsien-ma-hên" ile Çince karşılığı *mo-tou*'un anlamı "boş bırakmamak, tem-

bellik yapmamak, gevşememek"ler doğrulamaktadır. Kelimeyi krş: *boşan-* "kadın boşamak; boşanmak, bağı çözülmek" (DLT, İnd: 103) ve *boşu-* "to free, librate (kurtarmak, özgür kılmak, serbest bırakmak, salıvermek), *boşa-* "released" (bk. ED 377b).

P 915 yıγ yıγın *yıγ-* fiilinin "toplamak, yığmak" anlamı dışında "engellemek, alıkoymak, geri tutmak, mani olmak" gibi anlamları da görülmektedir (bk. ED 897a; DLT, İnd: 779; KB, İnd: 538). *yıγın-* "kendi kendini engellemek" (KB, İnd: 538); Ayrıca bk. ED 904a *yığın* ve 904b *yığın-*. *yıγın-* ise "engellemek, alıkoymak, mani olmak" anlamındaki *yıγ-* fiilinin dönüşlülük şeklidir. Metnimizde verilen Çince karşılığı *liu-chao*'in ilk karakteri *liu* kaynaklarda "to detain, to entertain; to keep, to put by" (Math. 4083, 588c) olarak yorumlanmıştır.

P 927 çorqalıq Bu madde "Genel Konular Bölümü"nde yer almıştır. Çince karşılığı ise "sapı olan demlik, su kaynatmak için kullanılan tencere" anlamındaki alet ismi ile karşılanmıştır. Fakat verilen Çincesi de kaynaklarda zor bulunmaktadır. WT'de *sap-lıq çögün* olarak verilen maddenin Çince karşılığı aynen İdikut Sözlüğü'nde geçen kelimedir (WT', c.III: 3422). *Ç'ögün* Uygurcada bakır gibi metallerden yapılan su kaynatmada kullanılan, ağzı olan tencere ya da demliktir (bk. UTİL II: 714a.). Kelime kökü için şu ihtimalden söz edilebilir: *çor* < çor (tuzlu alan , çorak)+qa+lıq; *çor* (Turfan ağ.) "sakız lay (çamur) dan yapılan üştek (düdüt) (bk. Şiv.,108); *çorqa* (*çoqqa*) Gulca ağzında, tandır yapmakta kullanılan yapışkan sakız topraktır. Kaynaklardan bu konuda bilgi bulamadım, kendim bizzat şahit olduğumdan dolayı bununla bir ilgisi olabileceğini düşünerek burada belirttim.

P 928 nämürgä Bu kelimenin Moğolca olduğu düşünülebilir. Fakat WT'da Moğolca *nömürgä* olarak verilen kelimenin Uygurcası *yamγır-lıq* olarak verilmiştir. Sözlük'teki *nämürgä*'nin Çince karşılığı WT' da Uygurca *çäqmän,* Moğolca *köniy ?*maddelerinin karşılığı olarak verilmiştir. Bu kelime WY'da da geçmektedir. Shôgayto *nümärgän* okumuş "felt, shirt" olarak yorumlamıştır (bk. WY, s.140). Bu kelime için ayrıca bk: (Ligeti 1969:42).

P942 tıdıγ-ı Çince karşılığı 私(*ssü*) olarak verilen bu kelime *bägläp* kelimesinden hemen sonra sıralanmıştır. *ssü* kelimesi genellikle Çince "şahıs, kişi, kendi" anlamı ifade eder. (bk. Math. 5569, 765a.). *tıdıγ* ile *ssü* kelimelerini birbiriyle bağlamak oldukça zordur. Kaynaklarda tıdıγ "engel, mâni, yasak" olarak kullanılmaktadır. DLT'te *tıdığlığ neñ* maddesi "kendisine varılması yasak edilmiş nesne" olarak yorumlanmıştır (bk. DLT, İnd:612). Burada belirtilen "kendisi" anlamı dikkat çekicidir.

P947 sanaγçıγ Kelimenin Çince karşılığı 妙 (miao) "Beautiful, excellent; Wonderful; Mysterious; Sbtle" (Math. 4474, 627b) anlamlarını ifade etmektedir. Kelime sonundaki -çıγ eki ise "gibi, benzer" anlamlarını veren ektir. Bu konuda bk. ATG., 80§, s.48.

P 950 çola Sözlüğün 21. Bölüm'ünde yer alan bu kelimenin Çince karşılığı "iş, vazife, görev" olarak verilmiştir. Bu kelimenin bir de "vakit, zaman, fırsat"

anlamları bulunmaktadır. *çola* "vakit, purset (fırsat)" (bk. UL., c.II, s.698); *çolo* "svobodnoy vremya, vazmojnostı, sredstvo, sila" (bk. TENİŞEV 1990, s.40.); Ayrıca bk. (Ligeti 1969:23).

P 960 qanar "Yerli Ürünler Bölümü"nde yer alan bu kelimenin kökü *qan-* "doymak, kanmak (su ve ya başka şeylere)"dir. Metinde gösterilen Çince karşılığı *tsu* "a. enough, satisfied, complete..." (Math. 6824, 1005a) anlamları da fiilin kesinlikle "doymak, kanmak, yetmek" anlamlarındaki *qan-* fiili olduğunu kanıtlamaktadır. Eski kaynaklarda bu fiile sıkça raslamaktayız. Örn: *qan-* "kanmak, doymak" (KB İnd: 220); *qan-* = su ve başka şeylere kanmak. (DLT, İnd: 260); *ka:n-* 'to be satisfied, satiated' (ED 632a). Kelimenin geniş zaman şekli *qanar* şeklinde kaynaklarda mevcuttur. (bk. DLT, I, III; ED 632a.; ATG 80). Bizce bu kelimenin doğru şekli *qanar* olmalıdır.

P 962 kiçäk ve **HII 33b kiçäp** Bu kelime Japon a nüshasında *kiçäk* olarak Hirth ikinci parçasında *kiçäp* olarak yazılmıştır. Biz birisini isim şekli, diğerini fiil şekli olarak düşündük ve ikisini de *Dizin*'de listeye aldık. Fakat Çince verilen anlamı bakımından kelime isim şekliyle alınırsa daha doğru olur kanaatindeyiz.

P973 tayşı <Çin. *tai-shih*. Kelime Moğolcadan Türkçeye geçmiştir. Moğolcada "vezir, başbakan" anlamındadır (Kow. III: 1551). Bu kelimenin Çincedeki *tai-tsu* "prens" kelimesinden Türkçeye giren *taysı* (ED 570a.), *tajsy* (VEWT 456a) ile bazı karışıklıklar çıkardığı da görülmektedir (bk. ED 570a.). Çin kaynaklarında ise bu kelimenin oldukça eski dönemlerden itibaren kullanıldığı, ilk başta en yüksek askerî rütbe olduğu, sonraları değişik rütbeler için kullanıldığı gösterilmektedir (bk. Ts'ü-Hai, 724c.). Ayrıca bk. (Ligeti 1969:194).

P975 tuu-tu <Çin. *tu-tu* "askerî vali, askerî yönetici" (bk. Math. 945b). Kelimenin Uygurcası ise kaynaklarda "vali, tutuk" olarak tercüme edilmiştir (HUTAL: 91). Çoğu kaynaklarda bu kelime *tutuk* şeklinde yazılsa da Sözlük'te Orta Çağ Çincesine daha yakın şekliyle alınmıştır. *tutuk* "askerî vali" (EUS, 167); *tutuk* "militärischer Gouverneur einer Provinz" (VEWT 502b.); Clauson *totok* (ED 453a) olarak almıştır

P977 sañçim <Çin. *ts'an-chêng* "danışman, vezir". Bu da bir rütbe adıdır. Ligeti "conseiller du gouvernement" olarak yorumlamıştır (bk. Ligeti 1969:47). *ts'an-chêng* "muavin vezir (yardımcı vezir)" (bk. HUTAL: 54); *ts'an-chêng* "to partisipate in the government; suffrage" (Math. 981a).

P 978 samşı <Çin. *ch'ian-shih*. "ancient office of senior assistant, or secretary to a board, revived in recent years under the republic, and again abolished" (bk. Math. 126a). Bu da Sung sülalesinden (960-1279) Ch'ing sülalesinin ortaları, yani Ch'ian-lung dönemine (saltanat yılları 1736-1796) kadar kullanıla gelen bir rütbe ismidir (bk. Ts'ü-Hai, 366c.). Kelime Uygurcaya "müfettiş " olarak çevrilmiştir (bk. İMS: 28). Ayrıca bk. (Ligeti 1969:48).

P981 tuñçı <Çin. *tung-chih*. Bir çeşit memur rütbesidir. Çin kaynaklarında Ming ve Ch'ing sülaleleri dönemlerinde vali unvanı olduğu kaydedilmiştir (Ts'ü-

Hai, 222a). *tung-chih* "a sub-Prefect" (Math. 967b); *tuñçï* "translater, interpreter..." (Jarring 1964: 316); *tungçi* "sous-prefet" (Ligeti 1969:203); *tuñçi* "ağızça tercüman, tercüman" (UTIL II:341a.).

P 982 samqu <Çin. *ch'ian-hu*. Bu Ming, Ch'ing dönemlerinde var olan bir askerî rütbedir. Aslında Çince anlamı "bin aile" olup, askerî politika uygulanmış dönemlerde her bin aileden sorumlu olan (başkanlık yapan) komutanın rütbesi olmuştur. Hu, Huang'lar kelimeyi Uygurcaya "ming başı" olarak tercüme etmişlerdir (İMS: 28). Diğer bazı kaynaklarda da *ch'ian-hu*'nun Uygurcası "miñbegi" (binbaşı) olarak geçer (bk. HUTAL:248).

P 990 bo{l}yaq "boya" anlamında gelen bu kelimenin sözlükteki *bolyaq* şekli yanlış yazım olmalıdır. *boyaq* şekli daha uygundur.

P993 täkä Kelimenin Çincesi *tieh-chiao* (demir boynuz) olarak verilmiştir. Çincesinden bir "boynuzlu hayvan" düşünülebilir. Bu kelime kaynaklarda ister "oğlak" anlamında olsun ister diğer anlamlarda olsun bulunmamaktadır. Fakat "Ming-shih" (Ming Tarihi) 332. cilt 8627. sayfa, "Rum ülkesi" bölümünde "Chia-ch'ing (1522-1567, İmparator Ming Hou- ts'ung'un saltanat yılları) 27 ve 33 yıllarında saraya hediye edilen mamüller arasında ismi "*tieh-chiao-p'i*" olan bir şey, yani *tieh-chiao* adındaki hayvanın kürkü (derisi)nün de getirildiği kaydedilmiştir (bk. Ming-shih, Chung-hua shu-chü yay., 5.baskı, Pekin 1995). Bu, söz konusu hayvanın derisinin de kıymetli olduğunu göstermektedir. Ligeti "oğlak" anlamı vermiş ve Çincesini de kaynaklara dayanarak anlatmıştır. bk. (Ligeti 1969: 22(II)-198). *Täkä* kelimesi Uygurca ve Moğolca şekilleri aynı olmak üzere WT' c.III. 4261. sayfada geçmekte ve Çincesi de *ta-chiao-yang* (karakter karakter tercümesi: "büyük boynuzlu koyun") ile karşılanmıştır. WT'nin III.cilt, 4263. sayfasında ise Çince *pian-chiao-yang* olarak karşılanan kelimenin Uygurcası *yası müñgüz ceren* şeklinde verilmiştir. Aynı cilt, 4299. sayfada da Ligeti'nin Sözlük'teki şekline verdiği "erkek keçi" anlamındaki *teke* kelimesinin Çince karşılığı *kung-shan-yang* (*kung* "erkek"- *shan* "dağ"-*yang*"koyun, keçi") "erkek dağ keçisi" olarak verilmiştir. Bize göre, İdikut Sözlüğü'nde geçen *teke* "erkek keçi" (oğlak) değil, boynuzlu bir hayvan (karaca?) olabilir, sonraki t*eke* de boynuz karıştırılmamaktadır. Gerçi keçinin de boynuzu vardır, ama burada bu özelliği belirleyici bir şart olmamıştır.

P 997 tägşilip işlätgäç Bu maddenin metindeki eski Çince karşılığı 化育 *hua-yü* kaynaklarda, 门然作成長育萬物 *tzū jan shêng ch'êng chang yü wan wu* (Ts'ü-Hai, 210c); "the transforming and sustaining force of Heaven and Earth" (Math. 328b) şeklinde yorumlanmaktadır. Bunlardan "evrendeki bütün canlı cansız varlıkların doğal denge içinde var olması, gelişmesi/ büyümesi" gibi bir anlam çıkarmak mümkün. Burada yer ve göğü içine alan doğanın, evrenin dengesi söz konusudur. Bu denge, ilahî güç tarafından yer ile gökyüzü arasındaki dengenin sağlanması noktasında dönüşümü ve değişimi temsil eder. Ayrıca bk. (Ligeti 1969: 198).

tägşilip ifadesi <*täg-iş-il-ip* şekilde kök ve eklere ayrılabilir. *täg-iş-* "değişmek, değiştirmek" kelimesi *işlätgäç* (<*iş-lä-t-gäç*) ile birlikte "değiştirilerek iş-

lettiği, dengelenerek sürdürüldüğü (için)" anlamı ifade eder. *tägşil-* kelimesinin KB'de geçen *tegşürül-* "değiştirilmek" (KB İnd.433) anlamındaki kelimeyle aynı kökten olduğu bellidir. Ayrıca, eski Türkçedeki "kısmet, talih, kader" anlamları ifade eden kelimelerle ilişkili olup olmadığı da düşünülebilir.

P1002 çılapçı Bu isim Sözlük'ün Pekin nüshasında en son ve en uzun maddesi içinde yer almaktadır. *altun yüz-nıng yuγu çılapçı* olarak verilen bu maddede yer alan *çılapçı*'nın nasıl ve nerede kullanılacağı açıkça ifade edilmiştir. Bizce kelime Türk kökenlidir ve *çıla-* "suya batırarak ıslatmak, batırmak" p-çi (-ça FİYE) olarak açılabilir. *çı:la:-* "to moisten" (bk. ED 418a); *çil'abçɛ ~ çil'apçɛ* "basin, washing-tub for hand woshing" (Jarring 1964: 72); *çılapçın* "(demir) leğen" (KS, I:267); *çylapça* "grosse, schüssel, napf...çilapça, çilapçi... <Mo. cilabci "napf". (bk. VEWT 108a.). *çilapça* (<Far.) "el yıkamakta kirli suyu akıtmak için tas" (UTİL II, 780a.); *çılabçı* "cuvette, bassin"...~ moyen mong (bk. Ligeti 1969: 22).

H1010 miñ küz Bu kelime Çincenin kelime kelime tercümesi sayılır. Çince *ch'ien* (bin)-*ch'iu* (son bahar, güz) kelimesi çok uzun bir zamanı (bin tane sonbahar kadar) ifade etmekte kullanılmaktadır. Ayrıca, bilhassa bir kişinin uzun ömürlü olması dileğinde bulunduğunda kullanılmaktadır (bk. Hsian.-Han., 910a). Ligeti "mille autommes = jour de naissance" olarak yorumlamıştır (bk. Ligeti 1969: 40).

H1013 saqınıp töpü Sözlükte kelime "minnettar olmak ve desteklemek, kollamak" anlamında gelmektedir. Fakat bu üst düzeye, hükûmete, krala ve yönetici güçlere karşı olan bir itaati, desteği gösterir. *saqın-* "düşünmek", *töpü* "tepe, üst, zirve, yukarı". Bu konuda bk. (ED 436a *töpü* ve 812b-813a).

H1014 atın yolın Bu ifadenin eski yadigârlarda *at yol* olarak karşımıza çıktığını biliyoruz (bk. DTS 65a). Burada vasıta eki almış biçimleri ile karşılaşmaktayız. *atın <at-ı-n* ve *yolın <yol-ı-n*. Sadece Hirth nüshasında bulunan bu madde, bir çift sözdür. Çince karşılığı *ming-shêng*'in anlamı "şan, şöhret; meşhur"dur. Bu ifadenin metaforlu yapıya sahip olduğu düşünülebilir. At bildiğimiz gibi Türk kültüründe önemli bir yere sahip hayvandır. Öte yandan bu kelimenin "isim, ad, nam" anlamı da vardır. Atı olan yol yürür ve herkes tarafından tanınır, adı yayılır, şöhret sahibi olur gibi bir mantık ve tecrübe sonucu bu anlamı kazanmış olabilir.

H 1022 öñgäräp *<öñ + gär-äp.* (Bk. Ligeti 1969: 45). Kelime kökünün *öñ* "ön, ön taraf" ismi olduğu düşünülebilir. Çince karşılığı bir yerden, bir taraftan, bir şeyin önünden "geçmek, geçirmek" olarak verilmiştir. Kelimeyi krş: (ED 167b *öñ).*

H 1035 nätäg m-ä Sadece Hirth nüshasında bulunmakta olan bu madde aslında *nä*, *täg* ve *mä* edatlarının birleşmesinden yapılan birleşik edattır. Daha çok bilgi için bk. (ED 775b).

H 1032 yilinip *<yil-in-ip.* DLT'te *yilin-.* "tutulmak, yakalanmak; ilinmek" (DLT İnd: 231). Bu kelimenin Çince karşılığının anlamından bakıldığında "kanuna aykırı davranma, hata yapma, suç işleme" sonucu yakalanmayı gösterse gerek. Bu açıdan bakıldığında hukuk alanında kullanılan bir özel terim de olabilir. Eski

Türkçede *i*'den önce *y* türemesi olayı vardır (bk. ATG: 39), bu yüzden *ilin-* önüne bir y katılarak *yilin-* olmuştur (bu konuya P671'de değinmiştik). Fiilin kökü *il-*"iliştirmek, asmak" tır. Bu fiil için bk. ED 148b.

H 1036 kätirkäp Bu kelimenin Çincesi "acımaya değer, acıklı olmak" anlamlarını ifade ediyor. Kaynaklarda pek bir şey bulunmuyor. Ligeti "avoir pitié" diye yorumlamıştır (bk. Ligeti 1969: 35).

DİZİN

A

abçam-a <Far. *a:b+ca:ma* ibrik, kâse
a. P441
a. (qaş a. "yeşim ibrik, yeşim kâse") P444

abıq çit, çevrilen çit
a. P72

abıngülük örtü, örten şey,
a. P729

abınus <Far. *ā:bnūs*. abanoz
a. P183

abuγ-a <Mo. *abuγa*. amca
a. P257

aburı <Far. *a:b-ru:* onur, karakter, yüz suyu, ahlak
a. P732
a. yori- "ahlaklı yaşamak" P881

abuşq-a anne; yaşlı, ihtiyar (kadın için)
a. P325

aç- açmak
a.-ıp H1003

açıq-lıγ netlik, açıklık
a. bir- "açıklamak; önem vermek" P770

açıl- açılmak (hava)
a.-dı bol- "hava açıldı" P24

adaq ayak
a. P365

adıγ ayı
a. P203

aγ-a ağabey, kardeş
a. P253

aγaça prenses; hanım, hanımefendi
a. P300

aγılıq hazine, define, mal deposu
a. sañ "kiler, ambar" P385

aγır ağır
a. P862

aγırla- ağırlamak, değer vermek, saygı göstermek
a.-p H1019

aγız ağız
a. P358
a. (taγ-nıñ a. "geçit, boğaz") P80

aγtar- altüst etmek; tercüme etmek
a-dı. (bitig. a. "kitap, yazı çevirmek") P531

aqar akan, akar
a. suv "akarsu" P78

aqta <Mo. *ahta* iğdiş (at), kısırlaştırılmış hayvan
a. P234

al al, kırmızı
a. P554

al hile, aldatma, çare, metot
a. aldaγ P679

ala ala, alaca, karışık
a. P559
a. bars P244

aldaγ aldatma, hile; çare, yol, metot
a. (al a.) P679

al- almak
a.-ıp P752
a.-γuçı "alan, alıcı (müşteri)" P748

alış- değişmek, değiştirmek
a.-tı P806

alqış alkış, kutlamak
a. H1011

almas <Ar. *alma:s* <Yun. *ἀδάμας* elmas
a. P486

altı altı
a. P572

altın alt, alt taraf
a. P542

altınç altıncı
a. ay "6. ay, Haziran" P116

altmış atmış
a. P582

altun altın
a. P473
a. abçam-a "altın kâse" P443
a. qapı "altın kapı" P396
a. qarşı "altın köşk" P395
a. qazuq "Kutup Yıldızı" P42
a. quur "altın kemer" P462
a. tamγa "altın damga P988
a.yarmaq-lıq bars "altın sikkeli pars" P243

a. yüz-niñ yuγu çılapçı "yüz yıkamak için kullanılan altın tas" P1002

altun-luq altınla süslenmiş, altınla işlenmiş (kumaş için)
a. P459
a. sançba P456

amasıñır doğru, gerçek, hakiki
a. P627

ama<na>t <Ar. *amana:t* rehine, emanet
a. P920

amıraq sevgili
a. (birlä a. bol-) "bir kişiyi sevmek, birisiyle iyi anlaşmak" P663

amrıltur- sakinleştirmek
a.-mış P765

amtı şimdi
a.-qı "şimdiki" P102
a.-qı yitginçä "bugüne değin, şimdiye kadar" H1018

ana anne
a. P258
a. (qadın a. "kayınanne") P322

anı o, (teklik 3.şahıs için)
a. P282
a.-nıñ P933

aram <Skr. *aram, ram* 1. ayın adı
a. ay "yılın ilk ayı, ocak" P111

ara ara, orta, iç
a. -sında P545

arduç ardıç ağacı
a. P136

arγa <Mo. *arqa*. plan, akıllılık, zekice fikir, yetki
a. P887

ar-γumaq 1. Batıda bulunan küçük at cinsi P240
2. iyi cins at, arğamak P241

arıγ temiz; kusursuz
a. silig "zarif, nazik, kibar, yakışıklı" P876

arıya- küçümsemek, aşağılamak
a.-dı P706

arpa arpa
a. P134

arslañ aslan
a. şir P220

artuq artık, çok, fazla
a. P779

arẓı <Sog. *rizai* <Skr. *ṛṣi* evliya, kutsal kişi, münzevi
a. P296

as kakım, hermelin
a. P227

as- asmak, takmak
a.-ıp P900

asıγ kazanç, fayda
a. tusu P708

asıra- korumak, sakınmak
a.-p (il kün-ni a.) P658

asıt gerek, lazım
a. P837

asta <Far. *a:hista*. yavaş, sessiz, dikkatli
a. P677

astalıγ <Far.+Tü. sessizlik, yavaşlık
a. P913

aş yemek
a. P494

aşlıq mutfak, aşhane
a.äv "mutfak" P398

aşnı <Far. *a:şna:* aşina, tanıdık
a. (qoşnı a. "konu komşu") P929

at at
a. P195
a. çapγuçı "at koşturan; atlı haberci" P936

at isim, ad; şan, şöhret
a.- ı P620
a.- ın (a. yolın) H1014

at- atmak, ağarmak (gün için)
a.-dı (tañ a.) P27

ata baba
a. P247
a. (qadın a. "kayınpeder") P321
a. (uluγ a. "amca; ihtiyar kişi") P256

avla- avlamak
a.-p (a. kuşlap) P773

ay ay
a. P4

a. tutul- P22
a. (altınç a. "6.ay, haziran") P116
(aram a. "1. ay, ocak") P111
(bir yigirminçi a. "11.ay, kasım") P121
(bişinç a. "5. ay, mayıs") P115
(çayşaput a. "12.ay, aralık") P122
(ikinti a. "2. ay, şubat") P112
(onunç a. "10. ay, ekim") P120
(säkzinç a. "8.ay, ağustos") P118
(şün a. "ek ay, artık ay") P123
(toqzunç a. "9. ay, eylül") P119
(törtünç a. "4. ay, nisan") P114 (üçünç a."3. ay, mart") P113
(yitinç a. "7. ay, temmuz") P117

ayaq kâse, kadeh, çanak
a. P422
a. (çäçäk a. "çiçekli kâse, süslenmiş kâse") P923
a. (sıdam a. "sade, süssüz kâse") P924
a. (yürüñ a. "beyaz kâse") P925

ayaş- karşılıklı ululamak, saygı göstermek, hatır saymak
a.-ıp P856

ayγır aygır
a. P235

ayıγ-lıγ söz, vaad; emir
a. P831

ayıl <Mo. *ayil* köy, yurt
a. P57

ay<ı>t- söylemek, anlatmak; sormak
a.-ıptur (sözni yanıp a.) P690

aylu* kadın, eş?
a. küñ "çoluk çocuk" P289

aymaq <Mo. *ayimaq.* ilçe
a. P71

ayman- çekinmek, utanmak, korkmak
a.-ıp (qorqup a.) P692

aynaq <Far. *'ainak* gözlük
a. H1039

aytım söz, konuşma
a. P760

az az
a. P632

B

baba <Çin. Babey (ulus ismi)
b. P347

baça kayınbirader, bacanak
b. P327

badam <Far. *ba:da:m.* badem
b. P138

badıraq bir çeşit kabak
b. P173

bayγ <Far. *ba:γ* bahçe
b. borluq "meyve bahçesi" P69

bayγatur <Mo. *bayatur.* cesur, kahraman
b. P930

bayşı <Çin. *po-shih.* öğretmen; din hocası
b. P267
b. (ulus b. "başdanışman, devlet hocası") P972

baqam <Ar. *baqqam.* bakam (kırmızı boya ağacı)
b. P181

baqır 1. bakır P477
2. para, sikke P595

balamut <Mo. *balamud.*vahşi, yabani
b. P911

balahana <Far. *ba:la:+ha:na:* bina, apartman
b. (qalıq b. "evin üst katı; katlı bina") P384

balıq şehir, kent
b. P55

balıq balık
b. tiş sap'lıγ biçäq "sapı balık dişiyle süslenmiş bıçak" P1001

bandıñ <Çin. *pan-têng.* bank, sandalye, peyke
b. P404

bar var
b. ärki "galiba var, var gibi" P621
b.-ında P847

bar- varmak, gitmek
b. P822
b. (narı b. "öteki yana gitmek, öbür tarafa geçmek") P938
b. (soyurqap b. "sunmak, hediye etmek için varmak") P940
b.-γın (tavraq b. "çabuk gitmek") P715
b.-dı (uzat b. "uğurlamak, yolculuk etmek") P714

barça bütün, hep, tamamı
b. P866

barış varış, gidiş
b. käl- "ilişki, temas, alaka" P788

bars pars, kaplan
b. P191
b. (ala b.) P244
b. (altun yarmaq-lıq b.) P243

basın- basılmak, sıkılmak, tazyik edilmek
b.-ıp P686

baş baş, kelle
b. P351
b. (b. çaq- "teslim olmak, baş eğmek") P709
b. çalış- "başını yere değdirerek selam vermek; yalvarmak" P702
b. (sitir b."sikkenin baş ucu") P916
b.-ında P717

başla- başlamak; yönetmek, liderlik yapmak
b.–p P665

başlaγuçı önder, şef, liderP337

başlıγ ...vesaire, gibi
b. P723
b. (b.boyın "...gibi kişiler, vesaire" P792
b. (kişi b. "...gibi kişiler, ... önderliğinde kişiler, ...dAn ibaret kişiler") P984

bat- batmak (güneş için)
b.-dı (kün b. "güneş battı") P32

bataq budak, ağaç dalı
b.-ı P841

batıraq süratle, çabuklukla
b. H1023

batman 1. terazi, ölçek P425
2. batman, ölçü birimi P592

bayi Po-yi (Çin'in güneyinde yaşamakta olan Dey kavmi ve onların dili)
b. P344

baytal kısrak, ana at, dişi at
b. P237

bazar <Far. *bāzār* pazar
b. P70

bädük büyük
b. P637
b. qapı "büyük kapı, ana kapı" P393
b. idiş "fıçı, büyük çanak, büyük tas" P926

bäg bey; memur
b. P275

bäglä- bey olmak, bey saymak, bey diye ad vermek
b. -p P941

bäglägü beg olan (kişi), asilzade, büyük insan
b. P799

bäl bel
b. P369

bälgülüg işaretli, belirli, açık; tanınan
b. P731

bälgür- göstermek, belirlemek
b.-äP738

bärkä <Mo. zor, güç
b. P633

bärü beri, beriye krş: *biri*
b. P730
bışıq pişmiş (yemek), olgunlaşmış
b. P504
bıtatu pamuk, pamuk tohumu
b. P178
bızqınla- sahtekârlık yapmak, yalancılık yapmak, düzmecelemek
b. -p P628
biçäk bıçak
b. P408
b. (balıq tiş sap'lıq b.) P1001
biçin <Hind.Av. *béçin.* maymun
b. P197
bikäri şimdi, hemen, bir an (çok kısa zaman)
b. P683
bil- bilmek
b.-ür P794
bilä ile, beraber, birlikte, krş: *birlä*
b. (ilig b. kötürgü "değnek, Trabzon kolonu, asa") P917
b. (yosun b.) P696
bilbaγ kemer
b. P469
bilgä bilge, bilgili kişi, âlim
b. titig "bilgeli, akıllı, süper zekâ" P875
bilgüçi bilge, düşünür, yetenekli
b. P294
biltür- bildirmek, anlatmak
b.-sün P655
biltürgülük duyuru, bildiri, çağrı, yarlık, buyruk
b. P523
bir bir
b. P567
b. bölük P902
b. on P577
b. yigirminç ay "on birinci ay, kasım" P121
bir- vermek, sunmak
b.-di (açıqlıq b. "açıklık getirmek; önem vermek, faydası olmak") P770
b.-di (toy b. "toy, ziyafet vermek") P662
b.-dim P874
b.-ip P726
biri beri; sağ, güney krş: *bärü*
b. käl 937
biriktür- yığmak, biriktirmek, toplamak
b. -üp P769
birlä ile, beraber, birlikte krş: *bilä*
b. P851
b. (b. amıraq bol- "ile yakınlaşmak, ...ile sevgili olmak") P663
birök eğer, fakat
b. mä H1025
biş beş
b. P521
b. öñlüg boz "beş çeşit renkle süslenmiş kumaş, çiçekli kumaş" P999
bişinç beşinci
b. ay P115
bitig 1. kitap, yazı, mektup P521
2. yazılı belge, vesika P514
b. aqtar- "kitap çevirmek" P531
b. oqı "kitap okumak" P527
b. üşig "yazı yazmak" P528
b. -ning yaraştur- "yazı hazırlamak, ödev yapmak" P529
b. -ning yorügi "yazının yorumu, yazının anlamı, açıklaması" P525
b. (saγurt b. "çeşitli değerlendirmeler kitabı, sözlük"?) P530
b. (saγurt b. oqı) P532
b. (tuñqul b. "ilan, bildiri, ferman, duyuru") P526
biz-lär biz, bizler P332
bodın vücut, beden, gövde P349
bodun vücut, beden
b.-ni yasap "kendini yetiştirmek, manevi ve ahlaki yön-

den terbiye edilmek, perhizli yaşamak (dinî terim)" P675

boγdas <Mo. *boγda*. Tanrı, kral, kutsal adam, sofu, evliya
b. P295

boγum nesil, halk, toplum; bitişme yer
b. P870
b. -ı "hece; bitişme yeri" P744

bol- olmak
b.-mas P910
b. -up P719
b. -up yaraştur- "yakışır biçimde yapmak, güzel bir şekilde yapmak, iyi yapmak" P878
b.-dı (açıldı b.) P24
(äsin b. "rüzgâr esmek") P35
(bulı̲d b.) P23
(bürküt b. "hava kararmak") P28
(büliyän b. "ılık olmak, ısınmak (hava)" P95
(isig b. "sıcak olmak, ısınmak (hava)" P90
(qarañγu b. "akşam olmak, karanlık olmak") P30
(quryaq b. "kuraklık olmak") P25
(käçäräk b. "çok geç olmak, gece yarısı olmak") P97
(öl b. "ıslanmak; yağmurlu olmak") P26
(soyuq b. "soğumak, soğuk olmak (hava)" P96
(yılañ b. "serinlemek, serin olmak (hava)" P89

bolγuçı olan, yapan (kimse)
b. P740

bolot <Far. *pulad.* bulat, demir
b. P487

bolur <?Far. billur, kristal
b. P484

bo{l}yaq boya, boya malzemesi
b. P990

borγan <Mo. "fırtına, kasırga"
b. P36

borluq üzümlük; meyve bahçesi
b. (bay b.) P69

boşan- boş bırakılmak, gevşemek, serbest olmak
b. (b.-mayıl) P914

boşu- affetmek, izin verip bırakmak, boş bırakmak
b.-maz H1034

bota deve yavrusu
b. H1041

boyın boyun
b. (başlıγ b.) P792

bödi alçak, alt, çukur, derin
b. P62

bölük bölük, parça, kısım
b. P522 ve P861
b. (bir b.) P902

böri kurt
b. P211

börk börk, şapka
b. (tumaγ-a b. "bir çeşit bayan şapkası") P470

börkä şapka, börk
b. P446

börtä <Mo. *börte, börtü* beyaz at, kır at P232

bo̲z <Yun. *bussos* keten bezi, pamuklu kumaş
b. P451

böz boz renk at, boz at
b. P299

bu bu
b. (b. kün "bugün") P103
b. (b. yıl "bu sene" P105

buγu geyik, karaca
b. P202

buqar <Sog. *βrhar* <Skr. *vihara* manastır, mabet tapınak P389
b. (mäçit b.) P400

buqur- indirmek
b. -γuluq "azaltmak, bir kısmını çıkartmak, indirtmek (sayılarını)" H1029

bulaq pınar, çeşme, kaynak
b. P54

bulıd̲ bulut
b. P8
b. bol-P23

bulturqı bir önceki (yıl), geçen yıl
b. yıl P110
buluñ köşe, bucak; taraf, cihet, yön
b. (tört b. "dört taraf") P546
burçaq burçak
b. P133
burqan Buda; put
b. P273
burun burun
b. P357
burun-qı önceki, geçmişteki
b. H1017
b. ärtä-ki P101
buşuş keder, kaygı, can sıkıntısı
b. P603
but but, bacak
b. P364
buyan <Skr. *punya* "fazilet, liyakat; değer, kıymet"
b. kut "mutluluk, saadet" P698
buzumla armut
b. P147
budin beden, vücut, gövde
b. P349
budün mahiyet, özü, kökü, esas
b. P858
buq- dans etmek, oynamak
b.-di. P614
buliyän <Mo. sıcak, ılık,
b. bol- "sıcak ol-" P95
bürküt akşam, gece, karanlık
b. bol- "gece ol-" P28
buşirägülük <Mo.+Tü. mektup, belge
b. P800
büt- bitmek, tamamlamak,yazmak
b.-di P678
bütägülük aşırı övme, yağ çekme, pohpohlama; iki elle götürme, b. P824

C

cabdu- <Mo. hazırlamak, donatmak; tanzim etmek, döşemek
c.-sun P681
cayla- <?Mo. *cayila-* gizlemek, saklanmak, kaçınmak
c.-dı (yaltandı c. "saklanmak, gizlenmek, kaçınmak") P684
cıquy <Çin. *chih-hui.* (askerî rütbe) kaptan, kumandan, şef
c. P976
cin-fuu <Çin. *chên-fu.* (askerî rütbe)
c. P983

Ç

ça <Çin. *ch'a.* çay, çay yaprağı
ç. P501
çaγ <Mo. çağ, vakit, zaman
ç. (säkiz ç. "sekiz mevsim, sekiz dönem") P126
çaγsı <Çin. *ts'ê-tzü.* not, yazı; broşür
ç. P516
çaγur* <? "imparatora selam verme, imparatorun dergâhında bulunma (vezirlerin)"
ç. P710
çaq- kırmak, vurmak, parçalamak
ç.-ıp (baş ç.) P709
çaqda bardak, kadeh; demlik
ç.- sı H1040
çaqıl parlak, göz kamaştırıcı (renk)
ç. (çigil ç. "parlak renk, güzel renk") P562
çaqıl- çakılmak, ateş çakmak
ç.-dı (oot ç. "yıldırım, şimşek çakmak" P10
çaqşaput <Sog. *çγş'pδ* <Skr. *Sikşapada* "kural, akide, talimat"
ç. ay "Uygur takviminde 12. ayın ismi, aralık ay" P122
çalış- vurmak; eğilmek
ç.-dı (baş ç.) P702
çam <Far. *ca:m.* kâse, şişe, çanak, kâse, çömlek
ç. P420
çapγuçı koşturan, koşan
ç. (at ç.) P936
çatır <Skr.*chattra* çadır
ç. P464

çäçäk çiçek
ç.t P127
ç. ayaq P923
ç. (qadız ç. "tarçın çiçeği") P179

çägü <Çin. *ch'ê-chü*. "değerli midye kabuğu"
ç. P482

çäkräk pamuk gömlek
ç. P467

çäpiñir opal, panzehir taşı
ç. P485

çärig asker, ordu, çeri
ç. P276
ç.-ni tapla- "askeri sevmek, orduya tapmak" P657

çäskä zencefil
ç. P159

çıbıq dal, çubuk (ağacın)
ç.-ı P150

çıbıyan lezzet, koku, tat; şekerleme, tatlılar
ç. P512

çıda <Mo.*cida*. "mızrak, süngü"
ç. P407

çıdaγuçı <Mo.+ Tü. sabırlı, dayanıklı
ç. P297

çıγ perde (çığ, kamış, hasırdan yapılmış)
ç. P419

çıγay çile, zor, güç; fakir, sefil
ç. P687

çıq- çıkmak
ç.-ıp P829
ç.-dı (kün ç.-dı) P31

çıqı ürün
ç.- lar (topraq ç. "topraktan çıkan şeyler, toprak ürünleri, yerli ürünler") P790

çılapçı hususen yüz ve el yıkamakta kullanılan tas
ç. (altun yüz-nıñ yuγu ç.) P1002

çımat <? Mo. öfke, kızgınlık, hiddet
ç. P600

çın <Çin. *chên*. gerçek, hakikat,
ç. kirtü "samimi, hakiki" P673
ç. oq "muhakkak, kesin" P884

çından <Skr. *candana*. sandal ağacı
ç. P184

çigil parlak, gösterişli renk
ç. çaqıl P562

çini <Far. *çînî:* Çine ait, porselen
ç. qapqu "porselen (bardak, tabak)" P439

çirdä <Mo. *cerde*. kırmızı at (at cinsi)
ç. P231

çiy-ä <Mo. *cige*. kız kardeşlerin oğulları
ç. P330

çoγ ateş, alev; parlak
ç. yalın "heybetli, şahane; ateşli; göz kamaştırıcı" P685

çola iş, vazife, görev; zaman
ç. P950
ç.-sı P787

çolpan Çoban Yıldızı, Venüs
ç. P39

çorqalıq sapı olan demlik, bir çeşit demlik
ç. P927

çorıq <Mo. *joriq* konu; esas anlam
ç. -ıP883

çöbtik son, son nokta, sonu; sonunda kalan
ç. P718

çök- diz çökmek, diz bükerek çömelmek
ç. P616
ç.-gäli "sunmak, takdim etmek (hana, saraya)" P834

çöki yemekte kullanılan çubuk, yemek çucuğu
ç. P430

çöpşig şeftali renk, pembe
ç. P560

çubuγan hünnap
ç. P146
<Çin. *chung*. saat
c. P421

çur menfaat, kazanç, avantaj, özellik
ç.-ip P735

çurçük Juçen (ulus adı)
ç. P343

çuşüm dut ağacı, dut meyvesi
ç. P139

Ä

äbçi eş, kadın, bayan
ä. P250

äbügä <Mo. *ebüge*. büyükbaba; ecdat
ä.-m (älinçük-i ä. "ec- datlar, dedeler") P319

äbügäñ <Mo. *ebügen*. ecdat, dedeler; büyükbaba, yaşlı dede
ä. P255

ädiz yüksek yer, tepe
ä. P61

ädgü iyi, güzel
ä.-ni P961

ägsük eksik, eksiklik
ä. P839

älınçük <Mo. *elinçük*. dedenin babası; atalar, ecdatlar
ä.-i. (ä. äbugäm) P319

ällig elli
ä. P581

ämgä acı çekmek, ıstırap çekmek
ä. P604

äñil omuz
ä. P367

äñıt- eğilmek, saygı duruşunda bulunmak, eğilerek selam vermek
ä. P701

änatkäk <Sog. *'yutkk*. Hint, Hintli
ä. P346

är erkek, koca, bey
ä. P249

är- imek,olmak, var olmak, ait olmak
ä.-mäsP624
ä.-miş P854
ä.-sün P835
ä.-ür P623

ärdim erdem, fazilet; yetenek; erkeklik
ä. P895

ärin dudak
ä. P362

ärki şüphe ve tahmin bildiren edat
ä. (bar ä.) P621

ärksin- güçlenmek, kudretlenmek; dikkatli, saygılı olmak; nazik davranmak
ä.-gülük P857

ärtä sabah, erken; yarın
ä. P91
ä. tur- "erken kalkmak" P897
ä. (taqay ä. "daha erken") P871
ä. (tañ ä. "sabahleyin, güneş doğduğu vakit) P29

ärtä-ki önceki, erken zamandaki
ä. (burun-qı ä.) P101

ärtini <Skr. *ratna*. "cevher mücevher, kıymetli cevher"
ä. P475

ärük kayısı
ä. P144

äsän esen, sağlam, sıhhatlı
ä. (inç ä. "sakin, huzur, rahat") P764

äsin rüzgâr, yel (hafif rüzgâr)
ä. bol- "rüzgar esmek" P35

äski eski; kötü
ä. P94
ä. yıl P108

ät et
ä. P374 ve P496

ätük çizme, bot
ä. P447

äv ev
ä. P383
ä. (aşlıq ä.) P398

I

ıb(ı)t- saklanmak, korunmak
ı.-ıpP750

ıduq mübarek, kutsal, mukaddes; Tanrı
ı. H1006

ılγa- seçmek, ayıklamak
ı.-p P877

ınayat <Ar. *'ina:yat* lütuf, merhamet, iyi niyet
ı. P667

İ

iç içi, arası
i.-in taşın P786

içägü iç-bağır, bağırsak
i. P371

içiç kazan, çömlek
i. P429

içkäri içeri, iç taraf
i. P543

idär eyer
i. P433

idiş fıçı, kap, tas, çanak, kapkacak
i. (bädük i.) P926

igä sahip, patron, bey
i.-si P299

igüläsküy <?Mo. şefkat, sevgi, merhamet; şefkat göstermek
i. P797

iki iki
i. P568
i. qapı "yan kapı, ikinci kapı, ek kapı" P394

ikinti ikinci
i. ay "ikinci ay, şubat" P112

il il, devlet; halk, toplum
i. kün "halk, toplum" P317
i. kün-ni asıra- "halkı korumak, halkı sevmek" P658

ilçi elçi, temsilci
i. P308

ilig el, kol
i. P363
i. bilä kötürgü P917

ilsän- teslim olmak, boyun eğmek, dönmek
i.-ipP768

in*- ? (kaybolanı) aramak, araştırmak
i.-diP695

inäk inek
i. P215

inç sakin, huzur, rahat; sessiz; barış, sulh
i. äsänP764
i. täg P863

inçip fakat, ancak, yalnız, ama; bunun üzerine
i. P720

inçkä 1. ince, zarif, zayıf, yufka P949
2. bilge, aydın; Konfiçyüs'ün talebeleri P274

inçläntür- sakinleştirmek, rahatlatmak
i.-miş P656

ini küçük erkek kardeş
i. P254

irin- azarlamak, suçlamak, kınamak, kızmak
i.-diP704

irinçkä- acımak, merhamet etmek
i.-p H9a

irinçkänçüçi acıyan, merhamet eden, şefkatli
i. P885

iris <Mo.*eres* erkekler, yiğit
i. qaγaz cömert, cesur, yiğit, kahraman P674

isig sıcak
i. bol- P90
i. özüñ hayat, yaşam, can P676

iş eş, dost
i. -läri P286

iş iş
i. P751
i.-in "hükûmet; politika" P889
i. qataγ'lap "iş yapmak; yönetmek" P668

işäk eşek
i. P209

işiñ <Çin. *shêng* hacim ölçüsünde kullanılan alet; ölçü P423

işit- işitmek, duymak
i. P617

işlät- işletmek, kullanmak
i.-ipP742
i.-ip (köni i. "doğrulukla (yap-

mak); tam kullanmak, resmi kullanmak") P979
i.-ip (tät i.-ip "ek olarak kullanmak, yanı sıra kullanmak") P980
i.-gäç (tägşilip i. "ilahî denge; kader, kısmet; talih") P997

işlätgü sarf eden, savurgan
i. P944

it köpek, it P199

Q

qaban tabak, tepsi
q. P421

qabşıγay <Mo. *γabsiγay* çabuk, hızlı
q. "en iyi, becerikli, uyanık, akıllı" P721

qaç- kaçmak
q. -tı P859

qaçaura <Mo. *qaçaγura* çam ağacı (kızıl çam)
q. P135

qada- takmak, dikmek
q.-mış P969

qadın kayın
q.ana P322
q. ata P321

qadıñ huş ağacı; tahta kâse, tahta tabak (kayın ağacından yapılmış)
q. P440

qadırqan küskün otu, mimoza
q. P141

qadız tarçın
q. çäçäk P179

qaγ-a <Mo. *ğağay*, manan
q. mägäçi "hala" P259

qaγan kağan, han, kral
q. P291

qaγat <Far. *kāġaẓ* kâğıt
q. P517

qaγas güçlü, cesur, kahraman
q. (iris q.) P674

qaγu ocak
q. P390

qaγun kavun
q. P172

qal- kalmak
q.-dı P845

qalaγar <Mo. *qalaγar* yanmak; yanık
q. P761

qalıq gök, yukarı; kule
q. balaqana P384
q. (kök q.) "gökyüzü" P37

qalın kalın, koyu
q. P645

qalqan kalkan
q. P412

qamaγ hepsi, bütün, toplam
q. P651
q. ulus "bütün ulus, bütün ülke" P986

qamış kamış, bambu
q. P131
q.-nıñ toγurçuq-ı "kamış filizi, kamışın ilk filizlenen dalı" P154
q.-nıñ tozγaq-ı "bambunun yeni çıkan taze, yumuşak dalı, filizi" P163

qan kan
q. P337

qan han, kral
q. P245

qan- kanmak, doymak
q.-lar P960

qañlı araba, iki tekerlekli yük arabası
q. P403

qapçuq küçük çanta, kese, cüzdan
q. P466

qapı kapı
q. P387
q. (altun q.) P396
q. (bädük q.) P393
q. (iki q.) P394

qapqu kutu, torba, çuval
q. (çini q.) P439

qar kar
q. P12

qar-a kara, siyah; güç, kuvvet
q. P553
q. at P233
q. qulaq "bir çeşit hayvan" P242 krş: *qaraqulaq*

qaraçu başvezir, başbakan
q. P243
qarayul <Mo. nöbetçi, gözcü
q. P772
q. kişi P934
qaraqçı eşkıya, haydut
q. P284
qaraqulaq vaşak, karakulak krş: *qara qulaq*
q. P204
qarañyu karanlık, gece
q. bol-P30
q. (käçä q.) P97
qarbuz karpuz
q. P171
qarçayana<Mo. atmaca, şahin
q. P816
qaryaç kara ağaç (bir çeşit ağaç)
q. P140
qarı yaşlı, yaşlanmış, kocamış
q. P277
q. kişi P287
qarın karın
q. P372
qarış- kavga etmek; karşı karşıya gelmek, zıtlaşmak, düşmanlaşmak
q.-ıp H1033
qarqumı <Far. *qarqu:mı:* çiçekli, süslü ipek kumaş, diba
q. P968
q. sançba "sırma, gümüş işlemeli ipek kumaş, brokar, diba" P457
qarşı <Toh. *kerciye.* saray, köşk
q. P382
q. (altun q.) P395
qaş kaş
q. P355
qaş yeşim, yeşim taşı
q. abçam-a P444
q. quur "yeşim kemer (yeşim taşlı kemer)" P461
q. taş "yeşim taşı" P481
qat tek boynuzlu mitolojik bir hayvan
q. P218
qatay'la- uğraşmak, meşgul olmak, yapmak, yerine getirmek
q. –p P955
q. (iş q.) P668
qatay'layu korumak, saklamak; mesul olmak
q. (tamya-nı q. "damga sahibi olmak, damga tutmak, damga saklamak") P669
qatar* (?) görünüş, tarz, tutum
q. P746
qatıl- katılmak, bir araya toplanmak, birleşmek, karışmak
q.-ıp P894
qatır <Far. katır
q. P210
qatun kadın; kraliçe
q. kişi "kadın, bayan" P323
qaulı <Mo. *qa'ıli* âdet, kural, nizam; süreklilik
q. P842
qavla sebze
q. P158
qavşur- kavuşmak
q.-up P755
qayyu kaygı, keder, acı
q. P601
qayıñ kayın ağacı
q. P182
qayu hangi, hangisi; ne
q. m-a "herhangi, nasılsa" P893
qaz kaz
q. P207
qaznaq hazine, ambar, kiler, depo
q. P386
qazuq kazık, direk
q. (altun q.) P42
qıdıy kıyı, sınır,
q. yir "sınır yeri, hudut" P76
qılıç kılıç
q. P996
qımbaq <Çin. *chin-po.* yaprak altın
q. P989
qırayu kırağı, çiğ
q. P15
qırq kırk
q. P580

qısqaq kısa, küçük, ufak
q. P648
qış kış
q. P84
qıṯ- katmak, katılmak
q. -ıp "eş olmak, yoldaş olmak" P919
qıtat Çinli
q. kişi P335
qıu <Çin. *hai.* kumaştan yapılan ayakkabı
q. P449
qız kız
q. P265
qızıl kızıl, kırmızı
q. P551
qod- koymak, yerleştirmek
q.-up P630
q. -up (yılqıların q. "hayvan sürüsünü otlatmaya götürmek, hayvan sürüsüne bakmak") P774
qolaz <Far. *huru:s* horoz
q. P214
qonaq tahıl, darı, mısır; tarla ürünleri
q. P156
qorq- korkmak, ürkmek, çekinmek
q.-up aymanıp P692
qoşılaγu sınav, imtihan
q. P660
qoşnı komşu
q. aşnı P929
qoşul- koşulmak, karışmak, katılmak
q. -up P680
qoy koyun
q. P196
qoyuq koyu (yemek)
q. P506
qubıq <Çin. *hu-po.* kehribar
q. P483
qubur başı büyük yuvarlak, dört tane teli olan klasik müzik aleti
q. P442
quç- kuçaklamak
q.-up tur P918
quduγ kuyu
q. P52
quγu kuğu
q. P226
qul kul, köle
q. kişi P290
qula bir çeşit at cinsi, sarı at
q. P832
qulaç kulaç
q. P832
qulan yabani katır, yaban eşeği
q. taγı "yabani at, yabani katır" P236
qulaq kulak
q. P359
q. (qara q. "vaşak") P204
qulun tay, kulun (doğumundan bir yaşa kadar olan at yavrusu)
q. P238
qum kum
q. P47
qupiñ <Çin. *hu-p'ing.* demlik, çaydanlık; vazo
q. P427
qurqaγ kurak, kuraklık
q. bol-P25
qurslañ kakule (baharat), kardamon
q. P185
quru- kurumak
q.-dı P100
quruγ boş, kuru, asılsız
q. P818
quş kuş
q. P187
quşla- kuş avlamak
q.-p (avlap q.-p) P773
qut kut, mutluluk, saadet, şans
q. (buyan q.) P698
qutluγla- kutlamak, alkışlamak
q.-sun H1012
quur kemer, kuşağ
q. P450
q. (altun q.) P462
q. (qaş q.) P461
quv'raγ kalabalık, cemaat; toplantı
q. (yıγın q. "toplantı, kongre") P682
quyaq zırh, kabuk
q. P406

K

karaş-a <Skr. *ka:saya* Buddha rahiplerinin cüppesi
k. P992

käbit <Sog. *qpyδ* dükkân, mağaza
k. P397

käç- geçmek
k. ti P867

käçä gece, akşam
k. P88 ve P92
k. qarañγu "gece karanlık" P97
k. tarqa "gece dağılmak" P898

käçäräk daha geç, çok geç
k. boldı P98

käçik- gecikmek, mani kalmak
k.-ür H1031

kädäz pamuk, pamuk çiçeği
k. P177

kädin Batı, arka taraf
k. P534

kägürtdä sarımsak yeşili (yaprağı); sarımsak
k. P161

käl- gelmek
k. P821
k. (biri k.) P937
k. (tartıp k. "hediye götürmek") P939
k. (udup k. "izlemek, ardından gelmek, takip etmek") P713
k.-gin (tavraq k. "çabuk gelmek") P716

kälämäçi <Mo.+Tü. *kele-* tercüman
k. P307

kälin gelin
k. P324
k. (nayaçu k. "karısının erkek kardeşlerinin eşleri") P326

käliş geliş
k. (barış k.) P788

kälirki gelecek, gelmekte olan
k. yıl "gelecek sene" P109

kändir kendir
k. P155

käñäş- danışmak, sohbet etmek, müşavere etmek
k. -tük P707

kärs <? gergedan
k. P222

kärüdi <Skr: *garuḍe.* "en büyük sayılan, altın kanatlı hayali kuşların kralı"
k. P219

käs- kesmek
k. P759

käsäk "parça, tuğla biçimindeki şeylerin miktar ölçüsü; tuğla"
k. P836

käsätgü yasak, yasaklanmış
k. P659

kätirkä- acımak (birisine); acıklı olmak
k.-p H1036

käzig sıra, nöbet
k.-i P879

käyik vahşi, yabani, yırtıcı hayvan; geyik
k. P188

kiçä- <Mo. içtihatla çalışmak, gayret etmek, ceht kılmak
k.-p HII 33b

kiçäk çalışkan, gayretli
k. P962

kiçig küçük, ufak, genç
k. P638
k. oγul "küçük oğul, erkek çocuk P288

kiläm <Far. kalem
k. P519

kim kim
k. P281

kir- girmek
k. P830
k. -ip P819

kirtü doğru, gerçek
k. (çın k.) "samimi, hakiki" P673

kiş samur
s. P226
k. täri ton "samur kürk; samur derisinden yapılmış giysi" P472

kişi kişi
k. başlıγ P984
k. (qaraγul k.) P934
k. (qarı k.) P287
k. (qatun k.) P323
k. (qıtat k.) P335
k. (qul k.) P290
k. (taşqarı k. "yabancı") P336
k. (tözün k. "iyi insan, güzel huylu insan") P310
k. (uz k. "usta, işinin ustası olan kimse") P318
k. (yaqşı k. "iyi insan") P311
k. (yaman k. "kötü insan") P312

konmao <Çin. *kuan-mao.* şapka, börk P991

köç- göçmek, taşınmak
k.-ti P782

kög(ü)s göğüs
k.-üm P368

kögüz-luq göğüs koruyucu (göğüs için bir nevi giysi)
k. P460

kök gök, gökyüzü; mavi, yeşil
k. P549
k. qalıq P37
k. (tal-nıñ k. "söğüt ağacı yeşili, yeşil renk") P565

köl göl
k. P49

kölmäk pınar, çeşme
k. P67

koltı < Skr. *koṭi* yüz bin; sayısız P589

köndür- doğrultmak, yola çıkarmak
k.-miş (yir k.) P654

köñül gönül, kalp
k. tägür- "dikkat etmek, gönül vermek (bir işe)" P699

köni gerçek, doğru, dürüst
k. P644
k. işlätip P979

könüg suv cıva
k. P490

köprüg köprü
k. P391

kör- görmek, bakmak
k. -mişP853
k. üpP618

köşätir şemsiye, güneşten koruyan alet
k.-i P418

köşigä perde
k. P463

köşünçüg yorgan
k. P453

kötki dağlık yüksek yer, tepe
k. P75

kötürgü kaldırma, tutma; sap
k. (ilig bile k.) P917

köy- yanmak
k.-ür. (küşi k. "tütsü yanmak") P921

köz göz
k.-i P356

közüñgü ayna, gözlük
k. P416

kuñlao <Çin. *kung-lao.* katkı, yardım; emek
k. P780

küdän misafir
k. P304

küdägü damat, güvey
k.-si P328

küdänlä- gütmek, bakmak, göz kulak olmak; beklemek
k.-pP808

kül- gülmek, gülümsemek
k. P611

kümüş gümüş
k. P474
k. tamγ-a "gümüş damga" P988

küñ karı, eş; bayan köle, cariye, karavaş
k. (aylu k.) P289

kün güneş; gün
k. P3
k. bat- P32
k. çıq- P31
k. küniñä "her gün, her zaman" P124

k. tutul- "Güneş tutulması" P21
k. (bu k.) P103
k. (tañda k.) P104

kün halk
k. (il k.) P317
k.-ni (il k.-ni asıra-) P658

kündin güney, güneyde
k. P535

kündüz gündüz
k. P87

künçit < Toh. *kuñcit.* susam
k. P165

kürbük davul, trampet
k. P432

küri ölçek; kile, hacim ölçüsü (buğday, mısır... gibi ziraatlar için)
k. P424

küriyän <Mo. *küren.* ordugâh, kamp
k. tur- "ordugâhın toparlanması, kampın kaldırılıp ordunun yola çıkması", P711
k. tuş- "ordunun kamp kurup yerleşmesi, ordugâh kurulması" P712

kürkirä- gök gürlemek
k.-di P9

küşi <Sog. tütsü, koku, buhur
k. P157
k. köy- P921

küşilür ağaç, tahta; materyal, kaynak; netice, sonuç; Çinliler kullanan cenazenin adı
k. P801

küz sonbahar, küz
k. P83
k. (miñ k. "çok uzun bir zaman") H1010

L

laqş-a < ? un, şehriye
l. P499

läkän < ? saz, hasır krş: *limgän*
l. P137

linxuu-a <Çin. *lien-hua.* nilüfer çiçeği
l. P180

loñq-a <Mo. *loñqa.* vazo, çiçek vazosu; şişe
l. P435

luu <Çin. *lung.* ejderha (efsanevi hayvan)
l. P193

M

ma/mä ve, ile, da /de
m. (yana ma "yine de, hem de") P850
m. (törü mä yasaqnı "kanun ile yasa") P672
m. (nägü mä "daha da; nasıl; herhangi; üstelik") P954
m. (nätäg m-ä "nasıl") H1035

maγat <Mo. *maqat.* inanılır, belirli; gerçek, hakikat
m. P626

maqmur <<Far., Ar. *mähmel.* kadife
m. H1037

mañ- yürümek, gitmek, adım atmak
m. P750

manna <Mo. *manan* sis, duman
m. P17

mañluñ <Çin. *mang-lung.* ejderha resmi işlenmiş bir çeşit ipek giysi
m. P458

maral < Mo. dişi geyik, geyik
m. P225

marcan < Ar. *marca:n.* mercan
m. P480

mäçit < Mo. göğe ait cisimler (takım yıldızlar)
m. P6

mäçiḍ < Ar. *mescit.* secde yeri, cami, mescit; < ?Far. *mäzgit.*
m. buqar "cami" P400

mäçiyän < Far. *mākiyān.* tavuk, krş: Çağ. *migüçin* (VEWT 332a)
m. P213

mägäçi <Mo. *egeçi.* abla
m. P261
m. (qaγa m.) P259

mäkä < Çin. *mo*. Çin mürekkebi
m. P518

mäkälik mürekkep hokkası
m. P520

män ben
m. P290
m.-niñ "benim" P931

mändän <Çin. *mien-tien* Birmanya, Birmanyalı
m. P345

mäñi neşe, sevinç
m. P602

mäñilä- sevinmek, eğlenmek, keyiflenmek
m. yür P766

märgän <Mo. nişancı, iyi atan (ok); yetenekli
m. P722

miñ bin
m. P587
m. küz H1010

moñγol Moğol
m. P339

möndür <Mo. *mündür*. buz yağmuru, dolu
m. P14

munta burada, burda
m. P868

munıñ bunun
m. täg "buna benzer, bunun gibi" P789

murç <Skr. *marica, marīca*. kara biber
m. P175

musurman <Ar. Müslüman
m. P340

muz buz
m. P13
m. sız- "buz erimek" P79

mün- binmek
m.-üptür P892

mürän <Mo. nehir, deri
m. P48

mu̲rki <? budala, deli; akılsız, kaba
m. P314

N

naçivar <Far. *lācvard*. lacivert taşı (boya taşı)
n. P488

naγaçı <Mo. *naqaçu egeçi*. teyze
n. P263

naγaçu <Mo. *naqaçu*. dayı
n. P320
n. kälin P326

nañkiy-a ulus adı (Çin'in güneyinde yaşamış olan eski kavim)
n. P265

nar-a <Far. *nār*. nar
n. P169

narı yan, bir yana, bir taraf, ötesi; nere, nereye
n. bar- P938

narıç <Far. *na:renc*. portakal ailesinden bir meyve, turunç
n. P148

nayut <Skr. *nayuta*. milyon, sayısız
n. P590

nayvasiki <Skr. *naiväsika*. doğaüstü ruh, (iyi cin)
n. P271

näçä ne kadar, kaç; nasıl, ne
n. P594
n. on "birkaç on, onlarca" P596
n. yu̲z " yüzlerce, birkaç yüz" P597

nägü ne, nasıl, niçin; hangi
n. H1005
n.m-ä P954

näm-ä nesne, şey; ne, hangi, ne kadar
n. P437

nämä- <Mo. *neme-* çoğaltmak, eklemek, güçlendirmek; derecesi yükselmek, şöhret sahibi olmak
n.-p P953
n.-ptür P785

nämürgä <Mo.? aba, bir çeşit kalın giysi
n. P928

nätäg nasıl, ne gibi
n.m-ä H1035

nom <Sog. *nwm.* <Yun. *nomos.* kanun, din, dinî eser, dua
n. P513
n.-ça "kanunca, törece" P865

noşadır <Far. *nuşa:dur.* nişadır
n. P995

nökör <Mo. *nöker.* arkadaş, yoldaş, eş
n. P305

nuta <Mo. sadık, samimi, dürüst
n. P795

O

obur* ?
o. sobur "arka arkaya, hiç ara vermeden, sürekli" P781

oṭγuraq mutlak, muhakkak, kesin; net, kuvvetli,
o. ma "gerekli" P767

oγlan torun; oğul, evlat, çocuk
o. P828

oγrı hırsız, yankesici
o. P283

oγul oğul, evlat
o. P264
o.-ı (oγlı) P248
o. (kiçig o.) P288

oγurla- çalmak, hırsızlık yapmak
o. -ptur P817

oq ok
o. P410

oq kuvvetlendirme edatı
o. (çın o.) P884
o. (yalıñuz o. "fakat, sadece") H1027

oqı- okumak, öğrenmek
o. (bitig o.) P527
o. (saγurt bitig o.) P532

oqıt- okutmak, öğretmek, ezberletmek
o.-u P855

oqşatı benzer
o. H1030

olar onlar
o. P334

olur- oturmak, oturtmak
o. P607
o.-up P734

omaγ <Mo. *omuğ,* soy, soyad; aile
o. P649

omoγ sahip, patron
o. P303

oñ sağ; doğru
o. P538

oñ <Çin. *wang* han, kral
o. (ulus o. "devlet başkanı, kral") P971

oñay kolay
o. P634

on on
o. P576
o. (bir o.) P577
o. (näçä o.) P596

onunç onuncu
o. ay P120

oot ateş, ot
o. P815
o. çaqıl- P10

ordu saray, orda
o. P381

ornuq <Mo. yatak, kalacak yer, yer
o. P401

osul gamsız, tembel; kötü
o. sımtaγ "gayretsiz, tembel" P688

ot ot, ilaç
o. taluq "ilaç malzemesi (ilaç otları, ilaç bitkileri gibi)" P186

otaz yaban sığırı, gergedan
o. P216

otçı tabip, hekim
o. P316

otuñ odun
o. P814

otuz otuz
o. P579

oymañ oyuk, çukur
o. P60

oyna- oynamak, oyun oynamak
o. P694

Ö

öçi- <Mo. haber vermek, bilgi vermek, rapor sunmak (hakana, hükümdara)
ö.-p P635
ö.-p tap- "bulmak, kavuşmak, elde etmek (haber alarak)" P793

o̲çül- silinmek, yok edilmek, kökü kurutulmak
o. P811

öd vakit, zaman, an, mevsim
ö. P86
ö. (tört ö.) P125

ög- öğmek, alkışlamak, medhetmek
ö. -di P703

ögüz ırmak, dere
ö. P51

öl ıslak
ö. bol- P26

ölür- öldürmek
ö.-üp P844

öñdün doğu, doğuda, önde; önceden
ö. P533

öñgärä- geçmek (önünden)
ö.-p H1022

öñlüg renkli
ö. P566
ö. (biş ö. böz) P999
ö. (şämşä ö. "parlak, koyu renkli") P561

öpkäli- hiddetlenmek, öfkelenmek, gazaplanmak; sertleşmek
ö. -p P609, P957

ördäk ördek
ö. P208

örtün- örtünmek, kapanmak
ö.-miş (täñri ö.) P653

ötkür- geçirmek, bir şeyi bir şeyin içinden geçirmek, göndermek
ö.-miş H1004

ötmäk ekmek, çörek
ö. P510

öz öz, kendi; şahıs; vücut, beden; yaşam, hayat (can)
ö. P733
ö.-i P747
ö.-üñ (isig ö.) P676

S

sa <Çin. *so*. kilit
s. P413

sabγaq* ?
s. (üzük s. "ses; haber; yazı") P776

saç saç
s. P354

sayu fıçı, tahta kup
s. P436

sayurt* karışık? çeşitli (kelimeler)?
s. bitig P530
s. bitig oqı- P532

saqın- düşünmek, endişelenmek, plan kurmak, sanmak
s.-ıp P899
s.-ıp töpü "(üst düzey, hükûmet, kral için) minnettar olmak ve desteklemek" H1013

saqındurγuçı bakan elçi gibi mühim kişi, çevresini düşünen, yardım eden, güçlü insan
s. P380

saqla- saklamak, korumak, muhafaza etmek; tedbir almak, sağlamak; dikkat etmek
s.-p (yiterip s.-p "(yasa, kanunlara) uymak, saygı göstermek") P671

saqlayuçı bekçi, nöbetçi (asker)
s. P982

saman saman
s. P132

samqu < Çin. *ch'ien-hu* (askerî rütbe) binbaşı
s. P778

samşı < Çin. *ch'ien-shih* müfettiş
s. P978

samur çam fıstığı, çam tohumu
s. P167

sañ <Çin. *tz'ang* ambar, depo
s. (ayılıq s.) P385

sañçim <Çin. *ts'an-chêng* hükûmet görevlisi, danışman (rütbe)
s. P977

san sayı
s. -ın P593

sanayçı falcı, fala bakan
s. P315

sanayçıy harika, uyanık, iyi hesap eden; toplanan, cemlenen, toplam?
s. P947

sanayuluqsuz sayısız, pek çok
s. P598

sanç- vurmak, mızraklamak; delmek
s.-ayın P823

sançba diba
s. (altunluq s.) P456
s. (qarqumı s.) P457

sap'lıy sapı olan, saplı
s. (balıq tişi s. biçäk) P1001

saparan <Far. *za'fara:n*. safran
s. H1042

sapyuçı (iğneye ip) geçiren alet
s. P826

sarı taraf, yön, cihet
s. (tört s.) P547

sarıy sarı renk
s. P550
s. (tal-nıñ s. "söğüt ağacı sarısı") P564

satıy satış, ticaret
s. yuluğ "alım satım" P700

satıyçı satan, satıcı, tacir
s. P302

satun sarımsak
s. P161

säy <Çin. *tsai.* a, ah (ton, vurgu edatı, şaşırmak ifade eder)
s. P762

säkiz sekiz
s. P574
s. çay P126
s. on P584
s. yañaq P548

säkri- zıplamak, sıçramak, atlamak
s. -p P613

säkzinç sekizinci
s. ay P118

sän sen
s. P280
s.-nıñ "senin" P932

säniñ sizler
s. P333

säñgäri <Far. *zengâr* lacivert, koyu mavi, çivit rengi
s. P555

sävinç sevinç, mutluluk
s. P599

sıçqan sıçan, fare
s. P189

sıdam sade renk, tek çeşit renkte olan, süssüz, beyaz
s. P558
s. ayaq P824

sıyta- feryat etmek, sızlamak
s.-p yıyla- "feryat ederek ağlamak, ağıt yakarak ağlamak" P612

sımtay tembel, avare, aylak, ihmalkâr
s. (osul s.) tembel, gayretsiz P688

sımurγ-a <Far. vücudu aslana, ayakları kartala benzeyen efsanevi kuş, simurg
s. P217

sın <Çin. *ts'in.* mezar
s. P68

sıtır <Sog. *st'yr.* <Yun. *stater.* ons, ağırlık ölçüsü (altın, gümüş için); Çin sikkesi
s. P591
s. baş "sikkenin baş ucu" P916
s. qıdıy "sikkenin yüzü, sikkenin kenarı" P901

sıyıq sıvı, koyu olmayan
s. P505

sız- erimek, sızmak
s.-dı (muz s.) P79

sibsiñgir <Far. *si:mşinger* zincifre; kırmızı cıva sülfür.
s. P489

silig temiz, saf; ince, nazik; kibar; yakışıklı
s. (arıγ s.) P876
siñil kız kardeşlerin küçüğü
s. P262
sirkä 1. sirke P500
2. ekşi, acı P507
sobur* ?
s. (obur s.) P781
soγun soğan
s. P160
s.-niñ yürüñ "soğan beyazı (renk)" P563
sol sol, sol taraf
s. P537
soñr-a sonra, arka
s. P540
sor- sormak, aramak
s.-uptur (söz-ni s. "sual sormak; istemek, talepte bulunmak") P689
sorma şarap
s. P493
soy-a <? karaca boynuzu, ceylan boynuzu
s. P1000
soyuq soğuk
s. bol- P96
s. toñ- "donmak, üşümek" P99
soyurqa- <Çin.+Tü. sunmak, takdim etmek; merhamet etmek, acımak
s.-p P661
s.-p bar- P940
sögüt ağaç, söğüt ağacı
s. P129
söz söz, laf, kelime
s. (täk s. "dedikodu, boş gereksiz laf; gevezelik") P912
s.-ni (s. sor-) P689
s. -ni (s. yanıp ayıt-) P690
sözlä- söylemek
s. P849
suq- sokmak, tıkamak, içine koymak; basmak
s.-mış P872
suñbiñ <Çin. *tsung-ping* (rütbe) asker başı, tuğgeneral
s. P974
sup <Ar. *sı:f* bir çeşit resmî kıyafet
s. H1038
suv su
s. P46
s. (aqar s.) P490
s. (könüg s.) P78
süñgük kemik
s.-i P366

Ş

şabi <<Skr. *srämaṇera.* şakirt, öğrenci
s. P268
şäm-şä <Çin. *shan-sê* parlak renk
ş. öñlüg P561
şigüdärin <Mo. *şi'üder.* çiy, şebnem, kıragu
ş. P16
şigüsün <Mo. hazırlamak, tedarik yapmak; (bir kişiye) yiyecek hazırlayıp uğurlamak; yolculuk yemeği hazırlamak
ş. P511
şiläsün <Mo. *şi'leüsün.* panter,
ş. P212
şiltägän <Mo. *şilde'en.* köy
ş. P58
şipkin menekşe renk, mor; pembe
ş. P557
şir <Far. *şi:r.* aslan
ş. (arslañ ş. "aslan") P220
şir-ä <Mo. *şirege.* masa
ş. P402
şişir <? akik taşı
ş. P479
şoldurγ-a deve dikeni (bitki)
ş. P166
şoñqar sonkur kuşu, doğan, şah
ş. P223
şor <E.İrn. tuz; tuzlu
ş. tarqa "tuzlu; acı" P508
şorba < Far. *şūrbā.* çorba
ş. P502

şük <Sog. *şwk.* sakin, sessiz, durgun
ş. bol- "sakinleşmek, sessiz olmak" P642
şün <Çin. *jun.* takvime göre ilave edilen yıl, ay, gün
ş. ay P123
şünük çınar ağacı
ş. P145

T

taban dağ tepesi, yokuş, tepe
t. P66
tay dağ
t. P45
t. tiş "azı diş" P379
t.-niñ ayız P80
taydın kuzey, kuzeyde
t. P536
tayı yabani
t. (qulan t.) P236
tayus- <Mo. *daqus-* bitmek, tamamlanmak, sona ermek
t.-tı (tükäti t.) P784
Taiming <Çin. *Ta Ming* Büyük Ming Hanedanlığı
t. H1007
taqav tavuk
t. P198
taqay daha, hâlâ
t. ärtä P871
taqı daha, hâlâ; dahi, de/da; ve
t. yimä "yine de, hâlâ, hem de" P741
tal tal ağacı, söğüt ağacı; çubuk, dal
t. P142
t.-nıñ kök P565
t.-niñ sarıy P564
talaş- dalaşmak, yağma etmek, vuruşmak
t.-ıpP844
talaş münakaşa, tartışma
t. (t. täg) P693
taldala- sığınmak, barınmak, örtülmek (rüzgâr, yağmur vb. dan)
t.-p P825
talqan kavrulmuş un (buğday, arpa, mısır vs.)
t. P509
taluq ilaç ot, tedavi için gerekli bitki
t. (ot t.) P186
taluy <Çin. *ta-liu.* deniz
t. P50
tam duvar, dam
t. P77
tamız* eğilmek; acı çekmek; alçak gönüllü, mütevazı
t. P753
tamy-a damga, mühür
t. P415
t. (altun t.) P987
t.-nı qatay'la- P669
tamtur- yakmak, tutuşturmak
t. (yula t. "mum yakmak, kandil yakmak, meşale yakmak") P922
tana <E.İrn. krş: Far. *dāna* iyi cins, büyük inci
t. P491
tañ sabah, feçir
t. atdı P27
t. ärtä P29
tañda gelecek, yarın
t. kün P104
t. yıl "gelecek sene" P106
tañı Tao dininin rahibi; Tao dini
t. P270
tañlaş- hayret etmek, şaşırmak
t.-ıpP803
tañsuq seyrek, nadir, fevkalade
t. P791
tañut Tangut (ulus ismi)
t. P348
tanur- tavsiye etmek, önermek; emir vermek
t.-mänP771
tap- bulmak, elde etmek, kavuşmak, kazanmak
t.-dıP757
t.-dı (öçip t.) P793
tapıy hizmet; saygı
t. uduy P691

tapın- tapınmak; saygı göstermek
t. -ıdur P796
tapla- tapmak, lütfetmek, seçmek
t.-p (çerig-ni t.) P657
tapuγ ön, ön taraf; baş ucu, baş taraf.
-ında P539
tarıγ kök, soy, nesil
t. (uruγ t. "aynı soydan gelen, akrabalar") P285
tarıγ ekin
t. yir "tarla, ekin, işlenmiş yer" P73
tarıγuçı çiftçi
t. P301
tarqa tuz, tuzlu
t. (şor t.) P508
tarqa- dağılmak, taramak
t. (käçä t.) P898
tart- vergi getirmek, vergi ödemek
t.-ıpP666
t.-ıp käl- P939
taş taş
t. P59
t. (qaş t.) P481
t. (yaqut t. "yakut taşı") P492
taş dış; kabuğ
t.-ın (için t.) P786
taşqarı dışarı
t. P544
t. kişi P336
tasma tasma, kayış, deri ip
t. P994
taumu <Çin. *t'ou-mu*. şef, lider
t. P338
tavar saten, atlas, davar
t. P455
tavışqan tavşan
t. P192
tavraq hemen, çabuk, derhal, tez
t. P967
t. bar- P715
t. käl- P716
tayşi <Çin.+Mo. vezir, başbakan
t. P973
täg gibi, tıpkı, benzetme edatı
t. (muniñ t.) P789
t. (talaş t.) P693
tägin- duçar olmak, kabullenmek, erişmek, ulaşmak
t.-ipP846
tägirmäy yuvarlak, etrafı çevrilen
t. P802
tägşil- değişmek, değişilmek
t. -ip işlätgäç P997
tägür- dokundurmak, değdirmek; eriştirmek
t.-üp (köñül t.) P699
tägüz bütün, hep, hepsi
t. P749
täk tek
t. söz P912
täkä oğlak, teke; karaca? ceylan?
t. P993
tälim 1.çok, pek çok, sayısız
t. P631
t. yultuz "sayısız yıldızlar" P40
2. ısraf etmek; müsrif
t.-niP943
tämäçäş- <Mo. *temeçe-* tartışmak, dalaşmak, rekabetleşmek
t.-ipP813
täñri gökyüzü; Tanrı, Allah, ilah,
t. P1
t. örtünmiş P653
tämür demir
t. P478
täñşä- denkleştirmek, benzetmek, denk yapmak,
t.-p P905
täpingü eğer örtüsü, çaprak
t. P434
täpşi tepsi, tahta tabak
t. P428
täprä- depremek, sarsılmak, titremek, kımıldamak
t.-p P641
täpräşigü kazanç, emek hakkı
t. P890
täprät- depretmek, sarsıtmak, titretmek, kımıldatmak,
t.-di (yäl t. "yel esmek, rüzgâr esmek") P33

tär ter
t. tärlä- "terlemek, ter akmak" P376
täri deri; cilt
t. P373
t. ton "deri don, deri giysi" P468
täriñ derin
t. P639
tärlä- terlemek
t.-di (tär t.) P376
tärs <Far. *tarsā* ters, aksine, yanlış
t. P643
tävlüg hilekârlık, kurnazlık; hileci, aldatıcı, kurnaz, alcı
t. P908
täv-ä deve
t. P205
tät <Mo. *ded.* ikinci, ardından gelen
t. işlät- P980
täyiñ sincap
t. P228
tıdıγ engel, mâni, set
t.-ı P942
tıltaγ neden, sebep
t.-ında (üçün t.)P777
tıltanla- sebep olmak, mazaret göstermek, bahane bulmak
t.-p P958
tın nefes, tın, soluk
t. P2
tınlaγ canlılar, canlı yaratıklar
t. P888
tıñraq tırnak
t. P378
til 1. dil
t. P361
2. dil, söz; haber
t. yitkürgüsi "haberci, müjdeçi" P935
tilä- dilemek, istemek, yakarmak
t.-p P754
t.-ptür P664
tiräk direk, sütun
t.-i P392
tiş diş
t. P360
t. (balıq t. saplıq biçäk) P1001
t. (taγ t.) P379
titig akıllı, zeki, bilge
t. (bilgä t.) P875
tobçıyan <Mo. *tobça'an* tarih
t. P515
tobıçaq iri ve güçlü olan, iyi cins Ön Asya atı
t. P239
toγ toz
t. tömäl „toz, pislik" P65
toγurçuq filiz, taze dal, krş. Mo. *toğurçuğ*
t.-ı P161
t.-ı (qamış-nıñ t.) P164
toγus- bitirmek, tamamlamak
t.-mayın P904
toquz dokuz
t. P575
toquzon doksan
t. P585
toqzunç dokuzuncu
t. ay P119
tolγaq acı, ıztırap, eziyet; çile, keder; hastalık, sancı t. P860
tolu dolu, çok, tam, tamamıyla
t. P736
tomaγ-a kürk şapka
t. börk P470
ton don, elbise
t. P445
t. (täri t.) P468
toñ- <Çin. *tung.* donmak, üşümek
t.-dı (soyuq t.) P99
toñuz domuz
t. P200
topdul koşmak, çabuk yürümek
krş: Mo. *doptol-*
t. P805
toprak toprak
t. P44
t. çıqılar P790
torqu ipek kumaş
t. P452
toruγ* ?
t. (yaγal t. "bir çeşit geniş giysi (koluyla gövdesi bir olan) P471

totı <Far. *ṭōṭī*. Papağan
t. P221
toy bayram, tören, eğlence; düğün
t. bir- P662
toyın < Çin. *ṭao-jên*. rahip
t. P269
tozγaq çiçek tozu; yeni çıkan filizler, taze dal
t.-ı (qamış-nıñ t.-ı) P163
tölä- ödemek, tediye etmek
t.-p P809
tölägülük ödenecek şey, ödeme hakkı
t. P728
töpü tepe, üst, zirve
t. (saqınıp t.) H1013
töpüq baş, başüstü, üst
t.-ında P763
tört dört
t. P570
t. buluñ P546
t. öd P125
t. sarı P547
törtünç dördüncü
t. ay P114
törü töre, kanun, nizam
t. m-ä yasaqnı P672
töşek döşek, matras, yatılacak yer
t. P454
tözün asıl, soylu, mertebesi yüksek; yumuşak huylu, iyi yürekli (insan) P331
t. kişi P310
tuγ tuğ, bayrak, sancak
t. P411
tuγ- doğmak, doğurmak
t.-up P963
tuγluqa miğfer, tolga, krş: Mo. *duğulğa*
t. P405
tuñçı <Çin. *ṭ'ung-chih*. tercüman; ikinci rütbeli memur (valı)
t. P981
tuñqul <Mo. *ṭuñqaq* ilan, bildiri
t. (t. bitig) P526
tur- durmak, ayakta durmak, yerinden kalkmak; kalmak (bir yerde)
t.-ayın P606
t.-up P964
t. (ärtä t.) P897
t.-dı (küriyen t.-dı) P711
turγuz- kalkıtmak, yerinden kaldırmak
t.-γaç H1021
t.-up P882
tu̲su fayda, kâr, kazanç, menfaat
t. (asıγ t.) P708
tut- tutmak; sunmak, yakalamak
t.-a P743
t.-up uzat- "sunmak, takdim etmek (alt tabakanın üst tabakaya) P998
tutul- tutulmak (ay, güneş, hava)
t.-dı P20
t.-dı (ay t.) P22
t.-dı (kün t.) P21
tutum bir avuç, bir tutam
t. P721
tutus- emanet etmek, teslim etmek; emretmek, söylemek; idare etmek
t.-u P896
tuu-a <Ar. *duʿā* dua; Tanrı'ya dua etmek
t. P697
tuu-tu <Çin. *ṭu-ṭu*. askerî vali, askerî yönetici
t. P975
tuyun- hissetmek, anlamak, farkına varmak; tartışmak, yarışmak, rikabet etmek?
t.-mak P612
tuz tuz
t. P498
tübüt Tibet, Tibetli
t. P341
tügi pirinç
t. P495
tu̲k tüy, kıl
t. tu̲lüg "tüylü, kıllı" P375
tükä- tükenmek, bitmek
t.-di taγustı P784
tu̲lüg şeftalı
t. P143

tulüg tüylü, kıllı
t. (tuk t.) P375

tümän <Toh. *tmān, tmane* on bin; büyük rakam
t. P588
t. yaş "uzun ömür" H1009

tuñlük pencere
t. P388

türlüg türlü, çeşitli; parça, parçalar
t. P438

tuş- inmek; kalmak
t.-ti (küriyen t.-ti) P712

tüşimel <Mo. *tüşimel*. bakan, vezir (rütbe adı)
t. P246

tüşit- belirlemek, isimlen dirmek; memur tayin ederek göndermek, vazifeyle göndermek
t.-ip P873

tutün duman, is (ateşin)
t. P19

tuz düz, doğru, dürüst
t. P896

tüzi hayır; değil; hiç (yokluk bildirir)
t. P890

U

uç- uc, ucu (dalın)
u.-ı P151

uça sırt, arka, omuz
u. P370

uçayu uçanlar, uçan şeyler; ölüler
u. P804

uçuq çorap
u. P448

ud inek, sığır
u. P190

ud- takip etmek, izlemek, devam etmek
u.-u P951
u.-up käl P713

uduγ saygı, hürmet, ihtiram
u. (tapıγ u.) P691

uγrayu özel, mahsus, kişisel
u. P869

uqγuçı bilen, bilge, bilgin, öğrenen
u. P289

uqar leylek, turna
u. P201

ula- kavuşmak; ulamak, bağlamak, uzatmak
u.-dı P745

ulam ek, devam eden, devami; daimi, kesiksiz
u. P952

ulayçı hayvanlara bakan, çoban
u. P306

ulayatı <Far. *vila:yat* Batı Bölgesi
u. P985

uluγ büyük, ulu, ulular
u. P251
u. ata P256
u. buyan H1008

ulus <Mo. *ulus* ulus, devlet
u. P56
u. bayşı P972
u. oñ P971
u. (qamaγ u.) P986

uruγ tohum, çekirdek; nesil, soy
u. tarıγ "akrabalar, akraba, soydaşlar" P285
u.-ı P153

utlı ödül, mükâfat, karşılık; iyilik, fazılet; teşekkür, minnettarlık
u. P949

utlıçı iyilik yapan, iyilik sahibi, teşekkür edilecek adam
u. P309

uyγur Uygur
u. P342

uz usta, mesleğini iyi bilen, uzman u. P827
u. kişi P318

uzat- uğurlamak, yolculuk etmek, götürmek
u. bardı P714

uzat- uzatmak; sunmak, vermek
u.-ıp (tutup u.-ıp) P998

uzun uzun
u. P647

Ü

üç üç
ü. P569

üçäyit <?Mo.yabani, terbiye görmemiş
ü. P313

üçün için
ü. tıltayında P777

üçünç üçüncü
ü. ay P113

ükär Ülker Yıldızı
ü. P41

üläş- paylaşmak, bölüşmek, taksim etmek
ö. -ip P737

ünçü <Çin. *chên-chu.* inci
ü. P476

ürgülçi sürekli, durmaksızın, devamlı, kesiksiz, krş: Mo. *ürgülji*
ü. H1015

ürkäç ebedî, ömür boyu, uzun zaman
ü. H1016

üstün üst, yukarı, üst taraf
ü. P541

üstünki yukarıdaki, üstteki; en üsttekiler, kral, hükmedenler, yöneticiler
ü. P292

uşik <? hece, harf, alfabe, yazı; yazı yazmak
ü. (bitig ü.) P528

üzä her zaman, sürekli, devamlı; sabit
ü. P636

üẓit cin, şeytan, ruh
ü. P272

üzük yazı, harf, hece, ses
ü. sabγaq P776

üzül kesik , üzül
ü.-mäz H1020

üzüm üzüm
ü. P170

Y

y-a yay
y. P409

yaγ yağ
y. P497

yaγ- yağmak
y.-dı (yaγmur y. "yağmur yağmak") P34

yaγal* ?
y. toruγ P471

yaγlıq mendil, başörtüsü
y. P465

yaγmur yağmur
y. P11
y. yaγ-P34

yaγşi <Çin. *yao-shih.*anahtar
y. P414

yaqın yakın
y. P64

yaqşı iyi, güzel
y. P619
y. kişi P311

yaqut <Ar.*ya'qu:t.* yakut
y. taş P492

yalbar- yakarmak; dilemek
y.-ıp P725

yalγan yalan, süni, palavra
y. P625

yalın alev, ateş, yalım
y. (çoγ y.) P685

yalıñuz yalnız, tek başıyla
y. P838 ve P909
y. oq H1027

yalpaq sığ, yalpık
y. P640

yaltan- gizlenmek, saklanmak; korkmak
y.-dı (cayladı y.) P684

yam <Çin. *chan.* durmak, duraklamak, durak
y.-qa "posta durağı" P399

yamaγ yamağ, yama parçası
y. P652

yaman fena, kötü; her şeyin üstünden gelen
y. P620
y. kişi P312

yamanla- darılmak, kızmak, küsmek
y.-p P610

yan- dönmek, geri gelmek,
y.-ıp P727
y.-ıp (söznı y.-ıp ayıt-) P690
y.-mış "geri çevirmek, kabul etmemek" P948

yana yine, tekrar
y. m-a P850

yanç- ezmek, kırmak, çiğnemek
y.-ıp P807

yañ <Çin. *yang*. (örnek, model, tür, usul) kaide, nizam, örf, âdet
y. P886

yañа fil
y. P206

yañaq yanak, yüz; taraf, yön
y. P353
y. (sekiz y.) P548

yañçı <Çin. *yang-tzü* tür, çeşit, usul, tarz, model
y. P970

yañı yeni, taze
y. P93
y. yıl "yeni yıl" P107

yañılat- yeniletmek, değiştirmek
y.-mış P880

yanturγu mükafat, karşılık, ödül, iyiliğin karşılığı
y. P959

yanturt- geri göndermek, geri çevirmek, döndürmek
y. -uy P820

yapıγaq yaprak
y. P152

yaraşı uyan, itaat eden, uysal
y. P756

yaraγ faydalı, uygun
y. -lıγ yarayan, yakışan; uygun olan, layık olan, mümkün olan P891

yaraştur- bağdaştırmak, yakıştırmak, uygunlaştırmak, ayarlamak; hazırlamak, düzenlemek, yapmak; düzene sokmak; barıştırmak
y.-up H1026
y.-up (bitig-niñ y.) P529
y.-up (bolup y. "yakışır biçimde yapmak, uygun şekilde yapmak, uygun şekilde ayarlamak") P878

yarçımla- idare etmek, düzende tutmak; ala koymak, yasaklamak,
krş: Mo. *jarçimla-*
y.-p P956

yarlıγ emir, ferman, yarlık, kralın buyruğu
y. P524

yarma kebabeçin (baharat)
y. P176

yarmak-lıγ sikkeli
y. (altun y. bars) P243

yaru tahmin, büyük ihtimal, yarısından fazla olasılık, krş: Mo. *yerü*
y. P903

yaruq aydınlık, nur, parlaklık
y. yaşuq "parlak, aydın, ışık" P38

yasa- yapmak, düzene sokmak, hazırlamak
y.-p (bodun-nı y.) P675

yasaq yasa, kanun
y.-nı (törü m-ä y.) P672

yasan- süslenmek, giyinip kuşanmak, hazırlanmak
y.-ıp P739

yaş yaş, ömür
y. P852
y. (tümän y.) H1009

yaşıl yeşil renk
y. P556

yaşuq ışık, parlaklık, nur
y. (yaruq y.) P38

yaşur- saklamak, gizlemek
y.-sun P810

yat- yatmak
y. P608

yavaş yavaş; uslu
y. (yumşaq y. "yumuşak huylu, iyi huylu, uslu") P907

yay yaz
y. P82

yaz ilkbahar, bahar
y. P81

yazı ova, düzlük, yayla
y. yir P74
yazuq günah, suç, hata
y. P848
yäl yel, rüzgâr
y. P7
y. täbrät- P33
yämiş meyve, yemiş
y. P130
yätär yetmek, yetecek olmak, yetiştirmek
y. bol- P906
yäznä enişte (ablası ya da kız kardeşinin ve halasının kocası)
y. P329
yıγ- yığmak, toplamak, bir araya getirmek
y.-ıp P629
yıγ- alı koymak, geri tutmak, engel olmak
y. yıγın- "engel olunmak, manı olunmak, alıkoyulmak" P915
yıγaç ağaç; tahta, odun
y. P128
yıγılış- toplanışmak, bir araya gelişmek, yığılışmak
y.-ıp P775
yıγın toplantı, meclis
y. quvaraq "meclis, toplantı, kongre" P682
yıγın- engellenmek, mani olunmak, alıkonulmak
y. (yıγ y.) P915
yıγla- ağlamak
y.-p (sıγtap y.) P612
yıl yıl, sene
y. P85
y. (bu y.) P105
y. (bulturqı y.) P110
y. (äski y.) P108
y. (kälirki y.) P109
y. (tañda y.) P106
y. (yañı y.) P107
yılañ ince; rüzgârlı, serin
y. bol- P89
yılan yılan
y. P194
yı<l>qı hayvan sürüsü, yılkı
y.-ların qodup P774
yıltız kök, soy
y. P149
yıñaq ceviz
y. P168
yıraq ırak, uzak
y. P63
yiḍär- takip etmek, takılmak; aslına uygun düşürmek, benzetmek
y.-ip P783
y.-ip saqlap P671
yig çig, ham, pişmemiş
y. P503
yigirmi yirmi
y. P578
yigirminç yirminci
y. (bir y. ay) P121
yigit yiğit, genç, delikanlı; cesur
y. P252 ve P278
yilin- tutulmak, yakalanmak
y.-ip H1032
yilpigü yelpaze
y. P417
yimä yine, dahi, tekrar
y. (taqı y.) P741
yiñgä yenge
y.-si P260
yiñgil hafif
y. P966
yiñgillä- hafiflemek; kolaylamak
y.-p P705
yiññä iğne
y. P426
yir yer, zimin, toprak
y. P43
y. köndürmiş P654
y. (tarığ y.) P73
y. (yazı y.) P74
yit- yetmek, ulaşmak, varmak
y.-ip P965
yiti yedi
y. P573
yitinç yedinci
y. ay P117
yitkürgü aracı, elçi, ulaştıran (haberi)
y.-si (til y. "haberci, haber götüren, müjdeci" P935

yitmiş yetmiş
y. P583

yoγun büyük, kalın, şişkin
y. P945

yoq yok
y. P622

yol yol
y. P53

yol şöhret, ün
y.-ın (atın y.) H1014

yolaq gökkuşağı
y. P18

yor bir çeşit darı; bulgur?
y. P174

yorı ahlak, huy?
y. (aburı y.) P881

yorı- yürümek, gitmek
y. P605

yosun kural, tavır, yol, örf adet, gelenek
y. bilä P696

yorüg izah, açıklama, anlam, tefsir, yorum, tanım
y.-i P798
y.-i (bitik-niñ y.) P525

yu- yıkamak, temizlemek
y.-γu (altun yüz-niñ y. çılapçı) P1002

yuq-a ince, nazik, narin
y. P646

yula kandıl, meşale, mum
y. tamtur- "mum yakmak, kandıl ve maşale yakmak" P922

yultuz yıldız
y. P5
y. (tälim y.) P40

yuluγ satın alma; yulmak, yulup almak
y. (satıγ y.) P700

yumşa- görevlendirmek, işe koymak (hükümet işlarında)
y.-p P670

yumşaq yumuşak, nazik, uslu
y. yavaş P907

yükün- eğilmek, secde etmek, eğilerek selam vermek
y. P615
y.-gäli P833

yüräk yürek, kalp; gönül
y. P350

yürüñ beyaz, açık renk
y. P552
y. ayaq P925
y. (soγun-nıñ y.) P563

yüz yüz, çehre
y. P352
y.-niñ (altun y. yuγu çılapçı) P1002

yuz yüz (100)
y. P586
y. (näçä y.) P5

Kaynaklar

Aka, İsmail, *Timurlular*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/164, 1995 Ankara.

Alan, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine—Timurlular,* Ötüken, İstanbul 2007.

ATG: A. von Gabain, *Alttürkische Grammatik*, Hamburg 1941. Türkçeye çeviren: Mehmet Akalın, *Eski Türkçenin Grameri*, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Baytur ve Sıddık 1991: Enver Baytur ve Heyrinsa Sıddık, *Şincangdaki Milletlerning Tarihi*, Milletler Neşriyatı yayını, Beijing 1991.

Bazin, L.,"Les noms turcs et mongols dela constellation des 'Plieades'", *AOH*, vol.X, s.295-97.

Çandarlıoğlu, Gülçin, *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münasebetleri, Ch'en Ch'en Elçilik Raporu*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1995.

ChHsSh III: *Chung- Hsi Chiao-tung- shih*, c. 3, Taipei 1955.

ChUEMD: *Chinese- Uighur-English Medical Dictionary*, Urumçi 1983.

DLT: Maḥmūd Kāşġarī, *Dīvānu Lûġāti't-türk*. Türkçeye çeviren: Besim Atalay, *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi* I-II-III, Ankara 1939-1940-1941; Endeks, Ankara 1943.

DTS: V. M. Nadelyaev, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev ve A. M. Şerbak, *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad 1969.

Eberhard, W., *Çin Tarihi*, TTK. yayınları, Ankara 1947.

Eckmann, J., *Chagatay Manual*, İndiana University Publications, Uralic&Altaic Series, Volume 60, Bloomington 1960. Türkçeye çeviren: Günay Karaağaç, *Çağatayca El Kitabı*, İstanbul 1988.

ED: G. sir Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972.

EUS: Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Sözlüğü*, İstanbul 1934.

Haneda, Tōru, *Ğarbı Yurt Medeniyet Tarihi*, Uygurcaya çeviren: İslamcan Şerip, Urumçi 1986.

Hsian.-Han. *Hsian-tai Han-yü Ts'ü-tien* (Modern Çince Sözlük), 176. baskı, Beijing 1995.

Hsüeh Tzung-chêng, "*Ch'ên Ch'êng Hsi-shih chi-ch'i Chi-hsing Shih-wên*", Hsi-yü-shih-lun-ts'ung, Sayı: 2, 1985.

Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, "Kao-ch'ang-kuan-k'ê-chieh-shao" (İdikut Kurulu Raporlarının Tanıtımı), *Şincang Ünivérsitesi Jornili* (ŞÜD), Sayı: 2, Urumçi 1978.

Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, "Ming-tai Kao-ch'ang-kuan-lai-wên chi-ch'i li-shih-chia-chih" (Ming Sülâlesi Dönemindeki İdikut Kurulu Belgeleri ve Tarihi değeri), *Minzu xue-yuan Xue- bao* (MED), Sayı:1, Beijing 1982.

Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, *"Ming-tai-wên-hsüen 'Kao-ch'ang-k'ê' (la-ting- tzu-mu-chuan-hsieh-pên)"* (Ming Sülâlesi Dönemindeki Edebî Eser 'İdikut Raporları' (Latince transkripsiyonu), Halk Neşriyatı, Urumçı 1981.

HUTAL: *Henzuçe-Uyğurçe Tarihî Atalğular Luğıtı* (Çince-Uygurca Tarihî Terimler Sözlüğü), Urumçi 1990.

İMS: Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, *İdikut Mahkemesi Sözlügi*, Milletler Neşriyatı, Beijing 1984.

İzgi, Özkan, *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi* , TTK Yayınları, Ankara 1989.

Jarring 1964: G. Jarring, *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*, Lund 1964.

Kamberi, Dolkun ve İsrafil Yusuf, "Bizeklikten Yéngi Tépilğan Kadimki Uyğurçe Hüccetler Toğrısıda Tetkikat", *Türkî Tiller Tetkikatı*, c.3, Milletler Neşriyatı, s.51-80, 1990 Beijing.

KB: Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig.* Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig* I Metin, İstanbul 1947, III İndeks (Hazırlayan: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul 1979.

Kemal, Mağfiret, Buddhist Türk Çevresi Eserlerde Metafor, DTCF Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, 2003 Ankara.

Klaproth, J., *"Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren"*, Paris 1820.

Kow.: J. E. Kowalewski, *Mongol'sko-Russko-Frantsuzskiy Slovar'* (*Dictionnaire Mogol-Russe-Français*), 3 c., Kazan 1844-49.

Ku.-Tien: *Shih-yung Ku-tai Han-yü Ta-ts'ü-tien* (Klasik Çince Kullanımı İçin Büyük Sözlük), He-nan 1995.

KS: K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, Türkiye Türkçesine çeviren. A.B.Taymas, c.I-II, Ankara-İstanbul 1945-48.

Lessing, F., *Mongolian-English Dictionary*, Berkeley-Los Angeles 1960.

Li Tsêng-hsiang, *T'u-Chüeh-yü Kai-lun*, Milliyetler Enstitüsü yayını, Beijing 1992.

Ligeti 1967: L. Ligeti, "Documents sino-ouigurs Burau des Traducters", *AOH*, XX/III, s. 253-306, XXI/I, s.45-108, 1967.

Ligeti 1969: L. Ligeti, "Clossaire supplémentaire au vocabulaire sino-ouigour du Burau des Traducteurs ", *AOH*, XX/I, s.1-49; XX/II, s.191-243, 1969.

Ligeti VSO: L. Ligeti, "*Un Vocabululaire Sino-ouigour des Ming. Le Kao-tch'ang-kouan Yi-chou du Bureau des Traducteurs*", AOH, XIX/II, s. 117-199, XIX/III. s. 257-316, 1967.

Liu Chih-yang, "Ming-tai Ha-mi, T'u-lu-fan ti-ch'ü Hui-hui-tê ch'êng-fên chi Yi-ssü-lan-chiao-tê shên-t'ou" (Ming döneminde Kumul, Turfan bölgelerindeki Hui-hui'ların menşei ve İslam dininin bu bölgelerdeki yayılması), *Min-zu xue-yuan Xue- bao* (MED), Sayı: 5, s. 75-78, Beijing 1988.

Lu T'an, "Kuan-yü Li Hsüan chi-ch'i Hsi-hsing" (Li Hsüan ve Batı Seyahatı Üzerine), *Hsi-pei -shih-ti*, Sayı: 3, Lanzhou 1983.

Math: R. H. Mathews, *Chinese-English Dictionary*, 3. baskı, Cambridge 1975.

Ming-shih: Ming-shih (*Ming sülâlesi Tarihi)*, Chung-hua Shu-chü, 5.baskı, 1995 Beijing.

ML: F. Sema Barutcu Özönder, Ali Şir Nevayi- *Muḥākemetü'l – Luġateyn*—İki Dilin Muhakemesi, TDK yayınları:656, Ankara 1996.

Mod. Chin.- Eng. Dic.: *A Modern Chinese-English Dictionary*, 13. baskı, Beijing 1994.

OY: Talat Tekin, Orhon Yazıtları, TDK Yayınları: 540, Ankara 1988.

Ögel, Bahaeddin, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yay. Ankara 1962.

Özerdim, M. N.:"Acayibu'l-Letayif. Hıtay Sefaretnamesi", *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, s: 345-368, Ankara 1950.

Özyetgin, Melek, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara 1996.

Pelliot, P., "Le Hoja et le Sayyid Husain de l'Histoire des Ming", *TP*, XXXVIII , 1948.

Pelliot, P., *Sur la Legende d'Uguz-khan En Ecriture d'Ouigoure*, TP, XXVII, s. 247-358, 1930. Çeviren. Vedat Köken, *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Destanı Üzerine,* TDK Yayınları, Ankara 1995.

Radl: W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*, I-IV, St. Petersburg 1893-1911.

Shōgaito, Masahiro, "Uiguru-kan Yaku-go Çuruku-go no seikaku ni tsuite" (Wei-wu-erh-kuan-i-yü'nün Türkçesinin özellikleri üzerine)", *Kōbe Gaidai Ronsô*, 33/5, s.21-37, Kōbe 1982.

Shên Fu-wei, *Chung-Hsi Wên-hua Chiao-liu-shih* (Çin ile Batı Bölgesi Arasında Kültürel İlişkiler), 2. baskı, Shanghai 1987.

Şiv: Gulam Gafuri, *Uyğur Şiviliri Sözlügi*, Milletler Neşriyatı, Beijing 1986.

T'ien Wei-chiang, "Lun Ch'ên Ch'êng Ch'u-shih Hsi-yü" (Ch'ên Ch'êng'in Batı Bölgesine Elçi Olarak Gönderilmesi Üzerine), *Hsi-pei-shih-ti*, Sayı: 4, 1984.

T'ien Wei-chiang, *"Ku-chi 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê'"* (Eski Yazıt 'İdikut Kurulu Raporları'", Urumçi, Şincang Géziti, 29. 6. 1985.

T'ien Wei-chiang, "Ming 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê' chu-han-wên-nian-tai-kao-yi", *Hsi- pei-shih-ti*, Sayı: 4, Lan-chou 1984.

Tenişev, E. R., *Uygurskiy dialektniy slovar, Nauka*, Moskva 1990.

Togan, A. Zeki Velidi, *Umumı Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946.

TS: *Türkçe Sözlük* I-II, TDK Yay., Ankara 1988.

Ts'ü-Hai, 3. baskı, Shang-hai 1996.

Ts'ü-Yüan, 5.baskı, Beijing 1995.

Türk Kültürü. TDK Yayınları, c. 26, Sayı: 301.

Türki Tiller Tetkikatı, c. I-III, Beijing 1981- 90.

Tzung Lan-chün, "Ch'ên Ch'êng yü 'Hsi-yü-hsing-ch'êng-chi'" (Ch'ên Ch'êng ve 'Batı Bölgesi Seyahat Hatıraları'), *Tz'u-lu*, Sayı: 2, 1986.

UTİL: *Uygur Tilining İzahlik Luğiti*, c: I - IV, Beijing 1990-94.

Veli, Kurban, "IX. esirdiki Henzuçe-Uyğurçe Luğat Parçalırı", *Bizning Tarihi Yeziklirimiz*, Yaşlar Neşriyatı, s. 10-16, Urumçi 1986.

VEWT: M. Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki 1969.

Wang Yüan-hsin, *Çindeki Türk Diyalektleri Araştırma Tarihi*, TDK Yayınları, Ankara 1994.

Wild 1943-46: Wild, Norman, *"Materials For The Study Of Ssü I Kuan"*, BSOAS, Vol. XI (1943-46), pp. 617-40.

WT: Wu-T'i-Ch'ing-Wên-Chien, c: I- III., Beijing 1957.

WY: *Wei-wu-êrh kuan-yi-yü*. Masahiro Shōgaito, "Uyguru -Kan Yaku-go no kenkyū; Meidai Uiguru kō -go no saikō (A Study of the Chinese-Uighur Vocabulary Wei-wu-erh-kuan Yi-yu)", *Kōbe-shi Gaikoku-go Daigaku Gaikoku-gaku Kenkyū-jo* XIV: Nairiku-Aji-a Gēngo no Kenkyū I, KGDGK, s. 51-172, Kōbe 1983.

Yang Fu-hsüeh, "Kuan-yü Ch'ên Ch'êng chi-ch'i Hsi-hsing-tê chi-ko Wên-ti" (Ch'ên Ch'êng ve Batı Seyahatı Üzerindeki Birkaç Mesele Hakkında), *Hsin-chiang -li-shih- yan-chiu*, Sayı: 1, Urumçi 1986.

Ek: Tablolar

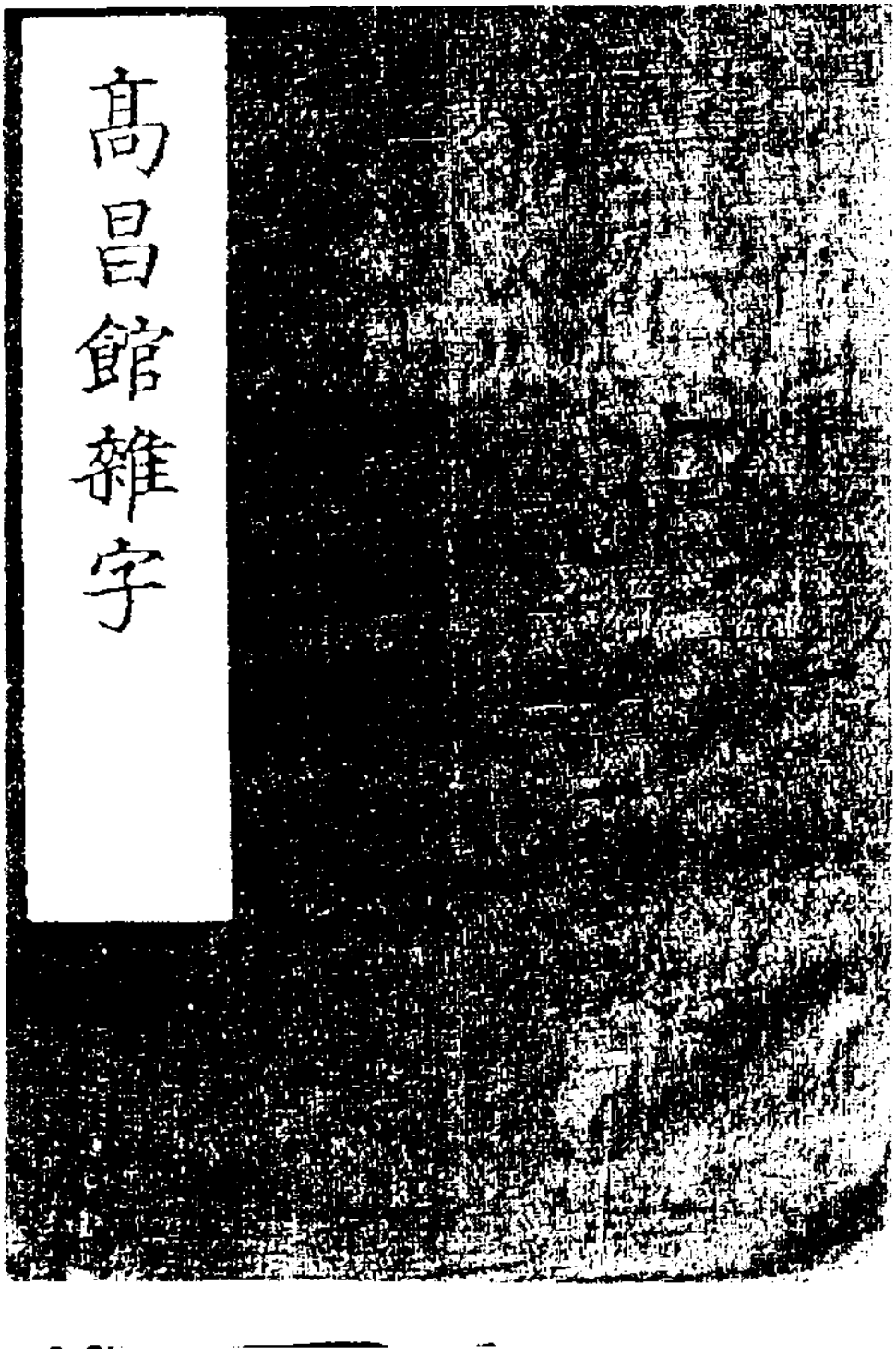

Japon a nüshasının kapağı.

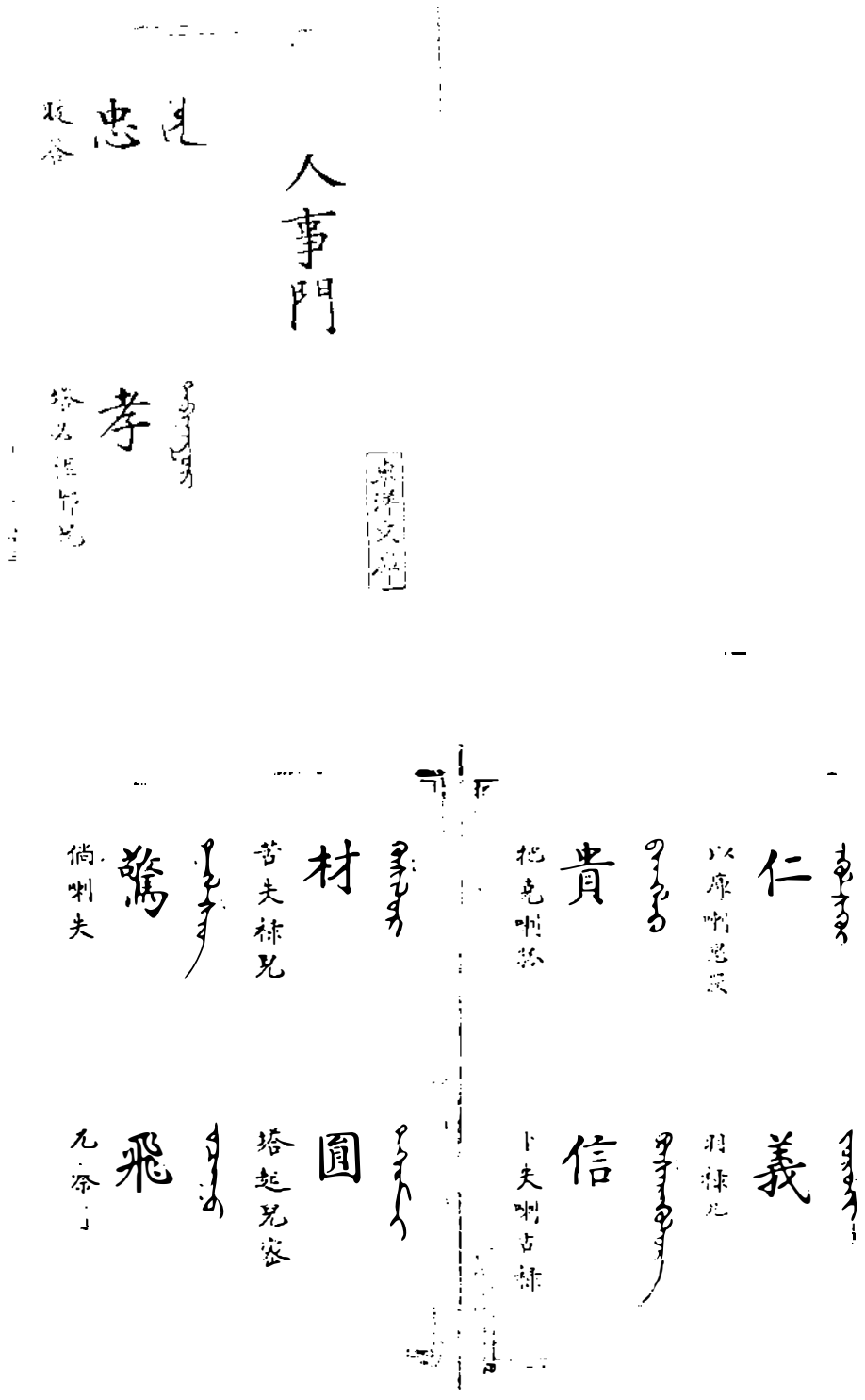

Japon a nüshası, İnsan Bölümü'nün 1., 2., yaprakları.

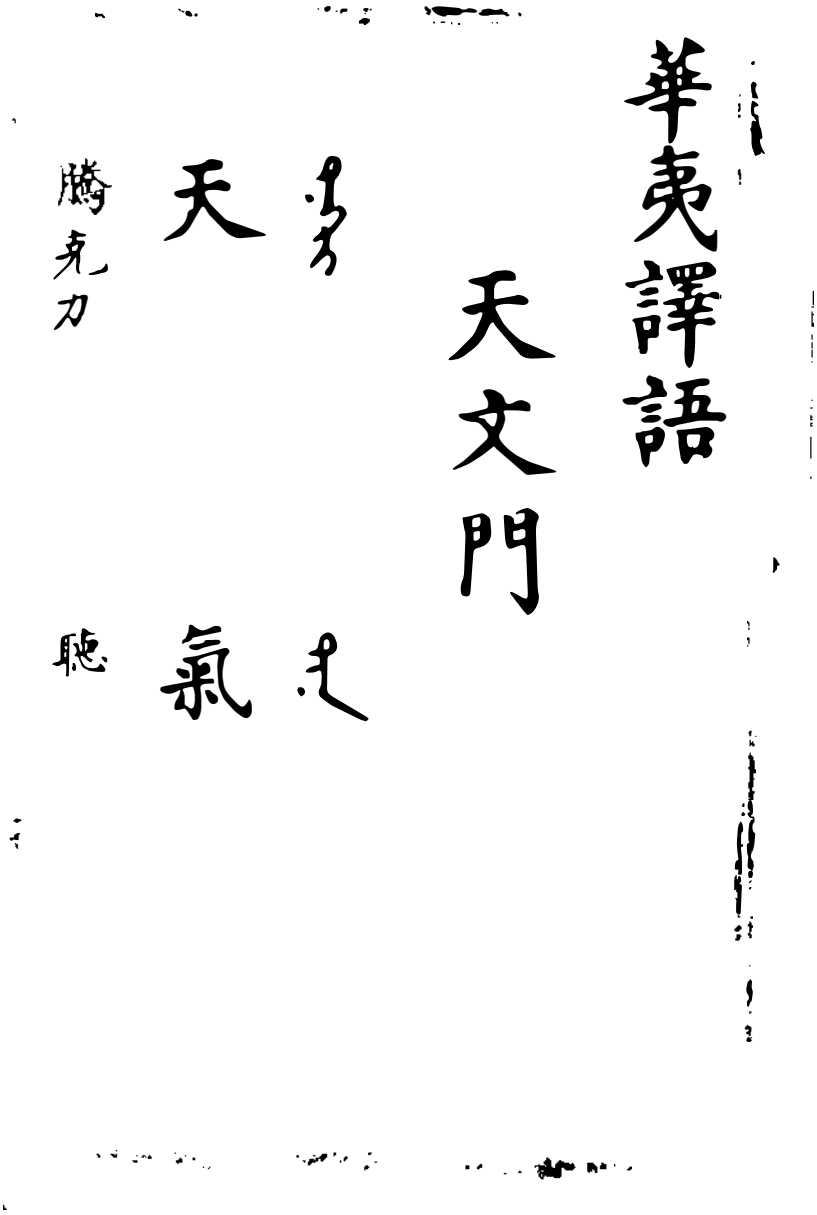

Pekin nüshasının ilk yaprağı.

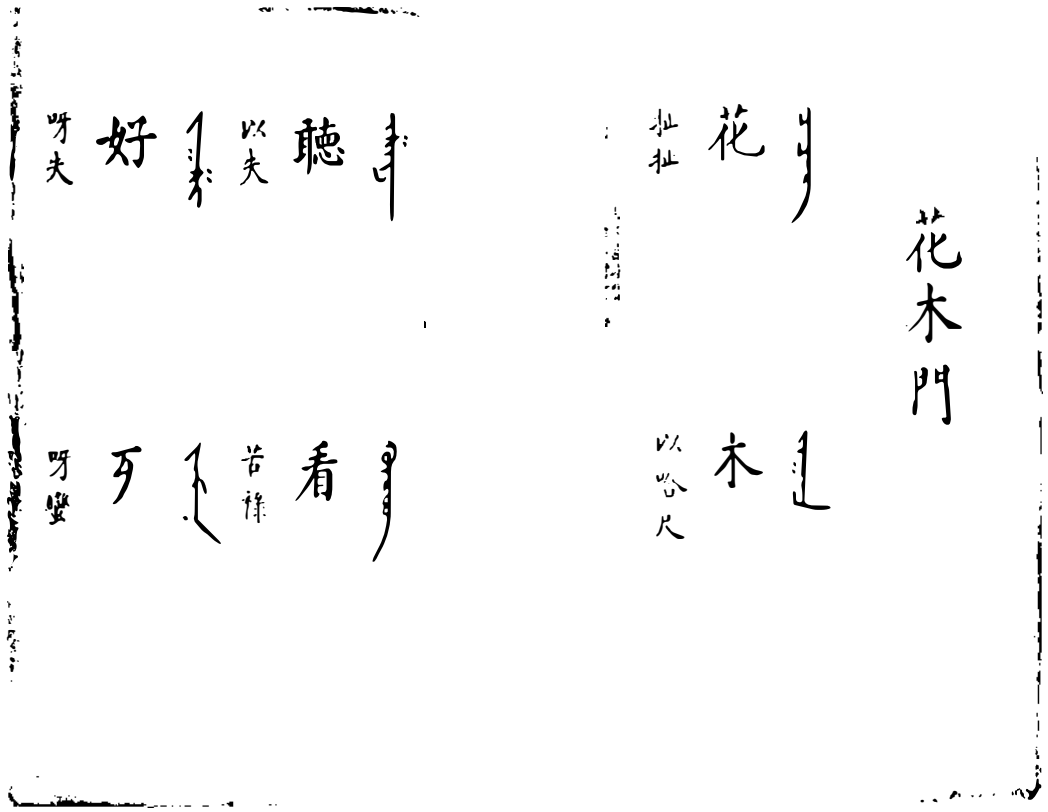

Pekin nüshası, Bitkiler Bölümü'nün ilk yaprağı.

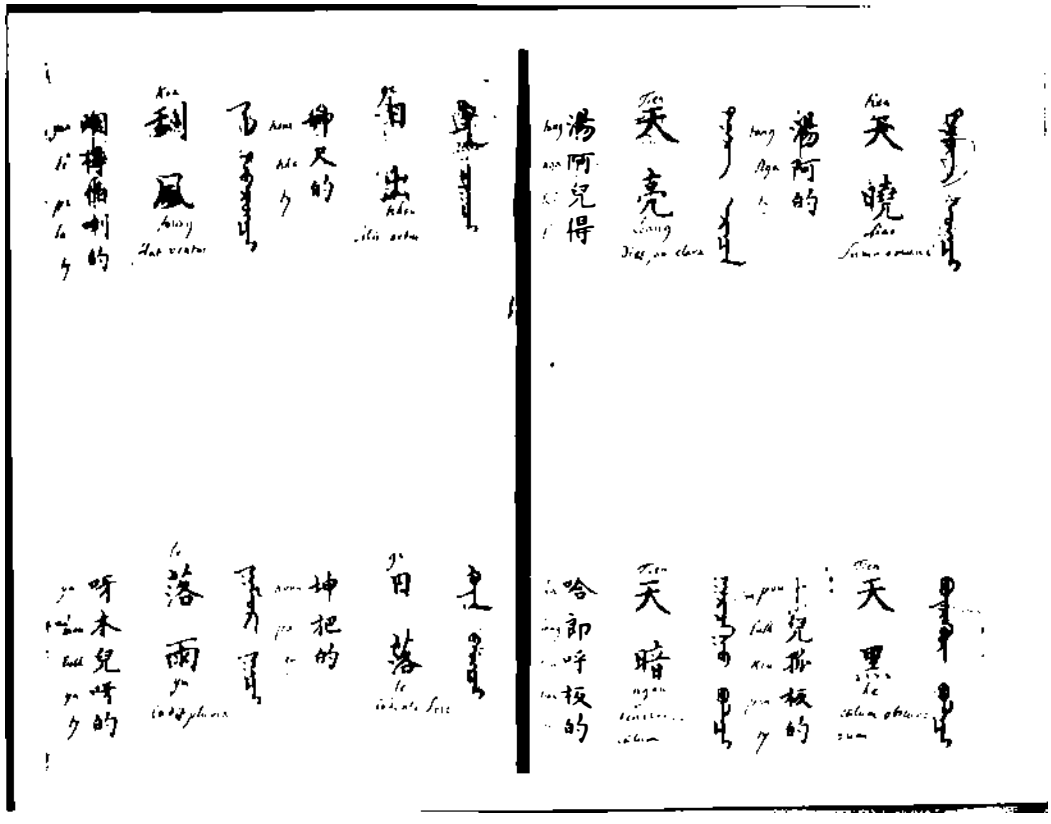

Klaproth'un kullandığı nüshadan bir yaprak.

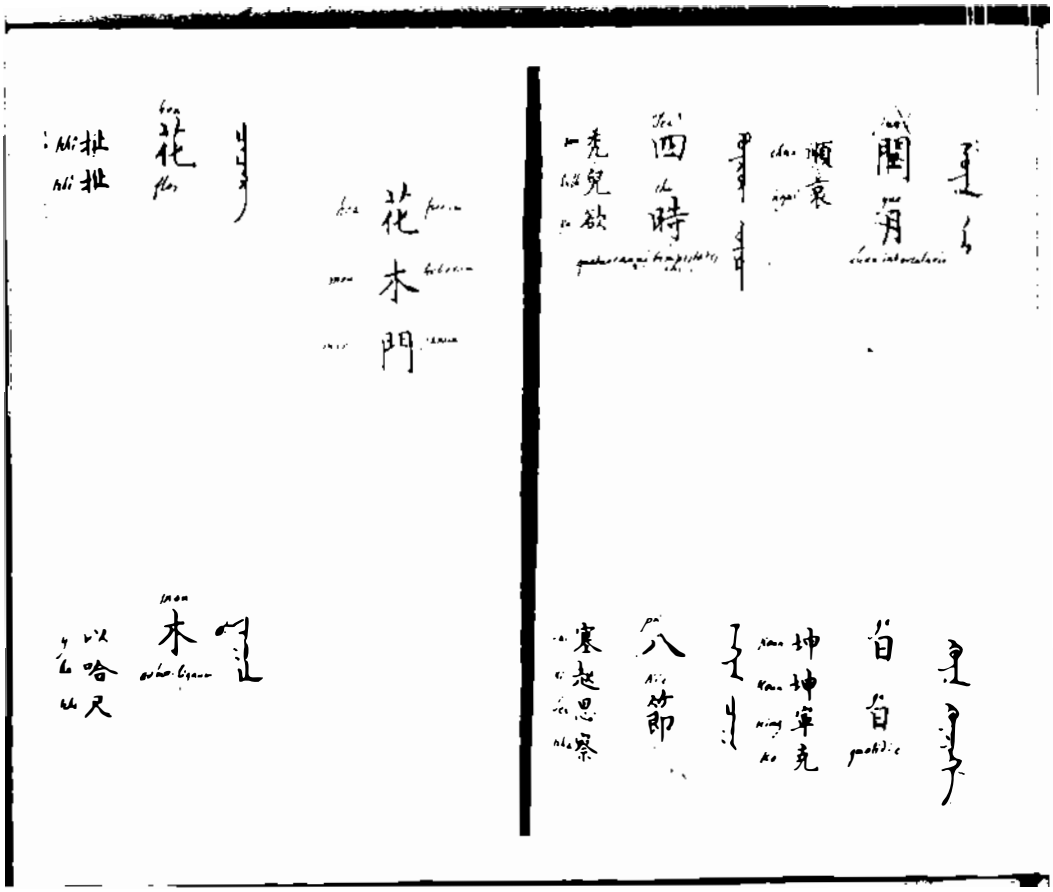

Klaproth'un kullandığı nüshadan, Bitkiler Bölümü'nün ilk yaprağı.

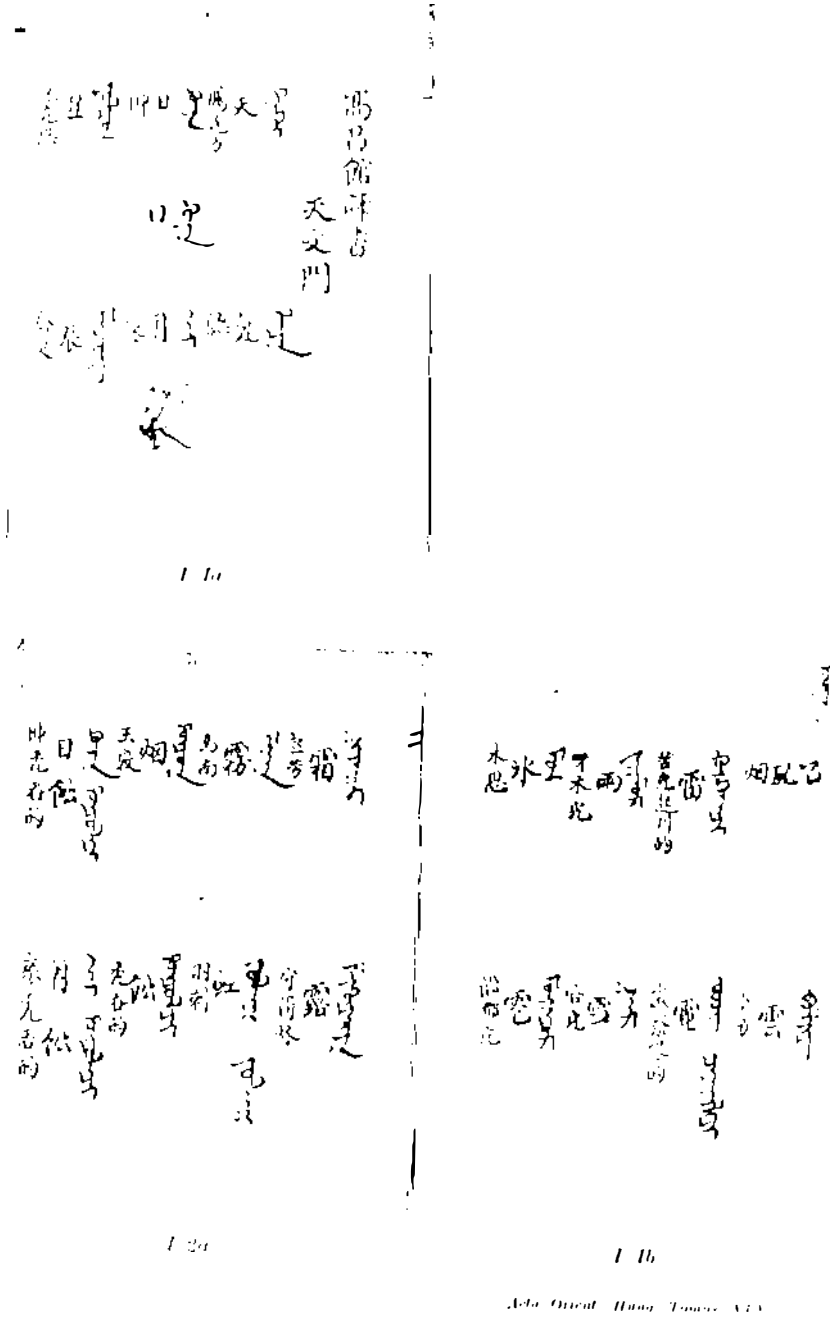

Ligeti'nin kullandığı nüshanın ilk iki yaprağı (Gök Bölümü'nden)

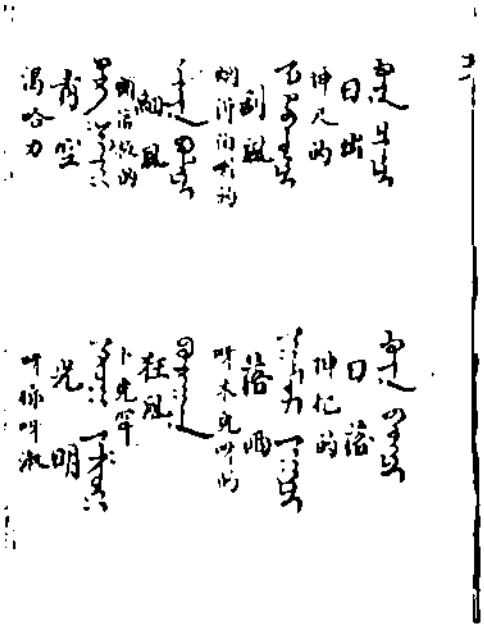

I 3a

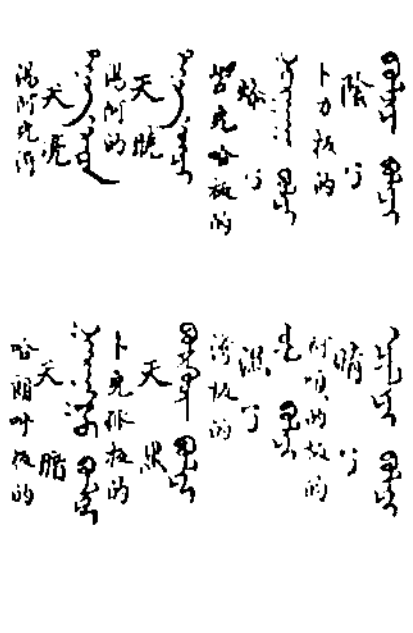

I 2b

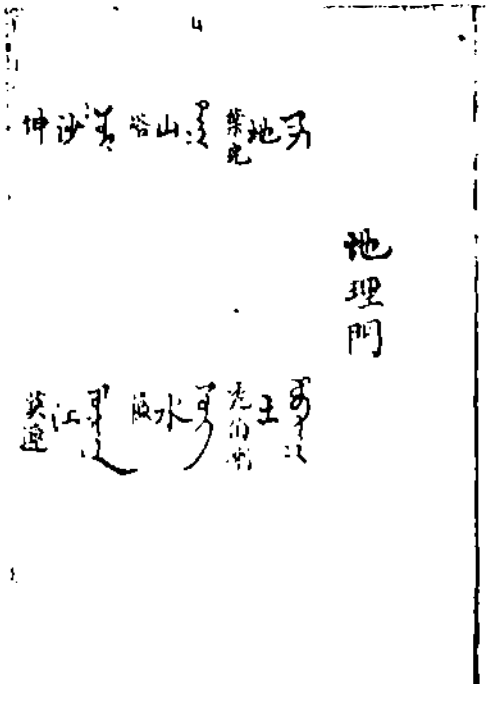

I 4a

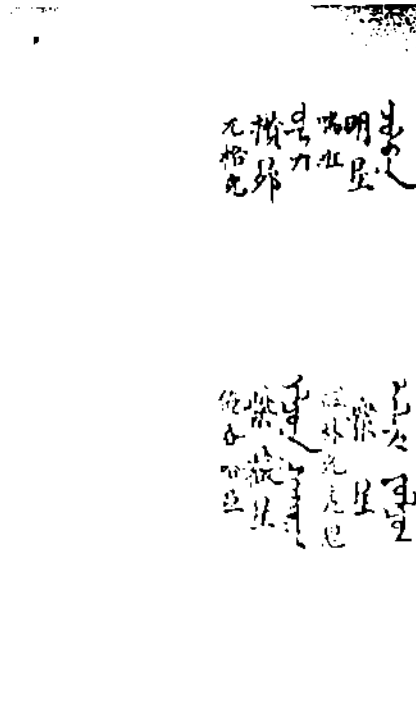

I 3b

Ligeti kullanan nüshadan bir örnek

Dünden bugüne Türk dilinin söz hazinesinin nasıl bir tarihî seyir izlediğini tespit edebilmemize imkân sağlayacak nitelikte çok az sözlüğümüzün bulunduğu bir gerçektir. Oysa bir dilin söz dağarcığını oluşturan kelimelerin zaman içinde yeni anlam ve kavramlarla zenginleştiği bilinmeyen bir husus değildir. Bu durum, gerek tarih ve gerekse dil çalışmaları açısından son derece önemlidir. Tarihî bir metnin tahlili sırasında, metin içerisinde kullanılan kelimelerin bugünkü anlamlarıyla değerlendirilmesi, çoğu zaman bizi hatalı sonuçlara ulaştırabilmektedir. Bu bakımdan, incelenen ve sonuç çıkarılmaya çalışılan metinlerde kullanılan kelimelerin, o metnin yazıldığı dönemde hangi anlama veya anlamlara geldiğinin tespiti, değişik dönemlerde hazırlanmış sözlüklerin varlığı ile mümkündür. Türk dili, bu bakımdan şanssızdır; gerek Doğu, gerekse Batı Türkçesi sahasında ortaya konmuş sözlüklerin bir çırpıda sayılabilecek kadar az olması, tarihî kaynaklarımıza yeterince nüfuz edebilmemizi de zorlaştırmaktadır.

Uygur sahası Türk dilinin tarihî söz hazinesiyle ilgili elinizdeki eser, yukarıda belirtilen zorlukların azaltılmasına yardımcı olursa kendimizi mutlu sayacağız.